

ฉบับร่าง

รายงานความก้าวหน้าของโครงการ

วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อศึกษา
ท้องถิ่นในสามจังหวัดภาคใต้ ระยะที่ ๑

โดย วลัยลักษณ์ ทรงศิริ และ คณะ

มกราคม ๒๕๕๙

"งานวิจัยยังไม่เสร็จสมบูรณ์ โปรดอย่านำไปใช้อ้างอิง"

รายงานความก้าวหน้าของโครงการ

วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อศึกษา
ท้องถิ่นในสามจังหวัดภาคใต้ ระยะที่ ๑

โดย วลัยลักษณ์ ทรงศิริ และ คณะ

มกราคม ๒๕๔๙

"งานวิจัยยังไม่เสร็จสมบูรณ์ โปรดอย่านำไปใช้อ้างอิง"

สัญญาเลขที่ RDG48H0011

โครงการ "วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อศึกษาท้องถิ่นในสามจังหวัดภาคใต้ ระยะที่ ๑"

สรุปรายงานความก้าวหน้าครั้งที่ ๑

รายงานในช่วงตั้งแต่ วันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๔๘ ถึง ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๔๘

ชื่อผู้รับทุน : วลัยลักษณ์ ทรงศิริ

หน่วยงาน : มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์

วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. เพื่อศึกษา วิเคราะห์ และสังเคราะห์ หลักฐานทางโบราณคดี ประวัติศาสตร์ และชาติพันธุ์ มาสร้างเป็นองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์และสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ผู้คนทั่วไปในท้องถิ่นมีส่วนร่วมและยอมรับ
2. เพื่อให้ให้นักวิจัยที่เป็นคนในท้องถิ่นสามารถทำงานร่วมกับนักวิจัยที่มาจากภายนอกอย่างเสมอภาค
3. เพื่อให้เข้าใจความรู้สึกนึกคิดของคนภายใน เข้าใจชีวิตวัฒนธรรมที่แสดงถึงความต้องการ วิถีคิด ค่านิยมที่เกิดขึ้นในสังคมท้องถิ่น โดยการสร้างงานวิจัยที่เกิดจากการทำงานร่วมกัน
4. นักวิจัยท้องถิ่นและกลุ่มองค์กรต่างๆ สามารถนำข้อมูลเหล่านี้ไปเผยแพร่เพื่อให้สื่อและมหาชนสามารถทำความเข้าใจแก่สังคมและผู้คนในท้องถิ่นที่อยู่ท่ามกลางสถานการณ์รุนแรงในพื้นที่สามจังหวัดภาคใต้

รายละเอียดผลการดำเนินงานของโครงการตามแผนงานโดยสรุป

กิจกรรมหลัก	ระยะเวลาดำเนินการ	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ผลการดำเนินงาน
1.ปฐมนิเทศนักวิจัย ท้องถิ่นทั้งสองพื้นที่	พฤษภาคม-มิถุนายน 2548	นักวิจัยในพื้นที่สามารถทำ ความเข้าใจเพื่อดำเนินการ เก็บข้อมูลได้ด้วยตนเอง	การประชุมร่วมกันและ การชี้แนะของที่ปรึกษา โครงการทำให้นักวิจัย ท้องถิ่นสามารถนำ แนวทางไปปฏิบัติเพื่อ การเก็บข้อมูลได้
2. นักวิจัยท้องถิ่นเก็บ ข้อมูล ท้องถิ่นทั้งด้าน ประวัติศาสตร์โบราณคดี และชาติพันธุ์วรรณนา ติดตามความก้าวหน้าของ งานวิจัยในทุกเดือน	มิถุนายน-ตุลาคม 2548	รายงานปากเปล่า ความก้าวหน้าของการเก็บ ข้อมูล	การเข้าไปติดตามงานทั้ง สองกลุ่มของหัวหน้า โครงการและผู้ช่วย นักวิจัย ทำให้มี ความก้าวหน้าในการเก็บ ข้อมูล และวิเคราะห์ เพิ่มขึ้น
3. นักวิจัยท้องถิ่นเสนอผล การเรียบเรียงรายงาน ความก้าวหน้าของ งานวิจัย	พฤศจิกายน 2548 - มกราคม 2549	รายงานผลการเรียบเรียง และความก้าวหน้าของ การศึกษาท้องถิ่น	นักวิจัยท้องถิ่นเสนอ รายงานการเรียบเรียง ข้อมูลในพื้นที่ทั้งสองแห่ง เป็นรายงาน ความก้าวหน้าของ งานวิจัย

กิจกรรมหลัก	ระยะเวลาดำเนินการ	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ผลการดำเนินงาน
4. จัดเวทีเสนอผลงาน ความก้าวหน้าเพื่อการ ตรวจสอบและ วิพากษ์วิจารณ์ตลอดจนชี้ ประเด็นเพิ่มเติม	ธันวาคม ๒๕๕๘	การนำเสนอประเด็นและ ข้อเสนอแนะเพื่อผลการ วิเคราะห์และความก้าวหน้า ของนักวิจัยท้องถิ่น เปลี่ยน จากในพื้นที่เป็นการเสนอ ข้อมูลทั้งจังหวัดเชียงใหม่	การจัดเวทีนำเสนอข้อมูล มีการเชิญนักวิชาการ อาวุโสจำนวนหนึ่งมารับ ฟัง ข้อมูล และ ให้ ข้อเสนอแนะ ซึ่งผลที่ ได้รับมีประเด็นเพิ่มเติม และแนวทางในการ วิเคราะห์และสังเคราะห์ ข้อมูลซึ่งเป็นเรื่องสำคัญ ในการทำงานระยะต่อไป

รายละเอียดผลการเสนองานวิจัยในพื้นที่ ผลการศึกษาที่ถูกนำไปใช้ประโยชน์และผล
การดำเนินงานแบบสังเขปในโครงการ “วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อศึกษา
ท้องถิ่นในสามจังหวัดภาคใต้ ระยะที่ ๑”

โครงการนี้ทำงานสองพื้นที่ภายในขอบเขตอย่างเป็นทางการของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ จังหวัด
ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ได้แก่

๑. โครงการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม - วัฒนธรรมในพื้นที่ยะลา-ยะ
หา ซึ่งเป็นการศึกษาในท้องถิ่นที่เป็นเขตชุมชนยะลาเก่าและสัมพันธ์กับเมืองเก่ายะหา พื้นที่ทั้งหมดนี้ตั้งอยู่ทางด้านทิศ
ตะวันตกของตัวเมืองยะลา ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางด้านประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการย้ายตัวเมืองเก่า (ยาลอ ซึ่งเป็นตำบล
ยะลาในปัจจุบัน) มาอยู่ที่ตัวเมืองยะลาในปัจจุบัน เป็นชุมชนภายในที่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำปัตตานีและอยู่ติดกับเขต
เทือกเขา มีการตั้งถิ่นฐานทั้งชุมชนไทยพุทธและมลายูมุสลิมในพื้นที่ดังกล่าว ได้แก่พื้นที่ตั้งแต่ตำบลยุโป ตำบลเปาะ
เล้ง ตำบลละแอ ตำบลหน้าถ้ำ อำเภอเมือง และตำบลบาโงยซิแน อำเภอยะหา จังหวัดยะลา ลักษณะพื้นที่แบ่งเป็น ที่อยู่อาศัย แหล่งพาณิชยกรรมที่กระจายตัวตามแนวถนนสายหลัก ที่ราบลุ่ม เหมาะแก่การทำสวน ทำนา ทำไร่ มีแหล่งน้ำ
จำพวกหนองบึงและแม่น้ำปัตตานี บางส่วนมีพื้นที่เป็นภูเขา มีแหล่งน้ำธรรมชาติใกล้ภูเขา มีทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ
เช่น แร่ดีบุก แร่หิน และตามภูเขาจะมีความเชื่อต่าง ๆ มากมาย

ชุมชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ใช้ภาษามลายูท้องถิ่นในการสื่อสาร ส่วนไทยพุทธจะใช้ภาษาไทยในการ
สื่อสาร การแต่งกายสำหรับผู้ชายนิยมนุ่งโสร่ง เสื้อผ้าแบบสบายๆ สำหรับผู้หญิงมักนุ่งผ้าถุงยาวคลุมข้อเท้าหรือจะแต่ง
เป็นชุด เช่น ชุดบานง ชุดกูรง และมีผ้าคลุมศีรษะ

ตำบลเปาะเล้ง ตำบลหน้าถ้ำ และตำบลท่าสาป จะเป็นชุมชนที่มีประชากรที่นับถือศาสนาพุทธและศาสนา
อิสลามอาศัยอยู่ร่วมกัน บ้านเรือนของชาวบ้านในชุมชนจะกระจุกตัวกันอย่างหนาแน่นบริเวณริมถนนสายหลักและถนน
หลวงในชุมชน บริเวณศูนย์กลางหมู่บ้านจะมีมัสยิด บาลาเซาะห์ (สุเหร่า) และวัด ซึ่งเป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจของ
คนในหมู่บ้าน โดยเฉพาะตำบลหน้าถ้ำจะมีวัดชื่อ วัดคูหาภิมุข นอกจากนี้ยังมีสถานที่สำคัญอีกแห่งหนึ่ง คือ ที่ฝังศพ
หรืออุโบสถะยะลา (ต่วนกูสุไลมาน) ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณมัสยิดยาแมะลาฟา บ้านเปาะเล้ง

มีการแบ่งกลุ่มกันทำงาน โดยคณะนักวิจัยท้องถิ่น แบ่งออกเป็น ที่ปรึกษาในงานวิจัย (ผู้รู้ท้องถิ่น) คือ อาจารย์
วศิน สาเม๊ะ และ อาจารย์จรัส โกสุมววรรณ และนักวิจัยพี่เลี้ยงซึ่งมีประสบการณ์ในการทำงานวิจัยท้องถิ่นมาแล้วคือ

นายมะรอนิง สาและ นายนายดอเลาะ เจ๊ะเตต ส่วนนักวิจัยท้องถิ่นซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้จบการศึกษาระดับอุดมศึกษาและผู้นำสตรีในท้องถิ่นที่ยังไม่มีประสบการณ์การทำงานวิจัยอย่างเป็นทางการนัก ได้แก่ นางนิเตาะ อีเตตแล นางสาวมารีแยมามะ นายอนุวัฒน์ ปารามะ นายอับดุลเราะมัน บาดา และนางสาวทรียนง มะเต็ง โดยมีนายศรยุทธ เอี่ยมเอื้อยุทธ นักวิจัยผู้ช่วย และนางสาววลัยลักษณ์ ทรงศิริ ผู้นำโครงการและผู้ประสานงาน เป็นผู้เข้าไปดูแลโครงการด้วย

โครงการพบปัญหาที่เกิดขึ้นจากการประสานงาน ความไม่เข้าใจในเนื้อหาของงานที่ทำในระยะแรกอยู่บ้าง และที่สำคัญที่สุดคือ การเก็บข้อมูลที่ได้ยากและมีเงื่อนไขของลักษณะความเคยชินในการทำการศึกษานักวิจัยที่จบการศึกษาระดับอุดมศึกษาที่มักติดกรอบการทำงานรายงานและหาข้อมูลอย่างเป็นทางการตามแบบที่เคยชิน ทำให้ต้องมีการปรับรูปแบบการทำงานและสนับสนุนการทำงานอย่างใกล้ชิดโดยนักวิจัยผู้ช่วยและหัวหน้าโครงการ

๒. โครงการการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์และนิเวศวัฒนธรรมของแม่น้ำสายบุรี เป็นการศึกษาผ่านชุมชนที่ตั้งอยู่บนระบบนิเวศที่แตกต่างกัน ๓ บริเวณของลำน้ำได้แก่ พื้นที่ต้นน้ำ ได้แก่ บ้านซากอ บ้านกาเยาะมาตี และบ้านปีโล๊ะ อำเภอศรีสาคร จังหวัด นราธิวาส พื้นที่กลางน้ำ (พื้นที่ราบริมแม่น้ำติดภูเขา) ได้แก่ บ้านตะโหนด อำเภอเรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส บ้านปอนะ และบ้านกุโบร์ และพื้นที่กอนถึงปลายน้ำ (พื้นที่ราบลุ่มปลายน้ำ) ได้แก่ บ้านพะปงเงาะ บ้านกะรอ และบ้านกะดุนง โดยมีการสนับสนุนข้อมูลพื้นที่ปากน้ำสายบุรีจากนักวิจัยที่เลี้ยงเพื่อให้เกิดความเข้าใจในเขตนิเวศวัฒนธรรมในพื้นที่ต่างๆ ให้ชัดเจนมากขึ้น

กระบวนการทำงานแบ่งเป็น ที่ปรึกษาในการทำวิจัย(ผู้รู้ท้องถิ่น) ได้แก่ นายอาอี อาแว นายอิบรอฮิม มาโซ นายอาแต มะสิมา นักวิจัยที่เลี้ยง นายมะดามิง อารีโย นักวิจัยท้องถิ่น นายมะฮือซอ โทะมะตะ นายสะแม ซิมา นางงามพล จะปะกียา โดยมีเยาวชนในพื้นที่ร่วมทำงานด้วย

ในระยะแรกราว ๖ เดือน จะเป็นการเก็บข้อมูลพื้นฐานของชุมชนทั้งหมดที่อยู่ในขอบข่ายของโครงการวิจัยเพื่อทำความเข้าใจลักษณะของชุมชนที่สัมพันธ์กับสภาพนิเวศในลักษณะต่างๆ ศึกษาถึงสังคมวัฒนธรรม ตำนานเรื่องเล่า ประวัติศาสตร์ การเปลี่ยนแปลง ตลอดจนสภาพการเมือง เศรษฐกิจ การทำมาหากินว่าเติบโต เป็นอยู่ และเปลี่ยนแปลงอย่างไร

ปัญหาของการทำงานในพื้นที่คือ บริเวณที่ทำการศึกษาวิจัยอยู่ในเขตที่เกิดเหตุการณ์รุนแรงบ่อยครั้ง ความไว้วางใจต่อคนอื่นๆ ของชาวบ้านลดน้อยลงจนทำให้การเก็บข้อมูลมีปัญหา การเก็บข้อมูลข้ามหมู่บ้าน โดยเฉพาะไทยพุทธและไทยมุสลิมทำไม่ได้เลย รวมทั้งกลุ่มที่ทำงานเป็นกลุ่มเคลื่อนไหวทางสังคมในพื้นที่มานาน หากทำงานอย่างชัดเจนไม่ว่าจะเป็นงานศึกษาวิจัยก็ตามอาจโดนเพ่งเล็งจากผู้ไม่หวังดีได้

อย่างไรก็ตาม ทางโครงการได้จัดให้มีเวทีพูดคุยพบอาจารย์ที่ปรึกษาของโครงการ คือ อาจารย์ศรัศกร วัลลิโกดม เป็นการ "ปฐมนิเทศ โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อศึกษาท้องถิ่นในสามจังหวัดภาคใต้" สถานที่คือ ที่หาดทรายแก้วรีสอร์ท จังหวัดสงขลา เมื่อวันเสาร์-อาทิตย์ที่ ๒๓-๒๔ กรกฎาคม ๒๕๕๔ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในการศึกษาวิจัยและแลกเปลี่ยนข้อมูล-ประสบการณ์กันอย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ ในส่วนกิจกรรมของนักวิจัยที่เลี้ยงของโครงการ ยังมีส่วนร่วมกับโครงการเสวนา โครงการตลาดวิสาหกิจวิสาหกิจชาวบ้าน ชุด ๓ จังหวัดภาคใต้ ครั้งที่ ๑ เรื่อง วิถีชีวิตในการจัดการทรัพยากร ๓ จังหวัดภาคใต้ ณ ห้องประชุม ศศ.๒๐๑ อุดมวิเชียรเจริญ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันเสาร์ที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๔ และได้ผลการประชุมเป็นที่น่าพอใจ เพราะมีการนำเสนอจากชาวบ้านในพื้นที่ในเรื่องการจัดการทรัพยากรของสามจังหวัดภาคใต้ โดยเฉพาะปัญหาที่เสนอแนวทางแก้ไขจากคนในพื้นที่อย่างชัดเจน

และในโอกาสต่อไป เมื่อปรากฏผลจากการเก็บข้อมูลพื้นฐานของชุมชนในพื้นที่ศึกษาวิจัยแล้ว ก็จะนำคณะนักวิจัยไปศึกษาและเปลี่ยนแปลงประสบการณ์ความรู้และข้อมูลในพื้นที่ภาคเหนือ ในวันที่ ๑๑-๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๔ นี้ โดยเริ่มจากการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมพื้นที่แรกคือ เวียงแพร์ พระธาตุซอแซ ในตำบลป่าแดงและซอแซ การพูดคุยกับ

ชาวบ้านในตำบลสะเอียบ จังหวัดแพร่ และเยี่ยมชมป่าสักทองและชุมชนล้าหู่ ต่อมาคือการพูดคุยกับกลุ่มรักษ์เชียงของ ในอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย กลุ่มรักษ์แม่ลาวและการอนุรักษ์พื้นที่ต้นน้ำของหมู่บ้านปากกญอ ในอำเภอแม่สรวยและเวียงป่าเป้า ในจังหวัดเชียงราย และท้ายสุดการจัดเวทีพูดคุยกับนักวิชาการและกลุ่มนักกิจกรรมในภาคเหนือ ซึ่งจัดขึ้นที่ศูนย์สตรีศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งนับว่าเป็นการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมที่ได้รับประสบการณ์ที่มีค่าอย่างยิ่งของทั้งนักวิจัยท้องถิ่นเองที่ได้เปิดโลกทัศน์และนักวิจัยพี่เลี้ยงที่ได้เรียนรู้และเข้าใจในวิถีชีวิตแบบมุสลิมร่วมกันอย่างลึกซึ้ง อีกทั้งนักวิชาการในพื้นที่ภาคเหนือที่ได้รับประสบการณ์การพูดคุยจากคนที่ตกอยู่ในสถานการณ์จริงในพื้นที่

และท้ายที่สุดเป็นการแลกเปลี่ยนเพิ่มพูนประสบการณ์ในการศึกษาเปรียบเทียบและแลกเปลี่ยนกับกลุ่มความเคลื่อนไหวทางสังคมในภูมิภาคอื่น นำมาซึ่งแนวคิดในการวิเคราะห์วิจัยสำหรับโครงการในระยะต่อไป

วลัยลักษณ์ ทรงศิริ

ผู้รับทุน

๑๑ มกราคม ๒๕๔๘

การประเมินรายงานวิจัย ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม ในลุ่มน้ำปัตตานีและลุ่มน้ำสายบุรี

ศรีศักร วัลลิโภดม
ที่ปรึกษาโครงการฯ

ความนำ

พื้นที่ในบริเวณสามจังหวัดภาคใต้อันมีจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาสเป็นเขตจังหวัดชายแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศมาเลเซีย ซึ่งมีประชากรส่วนใหญ่แบ่งอย่างกว้างๆ ออกได้เป็น ๓ กลุ่ม คือ คนไทยพุทธ คนมุสลิม และคนจีน โดยที่คนส่วนใหญ่เป็นคนมุสลิมเผ่าพันธุ์มาเลย์นับถือศาสนาอิสลาม จึงทำให้ผู้คนสนใจบริเวณทั้งสามจังหวัดเป็นเขตทางวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากผู้คนในภาคอื่นๆ และท้องถิ่นอื่นของประเทศ กลายเป็นสังคมปิดที่คนจากภายนอกได้รับรู้หรือเรียนรู้ชีวิตความเป็นอยู่ในทางสังคมและวัฒนธรรมของผู้คนภายในน้อยมาก เพราะการรับรู้ข่าวสารข้อมูลต่างๆ ที่เป็นมาช้านานนั้น มักเป็นเรื่องที่เรียบเรียงและสร้างขึ้นจากบุคคลจากภายนอกแทบทั้งสิ้น โดยเฉพาะความรู้เรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมนั้นแทบไม่ได้มีการศึกษากันเลย

จนกระทั่ง ปี พ.ศ.๒๕๔๗ ทางสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้สนับสนุนทุนการทำวิจัยให้แก่ข้าพเจ้าและคณะ ได้ทำการศึกษาเป็นครั้งแรกในพื้นที่ลุ่มน้ำปัตตานีตอนล่าง โดยใช้การศึกษาแบบจุลภาคที่ชุมชนบ้านสองแห่งคือ บ้านดาโต๊ะและบ้านภูมิ ในเขตอำเภอยะหริ่ง หมู่บ้านทั้งสองแห่งนี้ได้ถูกกำหนดให้เป็นตัวแทนของชุมชนระดับ บ้าน ในพื้นที่ราบชายฝั่งทะเลที่อำเภอปัตตานี ปัจจุบันงานวิจัยดังกล่าวได้สิ้นสุดลงแล้ว ทาง สกว. จึงสนับสนุนให้ข้าพเจ้าและคณะทำงานวิจัยต่อโดยร่วมกับคณะทำงานวาระทางสังคม คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ทำในพื้นที่บริเวณในบริเวณที่ราบตอนกลางและบริเวณที่ลาดเชิงเขาที่อยู่ภายใน

บัดนี้การรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ในระยะแรก คือ ๖ เดือนหลังจากที่ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยได้เสร็จลง รวมทั้งได้มีการทำรายงานเบื้องต้นเสนอมาให้ข้าพเจ้าในฐานะที่ปรึกษาได้ประเมินผลและวิจารณ์ก่อนที่จะได้อนุมัติให้ดำเนินการในระยะต่อไป

การประเมินและวิจารณ์ผลจากงานวิจัยในระยะแรก

เพื่อความเข้าใจในการประเมินและวิจารณ์ผลงานชิ้นแรก ข้าพเจ้าใคร่เสนอภาพรวมของตำแหน่งภูมิศาสตร์ที่นำไปสู่ความเข้าใจเกี่ยวกับนิเวศวัฒนธรรมที่เป็นพื้นที่และกรอบในการวิจัยก่อนดังนี้

ข้าพเจ้ามีความคิดเห็นว่าพื้นที่บริเวณสามจังหวัดภาคใต้มีลักษณะพิเศษในเรื่องสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ที่แตกต่างไปจากบรรดาพื้นที่ในจังหวัดอื่นๆ ที่อยู่ทางฝั่งทะเลตะวันออกด้วยกัน เช่น จังหวัดนครศรีธรรมราชและสงขลา คือเป็นพื้นที่บนคาบสมุทรมาเลย์ที่ถูกกำหนดโดยเทือกเขาสันกาลาคีรี เพราะบริเวณนครศรีธรรมราชและสงขลาถูกกำหนดโดยเทือกเขานครศรีธรรมราชกับเทือกเขาบรรทัด ซึ่งเป็นทิวเขายาวเหยียดตรงขนานไปกับชายฝั่งทะเลตั้งแต่อำเภอสิชลลงมาถึงจังหวัดพัทลุงและจังหวัดสงขลา ทำให้เกิดพื้นที่ราบชายฝั่งทะเลเป็นแนวยาว มีลำน้ำสายสั้นๆ ไหลลงจากเทือกเขามาออกทะเลทางด้านตะวันออก ไม่มีทิวเขาและที่สูงชันระหว่างลำน้ำสายต่างๆ ที่ไหลลงทะเล และโดยการกระทำของคลื่นลมที่ซัดเข้าฝั่งทะเลทำให้เกิดเป็นแนวสันทรายยาวขนานไปกับชายฝั่งทะเลเป็นหลายแนว

แต่ทำนองตรงข้าม พื้นที่ในเขตเทือกเขาสันกาลาคีรีถูกกำหนดโดยเทือกเขาที่คดเคี้ยวจากเหนือลงใต้และมีแขนงเขาแยกลงมาจากด้านตะวันออกเป็น ๘ ทิวด้วยกัน โดยพื้นที่ระหว่างเขามีลำน้ำไหลผ่ากลาง

จากทิศตะวันตกไปออกชายฝั่งทะเลทางตะวันออก ได้แก่ ลำคลองนาทับ ลำน้ำเทพา แม่น้ำปัตตานี แม่น้ำสายบุรี และแม่น้ำบางนรา พื้นที่ระหว่างเขาที่มีแม่น้ำทั้งห้าสายนี้ไหลผ่าน ล้วนเป็นพื้นที่ในหุบเขาที่กว้างมีทั้งที่ราบที่สามารถทำนาและทำสวนได้ แต่หุบเขาที่ใหญ่ที่สุดสัมพันธ์กับการตั้งถิ่นฐานที่เป็นบ้านเมืองสำคัญนั้น ได้แก่ หุบเขาทางลุ่มน้ำปัตตานีและลุ่มน้ำสายบุรี ที่หุบปัตตานี แม่น้ำปัตตานีมีต้นกำเนิดมาจากเทือกเขาทางตะวันออกที่กั้นแดนประเทศไทยกับประเทศมาเลเซีย ผ่านเขตอำเภอเบตงลงมาสู่บริเวณที่ลุ่มซึ่งกลายเป็นเขื่อนบางลาง ไหลผ่านจากที่ลาดลงสู่บริเวณบ้านหน้าถ้ำที่มีเขาหินปูนขนาดอยู่ทั้งสองฝั่งแม่น้ำ นับเป็นการสิ้นสุดของพื้นที่ราบระหว่างเขาเข้าสู่พื้นที่ราบกว้างใหญ่ที่เริ่มแต่เขตจังหวัดยะลาไปยังจังหวัดปัตตานี

ลุ่มน้ำปัตตานีถูกแยกออกมาจากลุ่มน้ำสายบุรี โดยทิวเขาทางด้านตะวันออกที่ผ่านเขตอำเภอบันนังสตาไปยังอำเภอเมืองยะลาแล้วลดระดับความสูงเป็นกลุ่มเขาขนาดเล็กอันทำให้เกิดช่องทางคมนาคมจากลุ่มน้ำปัตตานีไปยังเขตอำเภอรามันในลุ่มน้ำสายบุรี ต่อจากนั้นก็ยกระดับขึ้นสูงตั้งแต่เขตอำเภอทุ่งยางแดงผ่านอำเภอมายอไปจนจรดชายทะเลที่อำเภอปะนาเระ

ทิวเขานี้ทำให้เกิดลุ่มน้ำสายบุรีขึ้น เพราะถูกขนาบด้วยเทือกเขาภูโตทางด้านตะวันออกที่เริ่มจากเขตอำเภอสุคีริน ผ่านอำเภอจะแนะ อำเภอศรีสาคร อำเภอบาเจาะ ไปจนถึงกิ่งอำเภอกะพ้อ ทางด้านตะวันออกของเขานูโตก็คือ ที่ราบลุ่มต่ำไปจนจรดชายทะเล เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีพืชน้ำขนาดใหญ่เกือบครึ่งหนึ่งของพื้นที่ราบทั้งหมด และเป็นต้นกำเนิดของลำน้ำบางนรา ทั้งหมดอยู่ในพื้นที่ของอำเภอสุโงโกลก อำเภอียง ออ อำเภอเมือง อำเภอตากใบ และอำเภอไม้แก่น

ลุ่มน้ำสายบุรีในหุบสายบุรี เป็นหุบที่มีที่ราบริมฝั่งแม่น้ำยาวไกลกว่าหุบปัตตานี โดยเริ่มแต่อำเภอสุคีรินมายังอำเภอศรีสาคร ซึ่งมีพื้นที่ราบกว้างเป็นทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ได้ และตั้งแต่เขตอำเภอศรีสาครเป็นต้นมาก็ยังมีลำน้ำสายเล็กๆ ไหลลงมาจากทิวเขาที่ขนาบทั้งทางด้านตะวันตกและตะวันออกไหลลงมาสวมทบ โดยเฉพาะเขตอำเภอศรีสาคร จำนวนธารน้ำที่ไหลลงมาจากเขาทั้งสองข้างเพิ่มขึ้น ทำให้เกิดหุบเขาเล็กๆ ที่ผู้คนเข้าไปตั้งถิ่นฐานได้ รวมทั้งเกิดพุ่มมากมาย โดยเฉพาะพุ่มลานควายที่รองรับน้ำจากลำน้ำในหุบเขาอำเภอรามัน พุ่มลานควายคือพื้นที่แก้มลิงทำให้ลำน้ำสายบุรีจากเขตอำเภอรามันกลายเป็นลำน้ำขนาดใหญ่ไหลไปออกทะเลที่อำเภอสายบุรี

ความต่างกันของหุบเขาปัตตานีกับหุบสายบุรีก็คือ แม้จะมีลำน้ำยาวขนาดใหญ่พอกันก็ตาม แต่ลำน้ำปัตตานีไหลจากบริเวณต้นน้ำทางใต้ผ่านชอกเขาที่ไม่มีพื้นที่ราบมาจนถึงเขตอำเภอบันนังสตา ซึ่งทำให้ทางราชการใช้ประโยชน์ในการสร้างเขื่อนบางลางขึ้น กว่าจะมีที่ราบพอตั้งถิ่นฐานชุมชนและที่ทำกินของผู้คนได้ก็ต้องผ่านมายังเขตอำเภอเมืองยะลา ในเขตบ้านหน้าถ้ำ ซึ่งนับเป็นเขตปากหุบปัตตานี

จากบ้านหน้าถ้ำ ลำน้ำปัตตานีจึงไหลลงพื้นที่ที่เป็นแอ่งใหญ่ มีลำน้ำหลายสายทั้งจากชอกเขาและหุบเขาใกล้ๆ ไหลมาสวมทบเป็นแอ่งกว้างใหญ่ที่ทำให้เกิดบ้านเมืองในเขตอำเภอเมืองยะลา อำเภอโคกโพธิ์ อำเภอยะรัง อำเภอหนองจิก อำเภอยะหริ่ง และอำเภอเมืองปัตตานี

ในห่านองตรงข้าม หุบสายบุรีกลับมีพื้นที่ราบตามลำแม่น้ำยาวลึกกว่าหุบปัตตานี แต่ต้นน้ำในเขตอำเภอสุคีรินลงมาก็มีพื้นที่ตั้งถิ่นฐานทำกินได้ พอถึงเขตอำเภอศรีสาครก็กลายเป็นพื้นที่ราบกว้างใหญ่ มีลำน้ำสาขาเล็กๆ ไหลลงมาจนสมทบกับลำน้ำสายบุรี ทำให้ลำน้ำใหญ่ขึ้นจนมีการเดินทางโดยทางเรือขนส่งและแลกเปลี่ยนสินค้าเข้ามาถึง พอเข้าเขตอำเภอศรีสาคร พื้นที่ราบมีลำน้ำเล็กๆ จากหุบเล็กและแอ่งเล็กๆ ไหลลงมาสวมทบทำให้เกิดบริเวณที่ลุ่มน้ำขังที่เรียกว่าพุ่มมากมาย แต่ละพุ่มก็คือ พื้นที่แก้มลิงที่กักน้ำและระบายน้ำตามธรรมชาติเข้าสู่ลำน้ำสายบุรี พุ่มที่สำคัญก็คือ พุ่มลานควายในเขตอำเภอรามัน ที่ทำให้ลำน้ำสายบุรีกว้างใหญ่ก่อนไหลไปออกทะเลที่อ่าวสายบุรี แต่ทว่าหุบสายบุรีแม้จะยาวลึกเป็นที่ผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐานได้ก็ตาม แต่ก็ไม่มีบริเวณที่เป็นแอ่งใหญ่ติดกับทะเล เช่น หุบปัตตานี

การดำเนินงานวิจัยของโครงการนี้ ได้เลือกพื้นที่ในการศึกษาที่อยู่ภายในของทั้ง**หุบปัตตานี**และ**หุบสายบุรี**เป็นสำคัญ เพราะการศึกษาในพื้นที่ราบชายทะเลได้ทำการศึกษาไปแล้ว ในหุบปัตตานีได้เลือกชุมชนหมู่บ้าน [Village] ในเขตบ้านหน้าถ้ำและบริเวณใกล้เคียงเป็นแหล่งทำการศึกษารวบรวมข้อมูล พื้นที่บริเวณอยู่ในเขตรอยต่อระหว่างที่ราบในหุบเขาตามลำน้ำปัตตานีกับที่ราบของแอ่งปัตตานี อันเป็นที่ราบลุ่มกว้างใหญ่ไปจนถึงชายฝั่งทะเล ในขณะที่ทางหุบสายบุรีนั้น ตั้งแต่บริเวณต้นน้ำในเขตอำเภอสุคีริน ริมสองฝั่งลำน้ำสายบุรี จะมีพื้นที่ราบพอแก่การเพาะปลูกและตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของผู้คน จากเขตอำเภอสุคีริน พื้นที่ราบริมฝั่งน้ำก็ขยายใหญ่จนเป็นทุ่งราบในเขตอำเภอศรีสาครอีกทั้งมีธารน้ำสายเล็กๆ จากทิวเขาทั้งทางด้านตะวันตกและตะวันออกมาสมทบด้วย เลยทำให้มีความสมบูรณ์ในเรื่องน้ำท่า อีกทั้งทำให้ลำน้ำสายบุรีกว้างขึ้นกลายเป็นท้องถื่นที่มีหลายชุมชนเกิดขึ้น รวมทั้งเป็นบริเวณที่เรือค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าจากทางฝั่งทะเลที่ปากแม่น้ำสายบุรีเดินทางเข้ามาถึง

ณ บริเวณภายในนี้ ทางโครงการวิจัยได้เลือกชุมชน**บ้านซากอ**และ**บ้านกาเยาะมาตี** เป็นตัวแทนในการศึกษาการเก็บข้อมูล ทำให้เห็นความสำคัญของท้องถื่นนี้เป็นศูนย์กลางการคมนาคมของบริเวณภายในของหุบสายบุรี เพราะนอกจากเป็นบริเวณที่เป็นท่าเรือจอดของเรือสินค้าจากปากน้ำสายบุรีเข้ามาถึง และนำสินค้าของกินจากทางชายทะเลเข้ามาแลกเปลี่ยนกับสินค้าเกษตรและของป่ากับกลุ่มคนที่อยู่ภายในแล้ว ยังเป็นที่ซึ่งคนที่อยู่ในหุบเล็กและที่สูงในเขตอำเภอสุคีรินที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น คนชาวกูไ เดินทางโดยช้างและล่องแพมาติดต่อ แต่ที่สำคัญพื้นที่ซึ่งเป็นทุ่งราบของอำเภอศรีสาครนั้น เป็นทุ่งหญ้าเลี้ยงช้าง สัตว์ และโคกระบือได้ดี จึงทำให้กลายเป็นที่ตั้งของชุมชนหลาย ๆ ชุมชนในพื้นที่ใกล้เคียงกัน เมื่อเดินทางตามลำน้ำสายบุรี ผ่านเขตอำเภอศรีสาครขึ้นไปก็จะถึงเขตอำเภอเรือเสาะ อันเป็นบริเวณที่มีชุมชนตั้งอยู่ทั้งสองฝั่งแม่น้ำ มีเส้นทางผ่านช่องเขาภูโตไปยังอำเภอระแงะทางทิศตะวันออกไปลงแม่น้ำสายบุรีทางตะวันตก มีชุมชนหลายชุมชนตามหุบเขาเหล่านี้ ชุมชนที่เลือกขึ้นมาเป็นตัวแทนในการศึกษารั้งนี้ คือ **ชุมชนบ้านตะโหนด** เหนืออำเภอเรือเสาะขึ้นไปตามลำน้ำสายบุรีไปยังเขตอำเภอรามัน ภูมิประเทศสองฝั่งแม่น้ำเป็นที่ต่ำลงมีที่ลุ่มต่ำเป็นพรุใหญ่น้อยไปจนถึงพรุลานควายที่เป็นพรุขนาดใหญ่ อันมีลักษณะเป็นแก้มลิงที่รับน้ำจากลำน้ำลำห้วยต่างๆ ที่ไหลลงจากที่สูงจากเทือกเขาทางด้านตะวันตกและตะวันออก โดยเฉพาะที่มาจากเขตอำเภอรามัน จึงทำให้มีน้ำไหลจากพรุลงสู่ลำน้ำสายบุรีทำให้เกิดเป็นลำน้ำใหญ่ไหลลงสู่ที่ราบลุ่มไปออกปากน้ำที่อำเภอสายบุรี ชุมชนที่เลือกทำการศึกษาลุ่มน้ำสายบุรีในเขตอำเภอรามันนี้ ได้แก่ **บ้านกะรอต**ที่ตั้งอยู่ใกล้กับพรุผู้คนในพื้นที่นี้ดังกล่าวได้ใช้พื้นที่ราบของพระปลูกข้าวเป็นนาพรุเพื่อเป็นอาหารหลักแต่โบราณมา

จากการเลือกชุมชนศึกษาในบริเวณภายในของทั้งหุบปัตตานีและหุบสายบุรีตามที่กล่าวมาในทางประวัติศาสตร์ท้องถื่นและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมในขั้นแรกนี้ ได้ทำให้เห็นการตั้งถิ่นฐานของบ้านเมืองของผู้คนที่แตกต่างกันและเหมือนกัน ดังต่อไปนี้

ในหุบปัตตานีนั้น แม้ว่าแม่น้ำปัตตานีจะเป็นลำน้ำใหญ่และยาวกว่าลำน้ำสายบุรีก็ตาม แต่การตั้งถิ่นฐานนั้นไม่เข้าไปลึกเท่ากับหุบสายบุรี เพราะตั้งแต่เขตอำเภอบันนังสตาไป พื้นที่สองฝั่งน้ำเป็นชอกเขาที่ไม่มีพื้นที่ราบพอแก่การตั้งถิ่นฐานของชุมชนการเกษตรได้ดี เป็นเรื่องของบริเวณที่สูงที่เป็นป่าเป็นเขาที่เหมาะสมกับผู้คนที่ทำไร่และเก็บของป่า เช่น พืชชาวกูไ เป็นต้น ชุมชนสำคัญจึงไปเกิดที่เขตอำเภอยะหาและทางบ้านหน้าถ้ำแทน เพราะเป็นบริเวณที่นอกจากมีที่ราบใกล้ลำน้ำลำห้วยที่ทำการเพาะปลูกได้ดีแล้ว ยังเป็นชุมชนทางการคมนาคมทั้งทางบกและทางน้ำด้วย ทางบกก็คือเป็นชุมทางของการเดินทางข้ามคาบสมุทรมลายูจากต้นน้ำปัตตานีและเขตอำเภอเบตงลงมากับการเดินทางที่มาจากเขตอำเภอสงขลา ผ่านอำเภอโคกโพธิ์มายังอำเภอยะหา ในขณะที่ทางน้ำนั้นบริเวณนี้เป็นท่าเรือติดต่อไปออกทะเลที่เมืองปัตตานี โดยเหตุนี้จึงทำให้เกิดเป็นเมืองขึ้นภายในหุบปัตตานีขึ้นมาจนกลายเป็นเมืองยะลาในปัจจุบัน ซึ่งเท่ากับว่าเมืองปัตตานีคือ เมืองท่าชายทะเล

ในขณะที่เมืองยะลาคือเมืองภายใน การเติบโตของชุมชนเป็นบ้านเป็นเมือง เริ่มแต่บ้านยาโลในเขตอำเภอยะหา มายังเขตบ้านหน้าถ้ำก่อนที่จะเปลี่ยนตำแหน่งไปยังตัวจังหวัดยะลาในปัจจุบัน ในเขตบ้านหน้าถ้ำนั้นชนชาติด้วยภูเขาหินปูนที่มีทั้งเขาหินอ่อนและถ้ำที่เป็นศาสนสถานมาแต่โบราณสมัยศรีวิชัย เพราะพบภาพเขียนสี พระพิมพ์ รวมทั้งการใช้เป็นศาสนสถานสืบเนื่องมาจนปัจจุบัน มีผู้คนทั้งคนมุสลิม คนจีน และคนไทยพุทธเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ด้วยกันอย่างสงบ ในบางพื้นที่ที่คนมุสลิมเข้าไปตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อน แต่พบว่าเป็นบริเวณที่มีโบราณสถานวัตถุทางพุทธศาสนา ก็เลยมีการแลกที่กับกลุ่มคนที่เป็นชาวพุทธ ส่วนคนจีนเข้ามาตั้งถิ่นฐานเพราะเป็นแหล่งที่เรือจากทะเลและปัตตานีมาจอดแลกเปลี่ยนสินค้ากับคนภายในที่มาจากทางโคกโพธิ์ บ้านนังस्ता และอำเภอรามันในเขตหุบสายบุรี จึงพบว่าชุมชนหมู่บ้านบางแห่งมีชื่อที่เกี่ยวข้องกับคนจีน ผู้คนที่เป็นชาวบ้านชาวเมืองในท้องถื่นบ้านหน้าถ้ำ ไม่ว่าจะเป็นคนไทยพุทธ คนจีน และคนมุสลิมเคยมีความสัมพันธ์ต่อกันทางสังคมและเศรษฐกิจเป็นอย่างดี อย่างเช่น คนมุสลิมก็ร่วมงานประเพณีของคนพุทธ แม้ว่าจะไม่เข้าร่วมในพิธีกรรมทางศาสนาก็ตาม และคนทั้งสามกลุ่มคือ คนพุทธ คนมุสลิม และคนจีน ก็เชื่อถือในโซคกลางและข้อห้ามในระบบความเชื่อของท้องถื่นที่เกี่ยวกับพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต ความอุดมสมบูรณ์ และการรักษาพยาบาลร่วมกัน ในงานรื่นเริงในเวลามีพิธีกรรม เช่น การมีหนังตะลุง มะโย่ง และเตีเกฮูลู ทั้งคนพุทธ คนมุสลิม และคนจีนก็มาดูการแสดงร่วมกัน เป็นต้น

ส่วนในหุบสายบุรีนั้นมีความลึกของการตั้งถิ่นฐานตามลำน้ำสายบุรีไปจนถึงบริเวณต้นน้ำในเขตอำเภอสุคีรินที่ไกลกว่าหุบปัตตานี แต่ชุมชนที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่มีอายุน้อยกว่าชุมชนในหุบปัตตานี มักเป็นชุมชนของคนมุสลิมที่ส่วนใหญ่เคลื่อนย้ายมาจากเมืองโกตาบารูในรัฐกลันตันของมาเลเซีย คนพุทธทั่วไปตั้งถิ่นฐานน้อย ซึ่งแสดงให้เห็นได้จากการมีวัดทางพุทธศาสนาไม่กี่แห่ง อีกทั้งชุมชนใหญ่ๆ จะเกิดขึ้นก็เฉพาะบริเวณที่เป็นชุมทางคมนาคมตั้งแต่เขตอำเภอศรีสาครลงมา เพราะมีท่าเรือที่ติดต่อกับออกทะเลที่อำเภอสายบุรีได้ ชุมชนในหุบสายบุรีนี้จะเกาะกลุ่มกันเป็นท้องถื่นๆ ไป เช่น บ้านชากอ และบ้านกาเยาะมาตี ในเขตอำเภอศรีสาครก็นับเนื่องเป็นกลุ่มที่อยู่ในนิเวศวัฒนธรรมหนึ่ง กับกลุ่มบ้านตะโหนดในหุบเขาทางตะวันออกเฉียงเหนือของอำเภอหรือสาละกีนับเนื่องเป็นอีกนิเวศวัฒนธรรมที่ต่างกันอย่างสิ้นเชิง ในขณะที่บ้านเกาะรอกอยู่ในกลุ่มนิเวศวัฒนธรรมที่มีการทำนาพรุร่วมกัน บรรดาชุมชนในแต่ละนิเวศวัฒนธรรมเหล่านี้ ต่างอยู่แยกจากกัน จนเกิดเป็นความแตกต่างกันระหว่างท้องถื่นขึ้น สิ่งที่ทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างกัน เกิดจากการติดต่อกันทางสังคมและเศรษฐกิจน้อย ในขณะที่แต่ละท้องถื่นมีความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกระชับแน่น อันเนื่องจากการแต่งงานกันเองจากภายใน [Village endogamy] ประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่ง อาชีพหลักในการทำมาหากิน ได้แก่ การทำสวนทุเรียนและสวนยางนั้น เป็นสวนแบบสมรมที่ไม่เพียงแต่ปลูกพืชเศรษฐกิจเท่านั้น หากยังรวมไปถึงบรรดาต้นไม้และพืชพันธุ์ต่างๆ ที่เป็นทั้งวัสดุในการก่อสร้าง อาหารการกิน และยารักษาโรคด้วย รวมทั้งกิจกรรมทางสังคมและเศรษฐกิจร่วมกันอีกหลายอย่างที่ทำให้ท้องถื่นมีลักษณะอยู่ได้อย่างเพียงพอ [Self contain] โดยไม่ต้องพึ่งพาภายนอกเท่าใด ผู้คนแต่ละชุมชนในท้องถื่น ล้วนมีส่วนสำนึกร่วมกันสูง อีกทั้งมีศักยภาพในการจัดกลุ่มและองค์กรในเรื่องการศึกษาเศรษฐกิจและสังคมร่วมกันอย่างมั่นคง

ผู้คนในหุบปัตตานีกับหุบสายบุรี แม้จะอยู่ในพื้นที่สามจังหวัดภาคใต้ด้วยกันก็ตาม แต่ก็มี ความแตกต่างทางวัฒนธรรมในระดับท้องถื่นอย่างเห็นได้ชัด ในหุบปัตตานีมีพัฒนาการทางสังคมเป็นบ้านเป็นเมืองมาช้านาน จึงมีผู้คนหลายชาติพันธุ์ ทั้งคนมุสลิม คนไทยพุทธ และคนจีนสังสรรค์และอยู่ร่วมกันมาเป็นเวลานาน รับการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกได้เร็วและง่ายกว่า ในขณะที่ทางหุบสายบุรี การตั้งถิ่นฐานของผู้คนเป็นชุมชนบ้านเมืองเกิดขึ้นไม่นานเท่าใด ผู้คนที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่เคลื่อนย้ายมาจากเมืองโกตาบารูในรัฐกลันตันของมาเลเซีย และผู้คนที่อยู่ในหุบ เช่น พวกชาไกและผู้ทำไร่หาของป่า เป็นต้น ผู้คนเหล่านี้มีความสัมพันธ์กับผู้คนที่อยู่ในเขตอำเภอต่างๆ ของจังหวัดนราธิวาสต่อไปยังเขตมาเลเซียมากกว่าไปทางจังหวัดปัตตานี

การอยู่ในเขตภายในหุบเขาที่มีการติดต่อกับภายนอกในเขตชายทะเลน้อย ทำให้มีคนจีนและคนไทย พุทธไปเกี่ยวข้องกับน้อยมาก ดังนั้น เมื่อนำมาเปรียบเทียบระหว่างกันแล้ว ก็จะเห็นได้ว่า ผู้คนในหุบปัดตานี ยังเปิดโอกาสให้มีการติดต่อกับกลุ่มคนภายนอกได้ดีกว่าคนในหุบสายบุรี ที่มีลักษณะเป็นสังคมปิด

แต่ท่ามกลางความแตกต่างระหว่างผู้คนในสองหุบเขาก็มียะไรหลายอย่างที่คล้ายกันในหมู่คนมุสลิม ในเรื่องของความเชื่อ วิถีชีวิต และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม นั่นคือ ศาสนา โดยเฉพาะคำสอน ของพระเจ้ายังคงเป็นส่วนสำคัญในการดำรงชีวิตคนมุสลิมยังคงยึดมั่นในพิธีละหมาด ผู้ที่เคร่งครัดจะต้องทำ กันวันละ ๕ ครั้ง และเชื่อว่าสรรพสิ่งทั้งหลายในโลกเป็นของพระเจ้า ความเชื่อและพิธีกรรมดังกล่าวนี้ คือ พื้นฐานสำคัญที่ทำให้คนมุสลิมมองมนุษย์ทุกคนเสมอภาคกันหมด ไม่ว่าคนไทยพุทธและคนจีน ถัดลงมาจาก พระเจ้าก็คือ ผู้นำทางคุณธรรม เช่น โต๊ะครูและโต๊ะอิหม่าม โดยเฉพาะโต๊ะครูนั้นดูเหมือนจะเป็นผู้นำทั้งทางโลก และทางธรรม เพราะเป็นคนปกครองโรงเรียนปอเนาะที่เป็นสถาบันการศึกษาที่สำคัญของสังคม โต๊ะครูคือ บุคคลที่มักได้รับการยกย่องว่าเป็นบุคคลศักดิ์สิทธิ์ที่คนนำเอาคำพูดคำสอนไปปฏิบัติ แต่ก่อนคนศักดิ์สิทธิ์ แบบนี้คลุมไปถึงบรรดาผู้อาวุโสหรือผู้รู้ในเรื่องเวทมนต์คาถา ที่สามารถปิดเป่าความชั่วร้ายและให้การ รักษาพยาบาลในเรื่องโรคภัยไข้เจ็บด้วย คนศักดิ์สิทธิ์ประเภทนี้ไม่จำกัดอยู่เฉพาะคนมุสลิมเท่านั้น หากยังเป็นคนที่คนพุทธและคนจีนเคารพนับถือด้วย

ในเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม ผู้คนในสองหุบเขาก็มียะไรที่คล้ายคลึงกัน ผลกระทบ ทางเศรษฐกิจและความเจริญทางวัตถุทำให้คนมุสลิมที่เคยมีภรรยาหลายคน เปลี่ยนมาเน้นการมีภรรยาคนเดียว ลูกผู้หญิงส่วนใหญ่มีการศึกษาดีกว่าลูกผู้ชาย รวมทั้งการจัดประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิตก็ลดความ ใหญ่โตและการสิ้นเปลืองลง แต่ที่สำคัญคนส่วนใหญ่เลิกประกอบอาชีพพื้นฐานทางเกษตรกรรม เช่น การปลูก ข้าวและการทำน้ำตาลโตนด จึงเกิดมีนาร้าง โดยเฉพาะคนทำนาพยุคนั้นแทบจะหมดไปแล้วก็มี การทำสวนยาง ทำไร่ และทำสวนผลไม้ แม้ว่ายังดำรงอยู่ แต่ราคาของผลผลิตผลกลับขึ้นๆ ลงๆ เช่น ลองกอง เป็นต้น แต่การ เปลี่ยนแปลงที่สำคัญเห็นจะได้แก่ ช่องว่างระหว่างวัยของคนรุ่นลูกรุ่นหลาน ที่มีการมองโลกแบบใหม่และคิด ใหม่ ไม่ยึดมั่นในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตของคนรุ่นเก่า ไม่ใคร่สนใจกับการเรียนทางศาสนาอย่าง แต่เดิม ออกไปทำงานนอกบ้านและมีการสังสรรค์ระหว่างกันตามโรงน้ำชา รวมทั้งการเที่ยวเตร่และสนใจในสิ่ง อยาามุขเพิ่มขึ้น

สรุป

ดังนั้น ในการประเมินผลงานรวบรวมข้อมูลวิเคราะห์และตีความข้อมูลที่ได้นำเสนอมานี้ในขั้นนี้ คิดว่า ได้ให้ข้อมูลและความเข้าใจในขั้นพื้นฐานทางประวัติศาสตร์สังคมของท้องถิ่นอย่างเพียงพอ รวมทั้งการ เปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ที่สามารถนำมาตั้งคำถามเพื่อการดำเนินการรวบรวมข้อมูลเชิงลึก ทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมในขั้นต่อไปได้

แผนที่แสดงภูมิประเทศบริเวณสามจังหวัดภาคใต้ คือ ยะลา ปัตตานี และนราธิวาส

รายงานเบื้องต้น

**การศึกษาประวัติศาสตร์
และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม – วัฒนธรรม
ในพื้นที่ยาลอ จังหวัดยะลา**

โดย

วศิน સામે	จรัส โกสุมภววรรณ
อับดุลเรอัมภ์ บาดา	นิเต้าะ อิตเตแล
สุวารียะ เป๊ะเฮาะฮิเล	มารีแย มามะ
อนุวัฒน์ ปารามะ	ทริยง มะเต็ง

สุภัทธ วัฒนกุล

ยาลอกว่าจะมาเป็นยะลา

“ยะลา” ที่ใช้เป็นชื่อจังหวัดยะลาในปัจจุบันนั้นก็เพี้ยนมาจากคำว่า “ยาลอ” ซึ่งเป็นตำบลหนึ่งของอำเภอเมืองยะลาในปัจจุบัน

คำว่า “ยาลอ” เป็นภาษาท้องถิ่นซึ่งแปลว่า “แห” ซึ่งแหนั้นจะเป็นสิ่งที่แปลกมากของคนในสมัยก่อน เพราะเป็นอุปกรณ์การหาปลาของพวกที่อยูริมทะเล เมื่อชาวบ้านเอามาอยู่ท้องถิ่นนี้ก็เป็นสิ่งที่แปลกพอสมควร ซึ่งก็ได้มีชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นยาลอนี้ได้นำแหเข้ามาเพื่อนำมาทอดแหตามหนอง บึง ในหมู่บ้าน หลังจากทอดแห แล้วก็จะนำแหมาตากไว้หน้าบ้าน ซึ่งก็เป็นที่แปลกตาที่ผู้ที่เดินผ่านไป ผ่านมา เมื่อผู้ที่ผ่านไปผ่านมานั้นถามชาวบ้านคนนั้นว่าที่ตากนั้นคืออะไร เขาตอบว่า คือ “ยาลอ” จนเป็นคำติดปากแล้วกลายเป็นชื่อของท้องถิ่นนั้นไปเลย

ยาลอนั้นเป็นวังเก่า เป็นการตั้งเมืองครั้งแรกในยุคสมัยของพระยาเยลา (ต่วนตะลา) คือ ตำบลยะลาในปัจจุบัน และกว่าจะย้ายตัวเมืองมาอยู่ที่ตัวเมืองยะลาในปัจจุบันนั้น ก็มีการโยกย้ายที่ตั้งเมืองถึง 4 ครั้ง ด้วยกัน คือ

การตั้งเมืองครั้งแรกในยุคสมัยของพระยาเยลา คือ ยาลอ ตรงกับที่ตำบลยะลาในปัจจุบัน ต่อมาก็ได้ย้ายเมืองอยู่ที่วังกระ ตรงกับที่ตำบลตาเซะในปัจจุบัน เพราะว่าท้องที่แห่งนี้เป็นทางผ่านไปเมืองยะหริ่ง ในสมัยนั้น ซึ่งช่วงนั้นเจ้าเมืองยะลาต้องติดต่อกับเจ้าเมืองยะหริ่งบ่อยมาก ดังนั้นจึงเลือกวังกระเป็นที่ตั้งของเมือง

ต่อมาก็ได้ย้ายที่ตั้งของเมืองมาอยู่ที่ท่าสาป ซึ่งตรงกับที่ตำบลท่าสาปในปัจจุบัน ด้วยเหตุผลสำคัญก็คือ ท่าสาปตั้งอยู่ติดริมแม่น้ำปัตตานี เพื่อความสะดวกในการติดต่อค้าขายกับเมืองอื่น ๆ จึงมีการย้ายเมืองจากวังกระมาอยู่ที่ท่าสาป ด้านฝั่งซ้ายของแม่น้ำปัตตานี เพราะมีชัยภูมิในการตั้งเมืองเหมาะสมกว่า การคมนาคมและการติดต่อค้าขายมีความสะดวกมาก เพราะสมัยนั้นส่วนมากจะมีการติดต่อค้าขายกันทางน้ำ จึงกลายเป็นที่รวมของเรือสินค้า โดยเฉพาะสินค้าประเภทแร่ดีบุก และไม้ที่ลำเลียงมาจากทางตอนเหนือของแม่น้ำปัตตานี คือ บันนังสตา เบตง นอกจากนั้นก็ยังเป็นศูนย์กลางของการติดต่อซื้อข้าวและเกลือของประชาชนจากยะหา ที่เดินเท้าและเกวียนมาส่งที่บ้านท่าสาป อีกทั้งยังเป็นศูนย์กลางในการติดต่อกับเมืองอื่น ๆ เช่น เมืองปัตตานี และเมืองหนองจิกอีกด้วย

หลังจากนั้นก็ได้อพยพที่ตั้งของเมืองอีกครั้ง คือย้ายไปอีกฟากหนึ่งของแม่น้ำปัตตานี ก็คือ สะเตง ซึ่งเป็นที่ตั้งของตัวเมืองยะลาในปัจจุบัน ซึ่งตั้งอยู่ด้านฝั่งขวาของแม่น้ำปัตตานี ในช่วงนี้เองเริ่มมีผู้อพยพมาตั้งบ้านเรือนกันมากขึ้น เป็นเหตุทำให้บ้านท่าสาปคับแคบลง จึงเกิดเป็นเมืองใหม่

ขึ้นที่ตำบลสะเตง ในปี พ.ศ. 2459 ซึ่งตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ประกอบกับมีการเปลี่ยนแปลงเส้นทางการคมนาคม จากทางน้ำมาเป็นทางบก เพราะว่ามี การสร้างทางรถไฟผ่าน “บ้านนิบง” ในปี พ.ศ. 2464

ต่อมาในปี พ.ศ. 2479 ได้มีการจัดตั้งเทศบาลเมืองยะลา ขึ้นเป็นครั้งแรกในท้องที่ตำบลสะเตง ต่อมา พ.ศ. 2482 ได้ย้ายที่ว่าการอำเภอไปตั้งที่ “บ้านนิบง” (ปัจจุบัน คือ บริเวณโรงเรียนยะลาบำรุงผดุงประชา ซึ่งตั้งอยู่ใกล้สถานีรถไฟยะลา)

ดังนั้น “บ้านนิบง” จึงเป็นชื่อของตัวเมืองยะลาที่แท้จริง เพราะว่าชาวบ้านทั่วไปจะเรียกว่า “นิบง” มากกว่า เรียกว่า “ยะลา” ซึ่งคำว่า “นิบง” นั้น หมายถึง ต้นหลาวชะโอน มีลักษณะลำต้นคล้ายกับต้นหมาก ขึ้นเป็นกอสูงประมาณ 8 – 12 เมตร เป็นไม้ที่มีผลดล่ายของเสี้ยนสวยงามมาก และมีความคงทนต่อมด มอด ปลวก จัดเป็นไม้จำพวกปาล์มขนาดใหญ่ ซึ่งเป็นอุปกรณ์ที่ใช้ในการสร้างบ้านของคนในสมัยก่อน ปัจจุบันมีการนำมาทำเครื่องเรือน เฟอร์นิเจอร์ และเครื่องใช้อื่น ๆ ลักษณะต้นหลาวชะโอนนั้นจะมีเปลือกนอกสีเทาอมเขียว ผิวแข็ง เรียบ ลื่น ข้อมีหนามยาวและหนาแน่นมาก ใบเป็นทางยาวคล้ายใบหมาก ดอกออกเป็นช่อ ดอกจะมีขนาดเล็กสีเหลืองอ่อน ผลที่หล่ายกลม เนื้อภายในผลจะมีรสฝาดคล้ายหมาก มักจะขึ้นกระจุกกระจายตามป่าดงดิบ ป่าชายเลน และป่าพรุ ซึ่งมีอยู่ทั่วภาคใต้ ซึ่งคำขวัญของไม้หลาวชะโอนก็คือ “สวย – แกร่ง – ทนทาน”

ต่อมาในตัวเมืองยะลาก็มีย่านการค้าเกิดขึ้น อยู่ไม่ไกลจากสถานีรถไฟมากนัก และในบริเวณดังกล่าวก็มีตลาดสดเกิดขึ้น ซึ่งตั้งอยู่ใจกลางเมืองยะลา คือ “ตลาดรัฐกิจ” นอกจากนั้นยังมีตลาดที่อยู่คนละฟาก โดยีทางรถไฟเป็นเส้นแบ่งเขต คือ “ตลาดเก่า” หรือ “ตลาดเสรี” เพราะเจ้าของตลาดชื่อ นายเสรี

ปัจจุบันที่ตั้งของศูนย์กลางปกครองของจังหวัดยะลาอยู่ที่ศาลากลางจังหวัดยะลา ตั้งอยู่บริเวณรอบวงเวียนของศาลหลักเมือง ซึ่งเป็นศูนย์กลางของผังเมืองที่งามสง่าของบ้านเมือง จนได้รับสมญานามว่าเป็นเมืองที่มีผังเมืองสวยงามที่สุดของประเทศ โดยคนที่มีบทบาทมากในการวางผังเมืองของจังหวัดยะลา ก็คือ “พระรัฐกิจวิจารณ์” ซึ่งเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดยะลา คนที่ 10 ซึ่งจะเห็นได้ว่า ชื่อของถนนสายต่าง ๆ ในตัวเมืองยะลาในปัจจุบันนั้น จะมีสัมพันธ์ พระรัฐกิจวิจารณ์เป็นใหญ่

การเรียกชื่อหมู่บ้านในท้องถื่นบริเวณนี้ ส่วนใหญ่แล้วจะเรียกตามลักษณะเด่นของทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่ในบริเวณนั้น เช่น ต้นไม้ แหล่งน้ำ หรือชื่อบุคคลต่างๆ ที่ความโดดเด่น มาเป็นชื่อหมู่บ้าน

เพื่อที่จะทำให้เกิดความเข้าใจในบริเวณท้องถิ่นยาลอ ที่ประกอบไปด้วยหลายหมู่บ้านทั้งไทยพุทธและไทยมุสลิม จึงขอกล่าวถึงสภาพโดยทั่วไปของหมู่บ้านในพื้นที่ศึกษาบางแห่ง ดังนี้

ประวัติความเป็นมาของเปาะเส้ง

ตำบลเปาะเส้ง มีตำนานเล่ากันว่า ตำบลเปาะเส้งตั้งขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2378 โดยชาวจีน ครอบครัวหนึ่ง ซึ่งมาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน มาประกอบอาชีพ และจีนครอบครัวนี้ มีบุตรคนโตชื่อ “เส้ง” เนื่องด้วยจีนครอบครัวนี้มีความศรัทธาอย่างแรงกล้าในพระพุทธศาสนาจึงได้ก่อสร้างวัดขึ้นเพื่อเป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจและประเพณีต่าง ๆ โดยยกที่ดินของตัวเองเป็นที่สำหรับสร้างวัด พอสร้างวัดเสร็จแล้วก็ได้มีชาวไทยพุทธหลังไหลอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนในเปาะเส้งกันมากขึ้น ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ตำบลเปาะเส้งสมัยนั้นเป็นถิ่นฐานของชุมชนไทยพุทธ ซึ่งในขณะนั้นที่ตำบลหน้าถ้ำ ก็เป็นถิ่นฐานของชาวไทยมุสลิมอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก

ในช่วงเวลาต่อมาชาวไทยมุสลิมที่อาศัยอยู่ที่หน้าถ้ำ ได้ค้นพบพระพุทธรูปจำนวนมากอยู่ในถ้ำ “ถ้ำคูหาภิมุข” ในปัจจุบันหลังจากนั้นเมื่อชาวไทยพุทธที่อาศัยอยู่ที่เปาะเส้งทราบข่าว จึงได้ทำการเจรจาเพื่อขอแลกเปลี่ยนสถานที่กันระหว่างชาวไทยพุทธที่อาศัยอยู่ที่เปาะเส้งกับชาวไทยมุสลิมที่อาศัยอยู่ที่หน้าถ้ำการเจรจาก็เป็นที่ตกลง เนื่องจากสถานที่ที่มุสลิมอาศัยอยู่ที่พระพุทธรูปอยู่ ซึ่งไม่ใช่สิ่งที่ตนเองนับถือบูชา หลังจากนั้นชาวไทยมุสลิมที่อยู่หน้าถ้ำก็อพยพมาตั้งถิ่นฐานที่เปาะเส้ง และชาวไทยพุทธที่อยู่เปาะเส้งก็อพยพไปตั้งถิ่นฐานที่หน้าถ้ำจนถึงปัจจุบัน

ส่วนคำว่า “เปาะเส้ง” ที่ใช้เป็นชื่อตำบลนั้น ก็เนื่องมาจาก ชาวจีนที่มาอาศัยอยู่เป็นครอบครัวแรกมีบุตรคนโร ชื่อ “เส้ง” หรือ “ไ้เส้ง” เนื่องจากจีนครอบครัวนี้ มีธรรมาศัยดี มีความเมตตากรุณา และมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ประชาชนที่เดินทางผ่านไปมา หรือเดินทางมาหาของป่าในบริเวณนี้ก็จะมาพักเหนื่อยที่บ้านของชาวจีนครอบครัวดังกล่าว แล้วเจ้าของบ้านก็ยกน้ำ อาหารผลไม้ ให้แก่คนที่มาพักเหนื่อย จนเป็นที่ประทับใจแก่ประชาชนที่แวะมาบ้านของชาวจีนครอบครัวนี้ แล้วก็หยอกเย้าเล่นกับลูกของชาวจีนครอบครัวนี้ ที่ชื่อ “เส้ง” หลังจากนั้นจึงเป็นคำกล่าวติดปากของผู้คนที่เดินทางผ่านไปมาผ่านไปมาเล่ากันว่า “ไปบ้านเปาะไ้เส้ง” ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยว่า “พ่อไ้เส้ง” แล้วเพี้ยนมาเป็นคำว่า “เปาะเส้ง” ซึ่ง “เปาะ” แปลว่า “พ่อ” ส่วน “เส้ง” หมายถึงลูกคนโตของชาวจีนครอบครัวแรกที่มาอยู่ ซึ่งเป็นชื่อที่ใช้เรียกตำบลเปาะเส้งจนถึงปัจจุบัน

ปัจจุบันเปาะเส้งเป็นตำบลหนึ่งของอำเภอเมืองยะลา มีเขตการปกครองทั้งหมด 4 หมู่บ้าน ได้แก่

หมู่ 1 บ้านเปาะเส้ง บ้านเปาะเส้งเป็นจุดศูนย์กลางของตำบล เป็นหมู่บ้านที่มีจำนวนประชากรและมีจำนวนครัวเรือนมากที่สุดในตำบล อาจจะเป็นเพราะว่าเป็นหมู่บ้านดั้งเดิมที่คนเริ่มมาอยู่ ส่วนประวัติการเรียกชื่อหมู่บ้านก็เหมือนกับที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น และยังมีสถานที่ที่เป็นประวัติศาสตร์ คือ ภูเขาเมืองยาลอเก่า

หมู่ 2 บ้านจืองา คำว่า “จืองา” เป็นชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่งคือ “ต้นตะเคียน” เป็นไม้เนื้อแข็งซึ่งมีราคาสูงมากในปัจจุบัน ซึ่งจากการบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้านนี้ว่า แต่เดิมในหมู่บ้านนี้จะเต็มไปด้วยไม้จืองาหรือไม้ตะเคียน จนกลายเป็นคำติเตียนจนกลายเป็นชื่อหมู่บ้านที่เรียกกันมาจนถึงปัจจุบัน ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็จะนำไปใช้ประโยชน์ในการสร้างบ้านเรือน พอต่อมาคนในหมู่บ้านมีจำนวนเพิ่มขึ้น ทำให้มีการใช้ทรัพยากรมากขึ้นจึงทำให้ปัจจุบันไม่มีไม้ชนิดนี้ให้เห็นแล้วในหมู่บ้าน และหมู่บ้านจืองาเป็นหมู่บ้านที่มีพื้นที่กว้างที่สุดในตำบลและยังเป็นพื้นที่มีแหล่งประวัติศาสตร์คือมีวังเก่าเจ้าเมืองยะลอ ซึ่งปัจจุบันก็มีลูกหลานเจ้าเมืองยาลออาศัยอยู่ในหมู่บ้านนี้เป็นจำนวนมาก

หมู่ 3 บ้านกูแบปาย

คำว่า “กูแบ” หมายถึง คู่น้ำหรือปลัก ส่วน “ปาย” แปลว่า ยาว ซึ่งรวมกันแล้วหมายถึง คู่น้ำที่ยาวหรือปลักยาว โดยจากการบอกเล่าของชาวบ้านบอกว่า สมัยก่อนนั้นพื้นที่ในบริเวณที่เป็นที่นาในปัจจุบันนี้แต่ก่อนนั้นจะเป็นปลักยาวมีปลาชุกชุมมาก เป็นแหล่งน้ำที่มีความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งชาวบ้านต้องพึ่งพาจากคู่น้ำแห่งนี้ ในเรื่องการใช้ น้ำ การหาปลา จนกลายมาเป็นชื่อหมู่บ้านและมีการเรียกกันมาจนถึงปัจจุบัน ลักษณะเด่นของหมู่บ้านนี้คือ อยู่ติดกับภูเขาคือภูเขาเจาะนาปา ซึ่งเป็นที่สำหรับการทำสวนยางของชาวบ้านในปัจจุบัน

หมู่ 4 บ้านเนียง

คำว่า “เนียง” เป็นเครื่องปั้นดินเผาที่มีลักษณะคล้ายกับไห จากการบอกเล่าของชาวบ้านว่า ในสมัยก่อนนั้นดินแดนบริเวณนี้เคยมีโรงอิฐ ซึ่งปั้นเครื่องปั้นดินเผาประเภทเนียงเป็นจำนวนมาก ทำให้คนที่ผ่านมาผ่านไปแถวนี้ซื้อไปเก็บไว้ที่บ้าน กลายเป็นคำกล่าวติดปากจนกลายมาเป็นชื่อหมู่บ้านที่เรียกกันมาจนถึงปัจจุบัน

สภาพทางภูมิศาสตร์

ตำบลเปาะเส้ง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของตัวเมืองยะลาในปัจจุบัน อยู่ห่างจากตัวเมืองยะลาประมาณ 10 กิโลเมตร พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบและเนินเขา สมัยอดีตนั้นพื้นที่บริเวณนี้เป็นป่าดิบ มีไม้เบญจพรรณ มีสัตว์ป่าอาศัยอยู่มากมาย และมีช้างและม้าจำนวนมากซึ่งยานพาหนะของเจ้าเมืองยาลอเก่า ที่ราบส่วนใหญ่จะเป็นทุ่งนา ซึ่งปัจจุบันบริเวณที่เป็นทุ่งนาก็ยังมีให้เห็นอยู่

ส่วนบริเวณป่าทึบได้สูญสิ้นไปหมดแล้ว กลายเป็นสวนยาง และสวนผลไม้ในปัจจุบัน ส่วนสัตว์ป่าเหลือให้เห็นอยู่เพียงไม่กี่ชนิด เช่น หมูป่า ไก่ป่า เป็นต้น ส่วนทรัพยากรธรรมชาติก็จะมีแม่น้ำสายหลัก คือแม่น้ำปัตตานี ซึ่งเป็นแม่น้ำที่เป็นเขตบริเวณระหว่างตำบลเปาะเล้งกับตำบลบันนังสาดเรียง โดยจะเป็นแหล่งอาหารแก่ผู้ที่อาศัยอยู่บริเวณริมแม่น้ำตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน นอกจากนั้นก็ยังมีความคล่องตาชี หนองลูโบะปีแซ บึงสาราแน บึงกนาลี ล้วนยังมีทำนบ ที่เจ้าเมืองเก่าสร้างขึ้นเพื่อใช้ในการทำนาในสมัยอดีต คือทำนบกวนคือรังและทำนบรายอ บ้านราเยาะฮ์มาตี ซึ่งปัจจุบันทำนบเหล่านี้ได้เสื่อมสภาพไม่สามารถที่จะใช้งานได้

นอกจากนี้ยังมีสถานที่สำคัญซึ่งคนสมัยก่อนถือเป็นสถานที่ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ และยังเป็นแหล่งอนุรักษ์ ตลอดจนเป็นสถานที่ท่องเที่ยวในปัจจุบัน คือ ภูโบ หรือสุสานที่ฝั่งศพเจ้าเมืองยะลาเก่า ตั้งอยู่ที่ ภูโบ บริเวณมัสยิดยาแมะกลาง ในหมู่ที่ 1 ของตำบลเปาะเล้ง และวังเจ้าเมืองเก่ายะลา ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 2 ของตำบลเปาะเล้ง ซึ่งปัจจุบันมีสภาพเสื่อมโทรม หญ้าขึ้นรกรุงรังเหลือแต่เครื่องประดับต่าง ๆ ที่ลูกหลานได้เก็บรักษาเอาไว้

การปกครอง

เนื่องจากตำบลเปาะเล้งเป็นบริเวณที่เป็นวังของเจ้าเมืองเก่า ดังนั้นจึงทำให้ผู้นำส่วนใหญ่ก็จะเป็นลูกหลานของเจ้าเมืองเก่า ตลอดจนชาวบ้านก็จะให้ความเคารพนับถือ ซึ่งจากการบอกเล่าของนายเจ๊ะหะมะ ตาเห อายุ 83 ปี ซึ่งเป็นคนที่เกิดในหมู่ 1 ตำบลเปาะเล้ง และอาศัยอยู่ในตำบลเปาะเล้งจนถึงปัจจุบัน ได้บอกว่าเมื่อประมาณ 70 ปีที่ผ่านมา ตำบลเปาะเล้งจะมีบุคคลที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ คือ โต๊ะคุงสะอะ (เปรียบเสมือนกำนันในปัจจุบัน) ซึ่งชาวบ้านจะให้ความยำเกรงและเคารพในคำพูด และปฏิบัติในคำสั่งของโต๊ะคุงสะอะ นอกจากนั้นก็ยังมีความบุคคลที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถืออีกเหมือนกัน อย่างเช่น โต๊ะปาแน ชื่อ เจ๊ะเงาะห์ ซึ่งเป็นช่างตีเหล็ก อีกคนที่ชาวบ้านให้ความเคารพมากเช่นกัน เนื่องจากต้องขอความช่วยเหลือเป็นประจำ คือ เปาะวอเยาะฮ์ ซึ่งเป็นหมอผีที่มีชื่อเสียงในสมัยนั้น นอกจากนั้นก็ยังเป็นหมอน้ำมนต์และหมอสมนไพร โดยใช้รากพืชต่าง ๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่น ซึ่งปัจจุบัน หมอน้ำมนต์และหมอสมนไพรก็ยังมียู่ เนื่องจากได้รับการสืบทอดจากคนรุ่นก่อน ส่วนหมอผีก็ยังมีอยู่บ้าง แต่ไม่มากนัก เช่น ตำบลเปาะเล้งปัจจุบันก็ยังมีหมอผีอยู่ ชื่อ นายเจ๊ะโด หะมะ อายุ 64 ปี ซึ่งเป็นหมอผีคอยรักษาคนไข้

สภาพทางเศรษฐกิจ

ประชากรในตำบลเปาะเล้งในอดีตนั้นส่วนใหญ่มีอาชีพหลักคือทำนา ซึ่งการทำนาในสมัยก่อนนั้นจะมีพิธีกรรมต่าง ๆ มากมายนับตั้งแต่การหว่านเมล็ดข้าว จนถึงการเก็บเกี่ยวข้าว ซึ่งปัจจุบันพิธีกรรมเหล่านี้ได้สูญเสียมรดกไปตามกาลเวลา และการทำนาในปัจจุบันก็จะทำเป็นอาชีพเสริมเท่านั้น ประกอบกับพื้นที่ทำนามีจำนวนลดลง เนื่องจากมีการถมดินที่นาเพื่อเป็นที่ปลูกบ้าน และประกอบธุรกิจต่าง ๆ

จะเห็นได้ว่าพื้นที่เขตนี้เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์มาตั้งแต่อดีต ดังนั้นจึงทำให้การดำรงชีวิตของประชากร จึงไม่ถึงกับขัดสน เพราะว่าชาวบ้านในอดีตนั้นดำรงแบบเรียบง่ายมีอาชีพหลักคือทำนา เว้นจากทำนาก็ปลูกพืชผักสวนครัวรอบ ๆ บริเวณบ้าน แล้วหาปลาตามคลองและหนองน้ำเพื่อมาเป็นกับข้าวมือต่าง ๆ ซึ่งชาวบ้านในอดีตนั้นจะมีภูมิปัญญาในการหาปลาและล่าสัตว์ป่าในแบบวิธีต่าง ๆ มากมาย นอกจากนั้นแล้ว ชาวบ้านจะนิยมเลี้ยงสัตว์ประเภท วัว ควาย แพะ

ส่วนทางด้านการค้าขาย จะเห็นได้ว่าประชากรในเขตนี้มีการค้าขายมายาวนานตั้งแต่อดีต อาจจะเนื่องมาจากคนที่มาอยู่กลุ่มแรกเป็นพวกเชื้อสายจีน ซึ่งมีจิตวิญญาณทางด้านการค้าขายอยู่แล้ว โดยจะเห็นได้จากตำนานการบอกเล่าของนายกุ๊กมะ ระงโชะ (หลานเจ้าเมืองยะลาเก่า) ว่าในบึงกือนาลิสมัยก่อนนั้น มีเรือหงส์ของพ่อค้าที่มาค้าขายสินค้าในบริเวณนี้ ได้จมอัปปางลงในบึงกือนาลิ หลังจากนั้นชาวบ้านก็ไม่กล้าไปบริเวณนั้นอีก เพราะเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของเรือหงส์ว่าเป็นสิ่งที่มีชีวิต

และอีกอย่างหนึ่ง ที่ยืนยันว่าพื้นที่บริเวณนี้มีการค้าขายมาตั้งแต่อดีต คือตลาดนัดเก่าแก่ (ตลาดนัดบ้านเนียงในปัจจุบัน) ของตำบลเปาะเล้ง ซึ่งคนที่ก่อตั้งและบุกเบิกตลาดนัด คือโต๊ะแข็ง โดยใช้ที่ดินของตนเองเป็นตลาดนัดราวประมาณ 70 กว่าปีที่ผ่านมา ซึ่งจะมีพ่อค้า แม่ค้าจากปัตตานี มาขายปลา อาหารทะเลต่าง ๆ และมีพวกซีกส์ที่มาขายเสื้อผ้า ส่วนชาวบ้านบริเวณนี้ก็จะออกไปขายข้าวสารและพืชผักต่าง ๆ หรือออกไปแลกเปลี่ยนค้ากันระหว่างพ่อค้า แม่ค้า จากปัตตานี

สภาพทางสังคม

จะเห็นได้ว่าอัตราจำนวนประชากรของตำบลเปาะเล้ง อดีตนั้นมีเพียงไม่กี่ครัวเรือน โดยตั้งอยู่เป็นหย่อม ๆ ตามปลายทุ่งนา ตามเชิงเขา ตามริมแม่น้ำ หรือริมคลอง แต่ก็มีมีการเพิ่มจำนวนประชากรอย่างรวดเร็วสาเหตุหลักเนื่องมาจากประชากรในตำบลเปาะเล้งไม่ค่อยมีการย้ายถิ่น คือจะมีการแต่งงานภายในหมู่บ้านเดียวกัน ไม่ค่อยแต่งงานออกไปต่างถิ่น ประกอบกับอดีตนั้น จะนิยมมีลูกกันมาก ๆ ครอบครัวหนึ่งมีลูกประมาณ 5-10 คน และผู้ชายจะนิยมมีภรรยาหลายคน

หมู่บ้านนี้มีเมียคนหนึ่ง หมู่บ้านต่อไปก็มีเมียอีกคนหนึ่ง ดังนั้นจึงทำให้แต่ละคนมีลูกมาก ทั้งลูกของเมียหลวงและลูกของเมียน้อย แต่ทุกคนก็จะมีความรักใคร่ปรองดอง มีความสามัคคีและอยู่กันแบบระบบเครือญาติ จะเห็นได้จากในสมัยอดีตนั้น ถ้าบ้านไหนมีการจัดงานชาวบ้านก็จะมาช่วยเหลือกันเป็นพิเศษ ตลอดจนบางคนก็ยังนำวัว ควาย มาให้เพื่อใช้ในการจัดงาน

เนื่องด้วยประชากรส่วนใหญ่นิยมแต่งงานภายในหมู่บ้านเดียวกัน จึงทำให้ประชากรเพิ่มขึ้นภายในตำบลอย่างรวดเร็ว และมีการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนค่อนข้างหนาแน่นในปัจจุบัน และคนในหมู่บ้านส่วนใหญ่ก็จะอยู่ในวงศ์ญาติเดียวกันหรือคนญาติเดียวกัน เพราะว่ามีบางคนแต่งงานกันเพียงแค่เป็นลูกพี่ลูกน้องกันดังจะเห็นได้จากในหมู่บ้านหนึ่ง ๆ จะมีเพียงแค่ไม่กี่นามสกุล และจะมีนามสกุลหนึ่ง ๆ จำนวนมาก แต่ในปัจจุบันชาวบ้านส่วนใหญ่มีการศึกษาที่สูงขึ้นจึงนิยมแต่งงานออกไปต่างหมู่บ้านและนอกเครือญาติกันมากขึ้น จึงทำให้ประชากรกระจายไปอยู่นอกถิ่น และนอกเครือญาติกันมากขึ้น จึงทำให้ประชากรกระจายไปอยู่นอกถิ่นกันมากขึ้น

การคมนาคม

เนื่องจากพื้นที่บริเวณนี้เป็นวังของเจ้าเมืองเก่ายะลา และยานพาหนะของชาวเมืองในสมัยอดีต ก็จะเป็นสัตว์พวกช้างกับม้า ซึ่งจากการบอกเล่าของชาวบ้าน พื้นที่แห่งนี้มีช้างและม้าจำนวนมาก ซึ่งส่วนใหญ่ก็จะเป็นของเจ้าเมืองยะลาเก่า จะมีบ้างที่เป็นของชาวบ้านแต่ก็จะเป็นส่วนน้อย โดยการคัดเลือกม้าและช้างมาใช้เป็นยานพาหนะหรือใช้รบของเจ้าเมืองในอดีตนั้นจะมีวิธีการคัดเลือก โดยผู้เชี่ยวชาญ ดังคำกลอนต่อไปนี้

ตำราการคัดเลือกช้าง

ศรีเทียมศรีเทียมแท้	ทองแดง
ดามกหัดดีแกลง	ชื่อแท้
คชลักษณ์กำลังแรง	รณภาพ
สูงใหญ่ปราบศึกแพ้	พ่ายแพ้แล้วกลางณรงค์

ตำราการคัดเลือกม้า

กายดำจัตุมาตราบ้อง	ขาวศรี
ตาดั่งมุกดามี	ค่าพัน
ปลายลิ้นเชกสำลี	ลั่นหลากแดงนา
ชนะไถยปวงลั่น	เลิศด้วยกำลัง

ส่วนเส้นทางการคมนาคมในอดีตนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นทางลูกรัง (ทางแคบที่ใช้เท้าเดินและสัตว์ผ่านไปมาเท่านั้น) โดยจะเป็นทางที่ผ่านกลางหมู่บ้าน เพื่อไปยังสถานที่ต่าง ๆ เช่นทุ่งนา หรือทางไปวังเจ้าเมือง หรือทางไปตลาดนัด นอกจากนั้นชาวบ้านที่อยู่ริมแม่น้ำบางคน ก็จะมีเรือพายขนาดเล็กเพื่อไปมาหาสู่แก่คนที่อยู่ฝั่งตรงข้ามหรือใช้ในการหาปลา

จะเห็นได้ว่าเส้นทางการคมนาคมจากอดีตจนถึงปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงกันอย่างรวดเร็ว ปัจจุบันถนนหนทางมีอยู่ทั่วหมู่บ้าน จนดูคล้ายเป็นใยแมงมุมไปแล้ว แม้บนยอดเขาก็มีถนนไปถึงแล้ว ซึ่งเป็นการอำนวยความสะดวกแก่ผู้ที่ขึ้นไปกรีดยางตามยอดเขาต่าง ๆ และมีการตัดต่อถนนซึ่งช่วยให้การเดินทางมีความสะดวกและรวดเร็วยิ่งขึ้น

ประวัติความเป็นมาของบ้านหน้าถ้ำ

ตามตำนานเก่าเล่าว่าตำบลหน้าถ้ำเป็นเกาะหนึ่งที่มีน้ำล้อมรอบ ไม่มีคนอาศัยอยู่เลย ต่อมาในสมัยศรีวิชัยมีการแบ่งการปกครองเป็นหัวเมือง ในสมัยนั้นรัฐกลันตัน ตรัง กานู ยังเป็นของไทยทางการได้ให้หัวเมืองทางใต้คือ เกาะตุนัน โดยทางเรือที่บริเวณภูเขาบ้านหน้าถ้ำ ต่อมาอีกหลายร้อยปีบริเวณนั้นเกิดน้ำแห้งแปรสภาพเป็นพื้นดินจึงมีผู้คนมาอาศัยอยู่เรียกว่า หน้าถ้ำ หรือบ้านหน้าถ้ำ เป็นที่ตั้งของหมู่ที่ 1 และที่ตั้งขององค์การบริหารส่วนตำบลหน้าถ้ำปัจจุบัน

บ้านหน้าถ้ำเป็นหมู่บ้านที่อยู่อาศัยของชาวไทยพุทธมาเป็นเวลานาน จนมิสามารถสืบค้นได้ว่า การเข้ามาตั้งถิ่นฐานในครั้งแรก ใครเข้ามาอยู่เมื่อใด และมาจากไหน เมื่อเข้ามาอยู่แล้วทำไมจึงมีการอพยพไปอยู่ที่อื่น คงถึงหลักฐานอันเป็นตำนานให้คนที่เข้ามาอยู่ใหม่ ได้ทำการสืบค้นและสันนิษฐานกันจนปัจจุบันนี้ สิ่งที่บรรพบุรุษซึ่งเข้ามาอยู่อาศัยในก่อนทั้งร่องรอยไว้ที่สำคัญ คือพระพุทธรูปยืนปางสมาธิ ภายใต้อาสนวิหาร ถ้ำซึ่งนักโบราณคดีได้สันนิษฐานว่า เป็นพระพุทธรูปที่สร้างสมัยศรีวิชัย และเป็นเวลาไล่เลี่ยกันกับการก่อสร้างพระมหาธาตุอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี และพระมหาธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช หากเป็นจริงตามข้อสันนิษฐานดังกล่าว ก็แสดงว่าหมู่บ้านแห่งนี้ มีคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธเข้ามาอยู่ในราว พ.ศ. 1300 เศษ แต่จากการสืบค้นในปัจจุบัน ทราบแต่เพียงว่าผู้ที่ยังคงอาศัยอยู่ เป็นบุตรหลานของคนที่พักพิงเข้ามาเพื่อประมาณ 150 ปีเศษ ไม่ปรากฏว่าบรรพบุรุษผู้ใดเข้ามาก่อนหน้านี้เป็นพัน ๆ ปีอยู่แล้ว เขาเหล่านั้นหายไปไหน เพราะเหตุไรไม่มีใครตอบคำถามได้

บ้านหน้าถ้ำเป็นหมู่บ้านใหญ่ ก่อนนี้เป็นหมู่บ้านหมู่ที่ 1 ตำบลหน้าถ้ำ มีประชากรอยู่หนาแน่น จนต้องแบ่งแยกออกเป็น 2 หมู่บ้านเมื่อปี พ.ศ. 2545 จากหมู่ 1 หมู่เดียวเป็นหมู่ที่ 4 อยู่ทางด้านทิศเหนือ โดยมีถนนเพชรเกษมเป็นเขตกัน

สภาพทั่วไปของบ้านหน้าถ้ำ

สภาพทางภูมิศาสตร์ บ้านหน้าถ้ำปัจจุบัน คือหมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 4 ของตำบลหน้าถ้ำ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ตั้งอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอ เมืองยะลาไปทางทิศตะวันตก ประมาณ 8 กิโลเมตร ขนาดพื้นที่ หมู่ที่ 1 มีเนื้อที่ประมาณ 3.27 ตารางกิโลเมตร หมู่ที่ 2 มีเนื้อที่ 1.30 ตารางกิโลเมตร หมู่ที่ 3 มีเนื้อที่ประมาณ 3.19 ตารางกิโลเมตร และหมู่ที่ 4 มีเนื้อที่ประมาณ 1.42 ตารางกิโลเมตรและหมู่ที่ 1 มีภูเขาหินอ่อนขนาดเล็กตั้งอยู่ กินเนื้อที่ประมาณ 1 ใน 4 ของเนื้อที่หมู่บ้านทั้งหมด ขณะเดียวกันที่หมู่ 4 ก็มีภูเขาลักษณะเดียวกัน ตั้งอยู่กินเนื้อที่ประมาณ 1 ใน 5 ของเนื้อที่ทั้งหมด

อาณาเขตติดต่อกับตำบลใกล้เคียง

ทิศเหนือ	จด	ตำบลลิตร ตำบลท่าสาป อำเภอเมืองยะลา
ทิศใต้	จด	ตำบลเปาะเล้ง อำเภอเมืองยะลา
ทิศตะวันออก	จด	ตำบลท่าสาป อำเภอเมืองยะลา
ทิศตะวันตก	จด	ตำบลลิตร และตำบลเปาะเล้ง อำเภอเมืองยะลา

ปัจจุบันหน้าถ้ำมีเขตการปกครองออกเป็น 4 หมู่บ้าน ได้แก่

หมู่ 1 บ้านหน้าถ้ำ

บ้านหน้าถ้ำเป็นคำที่ใช้เรียกภาษาไทย ส่วนภาษามลายูเรียกกันว่า “ บาโย ” ซึ่งเมื่อแปลตามศัพท์แล้วบาโยไม่ได้แปลว่าหน้าถ้ำ แต่บาโย หมายถึง ต้นไม้ชนิดหนึ่งที่ขึ้นอยู่บนภูเขาหน้าถ้ำเป็นไม้เนื้ออ่อน มีชื่อภาษาไทยว่า “ ต้นพรากวาง ” ซึ่งจะขึ้นได้ดีเฉพาะบริเวณที่เป็นภูเขาหินเท่านั้น หน้าถ้ำเป็นที่ที่มีความเจริญกว่าหมู่บ้านอื่นๆ เพราะมีแหล่งท่องเที่ยวคือวัดหน้าถ้ำ ประกอบกับคนในหมู่บ้านนี้เป็นคนที่มีการศึกษาสูงจึงทำให้มีอาชีพการงานที่ดี

หมู่ 2 บ้านบันนังลัว

คำว่า “ บันนัง ” มาจากคำว่า “ บือแน ” หมายถึง ที่นา ส่วนคำว่า “ ลัว ” หมายถึง ข้างนอก ซึ่งเมื่อนำมารวมกันแล้วจะแปลว่า “ นานอก ” โดยสมัยก่อนนั้นพื้นที่ในหมู่บ้านนี้จะเป็นพื้นที่นาเป็นส่วนใหญ่ ส่วนสาเหตุที่เรียกว่า นานอก หรือ บันนังลัว นั้นก็เพราะว่าในช่วงที่การตั้งเมืองที่ทำ

สาปนั้น พื้นที่แห่งนี้ก็เป็นบริเวณรอบนอกของท่าสาป ดังนั้นเมื่อมีคนท่าสาปมาทำนาบริเวณนี้ ก็กลายเป็นคำติดปากว่า “บือแนลวูวา” จนกลายเป็นชื่อหมู่บ้านจนมาถึงปัจจุบัน

หมู่ 3 บ้านกูแบอีเต๊ะ (บาเต๊ะ)

คำว่า “กูแบ” หมายถึง คูน้ำ หรือปลัก ส่วนคำว่า “อีเต๊ะ” หมายถึง เปิด ซึ่งจากการบอกเล่าของชาวบ้านว่า แต่เดิม พื้นที่บริเวณน้ำ จะมีคูน้ำและจะมีเปิดลงไปเล่นน้ำอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นของชาวบ้านเลี้ยง เมื่อผู้คนผ่านมาพบเห็นเปิดจำนวนมากอยู่ในคูน้ำดังกล่าว จึงเรียกคูน้ำนั้นว่า “กูแบอีเต๊ะ” จนกลายเป็นคำติดปากเรียกเป็นชื่อหมู่บ้านมาจนถึงปัจจุบัน

หมู่ 4 บ้านหน้าถ้ำเหนือ

เป็นหมู่บ้านที่เพิ่งทำการแยกหมู่บ้าน จากบ้านหน้าถ้ำ หมู่ 1 เมื่อ พ.ศ. 2545 ส่วนสาเหตุที่ตั้งชื่อว่าหน้าถ้ำเหนือ ก็เพราะว่าหมู่บ้านใหม่นี้ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของตำบล โดยใช้ถนนสายเพชรเกษมเป็นเขตแบ่งหมู่บ้าน

สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม

อาชีพของราษฎรในหมู่บ้านหน้าถ้ำ ไม่มีอะไรที่โดดเด่นชัดเจน การประกอบอาชีพมีอย่างหลากหลายคืออาชีพรับจ้าง ส่วนใหญ่จะไปทำงานทำภายในตัวเมืองเป็นคนงานของหน่วยราชการ เช่น เทศบาล หรือไม่ก็งานก่อสร้าง คนที่มีความรู้มักประกอบอาชีพรับราชการ

เนื่องจากราษฎรที่อพยพเข้ามาอยู่ในยุคหลังคือประมาณไม่เกิน 200 ปีก่อนหน้านี้ มาจากจังหวัดใกล้เคียง เช่น ปัตตานี สงขลา และพัทลุง เมื่อมาอยู่ในบ้านหน้าถ้ำ จะมีการเกาะกลุ่มกันเป็นพวก ๆ รู้จักคุ้นเคยกันเกือบทั้งหมด มีการคบหาสมาคมกันเหมือนญาติพี่น้อง แต่ในหมู่บ้านหน้าถ้ำนี้ ขาดความสามัคคีที่เหนียวแน่น เพราะไม่มีผู้นำที่ดี

สังคมตำบลหน้าถ้ำเป็นศูนย์รวมทางศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งนี้ เพราะเป็นชุมชนที่นับถือศาสนาพุทธประมาณร้อยละ 70 ได้แก่ หมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 4 และศาสนาอิสลามประมาณร้อยละ 30 ได้แก่ หมู่ที่ 2 และหมู่ที่ 3 ประชาชนมีความรักใคร่กลมเกลียว ไม่มีการแบ่งแยกถึงแม้มีความเชื่อถือที่ต่างกันก็ตาม อาทิ งานบุญในวัด พี่น้องมุสลิมก็มาเที่ยวชมงานช่วยเหลือซึ่งกันและกัน งานบุญมัสยิด ชาวไทยพุทธมีส่วนช่วยจัดขบวนแห่ ให้เงินช่วยเหลือ สังเกตได้จากถนนเข้าถ้ำศิลป์ พี่น้องมุสลิมจะสละที่ดินทองนาทองไรโดยไม่คิดมูลค่า ช่วยพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปกรรม และช่วยกันทำนุบำรุงของชุมชนตำบลหน้าถ้ำ

ประวัติบ้านยาลอ

เดิมเมืองยะลาอยู่ที่บ้านยะลาซึ่งเคยเป็นเมืองเก่า เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์มากในอดีต ซึ่งปัจจุบันความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติก็ยังคงมีอยู่ให้ลูกหลานรุ่นหลังได้ศึกษา เช่นภูเขายาลอ ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นดินแดนที่ความอาถรรพณ์ในสมัยก่อน เมื่อมีการจัดการปกครองเป็นจังหวัดได้ย้ายไปยังบ้านสะเตงตั้งอยู่ที่ริมแม่น้ำปัตตานี เป็นที่ตั้งที่ทำการอำเภอและจังหวัด ต่อมาก็ได้ย้ายที่ทำการอำเภอและจังหวัดไปอีกที่ตั้งใหม่ก็คือ ไปตั้งที่บ้านนิบงจนถึงปัจจุบัน

ส่วนยะลาหรือยาลอนั้นเป็นชื่อที่เพี้ยนมาจากคำว่า ยาโลร์ เป็นภาษามลายูท้องถิ่นแปลเป็นไทยว่า ลาย (ลายพาดกลอนหรือลายของเสือโคร่งนั่นเอง)

การกำเนิดเมืองยาลอที่มาจาก ยาโลร์ ตามสมมุติฐานหรือตามฮิกายะหรือตามตำนาน ซึ่งไม่มีการบันทึกลายลักษณ์อักษรว่า ประมาณ 1,000 กว่าปีมาแล้ว (นับตามอายุภาพเขียนที่หน้าผาภูเขายาลอที่สำนักงานศิลปากรสงขลาได้คำนวณกะประมาณอายุเอาไว้) มีบุรุษนายหนึ่งซึ่งบุรุษนายนั้นมือทั้งสองเป็นลายเมืองลายของเสือนำพรรคพวกกลุ่มหนึ่งมาสร้างเมืองยาลอ โดยตามตำนานบอกว่าเดินมาทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ทางบ้านปาโจ (บ้านปาโจซึ่งจะบอกกล่าวในเรื่องของบ้านปาโจต่อไป) มาถึงที่บ้านยาลอปัจจุบัน ผู้นำกลุ่มดังกล่าวได้จัดการให้พรรคพวกดำเนินการสร้างเมืองขึ้น ในการสร้างเมืองขึ้นนั้นมีการบอกกล่าวไว้ว่า มีการตรวจขังน้ำ เมื่อดำเนินการขังน้ำ พบว่าที่บ้านยาลอนั้นเป็นพื้นที่ที่น้ำอุดมสมบูรณ์ คือ ในหน้าน้ำน้ำไม่ท่วมในหน้าแล้งน้ำไม่ขาด

เมื่อมีการสร้างเมืองยาลอขึ้น ชาวบ้านก็ขนานนามว่า เมืองของเจ้าลายหรือเมืองยาโลร์ (เจ้าลายนี้มีประวัติความเป็นมาได้ถูกบันทึกในสมุดประวัติของเจ้าเมืองยาโลร์ โดยเขียนด้วยลายมือเป็นภาษามลายูโบราณ)

ในการสร้างเมืองยาโลร์ มีการสร้างกำแพงเมืองโดยให้ชาวบ้านมาร่วมกันขุดดินเอาดินถมเป็นกำแพงดินเป็นชั้นดินแล้ว มีการเอาไผ่หนามปลูกรอบกำแพงดินเพื่อเป็นการป้องกันสัตว์ร้ายอาทิ เช่น ช้างป่า เสือ เป็นต้น (หากกำแพงก็คงเหลืออยู่บางส่วนทางผ่านทิศตะวันตกที่ตั้งอยู่ของเจ้าเมืองเรียกว่า ลูวากอตอ) หลังจากนั้นมีการจัดสรรที่ดินให้ชาวบ้านทำนามีการขุดคลองชลประทานเรียกว่า คลองยาลอ คลองเจ้าลาย ตามตำนานว่า เป็นการขุดคลองโดยใช้แรงงานคนเป็นหลัก และใช้ช้างเป็นผู้ชี้แนะหรือนำร่องและมีการสร้างอ่างเก็บน้ำเพื่อส่งน้ำตามคูชลประทานเพื่อการเกษตร พื้นที่ดังกล่าวเรียกว่า ทานอบ อยู่ด้านหลังของสถานีอนามัยตำบลยะลาในปัจจุบัน

ส่วนอีกตำนานหนึ่ง จะให้คำแปลของหมู่บ้านยาลอนนี้ว่า “แห” ซึ่งเป็นอุปกรณ์จับปลาชนิดหนึ่ง มีการเล่ากันว่าในสมัยก่อนนั้นจะมีชาวบ้านครอบครัวหนึ่งนำแหเข้ามาในหมู่บ้านเป็นคนแรก เพื่อมาทอดแหตามบึงหรือหนองน้ำในหมู่บ้าน ซึ่งแหในช่วงนั้นเป็นสิ่งที่แปลกตาของชาวบ้าน เพราะชาวบ้านไม่เคยเห็นมาก่อน เพราะว่าช่วงนั้นแหจะเป็นอุปกรณ์จับปลาของคนที่อยู่ตามชายทะเล เพราะมีแหล่งน้ำที่กว้าง ดังนั้น เมื่อนำเข้ามาในบริเวณจึงไม่มีใครรู้จัก ประกอบกับชาวบ้านที่นำแหเข้ามานั้น หลังจากเสร็จจากการทอดแหแล้ว เขาก็จะนำแหมาตากไว้หน้าบ้าน ซึ่งก็ยังเป็นที่แปลกตาและสร้างความสงสัยแก่ผู้ที่เดินทางผ่านไปผ่านมา ดังนั้นชาวบ้านที่ผ่านไปผ่านมาบ้านหลังนี้ก็เข้าไปถามเจ้าของบ้านดังกล่าวว่าที่ตากอยู่น้ำบ้านคืออะไร เจ้าของบ้านก็ตอบว่า “แห” เป็นอุปกรณ์ในการจับปลาชนิดหนึ่ง จนกลายเป็นคำติดปากของคนในหมู่บ้าน และเรียกเป็นชื่อหมู่บ้านจนมาถึงปัจจุบัน

ส่วนยะลาหรือยาลอ ที่เรียกกันมาจนถึงปัจจุบันนี้ ไม่มีใครสามารถรู้ได้แน่ชัดว่า ยาลอมาจากคำว่า ยาโลร์ ที่แปลว่า ลาย หรือ ยาลอ ที่แปลว่า แห แต่ก็มีหลักฐานจากคนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้าน ว่า คำว่า ยาโลร์ ที่แปลว่า ลาย อาจจะเกิดขึ้นในยุคก่อน กว่าตำนานที่เรียกยาลอที่แปลว่าแห

ส่วนรอบเมืองยาลอนนั้นทางด้านทิศเหนือเป็นบ้านกูเบ ทิศใต้บ้านบาโง ทางทิศตะวันออกบ้านหัวเขา ทิศตะวันตกเป็นโปโฮ บ้านลีมาปูรีะ

บ้านกูเบ มาจากคำว่า “จูเบอร์” แปลเป็นไทยคือ “ตลกหลวง” มีเรื่องเล่าว่า ชาวบ้านจะช่วยสร้างบ้านให้เจ้าเมือง เป็นบ้านไม้ใหญ่และยาว (ภาษามลายู เรียกว่า บาลารายอ) อังกฤษบันทึกว่าเป็น LONG HOUSE (ยังหาที่มาของข้อมูลไม่ได้) โดยเจ้าเมืองจะอาศัยห้องหนึ่ง มุมหนึ่งของบ้านดังกล่าว ของชาวบ้านหลังเสร็จสิ้นภารกิจประจำวันในตอนค่ำก่อนจะเข้านอนที่เข้านอนที่บ้านก็จะไปร่วมเสวนา พูดคุย เล่นิทานที่บ้านดังกล่าว ในแต่ละอาทิตย์ก็จะมีการละเล่นเหมือนกับเล่นละคร (มลายูเรียกว่าเบอร์ชาวัน) ในการเล่นนี้มีตัวตลกอยู่ด้วย ตัวตลกหลวงนั้นเรียกว่า จูเบอร์ เพื่อเป็นการสมนาคุณตอบแทนผู้ซึ่งให้ความบันเทิงแก่สังคม ทางเจ้าเมืองก็ได้จัดพื้นที่ให้แก่พวกตลกเหล่านั้น ก็คือ บ้านจูเบอร์ หรือ บ้านกูเบหมู่ที่ 2 ในปัจจุบัน

บ้านบาโง หรือบ้านเนินสูงเป็นพื้นที่เจ้าเมืองได้ส่งช้างไปหากิน เพราะในก่อนนั้น ยาลอ เป็นเมืองที่มีช้างมากที่สุด ในเขตพื้นที่ด้วยกัน

บ้านปาโจ นั้นเป็นทางผ่านไหล คำว่า ปาโจ ในภาษามลายู แปลเป็นไทยก็ความว่า ไหลผ่าน เช่น น้ำตก เป็นต้น

บ้านป่าโฮ และ บ้านปิมายูไระ นั้นเป็นที่ ๆ เจ้าเมืองให้เป็นพื้นที่ชาวบ้านที่เป็นหมอผี และช่างสร้างบ้าน ช่างต่าง ๆ นานา อยู่จนตราบเท่าทุกวันนี้

ดังนั้น ถ้าจะสังเกตได้จากผู้ที่อาศัยในกลุ่มบ้านดังกล่าว ที่รับการสืบทอดทางมรดกในทางกรรมพันธุ์ มีความชำนาญมากน้อยก็แล้วแต่พรสวรรค์ที่ได้รับจากบรรพบุรุษ

ในสมัยรามายมุดอ (รายา = กษัตริย์สมัยก่อน) จะมีชาวบ้านที่นับถือไทยพุทธอาศัยอยู่ปะปนกับศาสนาอิสลาม โดยมีอาชีพหลักส่วนใหญ่ทำนาโดยมีการแยกข้าวสารไปขายแลกเปลี่ยนในเขตอำเภอยะหา โดยใช้เวลาในการเดินทาง 5 วัน ข้าวสารที่ได้มานั้นชาวบ้านตำเอง สำหรับคนที่มีฐานะดีหน่อยจะใช้เกวียนวัวในการคมนาคม

และในทุกวันพุธของสัปดาห์จะมี แม่ค้า+พ่อค้า จากปัตตานีเดินทางโดยรถเกวียนขนของจำพวก ปลา น้ำตาลแว่น เป็นต้น มาจอดไว้ในหมู่บ้านเพื่อให้ชาวบ้านเราแลกเปลี่ยนข้าวเปลือกกับอาหารโดยเฉพาะ ข้าวเปลือกแลกกับอานะเกะ(ปลาชนิดหนึ่ง)

สภาพภูมิศาสตร์

บ้านยาลอจะมีภูเขาล้อมรอบ พื้นที่จะเป็นป่าส่วนใหญ่และมีพื้นที่ที่เป็นทุ่งนา ในสมัยนั้นชาวบ้านจะมีทางลูกรังที่เป็นทางสายหลักในการเดินทางไปมาซึ่งเป็นทางแคบ ๆ ลัดเลาะป่าใช้สำหรับเป็นทางเดินเท้าและทางเดินช้างเป็นทางที่เกิดจากชาวบ้านเดินไปมาเป็นเวลานานกลายเป็นทาง เรียกว่าทางลูกรัง

ในบ้านยาลอจะมีภูเขาใหญ่ ๆ หลายลูก เช่น บูกะกือจิ เขายาลอ และเขาแดนคลัง โดยเฉพาะเขายาลอ ชาวบ้านเล่าว่าเป็นภูเขาอาถรรพ์จะมีภูเขามากสีขาว อ้าปากค้างไว้ เพื่อรองเหยื่อ ค้างคาวเฝ้าภูเขานั้นอยู่ แต่ไม่ทำร้ายใคร แต่ถ้าหากใครก็ตามที่ขึ้นไปบนเขานั้น โดยที่คิดไม่ดี ต้องการขึ้นไปขโมยของมีค่าในถ้ำบนภูเขานั้นก็จะมีอันเป็นไป เล่ากันว่าบางคนถึงกับเสียชีวิตก็มี บางคนหลงไปมาที่อยู่เดิมจะไม่ถึงจุดหมาย แต่สำหรับชาวบ้านธรรมดาปกติก็จะขึ้นไปแค่เอาขี้ค้างคาวใช้ทำปุ๋ยเท่านั้น ภูเขายาลอเป็นภูเขาที่มีทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ ตั้งแต่สมัยก่อนจนถึงปัจจุบันก็ยังคงมีความสมบูรณ์นั้นอยู่

การตั้งครัวเรือนของชาวบ้านยาลอในสมัยก่อน

บ้านยาลอสมัยก่อนการตั้งครัวเรือนอยู่กระจัดกระจายตามเชิงเขาและนา โดยกลุ่มหนึ่งจะมีแค่ 2-3 ครัวเรือน ในจุดบ้านกอตอจะมีจำนวนครัวเรือนมากหนาแน่นกว่า (กอตอ เป็นภาษายาวีซึ่งแปลว่าเขตพระราชวัง)

ภูเขาภูเกะยาลอ มีตำนานเล่ากันว่านายมะแซภูวณได้หาบของผ่านพื้นที่แห่งนี้โดยเดิมนั้นที่แห่งนี้เป็นทะเลสาบและของที่หาบนั้นได้หักของที่ตกลงลงมานั้นกลายเป็นภูเขา 2 ลูก บางคนเล่าว่าภูเขาลูกนั้น คือ ภูเขายาลอและภูเขาหน้าดำ

ปัจจุบันตำบลยะลา มีการแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 3 หมู่บ้าน ได้แก่

หมู่ 1 บ้านยาลอ เป็นพื้นที่วังเก่าของเจ้าเมืองยะลาในอดีต

หมู่ 2 บ้านฆูเบ คำว่า ฆูเบ มาจากคำว่า จูเบร์ เป็นชื่อของตลกหลวงที่อยู่ในวังของเจ้าเมืองยาลอในอดีต

หมู่ 3 บ้านปาโจ คำว่า ปาโจ เป็นชื่อของสายน้ำที่ไหลลงจากภูเขาผ่านหมู่บ้านแห่งนี้ จนกลายเป็นชื่อหมู่บ้านที่เรียกกันมาจนถึงปัจจุบัน

ประวัติความเป็นมาท่าสาป

ในสมัยก่อนนั้นสะพานข้ามแม่น้ำปัตตานียังไม่มี ชาวบ้านข้ามแม่น้ำโดยการไต่แพเป็นพาหนะในการเดินทาง ซึ่งจะมีพวกกลุ่มอิทธิพลหนังตะลุง มโนราห์ หมอลำ พวกเหล่านี้เลื่อมใสในทางไสยศาสตร์มากเชื่อกันว่าเมื่อข้ามสะพานนี้แล้ว สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายจะเสื่อมลงทันทีจะไม่ขลังเหมือนเก่าและทางข้ามแพนี้จะมีสิ่งอาถรรพ์มากมายจะสังเวทเอาชีวิตประชาชนปีละ 1 คนเป็นประจำทุกปี ชาวบ้านจึงเรียกว่า ท่าสาป

ท่าสาปนั้นเคยเป็นเมืองเก่าเหมือนกันก่อนที่จะมีการย้ายตัวเมืองไปตั้งอีกฟากหนึ่ง คือ สะเตง เพราะว่าพื้นที่แห่งนี้สมัยก่อนนั้นมืท่าเรือ ดังนั้นจึงทำให้มีความเจริญทางด้านการค้า ซึ่งจะมีเรือบรรทุกสินค้าต่างๆ มาขึ้นที่ท่าเรือแห่งนี้ เพราะฉะนั้นพื้นที่นี้เป็นพื้นที่ที่ความเจริญมาตั้งแต่อดีต เพราะว่านอกจากจะมีท่าเรือแล้วยังมีสนามบินของกองทัพอากาศที่สร้างขึ้นในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งมีรันเวย์ยาวประมาณ 1 กิโลเมตร

ปัจจุบันท่าสาปเป็นตำบลที่อยู่ติดกับตัวเมืองยะลาซึ่งจะมีการขยายเป็นเขตเทศบาลในอีกไม่ช้านี้ โดยมีการแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 6 หมู่บ้าน ได้แก่

หมู่ 1 บ้านท่าสาป

หมู่ 2 บ้านปายอ

หมู่ 3 บ้านลิมุด

หมู่ 4 บ้านสาคอ

หมู่ 5 บ้านปือเราะ

หมู่ 6 บ้านกำปัน

ตำบลท่าสาปตั้งอยู่ทางทิศเหนือของตัวเมืองยะลา มีอาณาเขตต่างๆ ดังนี้

ทิศเหนือ จดตำบลพร่อนและอำเภอเมืองยะลา

ทิศใต้ จดแม่น้ำปัตตานี

ทิศตะวันออก จดตำบลยุโป อำเภอเมืองยะลา และแม่น้ำปัตตานี

ทิศตะวันตก จดตำบลหน้าถ้ำ และอำเภอเมืองยะลา

ประวัติความเป็นมาของบ้านบาโงยซิแน

บาโงยซิแน เดิมชื่อว่า กำปงบือแน เป็นคำภาษามลายู ถ้าแปลเป็นภาษาไทยจะเรียกว่า “กำปง” หมายถึงหมู่บ้าน “บือแน” หมายถึงที่นา ซึ่งเอามารวมกันแล้วจะได้คำว่า “หมู่บ้านที่ทำนา” หรือพื้นที่ที่เป็นที่นาในระยะเวลาต่อมาก็มีการเพี้ยนและมีการเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นคำภาษามลายู อีก เป็นคำว่า บือแนซิแน ถ้าแปลเป็นภาษาไทย คือ “บือแน” หมายถึง ที่นา ส่วน “ซิแน” หมายถึง ต้นข่อย (เป็นไม้ประดับชนิดหนึ่งที่นิยมปลูกกันมากในปัจจุบัน) ซึ่งเมื่อนำมารวมกันแล้วจะแปลว่า “ที่นาใกล้กับต้นข่อย” ต่อมาก็มีการเพี้ยนมาเรื่อย ๆ ตามกาลเวลา จนถึงปัจจุบัน เรียกว่า บาโงยซิแน ซึ่งเป็นคำภาษามลายู ถ้าแปลเป็นภาษาไทย คือ “บาโงย” หมายถึง ที่ราบสูง, โคก ส่วน “ซิแน” หมายถึง ต้นข่อย เมื่อนำมารวมจะได้เป็นคำภาษาไทย เรียกว่า “โคกข่อย” และมีการเรียก บาโงยซิแน เป็นชื่อตำบลจนมาถึงปัจจุบัน

ประวัติของหมู่บ้านต่าง ๆ ในตำบลบาโงยซิแน

หมู่ที่ 1 บ้านเจาะปูแน เป็นคำภาษามลายู ถ้าแปลเป็นภาษาไทย หมายถึง จอบที่ใช้หาปูในนา ต่อมาเปลี่ยนมาเป็น เจาะบือแน ซึ่งแปลเป็นภาษาไทย หมายถึง จอบกับทุ่งนา หรือจอบที่ใช้เป็นอุปกรณ์ในการทำนา แต่ในระยะเวลาต่อมาก็เพี้ยนมาเป็น ต้นหยงกาลอ โดยชาวบ้านจะใช้สวนดอกในการทำสมุนไพร เวลาเด็ก ๆ ไม่สบายก็จะนำมาเช็ดตัว และนำมาปอกบนหัวเด็ก ซึ่งชาวบ้านมีความเชื่อกันว่า ต้นหยงกาลอ เป็นพืชที่อยู่ในป่าที่เพนฮัส ตามความเชื่อของคนสมัยก่อน

หมู่ที่ 2 บ้านบูกะ เป็นคำภาษามลายู ถ้าแปลเป็นภาษาไทยเรียกว่า ภูเขา เพราะว่าบริเวณรอบ ๆ ของหมู่บ้านนี้ เป็นภูเขาล้อมรอบเป็นวงกลม ส่วนตรงกลางนั้นเป็นที่นา ดังนั้นชาวบ้านมีความเชื่อกันว่า หมู่บ้านแห่งนี้สมัยก่อนจะไม่ค่อยมีการพัฒนา เพราะว่าหันไปรอบด้านเห็นแต่ภูเขา ต่อมาก็มีการเปลี่ยนชื่อมาเป็น กำปงบูกะ ซึ่งถ้าแปลเป็นภาษาไทยจะหมายถึง “หมู่บ้านภูเขา”

หมู่บ้าน 3 บ้านลิมาปูรี เป็นคำภาษามลายู ถ้าแปลเป็นภาษาไทย หมายถึง ต้นมะกรูด โดยมีตำนานเล่ากันว่า สมัยก่อนกว่า 100 ปีที่ผ่านมาแล้วนั้นหมู่บ้านแห่งนี้ มีทรัพยากรธรรมชาติอยู่มากมาย และมีต้นไม้ใหญ่ ๆ อยู่เป็นจำนวนมาก แต่มีต้นไม้ใหญ่ต้นหนึ่ง คือต้นลิมาปูรี หรือต้นมะกรูด ซึ่งเป็นประโยชน์แก่ชาวบ้านในหมู่บ้านแห่งนี้มาก เพราะชาวบ้านใช้ใบและผล มาใช้ในการประกอบอาหาร เพื่อเพิ่มรสชาติของอาหาร และชาวบ้านในหมู่บ้านนี้ยังมีความเชื่ออีกว่าสามารถนำผลมะกรูดนั้นมาทำยาเสน่ห์ได้ โดยจะมีหมอช่วยทำคาถาอาคมให้

หมู่บ้าน 4 บ้านกำปงโฮ เป็นคำภาษามลายู ถ้าแปลเป็นภาษาไทย คือ กำปง หมายถึง หมู่บ้าน ส่วน โฮ หมายถึง ชื่อไม้ไผ่ชนิดหนึ่ง ซึ่งหน่อไม้มีรสชาติหวานมัน ซึ่งมีการเล่ากันว่า สมัยก่อนนั้นหมู่บ้านแห่งนี้ มีไม้ไผ่ชนิดนี้อยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งชาวบ้านจะใช้น่อไม้มาทำอาหาร และใช้ไม้ไผ่มาสร้างอาคารบ้านเรือน วัสดุ – อุปกรณ์ต่าง ๆ เช่น เฟอร์นิเจอร์ และใช้สร้างกระท่อมบนภูเขา แต่ปัจจุบันไม้ไผ่ชนิดนี้มีจำนวนลดลง เหลือให้เห็นอยู่บ้างบางจุด ทำให้หน่อไม้ไผ่ชนิดนี้ก็มีราคาสูง

หมู่บ้าน 5 บ้านซีเยาะ คำว่า “ซีเยาะ” เป็นชื่อของผู้หญิงคนหนึ่ง ซึ่งมีหน้าตา รูปร่าง สวยงาม ในสมัยนั้น ชาวบ้านในหมู่บ้านนี้ มีวิถีชีวิตแบบเรียบง่าย โดยส่วนใหญ่จะอยู่ในป่าตลอด ทำมาหากินในป่าเป็นส่วนใหญ่ เช่น หาของป่า ปลุกพืชผักและเลี้ยงสัตว์ โดยทุกคนจะอยู่แบบเผื่อแผ่กัน มีอะไรก็เอามาแบ่งปันกัน อยู่แบบพี่น้องกัน อยู่กันอย่างมีความสุข ซึ่งในขณะนั้น มีหญิงสาวที่มีรูปร่างหน้าตางดงาม ชื่อ ซีเยาะ จนเป็นที่ชื่นชอบของคนในหมู่บ้าน และเป็นที่หมายปองของหนุ่ม ๆ หลายคนในหมู่บ้าน จนชื่อ ซีเยาะ เป็นคำติดปากของคนในหมู่บ้าน เพราะทุกคนต้องรู้จักซีเยาะ และชาวบ้านส่วนมากก็มีการถามไปไหนมาไหน ก็จะมีการตอบว่า ไปบ้านซีเยาะ จนติดปากทุกคน ซึ่งเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้านซีเยาะ ตั้งแต่นั้นมา

หมู่บ้าน 6 บ้านลुरुค เป็นคำภาษามลายู ถ้าแปลเป็นภาษาไทย ลुरुค หมายถึง ช่องทางเล็กหรือถนนเล็ก ในหมู่บ้านที่ชาวบ้านใช้เดินผ่านไปผ่านมาหรือใช้จูงสัตว์เลี้ยง มีการเล่ากันว่า สมัยก่อน ถนนหนทางแถวนี้ นั้นผู้คนหรือชาวบ้าน จะใช้เป็นทางเดินเพื่อไปทำมาหากิน หรือไปทำภารกิจด้านศาสนาบ้าง ส่วนใหญ่ต้องผ่านถนนลुरुคแถวนี้ ดังนั้นถนนสายนี้จึงถูกเรียกว่า **ลुरुค** ซึ่งจะแปลอีกความหมายหนึ่ง คือ **ของกลาง หรือ ของส่วนรวมของหมู่บ้านนั่นเอง**

ลักษณะด้านการปกครอง

จากสมัยก่อนดั้งเดิมนั้น เป็นชาวมุสลิมที่อพยพมาจากถิ่นอื่น เช่น ไทรบุรี โกตาบารู และปัตตานี โดยมาตั้งถิ่นฐานเป็นครั้งแรกมีการตั้งชื่อต่าง ๆ หลากหลาย มายึดการประกอบอาชีพ ทำนาทำไร่ เพราะสภาพพื้นที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ เพราะมี

ทรัพยากรธรรมชาติ เพราะมีทั้งภูเขา มีที่นาเป็นจำนวนมากและมีสถานที่ที่เหมาะสมแก่การเลี้ยงสัตว์ ส่วนทางด้านการปกครองในสมัยก่อนนั้นจะขึ้นกับเจ้าเมือง พระยาลอ ซึ่งในขณะนั้นจะมีแม่กองเมืองที่เจ้าเมืองยาลอตั้งขึ้นมา ซึ่งเป็นผู้หญิงเพื่อเป็นกองเมือง คอยช่วยเหลือดูแลความเรียบร้อยในทุก ๆ ด้านในเขตพื้นที่ของตำบลบาโงยซิแนในขณะนั้น เจ้าเมืองยาลอนั้นไว้ใจและมอบงานต่าง ๆ ให้แก่แม่กองเมือง เพราะเป็นคนมีความสามารถและมีการเล่ากันว่า แม่กองเมืองคนนี้ได้เดิมเป็นชาวจีนเขาที่นับถือศาสนาอิสลาม ได้มาอาศัยอยู่กับเจ้าเมืองยาลอ จากนั้นเป็นที่ไว้วางใจของเจ้าเมืองยาลอ จึงแต่งตั้งให้เป็นแม่กองเมือง

ด้วยเหตุนี้เองชาวตำบลบาโงยซิแนมีความเชื่อว่า ตำบลบาโงยซิแน มีรากฐานความเข้มแข็ง และความเจริญมาจากผู้หญิงเป็นส่วนมาก ดังนั้น จึงทำให้ปัจจุบัน ผู้หญิงที่อาศัยอยู่ในเขตนี้จึงขึ้นมามีบทบาทในการเป็นผู้นำด้านต่าง ๆ เพื่อพัฒนาและสร้างความเจริญก้าวหน้าให้แก่ท้องถิ่นของตำบลบาโงยซิแน และท้องถิ่นต่อไป

ตำบลบาโงยซิแน ได้ยกระดับเป็นสภาตำบล เมื่อปี พ.ศ. 2537 และได้ยกระดับเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลบาโงยซิแน เมื่อ ปี พ.ศ. 2540

ลักษณะทางการคมนาคม

จากสมัยก่อนนั้น ถนนจะเป็นทางยาวเป็นช่องเล็ก ๆ ที่เรียกว่า “ลูกรัง” การเดินทางลำบากมาก เพราะว่า สมัยก่อนนั้น จะไม่มีรถเครื่องหรือรถยนต์ เหมือนในปัจจุบัน ถ้าจะมีก็แค่จักรยาน สำหรับคนที่มีฐานะหน่อยในหมู่บ้าน ไม่มีไฟฟ้าใช้ กลางคืนมีการใช้ตะเกียง แต่สภาพพื้นที่ของตำบลบาโงยซิแน ก็มีความอุดมสมบูรณ์ เพราะมีแหล่งจากธรรมชาติอยู่หลายสาย เช่น ลำน้ำ ลำห้วย บึงและทำนบ ทำให้ชาวบ้านมีน้ำใช้ในการเกษตรและทางด้านการอุปโภค บริโภค

ส่วนทางด้านการศึกษา สมัยก่อนนั้นจะไม่มีโรงเรียนประถมศึกษาเหมือนในปัจจุบันจะมีก็แบบสอนตามบ้านและสอนแบบง่าย เปรียบเสมือนกับการศึกษา กศน. ในปัจจุบัน นั่นเอง และมีโต๊ะครู คนหนึ่ง คือ หะยีมุสต่อฟา หะยีสะอิด ที่มาทำการบุกเบิกเปิดสอนทางด้านศาสนาและสอนด้านกิตาบ เป็นโต๊ะครูที่ชาวบ้านทุกคนยอมรับให้ความเคารพนับถือและศรัทธามาก ในความเชื่อของชาวบ้านในขณะนั้น บอกว่าโต๊ะครูคนนี้เป็นคนที่มีจิตศรัทธาสูง และมีความศักดิ์สิทธิ์ด้วย ถ้าเขาพูดอะไรไปแล้ว จะถือว่า ปิอหรือกัต (ศักดิ์สิทธิ์) และชาวบ้านก็จะทำตาม โต๊ะครูคนนี้แหละที่ก่อให้เกิดโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามแห่งแรกในประเทศไทย และโต๊ะครูคนนี้แหละที่สนับสนุนและผลักดัน ให้อาจารย์วันนอร์ลงเล่นการเมืองเป็นครั้งแรก จนกลายเป็นรัฐมนตรีชื่อดังในปัจจุบัน

โต๊ะครูหะยิมุสตอฟา หะยิสะฮีด ได้จัดตั้งโรงเรียนหรือปอเนาะขึ้นติดกับภูเขาหัวล้าน ซึ่งสมัยก่อนสถานที่ตรงนั้นเป็นแหล่งท่องเที่ยวของชาวบ้าน เพราะว่ามีสิ่งที่แปลก ๆ มากมาย เช่น ก้อนหินเป็นเมือง ขนมหาสุรอรห์ และมีรอยเท้าของมนุษย์ประหลาด ซึ่งเป็นสิ่งที่แปลกมาก ก่อนที่จะรู้ว่าสถานที่ตรงนั้นมีสิ่งแปลก ๆ ก็คือ ภาพเหล่านั้นได้ไปเข้าฝันแก่โต๊ะครูดังกล่าว หลังจากนั้นโต๊ะครูจึงไปดู ปรากฏว่าสิ่งแปลก ๆ เหล่านั้นมีจริง นับแต่นั้นมาสถานที่ตรงนั้นจึงเป็นจุดสนใจ และเป็นสถานที่ท่องเที่ยวของชุมชนจนถึงปัจจุบัน และพอมาย่ออีกสายหนึ่งก็มีน้ำตก ชื่อว่า เชาวละตจจ ถือว่าเป็นสิ่งที่ประหลาดเหมือนกัน เพราะว่าตรงนั้นมีภูเขาเล็ก ๆ แต่มีสายน้ำไม่ขาดมีต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

ด้านความเชื่อของชาวบ้านในตำบลบาโงยซิแน

นอกจากโต๊ะครูหะยิมุสตอฟา หะยิสะฮีดแล้ว ชาวบ้านยังให้ความเคารพนับถือบุคคลโดยอาศัยความเชื่อ ต่าง ๆ คือ

- (1) โต๊ะดีแม
- (2) โต๊ะบีแดปูเตะ
- (3) โต๊ะสาเหะ
- (4) โต๊ะบีแดกูนิง

จากสมัยก่อนนั้น โต๊ะดีแม ที่เคยชื่อนั้น ในขณะนั้นเขาไม่มีตัวตนแล้ว เพราะเขาเสียชีวิตไปนานแล้ว แต่ทุกคนในหมู่บ้านก็ยังให้ความนับถืออยู่มาก มีตำนานเล่ากันว่า สมัยก่อนนั้นมีคนหนึ่งเล่นการพนันจนใกล้จากนั้นเขาก็บ่นว่า ถ้าหากไก่ของเขาชนะ เขาจะทำข้าวเหนียวสี่เหลี่องและไก่ย่าง ปรากฏว่าไก่ชนของเขาชนะ แต่เขาคนนั้นลืมทำเรื่องที่บนเอาไว้ พอเวลาผ่านไปประมาณ 1 อาทิตย์ ก็เกิดเรื่องขึ้นกับคนนั้น อาการสาหัสมากเหมือนกับจะตาย และมีคนมาบอกเขาว่า ถ้าไม่ทำข้าวเหนียวสี่เหลี่องและไก่ย่างตามที่บนเอาไว้เขาก็ต้องเป็นแบบนี้ตลอด หลังจากนั้นเขาก็ทำข้าวเหนียวสี่เหลี่องและไก่ย่างตามที่บนเอาไว้ เวลาผ่านไป 2 วัน อาการของเขาก็กลับสู่ปกติเหมือนเดิม ซึ่งก็เป็นความเชื่อและศรัทธาของชาวบ้าน โต๊ะครู ทั้ง 4 คนนั้น ถือว่าเป็นบุคคลที่บอหรือกั้หมดเลย และมีเหตุการณ์ต่าง ๆ อีกมากมาย ซึ่งเป็นความจริง ถ้าหากชาวบ้านมีความเดือดร้อน ไปขออะไร ก็จะได้ผลออกมาอย่างแท้จริง ตามความเชื่อคนในสมัยก่อน

โต๊ะสาเหะ เมื่อก่อนนั้นเขาใช้เป็นโต๊ะครูของชาวบ้านตามที่เขาเชื่อกันมา และก็จะทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อบนส่งให้ เช่น เล่นมะฮ์โยง และ เล่นซีละ ถ้าหากชาวบ้านเป็นโรคอะไรที่รักษา

ไม่หายแล้ว ชาวบ้านจะบนเลยว่า ถ้าฉันหายเป็นปกติแล้ว ฉันจะเล่นมะอึยง ถ้าเกิดหายแล้วก็ต้องเล่นมะอึยงตามที่บนเอาไว้

ส่วนโต๊ะปีแดกูนี้ฉันนั้น เขาจะเป็นเหมือนกับหมอดู เพื่อบ่งบอกกลางสังหรณ์ ถ้าหากมีคนร้ายจะมาขโมยสิ่งของ หรือมาทำอะไรที่ไม่ดีให้กับลูกหลานหรือตนเอง เช่น เอามาฝังไว้ตามบริเวณบ้านหรือใต้ถุนบ้าน โต๊ะปีแดกูนี้ คนนี้ สามารถบอกได้หมดว่ามีใคร จะมาทำอะไร และสามารถทำการรักษาแก้เคล็ดให้

ส่วนโต๊ะปีแดปูเตะ นั้นเขาเพิ่งเสียชีวิตมาไม่นานเท่าไร และถือว่าเป็นคนมีความศักดิ์สิทธิ์ เพราะจากการบอกเล่าของชาวบ้านในสมัยนั้นว่า เขาชอบหายตัวเป็นประจำและเป็นหมอบ้าน หมอสมุนไพร คอยรักษาโรคให้แก่คนในชุมชนมาตลอดและทำสิ่งดี ๆ ให้กับลูกหลาน ในหมู่บ้าน มีเรื่องเล่าว่า เขาไปหาสมุนไพรบนภูเขาหายาลอ แล้วหายไปเป็นเวลา 1 ปี เพราะว่าหลงอยู่ในป่าบนภูเขาหายาลอ พอเขากลับมาก็ได้เป็นโต๊ะปีแด และรักษาโรคต่าง ๆ ให้แก่ชาวบ้านแบบสมัยโบราณเขาเล่าเรื่องต่าง ๆ ที่ไปเจอบนภูเขาหายาลอ ให้ชาวบ้านฟัง ดีที่หลาย ๆ อย่างชาวบ้านไม่ได้เห็น เช่น ลมหายใจบนภูเขาและอื่น ๆ

พิธีกรรมต่าง ๆ ในช่วงชีวิตของชาวมุสลิมในท้องถิ่น

พิธีกรรมการเกิด

ส่วนใหญ่แล้วพิธีกรรมหรือประเพณีต่าง ๆ ของชาวมุสลิมจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับศาสนาเป็นส่วนมาก แม้กระทั่งการเกิด เมื่อมารดาจะคลอดก็ควรกล่าวพระนามขององค์อัลลอฮ์ ซึ่งบางคนอาจจะขอพร ต่ออัลลอฮ์ตลอดเวลาของการคลอดก็มี เพราะคนมุสลิมที่มีความศรัทธา นั้น เขาจะถือว่าทุกกระบวนการ ทุกการกระทำในชีวิต อัลลอฮ์จะเป็นผู้กำหนดทั้งหมด

เมื่อคลอดออกมาแล้วก็จะให้บิดาหรือญาติกล่าวอะซาน (การกล่าวสรรเสริญพระองค์อัลลอฮ์) ที่หูขวา และอีกอเมะฮ์ที่หูซ้ายของทารก เพื่อเป็นการปลูกฝังศาสนาและความเป็นมุสลิมตั้งแต่ลืมตาดูโลกใบนี้ เพื่อที่ว่าโตขึ้นจะได้เป็นคนดีอยู่ในแนวทางของอัลลอฮ์ ซึ่งกิจกรรมใดที่ความสัมพันธ์กับศาสนาแล้วมักจะมีคนถ่ายทอด โดยปัจจุบันกิจกรรมเหล่านี้ยังมีการปฏิบัติอยู่ ซึ่งปัจจุบันคนส่วนใหญ่จะไปคลอดที่โรงพยาบาล ซึ่งอาจจะทำการคลอดโดยแพทย์ หรือพยาบาลที่ไม่ใช่มุสลิม ดังนั้นแพทย์หรือพยาบาลควรมีความเข้าใจต่อวัฒนธรรมของมุสลิม คือเมื่อทำคลอดและทำความสะอาดทารกเสร็จเรียบร้อยแล้ว ควรมอบให้บิดาหรือญาติของทารกกล่าวอะซานและอีกอเมะฮ์ก่อน แล้วจึงดำเนินการตามหลักการแพทย์ต่อไป ส่วนรกนั้นควรจัดใส่ถุง มองให้

บิดาหรือญาติ ๆ ของทารก เพราะคนมุสลิมไม่นิยมทิ้งรกตามถังขยะ เขาจะนำรกไปฝังตามที่เนินสูง (ปูซุ) หรือนำไปลอยน้ำ โดยมีความเชื่อว่าเด็กโตขึ้นจะเป็นคนฉลาดมีไหวพริบดี

ดังนั้นเมื่อสมัยก่อนทุกคนจะทำการคลอดที่บ้านจึงไม่ค่อยมีปัญหาอะไร เมื่อมีวัฒนธรรมการมาทำการคลอดที่โรงพยาบาลหรือสถานพยาบาล ต่าง ๆ เพราะฉะนั้น แพทย์หรือพยาบาลควรจะมีความเข้าใจเกี่ยวกับพิธีกรรมหรือวัฒนธรรมของมุสลิมเกี่ยวกับการเกิดของชาวมุสลิมด้วย

นางเจ๊ะมะ ยาลอ หมอตำแย (โตะบีแด) อายุ 87 ปี ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 39 หมู่ที่ 3 ตำบลเปาะเล้งได้เล่าว่า ในสมัยอดีต ชาวบ้านมีพิธีกรรมที่หญิงตั้งครรภ์ได้ปฏิบัติกันมากก็คือ เมื่อตั้งท้องได้ 7 เดือน จะไปฝากท้องกับหมอตำแยและทำพิธี (ซื่อแลงเปือโระ) ซึ่งเป็นพิธีกรรมสำหรับลูกคนแรก โดยมีค่าหมอดเป็นหมากพลู 1 มัด ข้าวสาร 4 ลิตร ในการประกอบพิธีจะต้องใช้ คือ มะพร้าว 3 ลูก ขนาดพอประมาณและเท่ากัน ปอกเปลือกให้เกลี้ยง ผ่าซาวมั่ว ถ้วยใส่มันและเติม

ขั้นตอนการทำพิธี หมอตำแยจะให้คนท้องนอนลงแล้วเอามะพร้าว 1 ลูก กลิ้งบนท้องจากข้างบนลงล่างและที่เหลือีก 2 ลูก ให้นับไว้ระหว่างข้าง หมอตำแยจะนำมะพร้าวลูกที่กลิ้งบนท้องมาผ่านท้องในขณะที่เดียวกันคนท้องก็จะถีบลูกมะพร้าวที่อยู่ระหว่างขาให้ไกลมากที่สุดและเอาผ้าซาวมั่วที่เตรียมพันท้องเพื่อให้คลอดสะดวกและให้เด็กคลอดออกมาอย่างปลอดภัยและเอาถ้วยที่เตรียมไว้แขวนไว้ที่ประตูแล้วลูบด้านนั้นทุกวัน เพื่อให้เด็กหันหัวตรงเพื่อคลอดง่ายแต่ในปัจจุบันนี้ พิธีกรรมนี้ยังใช้อยู่แต่ไม่มีขั้นตอนที่ยุ่งยากอีกต่อไปจะมีแต่การฝากท้องและมีค่าหมอ (ซูเปะกือรัส) คือ หมากพลูและเงินจำนวน 12 บาท เท่านั้น และปัจจุบันคนนิยมไปฝากท้องที่อนามัยหรือโรงพยาบาล

ในสมัยก่อนส่วนใหญ่จะคลอดเมื่ออายุท้องได้ 9 - 10 เดือน เมื่อคลอดออกมาหมอตำแยจะตัดสะดือด้วยไม้ไผ่ที่เหลาให้แหลม (ปัจจุบันใช้กรรไกร) แล้วเอาด้ายผูกสายสะดือให้พอแน่นและทำความสะอาดรก ห่มด้วยผ้า แล้ววางไว้ในถาดให้บิดาหรือผู้ที่มีความรู้ที่ทุกคนนับถือมา "อาซาน" ที่หูข้างขวาและอีกมัดที่หูข้างซ้ายหลังจากคลอดโตะบีแด (หมอตำแย) จะให้แม่อาบน้ำหลังคลอด แล้วให้อยู่ไฟประมาณ 40 วัน แล้วให้ตุ๋น (คือเอาก้อนหินกลม ๆ มาเผาแล้วนำมาประกบที่ท้อง) เพื่อให้ร่างกายแข็งแรงและกระชับมดลูกเร็วขึ้น แล้วจะต้องดื่มน้ำร้อนหรือดื่มยาสมุนไพรที่หมอตำแยจัดหาให้และต้องกินข้าวกับเกลือและพริกไทยอย่างเดียว แล้วหมอตำแยก็จะมานวดทุกเช้า 3 วัน กรณีที่แม่ไม่มีนมให้ลูก หมอตำแยก็จะนวดเพื่อให้น้ำนมแม่ไหล แล้วหมอตำแยจะทำพิธีรื้อเตาไฟ โดยให้ไก่อ่านไปคู้ การให้ไก่อ่านคู้เตาไฟเพื่อให้เด็กไม่ติดตอนอยู่กับแม่และเพื่อให้ลูกรู้จักช่วยเหลือตนเองและมีการทำข้าวเหนียวขาวและเหลือง ไก่ย่างเป็นตัว ทำดาดาบรีอเตะ

เมื่อเสร็จสิ้นการรื้อเตาไฟ หมอต้มจะอาบน้ำผู้คลอดอีกครั้ง ซึ่งอาบน้ำทั้งหมอต้ม โดยผลัดกันราดน้ำระหว่างผู้คลอด โดยใช้มะกรูด 1 ลูก และรากชูเรงมาผสมกับน้ำ แล้วหมอต้ม จะกล่าวคาถาหลังราดน้ำอีกครั้งเป็นอันเสร็จพิธี ที่ทำพิธีนี้เพื่อให้เกิดสิริมงคลแก่แม่และเด็ก

เมื่ออายุทารกระหว่าง 1-7 วัน จะต้องทำพิธีเปิดปาก ซึ่งเป็นพิธีที่ศาสนาเคยปฏิบัติมาก่อนและได้กล่าวว่า การทำพิธีกรรมนี้เพื่อความเป็นสิริมงคลกับเด็ก เพราะฉะนั้นจึงต้องให้ผู้รู้ทางศาสนาเป็นผู้ทำพิธีโดยมีสิ่งของที่เตรียม คือ น้ำซัมซัม เป็นน้ำซึ่งนำมาจากบ่อน้ำซัมซัมในนครมักกะห์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย อินทผาลัม เป็นสิ่งของสองอย่างที่นบีใช้และชาวมุสลิมใช้อยู่จนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีน้ำผึ้ง กรรไกร น้ำมะนาว สาลี่ ซึ่งนายหะยียูซะ บาตา ปัจจุบันอายุ 60 กว่าปี เป็นโต๊ะอิหม่ามแล้วว่า ก็เปิดปากทารกโดยของที่มีรสหวาน เพื่อให้เด็กโตขึ้น พุดจาไฟเราะ นาฟิง พุดเก้ง เป็นต้น ขั้นตอนการทำพิธี คือ แม่จะแต่งตัวทารกให้เรียบร้อย แล้วนำทารกมาวางไว้ในถาด นำสิ่งของที่เตรียมมาไว้ตรงหน้าผู้ที่เป็นผู้เปิดปากจากนั้นให้เอาผู้เปิดปากจะเคี้ยวอินทผาลัม ให้ละเอียดแล้วป้อนให้ทารกพร้อมกับเอาสาลี่ชุบน้ำซัมซัมหยดให้ทารกดื่ม หลังจากนั้นก็ตัดผมประมาณ 10-15 เส้น สมัยก่อนจะโกนผมทั้งหัว พร้อมกล่าวขอพรพระผู้เป็นเจ้าซึ่งมีความหมายว่า ทารกโตขึ้นเป็นที่มีศีลธรรมและจริยธรรม เป็นเด็กกตัญญูต่อพ่อแม่ รู้จักกาลเทศะ รู้จักอดทน เป็นอันเสร็จพิธีกรรม

เมื่อทารกเกิดมาแล้ว ไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชายก็จะมีการตั้งชื่อ ซึ่งสมัยก่อนนั้นคนส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีการศึกษาทั้งด้านสามัญและศาสนา การตั้งชื่อของบุตรที่เกิดมาจึงตั้งไปโดยไม่คิดถึงความเป็นสิริมงคลแต่ก็จะไม่นำชื่อสัตว์ต่าง ๆ มาใช้ในการตั้งชื่อจะใช้ชื่อต้นไม้ต่าง ๆ หรือชื่อดอกไม้ต่าง ๆ หรือชื่อพืชผักต่าง ๆ ในการตั้งชื่อ แล้วแต่ปรากฏการณ์หรือลักษณะเด่น ที่มีขึ้นในช่วงการเกิด เช่น เกิดในช่วงที่ดอกมะลิ (bungomelot) บาน ก็จะตั้งชื่อว่า มื่อลลอ ซึ่งลักษณะการตั้งชื่อนี้ มีมาก่อนตั้งแต่ 30 ปีที่ผ่านมา หลังจากนั้นมาเมื่อคนในหมู่บ้านเริ่มมีการศึกษามากขึ้น คนในหมู่บ้านเริ่มมีการเรียนรู้ศาสนา ระบบการตั้งชื่อแบบเดิม ๆ จึงได้หมดไป การตั้งชื่อต่าง ๆ เริ่มจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับศาสนาเป็นส่วนใหญ่ คือ จะตั้งชื่อเหมือนกับ ศาสนา (นบีหรือรอซูล) ลาวก บุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์อิสลาม ตลอดจนชื่อเหมือนกับคุณลักษณะของอัลลอฮ์ เช่น ชื่อที่มี "อัब्ดุล" นำหน้าทั้งหลาย ซึ่งจะถือการตั้งชื่อเหล่านี้ เป็นชื่อที่เป็นสิริมงคลทั้งสิ้น จะเห็นได้ว่าชื่อที่กล่าวนั้นจะเป็นภาษาอาหรับ ซึ่งเป็นภาษาที่มีความศักดิ์สิทธิ์ในศาสนาอิสลาม เพราะเป็นภาษาของอัล-กุรอาน ที่เป็นบทบัญญัติสูงสุดของศาสนาอิสลาม ดังนั้นจึงเป็นปัญหาอยู่ในปัจจุบัน เมื่อมีการติดต่อกับสถานที่ราชการที่มีเจ้าหน้าที่ที่ไม่ใช่มุสลิม คือจะมีเรียกชื่อที่ผิดเพี้ยนไปจากชื่อจริง เพราะว่าภาษาอาหรับบางคำมีเสียงไม่เหมือนเสียงในภาษาไทย

จนบางที ทำให้บัตรประจำตัวประชาชน มีชื่อหรือนามสกุลผิดกับต้นฉบับจริงในสำเนาทะเบียนบ้านซึ่งก็ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา ดังนั้นเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติราชการในพื้นที่ที่มีชาวมุสลิมอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ควรจะมีความรอบคอบอย่างยิ่งในการสื่อสาร เช่น กรณีที่พูดภาษาไทยไม่ค่อยได้ก็จะเป็นอุปสรรคอย่างยิ่งในการสื่อสาร เช่น กรณีที่เจ้าหน้าที่ถามชื่อก็บอกชื่อให้ เมื่อเจ้าหน้าที่ถามนามสกุลก็บอกว่า “โตะเซาะโอะเบะเห” ซึ่งแปลว่าไม่ต้องใส่ก็ได้ แต่เจ้าหน้าที่ฟังภาษามลายูไม่ออกก็จะเอาศัพท์ดังกล่าวมาเป็นชื่อสกุล ดังนั้นจึงควรจะต้องมีความรอบคอบเกี่ยวกับการสื่อสาร เกี่ยวกับความหมายของคำต่าง ๆ

เมื่อมาถึงปัจจุบันวิวัฒนาการการตั้งชื่อก็ได้เปลี่ยนแปลงตามกระแส คือ จะมีตั้งชื่อเป็นชื่อไทยหรืออังกฤษ เช่น เกียรติศักดิ์ อนุวัฒน์ โชเพีย ซึ่งอาจจะเป็นเพราะค่านิยมของคนมุสลิมได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอาจมาจากอำนาจจากสื่อต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์หรือดารา บางคนจะตั้งชื่อเหมือนดาราเพราะคิดว่ามีความเก๋ หรือเท่ดี และอีกส่วนหนึ่งชาวมุสลิมมีการศึกษาที่สูงขึ้น มีอาชีพการงานที่ดีขึ้น ดังนั้นจึงมีการเปลี่ยนชื่อเป็นชื่อไทยเพราะคนบางคนคิดว่าชื่อเดิมนั้นยาวเกินไปหรืออาจคิดว่า ชื่อนั้นอาจเป็นอุปสรรคในการเลื่อนขั้นในอาชีพการงาน ซึ่งความคิดนี้จะมีอยู่ในคนส่วนน้อยเท่านั้น ดังนั้น เด็กที่เกิดมาสมัยนี้ส่วนใหญ่แล้วจะตั้งชื่อเป็นชื่อไทยแต่ก็จะมีอยู่บ้านที่ยังนิยมชื่อแบบเดิมอยู่ คือ ชื่อที่มีความเกี่ยวข้องกับศาสนา

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า เกี่ยวกับพิธีกรรมการเกิดนั้น ปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตค่อนข้างมาก โดยเฉพาะสถานที่คลอด สมัยก่อนจะคลอดที่บ้าน ก่อนจะคลอดนั้นสามีก็จะทำแคร่และหาไม้พินเพื่อจะมาฝังไฟหลังการคลอด เมื่อคลอดแล้วแม่ก็จะเลี้ยงลูกด้วยนมแม่จนถึงลูกหย่านม ซึ่งจุดนี้เองเราจะเห็นได้ถึงความผูกพันของ พ่อ แม่ และลูก และเมื่อคลอดลูกแล้วก็จะมีการขานและญาติพี่น้องมาเยี่ยมให้กำลังใจแก่คนที่คลอด ซึ่งดูแล้วมีความอบอุ่น ซึ่งภาพเหล่านี้ในปัจจุบันไม่มีให้เห็นแล้วเพราะปัจจุบันจะไปคลอดที่โรงพยาบาลอาจจะสะดวกสบายขึ้น แต่ทางด้านจิตใจมันลดลง เพราะบางทีสามีที่ไปทำงานต่างถิ่น ก็กลับมาดูเมียตัวเองไปไม่ทันในช่วงใกล้คลอด เมื่อคลอดแล้ว บางคนก็มีแม่หรือพี่น้องเพียงคนสองคนที่เฝ้า ลูกที่เกิดมาก็จะดื่มนมแม่เพียง 2-3 วัน เท่านั้น หลังจากนั้นก็จะให้กินนมผงแล้วไปฝากให้ปู่ย่า ตายายเลี้ยง หรือบางคนไปจ้างคนอื่นเลี้ยงอาจจะเป็นเพราะต้องไปทำงาน ดังนั้นจึงทำให้ความผูกพันของพ่อแม่และลูกนับวันจะยิ่งลดลง จนเป็นเหตุให้ปัจจุบันมีปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้นมามากมายในสังคม เช่น ปัญหาการหย่าร้าง ความขัดแย้งกันระหว่างคนในหมู่บ้านเดียวกัน ปัญหาลูก ๆ ติดยาเสพติด ล้วนมาจากสาเหตุมาจากจิตสำนึกและความผูกพันในครอบครัวและในชุมชนลดลง

นอกจากนั้นปัจจุบันพิธีกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับการเกิดได้หมดไป เมื่อมีการทำการคลอดที่โรงพยาบาล เช่น การบลิ้มมาร์ (จัดขึ้นหลังจากคลอดได้ 1 สัปดาห์) ซึ่งหมอดำแยที่เป็นคนทำคลอดจะเป็นคนทำพิธีให้

หลังจากที่ผ่านการตั้งชื่อเรียบร้อยแล้ว เมื่ออายุของทารกได้ 7 วันขึ้นไปก็จะมีการทำอาเกีเกาะฮ์ให้

การทำอาเกีเกาะฮ์ หมายถึง การเชือดสัตว์เพื่อพลีสำหรับทารกที่คลอด โดยสัตว์ที่นิยมเชือดจะเป็นแพะที่ถึงอายุคือมีอายุตั้งแต่สองปีขึ้นไป บทบัญญัติของศาสนาอิสลามกำหนดให้ทำอาเกีเกาะฮ์แก่เด็กผู้ชายเป็นแพะ 2 ตัว และเด็กผู้หญิงเป็นแพะ 1 ตัว จะเป็นตัวผู้หรือตัวเมียก็ได้ และควรจะเป็นสัตว์ที่มีความสมบูรณ์ ไม่พิการ ส่วนใดส่วนหนึ่ง

การทำอาเกีเกาะฮ์นั้น เป็นการขอบคุณต่อความกรุณาของอัลลอฮ์ที่ทรงให้ทารกนี้เกิดมา และขอให้พระองค์ทรงรักษาทารกนี้อยู่ในขอบเขตของศาสนาตลอดไป ถ้าตามหลักจริง ๆ เนื้อแพะที่เชือดนั้นจะแบ่งเป็น 3 ส่วน คือ เก็บไว้กินเอง 1 ส่วน และญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้าน 1 ส่วน และนำไปบริจาคให้แก่คนยากจน 1 ส่วน แต่คนมุสลิมส่วนใหญ่แล้วจะเอาเนื้อสัตว์ดังกล่าวมาทำอาหารแล้วเชิญญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน และคนยากจนในหมู่บ้านมาร่วมกันรับประทานอาหารที่บ้าน

ในเรื่องการทำอาเกีเกาะฮ์นั้น ในอดีตนั้นส่วนใหญ่แล้ว พ่อแม่จะรีบทำอาเกีเกาะฮ์ให้ตั้งแต่อายุยังน้อย อาจจะเป็นเพราะว่าแพะมีจำนวนมากและหาง่าย แต่ปัจจุบันนั้นบางคนอายุสิบกว่าปี พ่อแม่ยังไม่ทำอาเกีเกาะฮ์ให้อีก โดยเฉพาะคนที่มีฐานะค่อนข้างยากจนเพราะว่าปัจจุบันแพะหายากและมีราคาแพงหรือบางคนก็จะใช้เนื้อ قربาน ในวันรายออีดิลอัฎฮา มาทำอาเกีเกาะฮ์ให้แก่ลูก ซึ่งเนื้อ قربาน 1 ส่วนจาก 7 ส่วน สามารถที่จะทำอาเกีเกาะฮ์ได้ ซึ่งเปรียบได้เท่ากับแพะหรือแกะ 1 ตัวนั่นเอง

การเข้าสู่นิต (มาโชะยวี่)

เด็กผู้ชายที่เป็นมุสลิมทุกคนจะต้องทำพิธีเข้าสู่นิตก่อนที่อายุจะบรรลุนิติภาวะ สมัยอดีตนั้นจะทำพิธีเข้าสู่นิตในช่วงอายุ 15 – 19 ปี แต่ปัจจุบันจะทำพิธีเข้าสู่นิตในช่วงอายุ 9-13 ปี หรือในช่วงที่อยู่ชั้นประถมศึกษาซึ่งเขามีการถกกันว่าให้เข้าสู่นิตในช่วงอายุที่เป็นเลขคู่

ในอดีตนั้นจะมีคนทำพิธีเข้าสู่นิต คือ โต๊ะมุเต็ง ซึ่งบ้านที่จะทำพิธีเข้าสู่นิตจะต้องเตรียมอุปกรณ์ต่าง ๆ ในการทำพิธี เรียกว่า “บาเกะชือมางัต” ประกอบด้วย ไก่ย่าง ข้าวเหนียว 7 สี ด้ายดิบ ข้าวสาร หมากพลู เทียน ขนמדาราสา (ขนมลา) บรีอเตะห์ (ข้าวเปลือกคั่ว) ขนมดาดา ลำตัน

กล้วยขนาดไม่ใหญ่นักยาวประมาณ 1 ศอก เงินก็อรัด 12 บาท และอุปกรณ์ที่โต๊ะมุเต็งเตรียมมา คือ มีด 1 เล่ม ยาสมุนไพร ผ่าพัน งาเปะ (ที่หนีบปลายอวัยวะ) ก่อนที่โต๊ะมุเต็งจะทำพิธีนั้นจะเคี้ยวหมากพลูและขนมที่เตรียมไว้ ส่วนเด็กที่จะทำพิธีเข้าสู่สูตก็ต้องไปอาบน้ำและทำความสะอาดอวัยวะเพศให้สะอาดก่อน หลังจากนั้นก็จะเรียกเด็กมานั่งบนท่อนกล้วย และเริ่มพิธีด้วยการสวดที่เป็นภาษาอัลกุรอาน ช่วงที่ทำพิธีนั้นก็จะมีการร้องรำ และชาวบ้านมาล้อมและกล่าว "ซอลาวัตนาบี" พร้อมกัน เมื่อโต๊ะมุเต็งตัดปลายอวัยวะเพศขาดนั้น ก็จะมีคนบอกสัญญาณ หลังจากนั้น คนที่อยู่นอกบ้านก็จะเอาปืนออกมายิงขึ้นสู่ท้องฟ้า เสียงดังสนั่น เป็นสัญญาณบอกว่าปลายอวัยวะเพศได้ขาดแล้ว หลังจากนั้นโต๊ะมุเต็งก็จะทำแผลโดยการใช้น้ำยาสมุนไพร แล้วใช้ข่อยดใบตองอ่อน ๆ พัน ซึ่งแผลกว่าจะหายก็ประมาณ 2-3 อาทิตย์ และเด็กที่เข้าสู่สูตกว่าจะเดินได้ก็ประมาณ 1 อาทิตย์ มีบางคนจะให้แผลหายเร็วก็ต้องไปแช่น้ำโคลนแถวลำคลอง

การจัดงานในการเข้าสู่สูตสมัยก่อนนั้นจะปฏิบัติเป็นประเพณีท้องถิ่น ยิ่งบางคนที่มีฐานะดีหน่อยหรือเป็นคนที่มีบทบาทในสังคมจะจัดงานกันแบบใหญ่โต ซึ่งจะจัดงานใหญ่กว่างานแต่งงานอีกเพื่อจะเป็นการบ่งบอกถึงอำนาจและความกว้างขวางของเจ้าภาพ หรือบางคนอาจจะมีการเลี้ยงเพียงคนเดียว ดังนั้นจึงต้องมีการจัดเลี้ยงให้ยิ่งใหญ่เป็นพิเศษ อาจมีการเชิญมหรสพต่าง ๆ มาแสดง เช่น หนังตะลุง มะฮอยง ดีเกฮูลู ซึ่งบางที่อาจจะมีการแสดงถึง 7 วัน 7 คืน

นอกจากการจัดงานมหรสพต่าง ๆ แล้ว บางรายก็มีการชบวน เช่น ชบวนแห่แหนก แห่ช้าง โดยมีชาวบ้านหรือญาติพี่น้องมาร่วมในการชบวนแห่เพื่อเป็นความสนุกสนานบันเทิงและเป็นเกียรติแก่เจ้าของงาน

การเข้าสู่สูตในสมัยก่อนจะนิยมกระทำกันในเวลาเช้า ระหว่างเวลาประมาณ 07.00 – 10.00 น. ซึ่งถือว่าเลือดจะไหลไม่มากและห้ามเลือดได้ง่ายกว่าเวลากลางวัน แต่ปัจจุบันเนื่องจากโต๊ะมุเต็งมีวิวัฒนาการทางการแพทย์มาใช้ คือ มีการฉีดยาชา ฉีดยาป้องกันการอักเสบ ใช้กรรไกรผ่าตัดแทนการใช้มีด ดังนั้นรูปแบบการเข้าสู่สูตต่างจากแบบเดิม คือ สมัยก่อนจะใช้น้ำยาสมุนไพร ใช้มีดในการตัดและใช้ข่อยดใบตองอ่อน ๆ พันแผลไว้ ซึ่งวิธีการแบบนี้จะเจ็บมาก และแผลกว่าจะหายต้องใช้เวลา 2-3 อาทิตย์ ซึ่งแตกต่างจากปัจจุบันที่โต๊ะมุเต็งอาศัยเทคโนโลยีทางการแพทย์โดยการผ่าตัดซึ่งจะทำให้รวดเร็วขึ้น ลดความเจ็บปวดของเด็กที่เข้าสู่สูตลง แผลก็จะใช้วิธีการเย็บแผล โดยหลังจากการเข้าสู่สูตประมาณ 2-3 ชั่วโมง เด็กก็สามารถเดินได้แล้ว ดังนั้นจึงไม่จำเป็นต้องทำในเวลาช่วงเช้า เพราะบางวันที่โต๊ะมุเต็งต้องการทำสูตหลายคนในวันเดียวกัน เช่น วันรายอฮิดิลอฎฮา (รายอ قربาน) ซึ่งเป็นวันที่ชาวมุสลิมนิยมเข้าสู่สูตบุตร โต๊ะมุเต็งก็จะทำการเข้าสู่สูตตลอดทั้งวัน ตั้งแต่เช้าจนค่ำหรืออาจจะมีการเข้าสู่สูตหมู่ในบางท้องที่ในวันดังกล่าว

ปัจจุบันชาวบ้านท้องถิ่นนี้ได้ลดการให้ความสำคัญของการจัดงานในพิธีการเข้าสู่สันตลง บางคนก็นำบุตรไปเข้าสู่สันตที่โรงพยาบาลโดยแพทย์ของโรงพยาบาลทำการผ่าตัดให้ เพราะคิดว่า สะดวก รวดเร็ว และไม่ต้องยุ่งยาก แต่มันก็จะทำลายความรู้สึกของเด็ก เพราะว่าถ้าจัดงานที่บ้าน ในวันงานนั้น ชาวบ้านส่วนใหญ่จะให้เงินแก่เด็กที่เข้าสู่สันตมากกว่าจะให้เจ้าของงาน คือ พ่อแม่ ดังนั้นจึงทำให้เด็กมีกำลังใจ ว่าเมื่อเข้าสู่สันตจะได้เงินเพื่อนำไปซื้อสิ่งของต่าง ๆ หรือเก็บไว้ใช้

ส่วนที่จัดงานพิธีการเข้าสู่สันตก็จะจัดกันไม่ใหญ่โตนัก ไม่เท่ากับงานแต่งงาน จัดแบบเล็ก ๆ เชิญญาติพี่น้องที่อยู่ใกล้ ๆ และเพื่อนบ้านเท่านั้น ส่วนขบวนแห่ต่าง ๆ และการจัดงานมหรสพ ต่าง ๆ เช่น ตีเกสร ลอยกระทง หนังสติ๊ก ที่จัดขึ้นในพิธีการสันตนั้น ปัจจุบันไม่มีให้เห็นแล้ว โดยเฉพาะในช่วงหนึ่งถึงสองปีที่ผ่านมาที่สถานการณ์ในภาคใต้มีความรุนแรง ทำให้งดการยิงปืน ขึ้นสู่ท้องฟ้าในช่วงการทำพิธีการเข้าสู่สันตเสร็จแล้ว ซึ่งเป็นสิ่งที่ปฏิบัติกันมาตั้งแต่อดีต

ดังนั้นจะเห็นได้พิธีการเข้าสู่สันตในอดีตจะมีความแตกต่างจากปัจจุบันค่อนข้างมาก นับตั้งแต่รูปแบบวิธีการเข้าสู่สันต การจัดงาน โดยเฉพาะบางคนที่ไปทำที่โรงพยาบาล โดยไม่ต้องจัดงานและพิธีการใด ๆ อาจจะทำให้ความสัมพันธ์กันระหว่างญาติพี่น้อง หรือเพื่อนบ้านลดลง เพราะการจัดงานแต่ละครั้งนั้น โดยเฉพาะสมัยก่อนจะมีชาวบ้านมาช่วยงานก่อนถึงวันงาน ประมาณ 2 -3 อาทิตย์ คือมาช่วยทำสถานที่สำหรับหุงข้าว สถานที่เลี้ยงแขก เนื่องจาก สมัยก่อนไม่มีเตาที่ให้เช่าเหมือนในปัจจุบัน ทุกอย่างต้องทำขึ้นมามากและในวันงานนั้นก็จะมีญาติ ๆ กลับมาหมดไม่ว่าจะอยู่ใกล้หรือไกล บางคนก็จะมาช่วยงานสองสามวันหรือเป็นอาทิตย์ ซึ่งตรงนี้จะเองจะเป็นความสัมพันธ์ที่ดีซึ่งของคนชนบท ซึ่งถือว่าการจัดงานต่าง ๆ นั้น เป็นการนัดพบญาติพี่น้องก็ว่าได้ ดังนั้นเมื่อปัจจุบันความเจริญต่าง ๆ เข้ามา ทุกอย่างก็จะอาศัยเงินเช่าหมด แม้กระทั่งคนเสิร์ฟอาหารงานต่าง ๆ ในหมู่บ้านก็ต้องจ้าง ไม่มีการช่วยเหลือเผื่อแผ่เหมือนเมื่อก่อน จึงทำให้ในปัจจุบันความผูกพัน และความรักซึ่งที่มีต่อญาติพี่น้อง และเพื่อนบ้านลดลงไปเรื่อย ๆ

พิธีการแต่งงาน (นิเคาะห์)

ประเพณีการแต่งงานของชาวเปาะเล้งที่ยังคงเอกลักษณ์ไว้อีกอย่างหนึ่งคือ พิธีการแต่งงาน ที่มีพิธีการต่าง ๆ จะคล้ายกับพิธีการแต่งงานทั่วไป จะต่างกันที่ชุดสวมใส่เพื่อบ่งบอกถึงเอกลักษณ์และความถูกต้องทางด้านศาสนา

ซึ่งก่อนที่จะแต่งงานก็ต้องมีการหมั้น (ตูแน) หรือพิธีการหมั้น การหมั้นก็จะมีการตั้งค่าสินสอดทองหมั้นหรือที่เรียกว่า (มาสกาเวณ) ฝ่ายหญิงเป็นผู้ตั้งค่าสินสอดทองหมั้น ซึ่งการตั้งสินสอดนั้นขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของฝ่ายหญิงแล้วจึงกำหนดวันแต่ง (วลิมะห์) การแต่งงานนั้น

จะประกอบด้วย การอ่านอิญาบ (การกล่าวของอิหม่าม) กอบูร (การกล่าวยอมรับของฝ่ายชาย) ประเพณีการแต่งงานนั้นจะมีชั้นหมากด้วย ชั้นหมากนั้นจะขึ้นอยู่กับความต้องการหรือความเหมาะสม ซึ่งส่วนใหญ่ชั้นหมากนิยมจัดเป็นเลขคู่ ส่วนการแต่งกายนั้นฝ่ายหญิงจะแต่งด้วยชุดบานงหรือชุดกรุง ที่มีสีสันทันเหมากับงานแต่และใส่ผ้าคลุมศีรษะด้วย ฝ่ายชายนั้นจะแต่งด้วย ชุดจ้อโล๊ะปลางอ หรือชุดโตะหรือชุดที่เหมาะสมกับงานแต่ง ซึ่งจะใส่หมวกด้วยและที่เอวจะมีกริชเหมือนกับชุดสุลต่านของประเทศมาเลเซียแล้วจะมีบัลลังก์ด้วยหรือที่เรียกว่า (มีขอแง)

เมื่อประมาณ 20-30 ปีก่อน ชาวไทยมุสลิมในปะละเล็งและยะลา ส่วนใหญ่ จะนิยมแต่งงานภายในหมู่บ้านเดียวกัน หรือในเครือญาติเดียวกัน หรือบุคคลที่สนิทสนมคุ้นเคย โดยเฉพาะคนที่มีเชื้อสายเจ้าเมือง คือ มีชื่อนำหน้าว่า กู , นิ , ต่วน , ตูแว ก็จะแต่งงานในเครือญาติเดียวกันเท่านั้น ไม่นิยมแต่งงานออกนอกเชื้อสายเจ้าเมือง ดังนั้น จะเห็นได้ว่า คนที่มีคำนำหน้า ชื่อว่า กู , นิ , ต่วน , ตูแว จะมีอยู่เป็นจำนวนมากในตำบลปะละเล็ง และตำบลยะลา เพราะว่าในสองตำบลนี้เป็นวังเก่าของเจ้าเมือง การแต่งงานในสมัยก่อนนั้น การตัดสินใจส่วนใหญ่จะอยู่ที่พ่อแม่ ถ้าพ่อแม่เห็นด้วยก็จะไปทำการสู่ขอให้ โดยที่ฝ่ายชาย จะเป็นฝ่ายสู่ขอ เมื่อฝ่ายหญิงตกลง ก็จะทำพิธีแต่งงานให้

พิธีการแต่งงานของชาวปะละเล็งและยะลา ก็เหมือนกับพิธีการแต่งงานของชาวมุสลิมทั่วไป คือ มีการเชิญ อิหม่าม คอเต็บ บิหลัน ผู้ปกครองฝ่ายเจ้าสาว เจ้าบ่าว และญาติมิตร เพื่อมาเป็นสักขีพยาน โดยผู้ปกครอง ฝ่ายเจ้าสาวจะมอบให้โต๊ะอิหม่ามกล่าวคำแต่งงานแทนว่า “ผม /ฉัน ขอมอบให้โต๊ะอิหม่ามแต่งงานลูกของผม / ฉันให้กับนาย (ชื่อเจ้าบ่าว)” โต๊ะอิหม่ามรับคำกล่าวของผู้ปกครองเจ้าสาว (วาลี) แล้ว โต๊ะอิหม่ามก็จะให้คอเต็บอ่านคุตบะห์ นี้เกาะห์ แล้วก็ทำพิธีนี้เกาะห์ให้ เสร็จแล้วโต๊ะอิหม่ามก็จะขอพรต่อพระองค์อัลลอฮ์ (ดูอาร์) เป็นการเสร็จพิธีแต่งงาน

ในสมัยเจ้าเมืองยะลาก่อนนั้น จะไม่มีพิธีการหมั้น คำสินสอดในการแต่งงานนั้น ถ้าเป็นคนตระกูลเจ้าเมือง ประมาณ 1,000-1,500 บาท ถ้าเป็นชาวบ้านทั่วไปประมาณ 700-800 บาท ถ้าเป็นแม่หม้าย 400-500 บาท การจัดงานจะจัดที่บ้านเจ้าสาว ถ้าเป็นคนตระกูลเจ้าเมืองจะจัดในวัง (กอดอ) เป็นเวลา 3 วัน 3 คืน โดยจะมีอิหม่ามของวังเจ้าเมืองจะทำพิธีแต่งงานให้ และในช่วงการจัดแต่งงานนั้น จะมีการแสดงดีเกสุดู และขบวนที่ใช้แห่ขันหมากในวันแต่งงานนั้น จะใช้ช้างของเจ้าเมืองในการนำขบวน หลังจากพิธีแต่งงานเสร็จเรียบร้อยแล้ว เจ้าบ่าวก็จะอยู่บ้านเจ้าสาวเป็นเวลา 3 เดือน ก็จะจัดงานเลี้ยงส่ง เจ้าสาวไปบ้านเจ้าบ่าว เป็นอันว่าเสร็จพิธี หลังจากนั้นทั้งเจ้าบ่าวเจ้าสาว ก็จะไปอยู่กินบ้านเจ้าสาว

ส่วนการจัดงานแต่งงานของชาวบ้านทั่วไปนั้น ส่วนใหญ่จะจัดงานที่บ้านเจ้าสาว เหมือนกัน ฝ่ายเจ้าสาวจะเตรียมอาหารเพื่อต้อนรับแขก ฝ่ายเจ้าบ่าวจะทำบั้งลั้งก์ ในคืนจัดงานจะมีการแห่ขบวนฝ่ายเจ้าบ่าวที่ประกอบด้วย ชันหมาก (bungchirah) เสื้อผ้าเจ้าสาว ผ้าสำหรับตัดเสื้อเจ้าสาว ขนมหวาน ชุดครัว 1 ชุด ในระหว่างการแห่จะมีการร้องเพลงสรรเสริญศาสนาอุ้มหมัด เมื่อมาถึงหน้าบ้านใดบ้านเจ้าสาวก็จะมีผู้หญิงสูงอายุหลายคน มาคอยต้อนรับด้วยการล้างเท้าให้เจ้าบ่าว ทางเจ้าบ่าวจะถามว่า “จะให้ขึ้นบ้านไหม” ฝ่ายเจ้าสาวก็จะตอบว่า “ขึ้นมาเถิด” จากนั้นฝ่ายเจ้าสาวจะเชิญเจ้าบาวนั่งบนบัลลังก์ แล้วก็มีผู้เฒ่าผู้แก่มาป้อนข้าวเหนียวเพื่อเป็นสิริมงคล (บุโละซือมาจัด) จากนั้น ก็จะมีญาติมิตรทั้ง 2 ฝ่าย เข้ามาอวยพร จับมือ และมอบเงิน เล็ก ๆ น้อย ให้แก่คู่บ่าวสาว จากนั้นฝ่ายเจ้าสาวจะเชิญแขกมารับประทานอาหารที่บ้านร่วมกัน

เมื่อการจัดงานเสร็จแล้ว เจ้าบาวก็จะเข้าหออยู่ที่บ้านเจ้าสาวเป็นเวลา 7 วัน จากนั้นทางบ้านเจ้าบาวก็จะจัดงานเพื่อต้อนรับเจ้าสาว แต่จะจัดไม่ใหญ่เท่ากับบ้านเจ้าสาว คือจะเชิญเฉพาะญาติสนิทและคนใกล้ ๆ บ้าน และฝ่ายเจ้าสาว ที่มาส่งเจ้าสาวบ้านเจ้าบาว ก็จะมีชันหมากมาด้วย จากนั้นเจ้าสาวก็จะมาอยู่บ้านเจ้าบาวประมาณ 7 วัน หลังจากนั้นส่วนใหญ่แล้วก็จะไปอยู่กินบ้านเจ้าสาว แล้วค่อย ๆ สร้างฐานะ สร้างบ้านเป็นของตนเอง

จะเห็นได้ว่าปัจจุบันการแต่งงานในส่วนการแห่ขบวนชันหมากนั้นก็ยังคงทำอยู่เหมือนในอดีต แต่ที่แตกต่างจากอดีตอย่างชัดเจน คือ ค่าสินสอดทองหมั้น อาจเป็นเพราะการเปลี่ยนผันค่าของเงินในปัจจุบัน หรือผู้หญิงสมัยนี้สวยขึ้น รู้จักการแต่งเนื้อแต่งตัว มีการศึกษาที่สูงขึ้น มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น จึงเป็นเหตุทำให้ค่าสินสอดทองหมั้นสูงขึ้น และลักษณะการแต่งงานก็จะแตกต่างกันเพราะว่าสมัยก่อนนั้น การคมนาคมยังไม่ค่อยสะดวก ยานพาหนะก็ไม่ค่อยมี ดังนั้นจึงทำให้ชาวล้านไม่ค่อยได้ออกไปเจอใครที่ไหน จึงทำให้การเลือกคู่ครองก็จะเป็นคนในหมู่บ้านหรือหมู่บ้านใกล้ ๆ หรือเครือญาติมาเป็นคู่ครอง แต่ในปัจจุบันวิวัฒนาการเจริญก้าวหน้าทุกด้าน จึงทำให้คนในหมู่บ้านไปเจอคู่ครองไกล ๆ ขึ้น ต่างตำบล ต่างอำเภอ ไปถึงต่างจังหวัด หรือมีบางคนแต่งงานกับคนแถวกรุงเทพฯ ก็มี จึงเป็นการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกันมากขึ้นหรืออาจจะมีบางคนไปแต่งงานกับคนศาสนาพุทธก็มี ดังนั้นจึงทำให้ขอบเขตของการแต่งงานกว้างขึ้น และเด็กสมัยนี้จะแตกต่างกับเด็กสมัยอดีต คือ ส่วนใหญ่แล้วจะรู้จักกันมาก่อน ระหว่างคู่บ่าวสาว หรือจะเป็นแฟนกันมาก่อน ซึ่งก็จะเห็นข้อเสียแก่คนที่รู้เท่าไม่ถึงการณ์อาจมีการได้เสียก่อนแต่ง โดยจะต่างจากสมัยก่อน เมื่อชอบใครก็จะให้ผู้ใหญ่ไปสุขอไม่จีบมาเป็นแฟนก่อนเหมือนในปัจจุบัน ดังนั้นจึงจะเห็นได้ว่าปัญหาเหล่านี้มีให้เห็นอยู่เป็นประจำในหมู่บ้าน

ส่วนลักษณะการจัดการแต่งงานในปัจจุบันก็มีความแตกต่างจากสมัยก่อน คือ สมัยก่อนนั้นถึงวันงาน 2-3 อาทิตย์ ก็จะมีชาวบ้านและญาติพี่น้องมาช่วยจัดสถานที่สำหรับจัดงาน และในวันงานก็จะมีการแสดงมหรสพต่าง ๆ เช่น ดิเกฮูลู หนังตะลุง แต่ปัจจุบันจะเตรียมงานประมาณ 2-3 วัน ก่อนวันงานเพราะว่ามีอุปกรณ์ทุกอย่างให้เขาจึงไม่ต้องลำบากจัดทำขึ้น ส่วนมหรสพต่าง ๆ ก็ไม่ค่อยมีให้เห็นแล้ว

ปัจจุบันการแต่งงานในระบบเครือญาติในท้องถิ่นแห่งนี้ไม่ค่อยมีแล้ว ถ้าจะมีก็ส่วนน้อยแค่รายสองราย จากการสอบถามชาวบ้านเกี่ยวกับการแต่งงานในระบบเครือญาตินั้น ชาวบ้านก็มีความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดโรค แก่คู่สามีภรรยา หรือบุตร ถ้าแต่งงานในระบบเครือญาติ ซึ่งวงศ์ตระกูลเดียวกัน แต่ที่คนในสมัยก่อนแต่งงานในวงศ์เครือญาติเดียวกันนั้น เพราะว่า เงินทองจะได้ไม่ไหลไปไหน ตกลงค่าสินสอดทองหมั้นได้ง่าย รู้จักนิสัยใจคอเป็นอย่างดี และคนในสมัยก่อนนั้นนิยมแต่งงานภายในหมู่บ้าน ซึ่งส่วนใหญ่แล้วก็จะเป็ญาติ ๆ กันทั้งนั้น จะเห็นได้ว่าก่อนหน้านี้ประมาณ 30 ปี ในหมู่บ้านหนึ่ง ๆ นั้นจะมีเพียงไม่กี่นามสกุลเท่านั้น

ดังนั้นปัจจุบันเมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลง จึงทำให้ชาวบ้านเปลี่ยนแนวคิดใหม่ หันไปแต่งงานต่างถิ่นกันมากขึ้นที่ไม่ใช่เครือญาติเดียวกัน เพื่อเป็นการเพิ่มญาติให้แก่ครอบครัวตนเองเพิ่มขึ้น และชาวบ้านมีแนวคิดที่ว่าถ้าแต่งงานในเครือญาติเดียวกัน นอกจากไม่มีการเพิ่มญาติแล้ว เมื่อมีปัญหาหย่าร้างกัน อาจจะเป็นการสูญเสียญาติไปเลยก็ได้

ส่วนที่ไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลงในสังคมมุสลิม ก็คือ การนิยมมีเมียหลายคนของคนที่มีบทบาทในหมู่บ้าน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน โต๊ะครู และคนที่มืฐานะหรือคนรวยในหมู่บ้าน แต่ก็เห็นได้ว่าคนที่มืเมียหลายคนในสมัยก่อนนั้นอยู่กินมันไม่มีปัญหาอะไร ต่างกับปัจจุบันถ้าใครมีเมียหลายคนก็จะมีแต่ปัญหา เดียวเมียหลวงทะเลาะกับเมียน้อยบ้าง จนบางคนไปมีเมียน้อย โดยที่เมียหลวงไม่รู้ก็มี ส่วนกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ในปัจจุบันได้กลายเป็นค่านิยมไปแล้วก็คือ ถ้ากำนันหรือผู้ใหญ่บ้านมีเมียแค่คนเดียว แสดงว่าเป็นผู้ชายไม่จริงหรือยังไม่เป็นผู้ชายเต็มตัว เพราะเหตุนี้เองคงเป็นสาเหตุที่ทำให้กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านนิยมมีเมียหลายคน เพื่อจะลบคำสบประมาทและเป็นการเพิ่มบารมีให้แก่ตนเอง

พิธีกรรมเกี่ยวกับการตาย

ในสมัยก่อนนั้น ถ้ามีคนตาย ก็จะมีการตีกลองที่มีสยิดหรือสุเหร่า เพื่อเป็นสัญญาณบอกว่ามีคนตายในหมู่บ้าน ซึ่งจังหวะการตีกลองนั้น มีหลายรูปแบบ เช่น สัญญาณเพื่อบ่งบอกถึงเวลาละหมาด ส่วนสัญญาณบ่งบอกว่ามีคนตายนั้น คือ จะตีกลองเป็นจังหวะ 6 ครั้ง เมื่อคนในชาวบ้าน

และญาติ ๆ รู้ข่าว ก็จะมาร่วมไว้อาลัย (มีอนาวัต) โดยจะพาข้าวสารประมาณ 1 ลิตร หรือน้ำตาลทราย ดิคมือมาด้วย จากนั้นก็จะอยู่เป็นเพื่อนเจ้าบ้าน เพื่อช่วยเหลืองานต่าง ๆ จนเสร็จพิธีการฝังศพเป็นที่เรียบร้อยแล้ว

การอาบนํ้าศพ โดยทั่วไปแล้วชาวมุสลิมทุกที่เสียชีวิตต้องอาบนํ้าศพในทุกกรณี เว้นแต่บางท้องถิ่นที่มีข้อยกเว้น สำหรับศพที่จมนํ้าตาย ถูกไฟไหม้ ถูกฆ่า ถูกสัตว์กัดตาย ตายมาแล้วหลายวัน หรือตายมาจากสนามรบเพื่อป้องกันประเทศหรือศาสนา (ชาเฮด) ถ้าศพเป็นผู้หญิงก็จะให้ผู้หญิงอาบนํ้าศพ อาจจะเป็นญาติ ๆ เพื่อนบ้านหรือหมอดำแย ถ้าศพเป็นผู้ชายก็จะให้ผู้ชายอาบนํ้าศพ ไม่ว่าจะเป็นญาติพี่น้อง เพื่อนบ้านหรืออิหม่าม คอเต็บ บิหล่านในหมู่บ้าน กรณีที่ศพเป็นเด็กที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ ไม่ว่าจะเป็นผู้หญิง หรือผู้ชาย สามารถอาบนํ้าศพให้ได้แต่ต้องเป็นญาติพี่น้องที่สนิทสนมกันเท่านั้นและสามี ภรรยา สามารถอาบนํ้าศพให้แก่กันได้

การห่อศพ เมื่ออาบนํ้าศพจนสะอาดแล้ว ก็มาถึงกระบวนการห่อศพ โดยจะใช้ผ้าขาวที่มีขนาดใหญ่ตั้งแต่สี่ระยะจรดปลายเท้าสามชั้น ในแต่ละชั้นจะมีการโรยด้วยเครื่องหอม เมื่อห่อครบสามชั้นแล้วจะใช้เศษผ้าขาวผูก 3 จุด คือ เหนือศีรษะ ช่วงลำตัว และปลายเท้า จากนั้นนํ้าศพไปวางบนแคร่ที่ชาวบ้านสร้างขึ้น แล้วใช้คน 4 คน หามศพไปมัสยิด เพื่อทำพิธีละหมาดศพต่อไป

การละหมาดศพ ผู้ทำพิธีการละหมาดศพหรือผู้นำการละหมาดศพ หรืออิหม่าม ส่วนคนที่ไปร่วมทำพิธีการละหมาดก็จะเป็นผู้ตาม อิหม่ามจะต้องละหมาดให้แก่ศพจนครบ 7 ประการ คือ การยกมือสองข้างขึ้นที่หู (ตักบิร) อธิษฐานน้อมจิตไปสู่พระเจ้า การยืนตรง การยกมือขึ้นที่หูอีกครั้ง รวมกับครั้งแรก นับเป็น 7 ประการ การอ่านบทบังคับสำหรับการละหมาด เมื่อยกมือขึ้นที่หูครั้งแรก การอ่านบทสวดดีศาดานบิมุฮัมมัด เมื่อยกมือขึ้นที่หูสามครั้ง และการให้สลามเป็นการทำความเคารพแบบอิสลามหลังจากยกมือขึ้นหูครั้งที่สี่ เมื่อละหมาดเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็จะนํ้าศพไปที่กุโบร์ทันที เนื่องจากศาสนาอิสลามนั้น มีบทบัญญัติกำหนดไว้ว่า หลังจากการตายแล้ว จะต้องทำการฝังศพในเวลาไม่เกิน 24 ชั่วโมง

การฝังศพ โดยทั่วไปแล้ว การเตรียมหลุมฝังศพนั้นจะมีการขุดทันทีเมื่อรู้ว่ามีคนตาย โดยคนที่ทำการขุดนั้นจะทำการวัดขนาดความยาวของศพเพื่อจะทำการขุดหลุมฝังศพ ส่วนลักษณะของหลุมฝังศพนั้นแล้วแต่ลักษณะของดินบริเวณกุโบร์นั้น ถ้าเป็นดินทรายก็จะขุดลักษณะสี่เหลี่ยมผืนผ้า ตามขนาดความยาวของศพลึกประมาณ 1.50 เมตร จะใช้กล่องไม้ (โลงศพ) ในการครอบศพ ถ้าเป็นดินร่วนทั่วไปหรือดินเหนียวก็จะขุดแบบครึ่งวงกลม ตามขนาดความยาวของศพลึกประมาณ 1.50 เมตรเหมือนกันแต่จะขุดอุโมงค์เพื่อเป็นที่เก็บศพ (ลิยัม) ด้านล่างกันหลุมทางด้านทิศตะวันตก (กิบลัต) ให้มีขนาดพอที่จะตั้งศพได้ แล้วจะใช้แผ่นไม้หรือแผ่นกระดานเพื่อ

ปิดปากหลุมดังกล่าว ส่วนการวางศพนั้น จะวางศพให้นอนตะแคง โดยให้หัวอยู่ทางทิศเหนือ หันหน้าไปทางทิศตะวันตก (กิบลัต) แต่ก่อนจะเอาดินกลบนั้น ต้องคล้ายปมที่ผูกไว้สามจุดออกเสียก่อน เมื่อกลบดินเสร็จแล้วผู้มาร่วมพิธีทุกคนจะยืนรอบหลุมฝังศพ แล้วกล่าวคำวิงวอนต่ออัลลอฮ์ เพื่อให้ผู้ตายมีจิตใจแน่วแน่มั่นคงที่จะเผชิญกับการสอบสวนต่างจากทูตรับใช้ของพระองค์อัลลอฮ์ และจะมีการอ่าน "ดิลกิม" เพื่อเป็นการอำลาศพ ก่อนที่จะก้าวออกมา 7 ก้าวจากหลุมฝังศพ

การประกอบพิธีกรรมทางด้านการจัดการศพในปัจจุบันก็ไม่ค่อยมีความแตกต่างจากอดีตมากนัก เพราะว่าการจัดการศพและการปฏิบัติต่อศพนั้นเป็นหลักของศาสนาที่กำหนดมาแล้ว ที่จะแตกต่างบ้างในเรื่องสัญญาณแจ้งการตาย เพื่อให้คนในหมู่บ้านได้รับทราบ สมัยก่อนนั้นจะอาศัยการตีกลอง เป็นจังหวะตามมัสยิด หรือสุเหร่า แต่ปัจจุบันนี้จะอาศัยเครื่องขยายเสียง ที่อยู่ตามมัสยิดและสุเหร่าประกาศแทน ส่วนเรื่องการจัดงานในปัจจุบัน ก็เหมือนกับในอดีต คือจะจัดงาน 7 วัน หลังจากการตายของคนนั้น และในหมู่บ้านเมื่อมีคนตายจะมีชาวบ้านและญาติ ๆ มาให้กำลังใจและมาช่วยเหลืองานที่บ้านของเจ้าภาพ

ปัจจุบันจะมีกองทุนต่าง ๆ เกี่ยวกับการจัดการศพเพื่อแบ่งการแบ่งเบาภาระแก่คนที่ค่อยมีเงินในหมู่บ้านซึ่งเป็นกองทุนที่ชาวบ้านร่วมกันตั้งขึ้น คือ เมื่อมีคนตายในหมู่บ้านก็จะมีคนไปเก็บเงินแต่ละบ้านภายในหมู่บ้าน โดยจะเก็บเฉลี่ยตามสมาชิกที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนนั้น ๆ และจะนำไปให้แก่เจ้าภาพเพื่อนำไปจัดการค่าต่าง ๆ ในการจัดการศพ นอกจากนั้นเมื่อฝังศพเสร็จเรียบร้อยแล้ว ชาวบ้านก็จะจัดเวรเฝ้ากุโบร์ให้เป็นเวลา 7 วัน ในแต่ละคืนก็จะมีการจัดเวรอ่าน อัลกุรอานให้ โดยจะมีเจ้าภาพของศพเป็นคนจัดอาหารไปเลี้ยงแก่คนที่เฝ้ากุโบร์ในแต่ละคืน ซึ่งจุดนี้เองที่เป็นการเปลี่ยนแปลงจากอดีตเพราะว่าในอดีตนั้นจะไม่มีเฝ้ากุโบร์หลังฝังศพเสร็จเรียบร้อยแล้ว ถ้าจะมีการเฝ้าก็ต้องจ้างโต๊ะครูมาเฝ้าให้ แต่ปัจจุบันจะเป็นการร่วมมือร่วมใจของชาวบ้าน เพื่อเป็นการให้กำลังใจแก่ญาติๆ ของผู้ตายและแบ่งเบาภาระทางการเงินให้แก่ญาติ ๆ ของผู้ตาย เพราะว่ามีสละิมเวลาตายแล้วญาติ ๆ จะต้องเคลียร์ทั้งหมด ถ้าผู้ตายยังไม่ประกอบพิธีฮัจย์ก็ต้องจ้างคนไปทำให้ ส่วนหนี้สินต่าง ๆ ก็ต้องจัดการจ่ายให้หมด ดังนั้นจึงเป็นภาระแก่ญาติ ๆ ของผู้ตายพอสมควร

พิธีกรรมต่างๆในช่วงชีวิตชาวไทยพุทธท้องถิ่นยาลอ

การแต่งงาน

จากการสอบถาม อ.จรัส โกสุมภวรรณ อายุ 60 กว่าปี ในช่วง 30 ปีที่ผ่านมา การแต่งงานของชาวไทยพุทธหมู่บ้านหน้าถ้ำถ้าเป็นผู้ชายจะต้องบวชก่อน เพราะในสมัยก่อนนั้นจะถือว่าคนที่บวชแล้วจะเป็นคนที่สุกแล้ว ซึ่งจะบวชตอนที่อายุประมาณ 20 ปีหลังจากสึกออกมาแล้ว พ่อแม่ก็จะหาผู้หญิงเพื่อมาเป็นภรรยาของบุตร เมื่อถูกใจผู้หญิงคนไหนก็จะไปสู่ขอ เมื่อฝ่ายหญิงตกลงก็จะทำพิธีการหมั้น

พิธีการหมั้น จะทำพิธีเล็กๆ โดยมีญาติผู้ใหญ่ไปร่วมกันไม่กี่คนซึ่งของหมั้นนั้นอาจเป็นแหวนหรือสร้อย หลังจากนั้นเจ้าบ่าวก็ต้องไปปลูกเรือนหอที่บ้านเจ้าสาวหรือไปต่อเติมบ้านเดิมเพื่อให้เสร็จก่อนวันแต่ง เพราะสมัยก่อนนั้นจะต้องสร้างเรือนหอให้เสร็จก่อนจัดงานแต่งแต่ก็ไม่ใช่ข้อจำกัดเสมอไป ถ้าฝ่ายเจ้าสาวเป็นคนมีฐานะมีบ้านใหญ่โตก็อาจไม่ต้องสร้างเรือนหอ

พิธีแต่งงาน ฝ่ายเจ้าบาวนำผู้ใหญ่แห่ขันหมากพร้อมกับเงินสินสอดตามที่ตกลงไปทำพิธีแต่งงานที่บ้านเจ้าสาว ส่วนสินสอดในการแต่งงานสมัยก่อนจะให้ลงท้ายด้วยเลขหนึ่ง ซึ่งมีการใช้จนถึงปัจจุบัน ขันหมากประกอบด้วย ขันหมากบอก หมาก พลู กล้วย อ้อย มะพร้าวอ่อน กล้วย (ภาษาท้องถิ่น) ซึ่งประกอบด้วย ไก่หนึ่ง 1 ตัว เหล้า 1 ขวด เมื่อไปถึงบ้านเจ้าสาว ผู้ใหญ่ฝ่ายเจ้าสาวก็จะตรวจดูเงินสินสอด ว่าครบตามที่ตกลงกันไว้หรือเปล่า

ในสมัยก่อนจะมีการเลี้ยงสุกดิบ คือ การเลี้ยงในคืนก่อนที่จะมีการจัดพิธีการแต่ง ซึ่งจะจัดทั้งบ้านเจ้าบ่าวและบ้านเจ้าสาว โดยจะเชิญญาติพี่น้องและชาวบ้านมาร่วมงานกัน ซึ่งต่างจากสมัยปัจจุบัน เมื่อทำพิธีแต่งเสร็จก็จะมีการจัดงานใหญ่ มีการแจกการ์ด จัดเลี้ยงที่บ้านหรือตามโรงแรม เวลาที่ใช้ในการแต่งงานนั้นจะเป็นช่วงเช้าก่อนเพล ส่วนวันนั้นจะมีหมอดูฤกษ์ให้ หลังจากทำพิธีแต่งงานเสร็จก็จะไปทำพิธีเรียงหมอน โดยเอาคนที่ประสบความสำเร็จในชีวิตคู่มาปูที่นอนและหมอน แล้วอวยพรโปรยดอกไม้แก่คู่บ่าวสาวที่ขึ้นไปนอน (ไม่ได้เป็นพิธีที่บังคับ) ถือว่าเป็นเสร็จพิธี หลังจากนั้นคู่บ่าวสาวส่วนใหญ่ก็จะอาศัยอยู่ที่บ้านเจ้าสาว

การเกิด เมื่อคู่สามีภรรยาอยู่ด้วยกันจนรู้ว่ามีครรภ์ ผู้ใหญ่ก็จะพาไปหาหมอดำแย แล้วก็จะทำการฝากท้อง ส่วนสามีก็จะเตรียมทำแคร่ให้มีขาเมื่อภรรยาใกล้คลอด และภรรยาก็จะไปตรวจท้องแก่หมอดำแยทุกเดือน เมื่อมีการคลอดลูกออกมาแล้ว ก็จะอาบน้ำอุ่นที่ผสมด้วยสมุนไพร หลังจากนั้นก็จะนอนบนแคร่ผิงไฟประมาณ 40 วัน เพื่อให้ร่างกายอบอุ่นและมดลูกเข้าสู่สภาพเดิมโดยเร็ว หลังจากคลอดได้หนึ่งอาทิตย์ก็จะทำพิธีเอาเด็กขึ้นเปล

ส่วนปัจจุบันพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิดนั้นบางอย่างก็ได้หมดไป เพราะว่าในปัจจุบันนั้นส่วนมากไปคลอดที่โรงพยาบาลโดยจะฝากท้องกับโรงพยาบาลโดยตรงหรือฝากท้องกับสถานีนามัยภายในตำบล และชาวหน้าถ้ำส่วนใหญ่ในปัจจุบันมีอาชีพรับราชการ ดังนั้นเมื่อคลอดแล้ว

จะฝากลูกให้ตายายเลี้ยงหรือฝากคนรับจ้างเลี้ยงและลูกจะเลี้ยงด้วยนมผงมากกว่าการเลี้ยงให้นมแม่เหมือนในสมัยก่อน

หลักในการตั้งชื่อของไทยพุทธจะต่างจากมุสลิม คือ จะตั้งชื่อยังไงก็ได้ แต่ถ้าเป็นคนที่มีการศึกษาหน่อยก็จะเลือกชื่อที่เป็นมงคล ซึ่งพ่อแม่หรือผู้รู้จะเป็นคนตั้งให้ เช่นถ้าเป็นผู้ชายจะตั้งชื่อที่มีเดช ส่วนผู้หญิงจะตั้งชื่อที่เป็นศรี

การบวช สมัยก่อนนั้นถ้าผู้ชายคนใดเมื่อมีอายุครบบวชหรือจะแต่งงานจะต้องทำการบวชก่อน เพื่อเป็นการบวชให้พ่อแม่หรือผู้มีพระคุณเพื่อเป็นการตอบแทนบุญคุณ แต่ปัจจุบันนี้เขาไม่ค่อยถือเท่าไรแล้ว บางคนแต่งงานโดยไม่บวชก่อน แล้วค่อยมาบวชทีหลังก็มี

การบวชนั้นนิยมบวชกันในวันแรม 11 ค่ำ หรือขึ้น 15 ค่ำ ก่อนบวชหนึ่งวันจะมีพิธีการสระหัวนาค คือรดน้ำและโกนผมนาค หลังจากนั้นก็จะเป็นการทำขวัญนาค วันรุ่งขึ้นก็จะเป็พิธีบวชนาค โดยมีพระอุปัชฌาย์เป็นผู้ดำเนินการภายในพระอุโบสถของวัด ในสมัยก่อนนั้นมักจะบวชจำพรรษาอย่างน้อย 1 พรรษา เพื่อเล่าเรียนธรรมะแต่ปัจจุบันนิยมบวชเป็นเวลาสั้น ๆ 7 วัน 9 วัน หรือมากกว่านั้น ส่วนวันสัปดาห์ถือว่าเป็นวันสำคัญหากสัปดาห์ในวันไม่ดีอาจเกิดเรื่องราวที่อาจถึงแก่ความตายได้

การตาย ถ้ามีการตายเกิดขึ้นในบ้านใด สมัยก่อนนั้นจะตั้งศพบำเพ็ญกุศลที่บ้านของผู้ตาย ในระหว่างนั้นก็จะมีการนิมนต์พระมาสวดในเวลากลางคืนและถวายภัตตาหารแก่พระเพื่ออุทิศส่วนบุญกุศลให้แก่ผู้ตายก็ที่จะตั้งศพนานเท่าไรนั้นขึ้นอยู่กับฐานะของผู้ตายหรือข้อตกลงของลูกหลานของผู้ตาย เมื่อครบกำหนดก็จะนำศพไปเผาปนกิจศพที่ป่าช้าซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ใกล้วัด

การนำศพไปที่วัด สมัยก่อนนั้นการคมนาคมยังไม่สะดวก ดังนั้นวิธีการนำศพก็จะใช้วิธีการหามไป การเผาสมัยก่อนนั้นก็จะใช้ไม้พินที่เจ้าภาพเตรียมไว้หรือผู้ไปร่วมงานช่วยกันพาไปคนละนิดคนละหน่อย การเผาจะเผาที่ป่าช้าโดยจะเผากลางแจ้ง ถ้าเป็นช่วงฤดูฝนก็จะใช้น้ำมันเข้าช่วยหรือใช้ยางรถยนต์ เมื่อทำการเผาเสร็จแล้วญาติ ๆ ก็จะเก็บเศษกระดูก บางคนจะเก็บไว้ที่วัดหรือเก็บไว้ที่บ้านหรือฝังไว้ตรงที่ป่าช้าหรือจะมีบางคนเอาไปลอยในแม่น้ำ

ส่วนในปัจจุบันนี้ถ้าหากมีการตายเกิดขึ้นก็จะนำศพไปที่วัดทันทีแล้วก็จะไปสวดกันที่วัด ส่วนระยะเวลาการเก็บศพนั้นก็แล้วแต่ฐานะของเจ้าภาพของศพแต่ละคน และการเผาศพนั้นก็แตกต่างจากสมัยก่อน คือสมัยก่อนนั้นจะเผากลางแจ้งโดยใช้พิน หรือยางรถยนต์ แต่ในปัจจุบันมีเทคโนโลยีต่างๆเข้ามาช่วย โดยการเผาด้วยกระแสไฟฟ้าและทำกันในโรงเผาศพไม่ได้ทำกลางแจ้งเหมือนสมัยก่อน

การประกอบอาชีพของชาวบ้านท้องถิ่นยาลอ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

การทำข้าวนาไร่ (การทำนาบนภูเขา)

การทำข้าวไร่ เป็นการทำนาของคนในสมัยก่อนเป็นการทำนาบนพื้นดินหรือบนภูเขาซึ่งเป็นที่ไม่มีน้ำเหมือนในทุ่งนาและพันธุ์ข้าวที่ใช้ก็ต่างจากข้าวที่ปลูกในท้องนา

จากการสอบถามนายเจโด หะมะ อายุ 65 ปี อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 46 หมู่ 3 ตำบลเปาะเล้ง ซึ่งเคยทำข้าวไร่ในช่วงเวลาประมาณ สิบปีที่ผ่านมาได้บอกเล่าว่า ในการทำข้าวไร่นั้นต้องดูแลตั้งแต่การถางป่าสำหรับเป็นสถานที่ปลูกข้าว ซึ่งเป็นวันเปิด คือ เป็นวันสิริมงคล ได้แก่วันจันทร์, พุธ, ศุกร์ และอาทิตย์ เมื่อถางป่าเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็จะดูแลการหว่านเมล็ดพันธุ์ ซึ่งก็จะเป็นวันเปิดเหมือนกัน ควรเป็นวันที่ 1 หรือ 2 ของเดือนอิสลาม (ฮ.ศ.) และถ้าตรงกับวันจันทร์, พุธ, ศุกร์ และอาทิตย์ จะยิ่งดี วันที่ทำการหว่านนั้นจะทำกันในช่วงเช้า และจะมีการลงแขก โดยเชิญชาวบ้านทั้งผู้หญิงและชาย ฝ่ายเจ้าภาพก็จะเตรียมข้าวเหนียวปลาเค็ม เพื่อพาไปเลี้ยงเพื่อนบ้านที่มาร่วมกันมาลงแขก ขั้นตอนการหว่านเมล็ดพันธุ์นั้นผู้ชายจะถือไม้แหลมเพื่อตีดินสำหรับหว่านเมล็ด ฝ่ายหญิงก็จะถือกระบอกลีไม่ไผ่สำหรับใส่เมล็ดพันธุ์ แล้วจะตามผู้ชายเพื่อหว่านเมล็ดพันธุ์ลงไปในหลุมที่ตีไว้ เมื่อถึงเวลาประมาณเที่ยง ๆ ก็จะหยุดกินข้าวเหนียวปลาเค็มพร้อมเพรียงกัน เมื่อทำการหว่านเสร็จแล้ว เจ้าของก็ต้องสอดส่องดูแลเพื่อให้สัตว์ป่าต่าง ๆ มารบกวน ในการทำข้าวไร่ จะไม่มีการใส่ปุ๋ย เพราะว่าดินอุดมสมบูรณ์อยู่แล้ว จากการเฝ้าหากพืชก่อนจะไม่นิยมทำเป็นสถานที่ปลูกข้าวไร่ ถ้าเกิดมีหนูป่ามารบกวนก็จะแขวนผ้าให้ลอยขึ้นเหนือต้นข้าว อายุการเก็บเกี่ยวข้าวไร่นั้นจะเร็วกว่าข้าวนาปี เมื่อข้าวใกล้จะสุกจะมีฝูงนกกระจาบมารบกวนก็จะทำหุ่นไล่กาเชิดขึ้นให้สูงเหนือกว่าต้นข้าว หรือบางที่อาจจะเฝ้าโดยการตั้งเชือกแล้วผูกที่กระป๋อง เมื่อฝูงนกมากคนเฝ้าก็จะตั้งเชือกกระป๋องก็จะดัง ฝูงนกก็ตกใจบินหนีไปหมด แต่วิธีต้องเหนื่อยกับการเฝ้าหรือบางคนอาจจะวางกักดักนก เพื่อจับนกมาเชือดทำแกงเหลืองป่นยอดพริก ซึ่งเป็นเมนูเด็ดของชาวบ้าน และชาวบ้านมีความเชื่อกันว่าในการวางกักดักนกนั้น เพื่อจะจับนกมากินเป็นอาหาร ไม่ใช่จะจับเพราะความโกรธแค้นที่มันมารบกวนกินข้าวในไร่ มิฉะนั้นฝูงนกจะมารบกวนมากขึ้นกว่าเดิมอีก

เมื่อข้าวสุกได้ที่แล้ว ก็จะดูแลรักษามสำหรับเริ่มการเก็บเกี่ยวก็เหมือนกับการทำข้าวนาปี และจะมีพิธีกรรมต่าง ๆ ในการเก็บเกี่ยวก็เหมือนกับการทำข้าวนาปีทั้งหมด เมื่อทำการเก็บเกี่ยวเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็จะทำการคัดเลือกเมล็ดข้าวที่ดี เพื่อเก็บไว้ทำเมล็ดพันธุ์ในการทำข้าวไร่ปีหน้า

อีก หลังจากคัดเลือกพันธุ์เก็บไว้แล้วก็จะทำการเลี้ยงข้าวใหม่เหมือนกับนาปี เนื่องจากสมัยก่อนนั้น เครื่องสีข้าวยังไม่มี ดังนั้นข้าวเปลือกกว่าจะมาเป็นข้าวสารก็ต้องใช้วิธีการตำในครกขนาดใหญ่ ซึ่ง ทำด้วยไม้แข็ง ๆ และมีด้ามเป็นไม้เหมือนกัน ความยาวเหนือศีรษะ ชาวบ้านเล่ากันว่าข้าวที่ตำ จากครกจะมีรสชาติดีกว่าข้าวที่สีจากเครื่อง

ปัจจุบันการทำข้าวไร่ ได้สูญเสียนับหมดไปแล้ว อาจจะเป็นเพราะว่า ปัจจุบันไม่มีสถานที่ สำหรับทำไร่ เพราะพื้นที่ส่วนใหญ่ ได้กลายเป็นสวนยางกับสวนผลไม้หมดแล้ว ประกอบกับไม่มี เมล็ดพันธุ์สำหรับทำพันธุ์ เพราะว่ามี เมล็ดพันธุ์ สำหรับการทำข้าวนาไร่ได้สูญพันธุ์ไปแล้ว และคนในปัจจุบัน ส่วนใหญ่หันมาทำนาปี เพราะสะดวกอยู่ใกล้ชุมชน ไม่ต้องขึ้นไปบนภูเขา และปัจจุบันการช่วยเหลือหรือการลงแขกเหมือนสมัยก่อนนั้นไม่มี เพราะต่างคนต่างทำ ดังนั้น การ ทำนาไร่เวลาหว่านทำให้เสร็จ ภายในวันสองวัน เมื่อไม่มีการลงแขก อาจทำให้เสร็จไม่ทัน ข้าวที่ ขึ้นมาอาจมีขนาดไม่เท่ากัน ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ชาวบ้านในปัจจุบันได้ยกเลิกการทำข้าวนาไร่หันมา ทำข้าวนาปีแทน

การทำนนานาปีในสมัยอดีต

จากการสอบถาม นาง สีดีฮาวอ เจ๊ะนิ อายุ 74 ปี อยู่บ้านเลขที่ 88 ม. 4 เป็นชาวบ้าน ตำบลเปาะเล้ง อ.เมือง จ.ยะลา

การเริ่มหาเมล็ดพันธุ์ จะใช้เมล็ดพันธุ์เดิมที่อยู่แล้วที่บ้านหรือบางพันธุ์ที่ไม่มีหรือมีแล้ว ไม่สวย ก็ให้เขาไปเปลี่ยนกับเพื่อนบ้านโดยเมล็ดพันธุ์ แต่ละชนิดต้องเหมาะสมกับพื้นที่นา นั้น ๆ คือ นามที่เป็นนาลึกมีน้ำเยอะต้องหาเมล็ดพันธุ์หนัก ๆ ที่ทนต่อสภาพอากาศ แต่ถ้าเป็นที่นาปกติ ทั่วไป ก็จะใช้เมล็ดพันธุ์ธรรมดาที่ใช้ทั่วไป

การหว่านเมล็ดพันธุ์ ในสมัยอดีตนั้นการจะเริ่มหว่านเมล็ดพันธุ์นั้นต้องมีการเลือกวัน ก่อน โดยจะนิยมหว่านในวันอาทิตย์, จันทร์, พุธ, พฤหัส, ศุกร์ ส่วนวันอังคารกับวันเสาร์จะไม่นิยม หว่าน แต่ถ้าตรงกับวันที่ 30 ของเดือนจะตรงกับวันไหนก็ได้ บางคนก็จะนิยมขอน้ำมนต์จากผู้เฒ่า ผู้แก่ โดยเขาจะสวดดูอาร์ขอพรจากอัลลอฮ์ ใช้น้ำหนึ่งแก้วใส่ข้าวสารลงไปเล็กน้อย แล้วเอา ข้าวสารไปบดละลายกับน้ำ เอาไปคลุกเคล้ากับเมล็ดพันธุ์ที่จะหว่าน

วิธีการหว่านเมล็ดพันธุ์ จะใช้ควายหรือไม่ก็ใช้จอบ โดยจะใช้ควายไถก่อนแล้วก็หว่าน เมล็ดพันธุ์จะไถกลบอีกที ใช้จอบก็เหมือนกันทำการขุดก่อนแล้วก็หว่านและกลบอีกที พอกล้าโต เต็มที่ก็สามารถถอนไปดำนาได้เลย

การไถนา จะนิยมดูฤกษ์เลือกวันเหมือนกับวันที่จะหว่านเมล็ดพันธุ์เหมือนกัน สมัยก่อนนั้นเครื่องไถนายังไม่มี การไถนาก็จะใช้วัวตัวใหญ่ ๆ และควาย แต่ส่วนใหญ่แล้วจะใช้ควายมากกว่า โดยมีเครื่องมือที่ใช้ผูกติดกับตัวควายเป็นอุปกรณ์ที่ทำด้วยไม้ ส่วนสัตว์ที่จะนำมาใช้งานนั้นต้องเลี้ยงให้มีความสมบูรณ์ เพื่อให้มีสุขภาพที่แข็งแรงและคนที่ทำการไถต้องมีการออกเสียงอยู่ตลอดเวลาเพื่อเป็นการกระตุ้นให้สัตว์เดินไปข้างหน้า

การดำนา จะดูฤกษ์ยาม เลือกวัน เหมือนกับวันที่จะหว่านเมล็ดพันธุ์เหมือนกัน โดยจะเริ่มดำวันแรกในตอนเช้าตรู่จะเริ่มดำสองถึงสามแถวก่อนเพื่อเป็นการเอาฤกษ์ หลังจากนั้นวันต่อไปก็จะมีการลงแขกเชิญเพื่อนบ้านมาช่วย เจ้าของก็จะเตรียมข้าวเหนียวปลาเค็ม เพื่อไปเลี้ยงเพื่อนที่มาช่วยในการดำนาพอเวลาใกล้ ๆเที่ยง ก็จะพักมากินข้าวเหนียวปลาเค็มได้ต้นไม้มิรมทุ่งนาพร้อมเพรียงกัน เป็นบรรยากาศดีแล้วเป็นความสุขของชาวนาสมัยก่อน แล้วก็จะมีการลงแขกหมุนเวียนกันไปจนเสร็จการดำนาของคนทั้งหมู่บ้าน

ส่วนการดูแลรักษาต้นข้าวสมัยก่อนนั้น เมื่อต้นข้าวเริ่มเจริญเติบโตก็จะทำการใส่ปุ๋ย โดยสมัยก่อนนั้นปุ๋ยเคมียังไม่มี ก็จะใช้ปุ๋ยมูลสัตว์ที่ชาวบ้านเลี้ยงเอง บางคนก็ไปซื้อปุ๋ยมูลค่างควาที่หน้าถ้ำมาใส่ หลังจากนั้นก็จะมีการดูแลจากสัตว์ต่าง ๆ เพื่อไม่ให้มารบกวนต้นข้าว จนกระทั่งข้าวเริ่มสุบบางคนก็จะทำขนาไว้บริเวณทุ่งนา เพื่อเผื่อไม่ให้ฝูงนกต่าง ๆ เช่น นกกระจาบมากิน เมื่อข้าวสุกเต็มที่แล้วก็จะดูฤกษ์เพื่อทำการเก็บเกี่ยวต่อไป

พิธีกรรมเก็บเกี่ยวข้าวของชาวนาสมัยอดีต จากการสอบถาม นางเจ๊แย ลือแบแย อายุ 72 ปี ซึ่งมีอาชีพเป็นชาวนาในสมัยอดีตประมาณ 30 - 40 ปี ที่ผ่านมาก็เทคโนโลยีต่าง ๆ ยังไม่เข้ามา การไถนาก็อาศัยวัวและควาย ถึงแม้เหนื่อยแต่ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็มีใจรัก เพราะการทำนาจริง ๆ ต้องมีจิตวิญญาณของมันเพราะจะคิดถึงค่าค้ำทุนหรือค้ำค่าแรง คงไม่ค้ำแน่นอน และพิธีกรรมต่าง ๆ ในการทำนาของชาวนาสมัยอดีต มีเกือบทุกขั้นตอน นับตั้งแต่การคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ ไปจนถึงการเก็บเกี่ยว

ขั้นตอน การเก็บเกี่ยวข้าว จะมีการถือเคล็ด คือ วันแรกที่จะเริ่มทำ การเก็บเกี่ยวจะเลือกวันขึ้น 5 ค่ำหรือแรม 5 ค่ำ ของเดือน และจะออกจากบ้านแต่เช้าตรู่ คือ ตะวันยังไม่ขึ้น เพื่อจะได้ไม่เจอลม และไม่เจอผู้คน และถ้าหากเจอใครกลางทางก็จะไม่ทักทาย จะปิดปากสนิท พอไปถึงนาแล้ว ก็จะชมดูท้องนาบริเวณรอบ ๆ เสียก่อน จากนั้นก็จะเลือกต้นข้าวที่มีรวงดก ๆ แต่ต้องเลือกต้นที่มีรวงเป็นเลขคี่ คือ 5, 7, 9 จากนั้นก็เอาเส้นด้ายพันรอบ ๆ บริเวณต้นดังกล่าวประมาณ 4 - 5 ต้น จากนั้นก็เอากล้วย 1 ลูก อ้อยที่ปอกเปลือก แล้ว 1 ท่อน ข้าวต้ม 1 ลูกไปแขวนไว้ที่ต้นดังกล่าว

หลังจากนั้นก็จะเริ่มทำการเกี่ยวข้าวโดยจะเริ่มเกี่ยวข้าวจำนวน 7 ด้าน แล้วมัดด้วยด้าย จากนั้นเกี่ยวอีกประมาณ 7-10 ก้าน อีก 2 มัด รวมทั้งหมด 3 มัด แล้วใส่ในผ้าที่เตรียมมา อุ้มแนบ ออกกลับบ้าน แล้วนำไปเก็บในโรงเก็บข้าวเปลือกซึ่งสมัยอดีตนั้น ชาวนาทุกคนจะมีโรงเก็บข้าวเปลือก สร้างเป็นบ้านเรือนขนาดเล็กตั้งไว้ใกล้ ๆ บริเวณบ้าน ส่วนข้าวเปลือกทั้ง 3 จะนำไปใส่ในกระดังพร้อมกับใส่ กล้วย อ้อย ข้าวต้ม มะพร้าว และนำใส่ขวดเล็ก ๆ 1 ขวด แล้วก็ใส่เคียวที่จะใช้เกี่ยวข้าวละไปด้วย แล้วนำกระดังดังกล่าวไปวางไว้บนข้าวเปลือกที่เหลือจากปีก่อน หลังจากนั้น 3 วัน จึงค่อยเอาเคียวนั้นออกมา แล้วก็เริ่มทำการเก็บเกี่ยวได้

หลักในการเกี่ยวข้าว คือ จะต้องเริ่มเกี่ยวต้นที่ห่างไกล จากต้นที่พันด้วยด้าย 4-5 ต้น เสียก่อน จากนั้นก็ค่อยเกี่ยวข้าวมาเรื่อย ๆ จนมาถึงต้นที่พันด้วยด้าย 4-5 ต้น ดังกล่าว แล้วก็ทำการเกี่ยวต้นดังกล่าวเป็นต้นสุดท้าย เพื่อเป็นการบ่งบอกว่าสิ้นสุดการเกี่ยวข้าวของปีนี้

แต่ในปัจจุบันพิธีกรรมต่าง ๆ เหล่านั้น ได้เปลี่ยนหายไป ตามกาลเวลาและเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่เข้ามา แต่ยังมีความเชื่อต่าง ๆ อยู่ และไม่ทำเป็นพิธีกรรมมากนัก คือ วันแรกที่จะเริ่มทำการเกี่ยวเกี่ยวนั้น จะให้เด็ก ๆ ทำการเกี่ยวเกี่ยวข้าวก่อนประมาณ 7-10 พวง เพื่อเป็นการเบิกฤกษ์ จากนั้นจึงค่อยเริ่มทำการเกี่ยวเกี่ยวต่อไป

หลังจากทำการเกี่ยวเกี่ยวข้าวเสร็จแล้วก็จะทำการกินเลี้ยง คือ งานเลี้ยงกินข้าวใหม่ โดยจะเชิญเพื่อนบ้านมากิน ถ้าเป็นสมัยอดีต ก็จะหาปลาตามท้องนา เช่น ปลาตุก ปลาช่อน ปลาหมอ มาทำกับข้าว แต่ปัจจุบัน ปลาเหล่านั้นหายาก จึงหันมากินปลาทะเล และเนื้อสัตว์ เป็ด ไก่ หรือวัว แทนเพราะสามารถหาซื้อได้ง่าย แล้วก่อนจะกินก็ทำการขอذورำ ขอบคุณพระผู้เป็นเจ้า และระลึกถึงบุญคุณของเมล็ดพันธุ์ข้าวและท้องไร่ ท้องนา ซึ่งปัจจุบันภาพเหล่านั้นยังมีให้เห็นอยู่ตามชุมชนที่เป็นชนบท

การทำพิธีกินข้าวใหม่ (มากันนาชิปาดิบารู) ไม่ว่าจะเป็นชาวนาที่ทำข้าวนาไร่หรือทำนาปี เมื่อทำการเกี่ยวเกี่ยวข้าวเสร็จแล้ว ก็จะจัดงานเลี้ยงกินข้าวใหม่โดยจะเชิญผู้รู้ เช่น อิหม่าม คอเต็บ บิหล่าน ในหมู่บ้าน มาสวดذورำ เพื่อเป็นการขอบคุณพระผู้เป็นเจ้าที่มีความเมตตา และระลึกถึงบุญคุณของเมล็ดพันธุ์ข้าวและท้องไร่ท้องนา เพื่อว่าปีต่อไปจะได้ประสบความสำเร็จในการทำนาอีก นอกจากนี้ก็จะเชิญญาติ ๆ และเพื่อนบ้านมาร่วมกันกิน ส่วนกับข้าวที่กินในพิธีกินข้าวใหม่ ในสมัยก่อนนั้นจะหาปลาตามท้องนา หรือล่าคลอง เช่น ปลาตุก ปลาช่อน ปลาหมอ ปลาตะเพียนมาทำกับข้าวและเก็บพืชผักที่มีอยู่ในหมู่บ้าน จะไม่ค่อยใช้เนื้อสัตว์ที่ถูกเชือด พวกเป็ด ไก่ หรือวัว มาใช้ทำกับข้าว แต่ปัจจุบันนี้ก็ไม่ได้ถืออะไรมากนัก เวลาจัดเลี้ยงกินข้าวใหม่ก็จะกินอาหารจำพวกเนื้อสัตว์ ไก่หรือวัว ส่วนข้าวเปลือกสมัยก่อนจะใช้การตำในครก เพราะไม่มีเครื่องสีข้าว

เหมือนในปัจจุบัน โดยครกที่ใช้ในการตำข้าวจะทำด้วยไม้ชนิดแข็ง และตำก็จะเป็นไม้เหมือนกัน ความยาวเหนือศีรษะดังนั้นก็ทำพิธีกินข้าวใหม่นั้น ก็จะมีเพื่อนบ้านมาช่วยกันตำข้าวเปลือก

จะเห็นได้ว่าการทำนาสมัยก่อนนั้น จะมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จะมีการลงแขก หมุนเวียนกันไป ซึ่งวิธีการนี้เป็นการบ่งบอกถึงการร่วมมือร่วมใจ มีความสามัคคี ทุกขั้นตอนจะมีการดูฤกษ์ดูยามก่อน เพราะว่าชาวนาในสมัยก่อนยังไม่มีเทคโนโลยีช่วย ดังนั้นจึงต้องพึ่งธรรมชาติ ช่วยเหลือมีความเชื่อทางด้าน ดิน น้ำ ลม ไฟ ซึ่งปัจจุบันก็ยังมีชาวบ้านที่ยังมีความเชื่อในด้านนี้อยู่ โดยอาศัยศาสตร์ของคนในอดีตเป็นแนวทางในการดูฤกษ์ ดูยาม เพื่อกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ในปัจจุบัน

ปัจจุบันชาวบ้านที่ประกอบอาชีพทำนา มีจำนวนลดลง เนื่องจากปัจจัยต่าง ๆ เช่น ปัจจุบันมีอาชีพอื่น ๆ เข้ามามากมายทำให้ชาวบ้านหันไปประกอบอาชีพต่าง ๆ มากมาย เช่น รับจ้าง ตามโรงงานต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นและพื้นที่ที่เป็นที่นาที่มีจำนวนลดลง เนื่องจากมีนายทุนมาซื้อแล้วถมดินทำโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ หรือบางคนก็ถมดินเพื่อปลูกบ้านเรือน และนาบางส่วนก็เป็นนาร้าง เนื่องจากเจ้าของที่หันไปประกอบอาชีพอื่น แต่ก็จะมีคนส่วนน้อยที่ยังทำนาอยู่ แต่ก็จะทำคนละนิดละหน่อย เพื่อเก็บไว้กินในยามขาดส่น ไม่ได้ทำเพื่อการค้า ซึ่งมีบางคนที่ทำนา ก็ยังซื้อข้าวสารตามตลาดมากินอยู่ เมื่อถามว่าทำไม ทำนาแล้วถึงยังซื้อข้าวสารอีก เขาก็ตอบว่า การทำนาคือเป็นแรงจูงใจ (ซื้อมาจตุ) เพื่อการสืบทอดเจตนารมณ์ของบรรพบุรุษ ส่วนข้าวเปลือกที่ได้ก็จะไว้กินในช่วงฤดูฝน หรือในช่วงที่ขาดส่นเงินทองก็ยังมีข้าวกิน ซึ่งเขาก็บอกว่าคนสมัยก่อนไม่ต้องมีเงินก็ได้ แคมีข้าวเปลือก เกลือกก็อยู่ได้เป็นปีแล้ว

ส่วนวิธีการทำนาในปัจจุบันก็จะใช้เครื่องจักรต่าง ๆ เข้ามาช่วย และจะอาศัยความสะดวกมากกว่าการดูฤกษ์ดูยามเหมือนในสมัยก่อน เพราะว่าคนในปัจจุบันยังมีงานอื่นที่ต้องทำ ไม่ใช่ทำนาเพียงอย่างเดียว ในการทำนานั้นจะทำแบบต่างคนต่างทำ ไม่มีการลงแขกเหมือนในสมัยก่อน ทำให้บรรยากาศตามท้องนาไม่มีความครึกครื้นเหมือนในสมัยก่อน ด้วยเหตุนี้เองทำให้การทำนาลดลง ชาวบ้านหันมาซื้อข้าวสารตามท้องตลาดมากิน มากกว่าจะทำนากินเอง ยิ่งมาจนถึงคนในรุ่นปัจจุบัน ไม่กล้าลงเหยียบขี้โคลนในท้องนา จึงมีแนวโน้มว่า ถ้าคนรุ่นก่อนได้หมดไป ที่นาก็คงจะร้างลง เพราะว่าคนรุ่นใหม่ หันไปประกอบอาชีพทางด้านอื่น ๆ หมด และที่นาที่อยู่ติดถนนก็จะมีคนซื้อเก็บไว้ เพื่อถมดินปลูกบ้านเรือนกันเป็นส่วนใหญ่แล้ว

เมื่อสิ้นสุดฤดูการเก็บเกี่ยวแล้ว ชาวบ้านก็จะพาสัตว์ พวก วัว ควาย ลงไปกินฟางข้าวในทุ่งนา เมื่อฟางข้าวหกล้มไปหมดแล้วก็จะมีการละเล่น คือ การเล่นว้าวและกังหันลม เพราะช่วงนี้

เป็นช่วงที่มีลมพัดแรง ท้องฟ้าปลอดโปร่ง ซึ่งสมัยก่อนนั้นจะมีช่างทำวาวดวงเดือนที่มีฝีมือสามารถให้วาวติดลมอยู่ได้นานถึง 7 วัน 7 คืน ซึ่งสมัยก่อนนั้นชาวบ้านจะแข่งว่าว ว่าวของใครติดลมได้นานกว่ากัน มากกว่าจะแข่งความสวยงาม และใช้ใบมูลง (ภาษาท้องถิ่น) ใช้ทำบุไซ (ภาษาท้องถิ่น) ซึ่งมีเสียงไพเราะเหมือนคนสืซอ โดยเฉพาะในเวลากลางคืนในช่วงนี้จะได้ยินเสียงบุไซของว่าวดังไปทั่วหมู่บ้านยิ่งในคืนที่พระจันทร์เต็มดวงทำให้บรรยากาศของหมู่บ้านดูมีสีสัน

การเล่นว่าว สันนิษฐานจากหลักฐาน องค์ประกอบและจากการสำรวจทางด้านคติชนสรุปได้ว่าการเล่น ว่าวเป็นการขอบคุณสวรรค์ที่บันดาลให้มีผลผลิตจากการเก็บเกี่ยวที่ดี เพราะการเล่นว่าวถือกำเนิดจากทางตอนใต้ของไทย เนื่องจากหลังเก็บเกี่ยวแล้วท้องทุ่งนาจะโล่งเตียนและส่วนมากเกษตรกร จะไม่ค่อยได้ใช้ผืนแปลงนามากนักประกอบกับ 3-4 เดือนแรกของทางใต้ของไทยจะมีลมฤดูร้อน พัดค่อนข้างแรง จึงมีความนิยมในการเล่นว่าวส่วนมากกว่าที่นิยมกันเป็นว่าวประจำถิ่นก็คือว่าววงเดือน ว่าวนก ว่าวจุฬา ว่าวปักเป้า

ความสำคัญ / และประโยชน์

1. ให้เล่นเพื่อความบันเทิงหลังจากการเกี่ยวข้าว มีการแข่งขันการกินลม การแข่งขันเสียงของตุ้ตตุ้ การแข่งขันประเภทความสวยงาม การแข่งขันประเภทความคิด นับเป็นกีฬาประเภทหนึ่ง ที่สอนให้ผู้เล่นเป็นคนมีน้ำใจ รู้จักแพ้รู้จักชนะ

2. เป็นเครื่องประดับบ้านเรือน เนื่องจากการทำวาวแต่ละตัวนั้น ต้องใช้ความพยายามและความพิถีพิถันในการออกแบบลวดลาย ตกแต่งอย่างวิจิตรสวยงาม เมื่อหมดฤดูเล่นว่าวแล้วสามารถเก็บเป็นเครื่องประดับบ้านเรือนได้อีก

3. เป็นเครื่องวัตถุทางลม โดยอาศัยฟังจากความดังของตุ้ตตุ้ (แอก)

ปัจจุบันการเล่นว่าวในท้องถิ่นยังมีให้เห็นอยู่ คือจะเล่นในช่วงหลังฤดูเก็บเกี่ยวเหมือนกัน จะมีชาวบ้านทำวาวดวงเดือนบ้าง และมีเด็ก ๆ ชื่อว่าวจากตลาดมาเล่นกันตามทุ่งนา และสนามฟุตบอลในหมู่บ้าน

กัณฑ์ลม เป็นการละเล่นที่ชาวบ้านนิยมเล่นกันมากในสมัยก่อน โดยจะเล่นกันหลังฤดูเก็บเกี่ยว ช่วงที่มีลมพัดแรง ในการทำกัณฑ์ลมนั้นจะใช้ไม้ชนิดหนึ่งซึ่งต้องไปหาบนภูเขา เพื่อจะมาทำใบพัดของกัณฑ์ ซึ่งในการทำใบพัดนี้ ต้องมีเทคนิควิธีการ เพื่อจะให้มันเสียงก้องกังวาน เพื่อชาวบ้านจำได้ว่า เสียงของกัณฑ์นี้เป็นของใคร ใบพัดของกัณฑ์จะมีขนาดประมาณ 30 ซม. ยาวประมาณ 2 เมตร เมื่อทำเสร็จแล้วก็จะเอาไปติดตั้งโดยไปผูกไว้กับต้นไม้ที่สูง ๆ ยิ่งสูงยิ่งดี เพราะจะมีลมแรง ทำให้กัณฑ์มีเสียงก้องกังวานมากขึ้น เสียงกัณฑ์จะได้ยินไปทั่วหมู่บ้าน ซึ่งฟังแล้วมีความเพลิดเพลิน ยิ่งช่วงที่มีลมแรง เสียงกัณฑ์ก็จะก้องกังวานไปไกล ถึงหมู่บ้านข้างเคียง ส่วน

ต้นไม้ที่ใช้กั้นหนุ่ยไว้ ไม่นานก็จะตายเนื่องจากการสั่นสะเทือนของต้นไม้ในช่วงที่กั้นหนุ่ย แม้ต้นไม้ต้นนั้นจะมีขนาดใหญ่ก็ตาม ปีต่อไปก็ใช้ต้นไม้ต้นอื่นอีก

ปัจจุบันการเล่นชนิดนี้ ได้หมดไปแล้ว เนื่องจากในปัจจุบันไม้ที่จะใช้ทำใบพัดหนุ่ย และตามท้องถิ่นสมัยนี้ไม่มีต้นไม้ใหญ่ ถ้ามีก็เสียดายต้นไม้ กลัวว่าต้นไม้จะตายประกอบกับไม่มีคนที่ฝีมือทำกั้นหนุ่ยขนาดใหญ่เหมือนในอดีตถ้าจะมีบ้างก็แค่กั้นเล็ก ๆ ที่ทำจากไม้ไผ่หรือพลาสติกติดไว้หน้าบ้าน

การตั้งถิ่นฐานของชาวบ้าน

เมื่อประมาณ 30-40 ปีที่ผ่านมา ชาวบ้านส่วนใหญ่มักจะตั้งถิ่นฐานครัวเรือนอยู่ใกล้ ๆ กับริมแม่น้ำหรือริมคลองและมีอีกบางส่วนไปอาศัยอยู่ใกล้ ๆ เิงเขา เนื่องจากในสมัยก่อนนั้นธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์มากและชาวบ้านก็ต้องพึ่งธรรมชาติเกือบทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นที่อยู่อาศัย ก็จะใช้วัสดุ-อุปกรณ์จากธรรมชาติ เช่น ใช้ไม้ในการทำเสาบ้าน และพื้นบ้านใช้ไม้ไผ่มาสานทำเป็นฝาบ้าน ใช้ใบสิดเรง มาเย็บเพื่อใช้ทำหลังคาเรือน ถ้าเป็นบ้านคนที่มีฐานะดีหน่อยก็จะใช้กระเบื้องดินเผา

นอกจากนั้นอาหารการกินต่าง ๆ ก็จะได้รับจากธรรมชาติเหมือนกันคือชาวบ้านที่อาศัยอยู่ใกล้ริมคลองหรือริมแม่น้ำก็จะทำข้าวนาหรือนาปี ส่วนชาวบ้านที่อาศัยอยู่ใกล้ ๆ เิงเขา ก็จะทำไร่ (การทำนาในพื้นที่ไม่ใช่ที่นา) เวลาวางจากการทำนา ชาวบ้านส่วนใหญ่ ก็จะออกไปหาสัตว์ป่าบ้าง สัตว์น้ำบ้าง บางส่วนก็จะปลูกพืชผักต่าง ๆ เช่น ปลูกพืชผักสวนครัว ปลูกกาแฟ ปลูกใบยาเส้น และปลูกพืชไร่ต่าง ๆ ส่วนยารักษาโรค เวลาเจ็บไข้ได้ป่วย ชาวบ้านก็อาศัยสมุนไพรต่าง ๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่น ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การดำรงชีวิตของชาวบ้านในสมัยก่อนจะต้องอาศัยจากธรรมชาติทั้งสิ้น

การตั้งครัวเรือนของคนในสมัยก่อนนั้นจะตั้งอยู่กันอย่างกระจัดกระจาย เป็นหย่อม ๆ หรือเป็นกลุ่ม ๆ กลุ่มหนึ่งประมาณ 2-3 ครัวเรือน คือ ส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มเครือญาติเดียวกันเท่านั้น ดังนั้นจะเห็นได้ว่าประชากรมีน้อย ทรัพยากรธรรมชาติมีมากและมีความอุดมสมบูรณ์ ดังนั้นจึงทำให้การดำรงชีวิตของชาวบ้านดำเนินไปด้วยความสงบสุข ไม่ต้องมีการชิงดีชิงเด่นแย่งชิงทรัพยากร เพราะว่าต่างคนก็ทำงานเลี้ยงครอบครัวกันไปมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันใครขาดเหลืออะไรก็สามารถแบ่งกันใช้ได้จะเห็นได้ว่าสังคมสมัยนั้นค่อนข้างมีความเสมอภาค

เมื่อประชากรมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วอาจจะเป็นเพราะว่าคนมุสลิมนิยมมีลูกมาก ไม่มีการวางแผนครอบครัวเพราะว่าเป็นการขัดหลักศาสนา และชาวบ้านส่วนใหญ่จะนิยมแต่งงาน

ภายในหมู่บ้านเดียวกันหรือหมู่บ้านใกล้เคียงหรือในเครือญาติเดียวกัน เช่น ลูกพี่ ลูกน้อง เป็นต้น ไม่ค่อยได้ออกไปแต่งงานต่างถิ่น อาจจะเป็นเพราะว่าการคมนาคมไม่สะดวก จึงทำให้มีการกระจายประชากรและครัวเรือนภายในหมู่บ้านเป็นไปอย่างรวดเร็ว เมื่อมีสาธารณูปโภคต่าง ๆ เช่น ถนนหนทาง ไฟฟ้า ประปา เข้ามา จึงทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ต่างก็ย้ายครัวเรือนที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำ ริม คลอง และใกล้ ๆ เขียงเขา มาตั้งใกล้ ๆ ที่ถนนหนทาง เพื่อความสะดวกในคมนาคม และจะได้มี ไฟฟ้าและประปาใช้ ซึ่งนับแต่ที่มีถนนหนทางเข้ามา จะเห็นได้ว่าราคาที่ดินเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว คนที่มีฐานะดีหน่อยต่างก็จะซื้อที่ดินที่ติดถนนตัดผ่านเก็บไว้ ซึ่งช่วงนี้เองที่ทำให้มีการแย่งชิง ทรัพยากรกันเกิดขึ้น เนื่องจากเงินเข้ามามีบทบาทต่อชาวบ้านมากขึ้นทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ มากมาย เช่นการแย่งชิงขอบเขตที่ดิน เพราะว่าสมัยก่อนนั้นที่ดินยังไม่มีโฉนดเหมือนในปัจจุบัน ขอบเขตก็อาศัยต้นไม้ใหญ่ หรือใช้ไม้ปักไว้เท่านั้น เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นบางรายก็หาผู้อาวุโสใน หมู่บ้านมาเคลียร์ได้ บางรายที่เคลียร์ไม่ได้ถึงฆ่ากันตายก็มี มีความขัดแย้งกันระหว่างพี่น้องกัน เนื่องจากมรดกที่ดิน ซึ่งจุดนี้เองจึงทำให้ความเชื่อเพื่อเผ่าเผ่า ความสามัคคีของชาวบ้านนับวันยิ่ง ลดลง เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ ที่เห็นได้ชัดก็คือ ในสมัยก่อนนั้น เวลาชาวบ้านทำแกงอะไรจะทำเป็นหม้อใหญ่ แล้วก็แบ่งให้เพื่อนบ้าน บ้านละนิด บ้านละหน่อย ซึ่ง ปัจจุบันต่างกันอย่างสิ้นเชิง คือเวลาทำแกงอะไร จะทำนิดเดียว เมื่อไว้กินในครอบครัวตัวเอง เท่านั้น ดังนั้นความรู้สึกดี ๆ ที่มีต่อเพื่อนบ้านนับวันยิ่งลบเลือนบ้าง ซึ่งบางคนถึงกับมีความขัดแย้ง กับเพื่อนบ้านก็มีในปัจจุบัน

เมื่อปัจจุบันมีถนนหนทางสะดวกขึ้น มีไฟฟ้าเข้าไปทั่วถึง ทำให้มีการสร้างบ้านตลอดสอง ฝั่งถนนในหมู่บ้าน ซึ่งบางจุดก็จะมีบ้านติด ๆ กันอย่างหนาแน่น ชาวบ้านที่อยู่ลึก ๆ ข้างในห่างจาก ถนนใหญ่ต่างก็ย้ายออกมาที่ถนนใหญ่ซึ่งก็จะมีส่วนน้อยมากที่ยังอาศัยอยู่บริเวณริมคลองหรือริม แม่น้ำ ซึ่งก็จะมีถนนเล็กๆ เข้าไปหรือถนนดินแดง

จากการสอบถาม นายจิ สาเฮาะ อายุ 65 ปี ซึ่งอาศัยอยู่ริมคลองตาชีมาตั้งแต่อดีต ซึ่งนาย จิได้บอกว่าอยากออกไปอยู่ข้างนอกใกล้ ๆ ถนนใหญ่เหมือนกัน แต่เนื่องจากที่ดินใกล้ ๆ ถนนใหญ่ ไม่มีจะหาซื้อราคาที่ดินก็สูงซึ่งเกินกำลังที่จะซื้อ เขาอยู่ตรงนี้ในเจจัน ที่ลำบากหน่อยก็เรื่องไฟฟ้า คือเขาต้องซื้อสายไฟเดินเองจากถนนใหญ่ข้างนอกมาถึงบ้านระยะทางประมาณ 500 เมตร แต่เขาก็บอกต่อไปอีกว่าที่จริงอยู่ตรงนี้ก็มีความสุขอยู่แล้ว เพราะได้อยู่ท่ามกลางธรรมชาติไม่ต้อง วุ่นวายกับใคร มามีเสียงรบกวนจากรถบนถนน เวลานั้นขึ้นก็ลงไปหาปลาในคลอง ถึงแม้ปัจจุบัน ปลาในคลองอาจมีไม่มากเหมือนก่อนแต่ก็ยังหามาทำกับข้าวได้อยู่ ซึ่งบริเวณนี้แต่ก่อนมีอยู่ ประมาณ 4-5 หลังคาเรือน ซึ่งเป็นเครือญาติของนายจิทั้งหมด แต่ปัจจุบันก็เหลือครอบครัวของ

นายจิ เพียงหลังคาเดียวเท่านั้น จากการสอบถามความรู้สึกของนายจิเขาก็บอกว่า เขาไม่เคยรู้สึกเหงาเลยที่อยู่เพียงหลังคาเรือนเดียวเพราะเขาค้นเคยกับวิถีชีวิตตรงนี้ตั้งแต่รุ่นพ่อแม่ อีก ส่วนความรู้สึกที่ทางรัฐบาลมีการขุดลอกสองฝั่งคลองตาชีจากอำเภอยะหาจดแม่น้ำปัตตานีนั้นนายจิก็บอกว่ามันก็มีทั้งข้อดีและข้อเสีย ข้อดีก็คือช่วยแก้ปัญหาน้ำตื้นเขิน ช่วยให้น้ำไหลได้ดีขึ้น เวลาเกิดน้ำท่วม ส่วนข้อเสียก็คือ น้ำมีอุณหภูมิสูงขึ้น เพราะต้นไม้ใหญ่ริมคลองถูกโค่นทิ้งไปหมด ทำให้จำนวนปลาลดลงอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งก็อาจมีสาเหตุมาจากมนุษย์บ้างที่ใช้วิธีการจับปลาที่ผิดๆ เช่นใช้ไฟฟ้าช็อต วางยาเบื่อ เป็นต้น แต่จากอุณหภูมิของน้ำก็มีส่วน คือเมื่ออุณหภูมิของน้ำสูงขึ้น ปลาก็จะย้ายที่ลงสู่แม่น้ำปัตตานีซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์มากกว่า นอกจากนั้นบรรยากาศเดิมๆ ของคลองตาชีแห่งนี้ก็ได้หมดไป คือ แต่ก่อนนั้นจะมีต้นไม้ใหญ่ริมคลองเป็นจำนวนมาก ทำให้บรรยากาศร่มรื่น มีหาดทรายกว้าง เวลากลางวัน ก็จะมีชาวบ้านทั้งสองหมู่บ้าน คือ ภูแปแปแย และบือแนบารู มาอาบน้ำ มาซักเสื้อผ้าเต็มไปหมด บางคนก็พาหม้อ พาข้าวสาร มาหุงข้าวกินบนหาดทราย แล้วพาอุปกรณ์จับปลา เพื่อจับปลามาอย่างปิ้งกินทำกับข้าว แต่ปัจจุบันนายจิ บอกว่าภาพเหล่านี้ไม่ค่อยมีให้เห็นแล้ว อาจจะเป็นเพราะว่าบรรยากาศเดิม ๆ ของคลองแห่งนี้หมดไป หรือชาวบ้านอาจไม่ค่อยมีเวลา เพราะต่างก็ทำมาหากิน นอกจากนั้นก็มีผลกระทบต่องานประจำวัน ของเขาพอสมควร เพราะว่าแต่ก่อนนี้นายจิเขาจะสร้างโพรงวาง (จาเนะ : มีลักษณะการสร้างแนวกันทั้งข้างโดยการปักเสาไม้แล้วเอาไม้ไผ่ที่ผ่าแล้ว เป็นชิ้นเล็ก ๆ มาวางถี่ ๆ ให้ห่างกันประมาณ 1 นิ้ว ลักษณะแนวกันจะเป็นแบบกว้างแล้วยิงแคบลงถึงปากโพรงวางกว้างประมาณ 50 ซม. แล้วก็ทำแคร่หรือขนานปากของโพรงวางให้สูงขึ้นประมาณ 3-5 เมตร เพื่อให้พ้นจากระดับน้ำเวลาน้ำขึ้น แล้วก็ใช้ไม้ไผ่ทอดเป็นสะพานจากขนานดังกล่าวไปยังริมคลอง) ซึ่งนายจิได้บอกว่า แต่ก่อนนั้นเวลาน้ำขึ้นที่หนึ่ง เขาได้ปลาคืนหนึ่งเป็นกระสอบเลย บางคืนกินนอน หุงข้าวกินบนขนานนั้นเลย ปลาที่ได้มาก็แบ่งให้เพื่อนบ้านบ้าง ญาติ ๆ บ้าง ที่เหลือก็เก็บมาทำปลาต้ม แต่ปัจจุบันโพรงวางก็ได้พังทลายไปหมดแล้ว จะสร้างใหม่ก็ไม่ค่อยมีปลา ซึ่งเดี๋ยวนี้บางที่เขาก็ซื้อปลาทะเล จากรถขายปลาในหมู่บ้าน ทั้ง ๆ ที่อุปกรณ์ในการจับปลามีเกือบทุกชนิดบนบ้าน แต่มันก็น่าเบื่อไปหาครั้งหนึ่งได้มาสองสามตัว

ส่วนเรื่องการย้ายถิ่นฐานออกจากบริเวณนี้ ไปอยู่ใกล้ ๆ ถนนใหญ่ นั้น ในส่วนตัวเขาแล้วเขาคงไม่ย้ายออกไปแล้ว เพราะว่าเขาไม่มีปัญหาที่จะซื้อที่ดินมีราคาแพง ประกอบกับเขามีความผูกพันกับพื้นที่บริเวณนี้ เพราะอาศัยอยู่มาตั้งแต่เด็ก ส่วนลูก ๆ ของเขา ถ้าจะย้ายออกไปเขาก็ไม่ว่าอะไร เพราะเขาคิดว่า ความคิดและสังคม ของคนสมัยนี้คงจะแตกต่างกับคนในสมัยก่อนแล้ว เพราะว่าเขามีความสุขกับการดำรงชีวิตที่เป็นอยู่ มีแต่ชีวิตพออยู่พอกิน ไม่ต้องไปดิ้นรนอะไรให้

มากนัก เพราะจะเห็นได้ว่า สังคมที่มีการดิ้นรน ก็มีการแข่งขันกันสูงก็จะมีแต่ความวุ่นวาย ต่างคนต่างเห็นแก่ตัว มีการกลั่นแกล้ง ซึ่งดีขึ้นแต่ไม่มีวันสิ้นสุด นายจิ สาเฮาะ กล่าวทิ้งท้าย

สถานที่สาธารณะประโยชน์ที่ใช้ร่วมกันในอดีต

ในช่วงเวลาประมาณ 20 -30 ปีที่ผ่านมา นั้น สถานที่ที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ไปใช้ประโยชน์ร่วมกันในบริเวณตำบลเปาะเล้ง ก็คือ

คลองตาชีบริเวณกาแลพงสดา (ภาษาท้องถิ่น) ซึ่งบริเวณนี้มีต้นมะพร้าวต้นใหญ่อยู่ริมคลองเป็นบริเวณที่มีปลาชุกชุมมากสมัยนั้น และได้ลงไปจากกาแลพงสดาประมาณ 300 เมตร ก็เป็นที่อยู่ของจระเข้ (ดาแพบอยอ) ซึ่งจนเป็นแอ่งลึกมีจระเข้หลายตัวอาศัยอยู่ แต่จระเข้ก็จะไม่มารบกวนผู้คนที่มาใช้คลองแห่งนี้ ถ้าผู้นั้นลงในคลองแล้วไม่ปากร้ายหรือปากเสีย (เช่น ถ้าเจอจระเข้จะหักเอาเขี้ยวมาแขวนคอ เป็นต้น) แต่ก่อนหน้านั้นพื้นที่แห่งนี้เคยเป็นสถานที่ของเจ้าเมืองยะลา เก้าพาช้างมาอาบน้ำ ซึ่งจะมีทางลูกรังจากวังเก่ามายังคลองแห่งนี้ พอหลังจากสมัยเจ้าเมืองยะลาแล้วก็ยังมีชาวบ้านมาใช้ประโยชน์กันมาเรื่อย ๆ เพราะว่าริมคลองบริเวณทั้งสองฝั่งจะมีชาวบ้านตั้งครัวเรือนอาศัยอยู่ประมาณฝั่งละ 3 -4 ครัวเรือน ดังนั้นจึงทำให้บริเวณนี้มีคนมาใช้ประโยชน์ร่วมกันมากมายโดยเฉพาะในช่วงเวลาเที่ยง ๆ ก็จะมีชาวบ้านมาอาบน้ำหรือมาซักเสื้อผ้าหรือมาหาปลาบ้าง ไม่เฉพาะคนที่อาศัยอยู่บริเวณนี้เท่านั้น คนที่อยู่ห่างไกลก็มาใช้ประโยชน์บริเวณนี้เหมือนกัน ซึ่งอาจจะเป็นที่พบปะของชาวบ้านในสมัยนั้นก็ได้ โดยจะต่างกับกับปัจจุบัน ชาวบ้านส่วนใหญ่จะพบปะกันตามร้านน้ำชาหรือตามแค่น้ำบ้านเท่านั้น เพราะสภาพแวดล้อมได้เปลี่ยนแปลงไป เช่น บรรยากาศร่มรื่นหรือต้นไม้ใหญ่ได้หมดไปแล้ว ส่วนหนึ่งมาจากโครงการของรัฐที่ทำการขุดลอกสองฝั่งคลองเพื่อแก้ปัญหาน้ำท่วมเพื่อขยายบริเวณคลองจึงทำให้ต้องทำลายต้นไม้ใหญ่ที่อยูริมคลองเป็นการทำให้บรรยากาศเดิม ๆ หมดไป ไม่มีความร่มรื่น ทำให้ชาวบ้านลดความสนใจลงบวกกับชาวบ้านสมัยนี้ไม่ค่อยมีเวลามากเหมือนคนในสมัยก่อน ต่างคนต่างก็ต้องออกประกอบอาชีพต่าง ๆ ที่หลากหลายขึ้นอาจจะเพราะว่าโลกปัจจุบันเป็นโลกแห่งการแข่งขัน ดังนั้นคนในสมัยนี้จึงมุ่งแต่การทำมาหากิน ไม่ค่อยมีเวลาไปพักผ่อนตามริมคลองเหมือนสมัยก่อน

บ่อน้ำ ตั้งอยู่บริเวณหมู่ 1 ตำบลเปาะเล้ง เป็นบ่อน้ำที่มีการใช้ประโยชน์ร่วมกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

จากการสอบถามนางมะหะโละ เจ๊ะเยะ อายุ 75 ปี ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 43 หมู่ 1 ตำบลเปาะเล้ง ได้เล่าว่า บ่อน้ำแห่งนี้เป็นบ่อน้ำโบราณที่มีอายุประมาณร้อยกว่าปีมาแล้ว ที่น้ำในบ่อนี้คือบริเวณที่ขุดบ่อแห่งนี้เป็นหินที่มีความแข็งมาก ซึ่งมีการเล่ากันมาว่าคนที่ขุดบ่อแห่งนี้

ผู้หญิง โดยใช้จอบชนิดพิเศษในอดีต ที่สามารถขุดเจาะหินได้ และบ่อแห่งนี้จะมีน้ำใสสะอาดมาก น้ำก็ตื้น ซึ่งน้ำในบ่อแห่งนี้ ไม่เคยแห้งเลยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การใช้ประโยชน์ในอดีตนั้น ชาวบ้านก็จะมาใช้บ่อนี้ในการอุปโภค บริโภค เวลากลางวันต่างคนก็จะพาที่ตักน้ำและตักน้ำมาคน ละใบมาอาบ น้ำ หรือมาซักเสื้อผ้า ซึ่งบริเวณนี้มีต้นไม้ใหญ่ทำให้บรรยากาศร่มรื่น เวลาใกล้ก็จะ เอาน้ำใสตักน้ำกลับบ้านเพื่อนำไปบริโภค ดังนั้น บ่อแห่งนี้จึงมีความสำคัญมากสำหรับคนในสมัย นั้น เพราะมีการใช้ประโยชน์กันมาหลายชั่วอายุคน

ปัจจุบันชาวบ้านก็ยังคงใช้ประโยชน์จากบ่อแห่งนี้อยู่ และยังคงสภาพเดิมไว้ ไม่ได้แต่งเติม อะไร กลางวันก็ยังมีบางคนไปอาบน้ำอยู่เพราะว่า น้ำใสสะอาดเย็นสบายดี มีการใช้เครื่องสูบน้ำ 2 -3 เครื่อง เพื่อสูบน้ำไปใช้ในครัวเรือน และใช้ในการเกษตร ซึ่งลักษณะเด่นตรงนี้เอง ที่ต่างจาก บ่ออื่น คือ บ่อทั่วไป ใช้เครื่องสูบน้ำเครื่องเดียว สูบได้ไม่นาน น้ำก็จะแห้ง แต่บ่อแห่งนี้น้ำไม่เคย แห้งเลย และบริเวณบ่อจะเป็นหินแข็งมีลักษณะสวยงามมาก ซึ่งคนที่อยู่บริเวณใกล้ ๆ บ่อแห่งนี้ ก็ จะใช้ประโยชน์จากบ่อนี้ทั้งหมด ประมาณสิบครัวเรือน

บ่อน้ำที่อยู่ในวัดหน้าถ้ำ ลักษณะของบ่อก็คือ จะมีการต่ออิฐขึ้นมาบริเวณขอบบ่อ เป็น บ่อที่ชาวบ้านใช้ในการอุปโภค บริโภค เพราะว่าสมัยก่อนนั้นตามบ้านจะไม่ค่อยมีบ่อและบ่อในวัด นี้จะมีน้ำใสสะอาดมาก ชาวบ้านก็จะใช้อาบน้ำร่วมกัน หลังจากอาบเสร็จแล้ว ต่างคนก็จะหาใบตอง กลับบ้านเพื่อใช้ในการต้มกิน สวนรอบ ๆ บริเวณบ่อนั้นจะมีบรรยากาศที่ร่มรื่นเวลาเย็น ๆ ก็จะมี หนุ่มสาวมาพักผ่อนหย่อนใจหรือจะเป็นจุดนัดพบของหนุ่มสาวสมัยนั้นก็ว่าได้ โดยเฉพาะคนที่ เลี้ยงปลากัดก็จะเอาน้ำจากบ่อนี้ไปใช้ในการเลี้ยงปลากัดเพราะน้ำจากบ่อมีลักษณะใสและเย็น เหมาะสำหรับการเลี้ยงปลากัด

ปัจจุบันเนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่มีน้ำประปาใช้กันเป็นส่วนใหญ่และไม่นิยมออกไป อาบน้ำตามสถานที่สาธารณะเพราะว่าต่างคนต่างก็ใช้น้ำในบ้านเพราะสะดวกกว่าแต่ก็ยังมีบ้าง สำหรับพวกที่เล่นปลากัดที่ไปตักน้ำจากบ่อนี้มาใช้

ที่ดินริมเขาบริเวณสถานีอนามัยในปัจจุบัน ที่ดินบริเวณนี้เป็นที่สำหรับชาวบ้านนำสัตว์ เลี้ยงไปเลี้ยงในช่วงฤดูที่มีน้ำหลาก (น้ำท่วม) เพราะที่ดินบริเวณนี้ สมัยก่อนนั้นจะมีฝินหญ้าอุดม สมบูรณ์ และอยู่ใกล้เขา ซึ่งเมื่อเวลาน้ำขึ้นสามารถที่เอาสัตว์ขึ้นไปอยู่บนเขาเพื่อหนีน้ำได้

ปัจจุบันที่ดินแห่งนี้เป็นที่ราชพัสดุ ซึ่งได้ก่อสร้างเป็นสถานที่ของราชการ ได้แก่ สถานีอนามัย และสำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลหน้าถ้ำ ทำให้ทุ่งหญ้าต่าง ๆ หายไป แต่ชาวบ้านก็ยัง สามารถที่จะนำสัตว์ไปเพื่อหนีน้ำในฤดูน้ำท่วมได้

สถานที่ที่เป็นประวัติศาสตร์ในท้องถิ่นยาลอ

วังพระยายะลา (วังเก่าเจ้าเมืองยะลา)

วังพระยายะลา (ต่วนกูสุไลมาน) วังหลังนี้สร้างขึ้นในช่วงที่ต่วนกูสุไลมานเป็นพระยายะลา (พระยาณรงค์ศรีประเทศวิเศษวังษา) ช่วง พ.ศ. 2440 - 2451 ช่วงนี้สร้างวังหลังนี้ที่อนายหะยีสีมะเป็นช่างคนเดียวกันที่สร้างวังเมืองปัตตานี

เดิมทีวังนี้มี 3 หลังติดต่อกันในเนื้อที่ประมาณ 3 ไร่เป็นบ้านทรงปั้นหยาหลังคาทรงสี่มะเป็นเรือนแฝดมีชานเรือนอยู่ตรงกลางเรือนหลังใหญ่กว้างประมาณ 5 เมตร ยาว 20 เมตร เรือนหลังใหญ่ด้านหน้าทีะเบียงด้านหลังเป็นห้องละหมาดเรือนหลังเล็กกว้างประมาณ 4 เมตร ยาว 20 เมตร ชานเรือนข้างหลังเป็นบ่อน้ำ และอ่างอาบน้ำละหมาด ด้านหลังของเรือนเล็กเป็นห้องครัว วังหลังนี้เป็นเรือนไม้ได้ถุนสูงมีเสาไม้จำนวนมากพื้นไม้กระดานฝาไม้กระดาน หลังคามุงกระเบื้องดินเผา ซึ่งนำมาจากเตาเผาที่เมืองปัตตานี

ทำเนียบเจ้าเมืองยะลา

- เจ้าเมืองยะลาได้รับแต่งตั้งในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์คือ
- หนึ่ง ต่วนยะลอมี่ตำแหน่งเป็นพระยายะลอ
- สอง ต่วนบางกอก
- สาม นายยิ้มซ้ายหรือหลวงสวัสดิ์ภักดี
- สี่ นายเมือง
- ห้า อังกูฮับดุลเลาะห์
- หก อังกูมูฮัมมัด ซอและ
- เจ็ด อังกูสุลัยมาน (ต่วนกูสุไลมาน)

เจ้าเมืองคนสุดท้ายมีนามเดิมตามตำแหน่งว่าพระยาณรงฤทธิศรีประเทศวิเศษวังษา ครั้งก่อนนี้เจ้าเมืองต่วนกูสุไลมาน นั้นท่านเป็นเจ้าเมืองที่มีความรับผิดชอบต่อบ้านเมืองเป็นคนที่รักธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปฏิเสธผลประโยชน์มหาศาลที่ชาวต่างชาติจะกำนันให้เพื่อแลกกับการระเบิดหินภูเขาเพื่อหาหินแร่ แต่ด้วยว่าท่านกลัวทรัพยากรจะต้องเสียไปจึงระงับการติดต่อกับการระเบิดหินจากชาวต่างชาติ

เจ้าเมืองยะลานั้นเป็นผู้ปกครองที่เป็นนักพัฒนาทั้งด้านการปกครอง สภาพแวดล้อมและบุคคลากร ครั้งอดีตนั้นเจ้าเมืองยะลาได้สร้างบ้านไว้ที่ตำบลเปาะเส้ง อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ท่านว่าราชการที่นั่นและพักอาศัยอยู่กับฟาติมะห์ ภรรยาซึ่งเป็นธิดาของเจ้าเมืองรามัน

วังเก่าเจ้าเมืองยะลาตั้งอยู่ที่หมู่ 2 ของตำบลเปาะเล้ง โดยใช้เส้นทางออกจากเมืองยะลาตรงไปสายแยกบ้านเนียงเลี้ยวซ้ายเข้าไปจะเจอสภาพวังที่หลงเหลือไว้แต่ซากปรักหักพังและภายในวังยังมีของใช้และอาวุธของเจ้าเมือง

สุสานเจ้าเมืองยะลา

เดินทางไปยังถนนสายเก่าไปยังหมู่ที่ 1 ประมาณ 500 เมตร จะพบกับเส้นทางลาดคอนกรีตเข้าไปประมาณ 300 เมตร จะเจอกับสุสานเจ้าเมืองตั้งอยู่ในพื้นที่ ของหมู่บ้านตำบลเปาะเล้ง อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

สุสานหรือกูโบร์ (หลุมฝังศพ) พระยาเยลาตั้งอยู่ในบริเวณมัสยิดบ้านลางา หมู่ที่ 1 ตำบลเปาะเล้ง อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ในพื้นที่ประมาณ 10 ไร่ การเดินทางสู่สุสานหรือกูโบร์แห่งนี้ โดยเส้นทางยะลา-สามแยกบ้านเนียง และจากสามแยกบ้านเนียงถึงบ้านเปาะเล้งระยะทางโดยรวมประมาณ 12 กิโลเมตร สุสานหรือกูโบร์พระยาเยลา (ต่วนกูสุไลมาน) พระยาณรงค์ฤทธิ์ ศรีประเทศวิเศษวังษา เจ้าเมืองยะลาเชื้อสายมลายูคนสุดท้ายได้ครองเมืองยะลา ในช่วง พ.ศ. 2440-2451 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระยาเยลาถึงแก่กรรมใน พ.ศ. 2451บุตรหลานจึงได้ฝังศพไว้ ณ สุสานแห่งนี้ ได้ให้ช่างจากเมืองปัตตานีสร้างเป็นศาลารูปจัตุรัส หลังคามุงกระเบื้องดินเผาจากเตาเผาเมืองปัตตานี

ส่วนเครื่องครอบหลุมศพเป็นหินอ่อนได้มาจากเมืองสลักที่ได้มาจากประเทศตุรกีโดยขนส่งมาทางเรือเครื่องครอบหลุมศพเป็นหินอ่อนแกะสลักเป็นหลังคาและรูปโดมหินอ่อนสำหรับที่ครอบหลุมศพของต่วนกูสุไลมาน ซึ่งภาษามลายูเรียกว่า (กาแจปอริ) มีคำจารึกบนหินอ่อนเขียนเป็นภาษามลายูซึ่งนายอับดุลกอเดร์ อูมา เป็นผู้อ่านและผู้แปลดังนี้

คำอ่าน รายอังกูสุไลมานเบ็ญรายอเยลาตวอังกูซอและห์มืองังกิตปู 12 ฮารี มอ มีสซูลฮิจเราะห์ ปี 1340

คำแปล เจ้าเมืองยะลาต่วนกูสุไลมานบุตรเจ้าเมืองยะลาเก๋ต่วนซอและห์ถึงแก่กรรมเวลา 12 วันพฤหัสบดี เดือน 12 ฮิจเราะห์ 1340 จากข้อความที่จารึกที่หลุมฝังศพของต่วนกูสุไลมานเป็นหลักฐานสำคัญที่ทำให้ทราบแน่ชัดเจนว่า ต่วนกูสุไลมานเป็นบุตรของต่วนกูซอและห์ ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงการสืบทอดครองเมืองยะลา สุสาน กูโบร์พระยาเยลาแห่งนี้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญของเมืองยะลาคู่กันกับวังเก่าพระยาเยลาซึ่งอยู่ในพื้นที่ตำบลเดียวกันแต่ต่างหมู่บ้านสมควรที่จะได้รับการดูแลรักษาสืบไป

ทำนบพระยาเยลา (อังกูสุไลมาน)

ตั้งอยู่ที่หมู่บ้าน 2 ตำบลเปาะเล้ง อำเภอเมือง จังหวัดยะลา สร้างกันสายน้ำคลองเล็ก ระหว่างบ้านกำปงบารูกับบ้านบันนังบารู ทำนบเดิมสร้างระหว่าง พ.ศ.2440 - 2451 ในสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชการที่ 5 จัดสร้างโดยพระยาณรงค์ฤทธิ์ประเทศวิเศษ วิชา (อังกฤษโลมาน) มีลักษณะเป็นทำนบปูนซีเมนต์เสริมหิน ขนาดกว้าง 1 เมตร ยาว 12 เมตร สูง 2 เมตร เพื่อยกกระต๊อบน้ำในคลองเล็กแล้วจัดทำคูส่งน้ำไปใช้ในพื้นที่นาระหว่างบ้านบันนังบารู กับบ้านเปาะเล้งจนถึงบริเวณทุ่งนาวังเก่าพระยาเยลา

ทำนบใหม่ สร้างขึ้นประมาณ พ.ศ. 2472 โดยนายกุลละ ระโตะ กำนันตำบลเปาะเล้ง เป็นผู้นำในการจัดสร้างเพื่อยกกระต๊อบน้ำให้สูงขึ้นกว่าเดิมมีลักษณะเป็นทำนบปูนซีเมนต์เสริมเหล็ก และหินก้อนใหญ่มีขนาดกว้าง 1 เมตร ยาว 19 เมตร สูง 2.5 เมตร ที่ตรงกลางมีประตูน้ำปิด-เปิด ขนาดยาว 8 เมตร และสูงจากพื้น 2 เมตร โดยสร้างตรงกันข้ามกับทำนบเดิมซึ่งห่างประมาณ 5 เมตร

สามารถจัดส่งน้ำไปใช้ในการเกษตรกรรมในพื้นที่นาประมาณ 500 ไร่และสามารถเก็บกัก น้ำไปใช้ในหน้าแล้งทำให้มีน้ำใช้ได้ตลอดปี

ปัจจุบัน ทำนบพระยาเยลาได้ถูกปล่อยทิ้งร้างไม่ใช้ประโยชน์ ส่วนคูส่งน้ำถูกถมเป็นถนน สายบ้านกำปงบารู บ้านบันนังบารู - บ้านเปาะเล้ง ส่วนตัวทำนบยังอยู่ในสภาพดีแต่ประตูน้ำได้ พังไปเพราะไม่ใช้ประโยชน์

วังเก่าพระยาเยลา (ต่วนกุลโลมาน)

ในเนื้อที่ประมาณ 3 ไร่ ต่วนกุลโลมานหรือพระยาณรงค์ฤทธิ์ศรีประเทศวิเศษวิชา เป็นบ้านทรงปั้นหยาลงคาทรงลิ่มะ เป็นเรือนแฝดมีชานเรือนอยู่กลาง เรือนหลังใหญ่กว้าง ประมาณ 5 เมตร ยาว 20 เมตร เรือนหลังใหญ่ด้านหน้ามีระเบียงด้านหลังเป็นห้องละหมาด เรือน หลังเล็กกว้างประมาณ 4 เมตร ยาว 20 เมตร ชานเรือนข้างหลังเป็นบ่อน้ำและอ่างอาบน้ำละหมาด ด้านหลังของเรือนเล็กเป็นห้องครัว วังหลังนี้เป็นเรือนไม้ใต้ถุนสูงมีเสาไม้จำนวนมาก พื้นไม้ กระดาน ฝาไม้กระดาน หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินเผา ซึ่งนำมาจากเตาเผาที่เมืองปัตตานี

ประวัติความเป็นมา

บ้านพระยาเยลา (ต่วนกุลโลมาน) ซึ่งเรียกว่า วังหลังนี้คงสร้างในช่วงที่ต่วนกุลโลมานเป็น พระยาเยลา (พระยาณรงค์ฤทธิ์ศรีประเทศวิเศษวิชา) ต่วนกุลโลมานเป็นเจ้าเมืองยะลา ใน พ.ศ. 2440 - 2451 ช่วงที่สร้างวังหลังนี้ ชื่อ นายหะยีลิมะ เป็นช่างคนเดียวกันที่สร้างวังที่เมืองปัตตานี

สภาพปัจจุบัน วังเก่าหลังนี้ชำรุดทรุดโทรม หลังคารั่ว โครงหลังคาผุ พื้นถูกรื้อออกบางส่วน ฐานเรือนมุ เจ้าของบ้านปัจจุบันเป็นเชื้อสายของพระยาพะเยาลาแต่ไม่สามารถที่จะหาเงินมาบูรณะซ่อมแซมได้นับแต่ต่อไปประมาณ 5 -10 ปี เรือนไม้ซึ่งได้ชื่อว่าวังของพระยาพะเยาลาคงจะหมดสภาพเป็นวังและไม่ได้เห็นอีกต่อไป หากไม่ได้รับการบูรณะซ่อมแซมจากหน่วยงานที่รับผิดชอบในเรื่องนี้ นายช่างหะยีลิ้มจะเป็นผู้ออกแบบเองและสร้างโดยมีชาวบ้านละแวกใกล้เคียงเป็นลูกมือ

สุสาน (กุโบร์) ของพระยาพะเยาลา (ท่านกุสุโลมาน) ปัจจุบันตั้งอยู่ในบริเวณมัสยิดยาเมะลังกา หมู่บ้านเปาะเล้ง ซึ่งจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อีกที่หนึ่ง

โบราณสถานและวัดที่เป็นแหล่งโบราณสถาน

มีแหล่งโบราณสถานและวัดที่เป็นแหล่งโบราณสถานอยู่ทั้งหมด 4 แห่ง โดยส่วนใหญ่จะเป็นถ้ำ ได้แก่ ถ้ำพระนอนในวัดคูหาภิมุข ถ้ำมิด ถ้ำคิลปี และถ้ำเสือ ปัจจุบันโบราณสถานดังกล่าวเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของตำบลหน้าถ้ำ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา โดยเฉพาะถ้ำพระนอนในวัดคูหาภิมุข เป็นโบราณสถานที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก เพราะภายในถ้ำมีพระนอนที่สวยงาม มีประวัติความเป็นมาที่น่าสนใจ และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายจะมาเคารพสักการะขอพรอยู่สม่ำเสมอ ถ้ำมิด เป็นถ้ำที่มีหินงอกหินย้อยแปลกตา แล้วแต่จินตนาการของบุคคล ปัจจุบันสภาพแวดล้อมในถ้ำมิดได้รับการอนุรักษ์จากหลาย ๆ ฝ่าย ทำให้ความสวยงามของหินงอกหินย้อยยังคงมีอยู่จนถึงปัจจุบัน ถ้ำคิลปีและถ้ำเสือ ภายในถ้ำจะมีจิตรกรรมฝาผนังที่เกิดจากการจารึกของคนในสมัยก่อน โดยที่ภาพจิตรกรรมฝาผนังเหล่านั้นสามารถทำการศึกษารียนรู้ถึงขนบธรรมเนียมประเพณีของคนในสมัยก่อนได้ ปัจจุบันสภาพแวดล้อมภายในถ้ำคิลปีและถ้ำเสืออยู่ในสภาพที่เสื่อมโทรม เพราะขาดหน่วยงานที่จะเข้ามาดูแล อนุรักษ์ ทำให้ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในถ้ำและสภาพแวดล้อมโดยรวมจึงเสื่อมโทรมไปตามกาลเวลา

ชุมชนตำบลหน้าถ้ำมีโบราณสถานที่เก่าแก่เป็นที่เคารพนับถือของทุกคนนั่น คือ “พระพุทธไสยาสน์” และยังมีถ้ำที่สวยงาม หินงอกหินย้อย รูปร่างแปลกตาแล้วแต่จินตนาการ ซึ่งเป็นที่ชื่นชอบของนักท่องเที่ยว ทรัพยากรทางด้านการท่องเที่ยวที่สำคัญของตำบลหน้าถ้ำ ได้แก่ วัดคูหาภิมุข (วัดหน้าถ้ำ) ยักษ์วัดถ้ำ (พ่อท่านเจ้าขา) พระพุทธบาทจำลอง พิชิตภัณฑ์ศรีวิชัย ถ้ำเจ้าแม่กวนอิม ถ้ำลายพระนัถ์ “รัชกาลที่ 7” สระน้ำศักดิ์สิทธิ์ “สระแก้ว” ถ้ำคิลปี ม่านแหวก พระปรางค์สามยอด เนื้ดมะม่วงหิมพานต์ หินหัวช้าง เป็นต้น

พื้นที่ที่มีการท่องเที่ยวในตำบลหน้าถ้ำ ประกอบไปด้วย

วัดคูหาภิมุข ตั้งอยู่เลขที่ 136 หมู่ที่ 1 ตำบลหน้าถ้ำ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีเนื้อที่ 52 ไร่เศษ อาณาเขตทิศเหนือยาว 123 วา ติดต่อกับที่ดินนายเศียร คูหาภิมุข ทิศใต้ติดต่อกับถนนเข้า ป่าช้าและทางเข้าหมู่บ้าน ทิศตะวันออกยาวตามเชิงเขาพระนอน ทิศตะวันตกยาว 222 วา ติดต่อกับถนนเข้าตำบลสะอะ ระยะทางห่างจากตัวเมืองยะลาไปตามถนนหลวงหมายเลข 409 ประมาณ 8 กิโลเมตร

วัดคูหาภิมุข (วัดถ้ำ) เป็นวัดที่สำคัญและเก่าแก่วัดหนึ่งของจังหวัดยะลา สังกัดคณะสงฆ์ มหานิกาย สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2390 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้นาย เมือง บุตรพระยาอะหังมาเป็นพระยาอะลา ให้มีราชทินนามว่า "พระยาณรงค์ฤทธิ์ศรีประกาศ วิเศษวงศา" มาตั้งที่ว่าการอยู่ที่บ้านท่าสาป ตำบลท่าสาป ริมแม่น้ำปัตตานี บริเวณนี้เป็นแหล่ง อุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การทำอะไรทำนา ประกอบกับเจ้าเมืองยะลาคนนี้เป็นคนมีอัธยาศัยไมตรีดี ใจ กว้าง เป็นที่รักใคร่นับถือของชาวไทยมุสลิมและชาวไทยพุทธ จึงได้ราษฎรหัวเมืองใกล้เคียงมาตั้ง บ้านเรือนอยู่ด้วยเป็นจำนวนมาก ในจำนวนนี้มีราษฎรจากยะหริ่งมาด้วย 10 ครัวเรือน โดยมีนาย คงทอง เพ็ชรกล้า เป็นหัวหน้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านหน้าถ้ำ ชาวพุทธกลุ่มนี้เมื่ออายุงานเข้าก็ เห็นความจำเป็นที่จะสร้างวัดขึ้นเพื่อประกอบพิธีบำเพ็ญกุศลในหมู่บ้านแห่งนี้ ประกอบกับได้ ค้นพบพระพุทธรูปไสยาสน์ในถ้ำใกล้ ๆ กับที่ตั้งบ้านเรือน จึงได้ขออนุญาตจากเจ้าเมืองยะลาให้สร้าง วัดคูหาภิมุขขึ้นมา

เมื่อได้สร้างวัดขึ้นแล้ว ได้นิมนต์พระไชยทอง ฉตฺตโกโร (พ.ศ. 2390-พ.ศ. 2405) จากวัดเลื้อ เมือง อำเภอสะทิงพระ จังหวัดสงขลา มาเป็นเจ้าอาวาสรูปแรก พร้อมด้วยพระอันดับจำนวนหนึ่ง นับเป็นพระรุ่นแรกของวัดนี้ ระยะต้น ๆ สถานที่แห่งนี้มีฐานะเป็นสำนักสงฆ์ไม่มีถาวรวัตถุเป็น หลักฐาน ภูมิ วิหาร ถูกสร้างในลักษณะอาคารชั่วคราวเท่านั้น

ในปีพ.ศ. 2472 พระพุทธไสยาสน์ (นุ้ม เพ็ชรกล้า) เจ้าอาวาสรูปที่ 7 ได้สร้างความเจริญ ให้กับวัดคูหาภิมุขอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะการสร้างถาวรวัตถุ และสามารถสร้างความศรัทธา ขึ้นในหมู่พุทธบริษัทได้อย่างสูงยิ่ง จึงสามารถดำเนินกิจการของวัดให้ก้าวหน้าได้อย่างรวดเร็ว จน เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของจังหวัดยะลา

สถานที่ท่องเที่ยวภายในวัดคูหาภิมุขประกอบด้วย ถ้ำพระนอนและถ้ำมิด ซึ่งประวัติและ ความเป็นมา รวมถึงสิ่งสำคัญที่น่าสนใจ ดังนี้

ถ้ำพระนอน เป็นถ้ำที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ภายในเป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธ ไสยาสน์ (พระนอนศรีวิชัย) สิ่งที่ควรพุดถึงคือ

พระพุทธไสยาสน์ (พระนอนศรีวิชัย) สร้างขึ้นในราว พ.ศ. 1300-พ.ศ. 1400 ในสมัยอาณาจักรศรีวิชัย สันนิษฐานว่า พระเจ้าปาล์มบัง เรื่องอำนาจในหมู่เกาะสุมาตรา พระองค์มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา เมื่อพระองค์แผ่อำนาจไปในดินแดนใดเห็นว่ามีความเหมาะสม พระองค์จะจัดสร้างถาวรวัตถุไว้เพื่อเป็นสัญลักษณ์ของอาณาจักรศรีวิชัยที่พระองค์ปกครองอยู่ พระพุทธไสยาสน์องค์เดิมซึ่งอยู่ภายในเป็นรูปพระโพธิสัตว์ปางนารายณ์บรรทมสินธุ์ ในพระพุทธศาสนา ลัทธิมหายาน องค์เดิมทำขึ้นด้วยดินดิบ โครงไม้ไผ่ขัดสานทำเป็นโครงภายในและโอบปูนทรายทับด้านนอก หนาประมาณ 5-6 เซนติเมตร มีความกว้าง 11.53 เมตร ความยาวจากพระบาทถึงพระเศียร 25.37 เมตร

พุทธศาสนิกชนในภาคใต้มีความเชื่อว่า หากมีความเคารพศรัทธาในองค์ท่าน จะดลบันดาลให้บุคคลนั้นสมปรารถนา มีความเจริญก้าวหน้าในอาชีพการงาน เช่น บำบัดความเจ็บป่วย ผู้ศรัทธาต้องนำหมากพุด ดอกไม้ ธูป เทียน จตุบูชา ตั้งไว้ในที่สมควรบูชา พร้อมคุณพระศรีรัตนตรัย จะทำให้รักษาโรคได้ เมื่อสมหวังในสิ่งที่ปรารถนาแล้ว ผู้ศรัทธาจะทำพิธีแก้บน สิ่งที่ยิยมทำคือ บวชแก้บน นำสิ่งของมาสังกัการะ ฯลฯ ทำให้ก่อเกิดประเพณีทำบุญแก้บนเดือนหก ที่ชาวบ้านสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบันนี้

พ่อท่านเจ้าชา (ยักษวัดถ้ำ) สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2474 โดยเจ้าอาวาสรูปที่ 7 ให้ช่างพื้นบ้านสร้างขึ้นเพื่อเป็นที่ระลึกถึงความโหดร้ายของการทำสงครามโลกครั้งที่ 2 ชาวบ้านในชุมชนเชื่อว่า พ่อท่านเจ้าชาเป็นยักษ์ที่ศักดิ์สิทธิ์ สามารถบันดาลโชคลาภและขจัดความเดือดร้อนนานับประการได้ และท่านสามารถปกป้องรักษาหมู่บ้านเอาไว้ได้ หากผู้ใดกราบไหว้บูชา แสดงความเคารพเชื่อถือนศรัทธาด้วยดอกไม้ธูปเทียน พ่อท่านเจ้าชาจะดลบันดาลให้เกิดความสงบร่มเย็น หากผู้ใดทำผิดศีลธรรมหรือทำเรื่องร้ายแรง พ่อท่านเจ้าชาจะดลบันดาลให้มีอันเป็นไป เจ้าอาวาสรูปที่ 7 วัดคูหาภิมุข ให้ช่างสร้างยักษวัดถ้ำหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า พ่อท่านเจ้าชา เมื่อ พ.ศ. 2484 เพื่อเป็นที่ระลึกถึงความโหดร้ายของการทำสงครามโลกครั้งที่ 2 หากผู้ใดกราบไหว้บูชา แสดงความเคารพเชื่อถือนศรัทธาด้วยดอกไม้ธูปเทียน ชาวบ้านในชุมชนเชื่อว่า เจ้าชา เป็นยักษ์ที่ศักดิ์สิทธิ์ สามารถดลบันดาลโชคลาภและขจัดความเดือดร้อนนานับประการได้ และท่านสามารถช่วยปกป้องรักษาหมู่บ้านเอาไว้ได้

คนในชุมชนมีความเชื่อว่าพ่อท่านเจ้าชามีความศักดิ์สิทธิ์ เป็นหลักชัยของคนในชุมชน สามารถดลบันดาลให้เกิดความสงบร่มเย็น หากผู้ใดทำผิดศีลธรรมหรือทำเรื่องร้ายแรง พ่อท่านเจ้าชาจะดลบันดาลให้มีอันเป็นไป แต่ถ้าผู้ใดยกมือไหว้ก็จะโชคดีมีความสุขตลอดไป

ในแต่ละวันจะมีนักท่องเที่ยวหรือผู้คนในชุมชนทั้งใกล้และไกลมาเคารพกราบไหว้มากมาย ผู้คนมักมาบนบานให้ความสำคัญในสิ่งที่ปรารถนา เช่น การขอความคุ้มครองให้กับครอบครัวของตัวเองและหมู่บ้านที่ตนอาศัยอยู่โดยอธิษฐาน เช่น การแก้บนด้วยผ้าถุงสีแดง ผ้าแพร 7 สี ดอกไม้ ธูปเทียน หัวหมู เล้าไก่ ไก่ ขนหมู ปิดทอง แล้วแต่ใครจะบนบานด้วยอะไร ในทุก ๆ ปี ชาวบ้านหน้าถ้ำจะร่วมกันจัดมหกรรม เช่น การเล่นหนังตะลุง มโนราห์ถวาย 3 วัน 3 คืน

ถ้ำมิด เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ภายในถ้ำมิดประกอบไปด้วยหินงอกหินย้อยและหินที่มีลักษณะพิเศษ มีลักษณะและรูปแบบหลากหลายตามจินตนาการของผู้พบเห็น ซึ่งเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติความสวยงามตระการตา เช่น หินหัวช้าง หินดนตรี พระปรางค์สามยอด ม่านแหวก เป็นต้น อีกทั้งยังมีสถานที่สำคัญอีก 2 แห่งคือ ม่านแหวกภายในถ้ำมิดและพระปรางค์สามยอดภายในถ้ำมิด

ถ้ำ ป.ป.ร. เมื่อปี พ.ศ. 2472 สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จมาประทับแรมอยู่ที่วัดคูหาภิมุข ได้ทรงลงพระปรมาภิไธยของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปกพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 (ป.ป.ร.) ด้วยลายพระหัตถ์ของพระองค์เองไว้ที่ผาหิน เพื่อเป็นอนุสรณ์ไว้ว่า พระองค์เคยประพาสสถานที่แห่งนี้แล้ว

สระแก้ว (สระน้ำศักดิ์สิทธิ์) เป็นสระน้ำที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ซึ่งอยู่ภายในถ้ำมิด ระยะทางจากปากถ้ำเข้าไปถึงสระแก้ว รวมระยะทางประมาณ 200 เมตร น้ำในสระแก้วจะใสสะอาดและเย็น เชื่อกันว่าน้ำในสระแก้วถือเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ ในสมัยโบราณ เมื่อพิธีราชาภิเษกเจ้าหน้าที่ในจังหวัดยะลาคือนำน้ำจากสระแก้วไปผสมกับน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่อื่น สำหรับมูรธาภิเษกด้วย ครั่งล่าสุดคณะพรหมณ์จากสำนักราชวังมาทำพิธีตักน้ำในสระแก้ว เพื่อนำไปเข้าพิธีปลุกเสกเป็นน้ำพิพัฒน์สัตยา ถวายเป็นน้ำอภิเษกในพระราชพิธีมงคลเฉลิมพระชนมพรรษา มักใช้น้ำจากสระแก้วพรมบนศีรษะของตนเอง เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง

ถ้ำศิลป์ ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 ตำบลหน้าถ้ำ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของภูเขาถ้ำพระนอน ปากถ้ำอยู่สูงจากพื้นดินเชิงเขาประมาณ 28.20 เมตร มีความยาว 32.70 เมตร กว้าง 28 เมตร ภาพเขียนถ้ำศิลป์เป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่า ณ ถ้ำศิลป์แห่งนี้ มนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์เคยใช้เป็นที่พักพิงอาศัยเมื่อประมาณ 3,000 ปีมาแล้ว และเมื่อเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์ ประมาณพุทธศตวรรษที่ 17-19 จึงถูกใช้เป็นพุทธสถานของชุมชนศาสนมหายาน ต่อมา

บนผนังถ้ำมีภาพเขียนสีอยู่ 2 ด้าน คือ ภาพบนผนังด้านตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาพลงสีแสดงกลุ่มคนเป่าลูกดอกและยิงธนู ซึ่งจัดเป็นภาพศิลปะดึกดำบรรพ์ก่อนประวัติศาสตร์ และมีภาพลงสีเลอะเลือน เป็นภาพสัญลักษณ์และรูปลักษณะตามแบบศิลปะสมัยประวัติศาสตร์ ส่วนผนังด้านตะวันตกเฉียงเหนือ เป็นภาพลงสีแสดงภาพพระพุทธเจ้าและพระพุทธรูปประวัติบางตอน แสดงเค้าศิลปกรรมแบบท้องถิ่นหรือแบบศรีวิชัยตอนปลาย

ถ้ำเสือ ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 ตำบลหน้าถ้ำ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ซึ่งหากจากวัดคูหาภิมุข ประมาณ 2 กิโลเมตร ไม่มีหลักฐานที่บ่งบอกแน่ชัดว่าถ้ำเสือมีประวัติความเป็นมาอย่างไร จากการสันนิษฐานของชุมชนในท้องถิ่น ถ้ำนี้เคยเป็นที่อยู่ของเสือ จึงเรียกว่า “ถ้ำเสือ” มีหินงอกหินย้อยที่สวยงามและความสมบูรณ์ของธรรมชาติ

จากการสำรวจด้านศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ตำบลหน้าถ้ำ จังหวัดยะลา พบว่า มีสิ่งสำคัญทางประวัติศาสตร์ มีวัตถุโบราณที่ถูกค้นพบในถ้ำต่าง ๆ จากภูเขาวัดถ้ำ ซึ่งมีคุณค่าในเชิงโบราณคดี เชิงศิลปกรรมและวัฒนธรรมท้องถิ่นของกลุ่มชนในบริเวณนี้ที่ควรค่าต่อการอนุรักษ์ เพื่อเป็นแนวสืบสานและสืบค้นต่อไป ได้แก่

ภาพเขียนฝาผนังถ้ำศิลป์ ตั้งอยู่ที่บ้านบันนังลัว หมู่ที่ 2 ตำบลหน้าถ้ำ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา สภาพแวดล้อมเป็นถ้ำอยู่บนภูเขา สภาพปัจจุบันพังทลายเสียหายค่อนข้างมาก

ถ้ำศิลป์อยู่ในภูเขาเช่นเดียวกัน แต่ห่างไปทางทิศใต้ประมาณ 1.8 กิโลเมตร เมื่อ พ.ศ. 2468 หน่ยวังกะจิ ได้พบถ้ำแห่งนี้ และได้รายงานให้กำนันตำบลหน้าถ้ำทราบ ว่า ในถ้ำมีเศษพระพุทธรูปกระจัดกระจายอยู่ เช่น นิ้วพระหัตถ์บ้าง ส่วนของพระบ้าง หลังจากนั้นขุนศิลปกรรมพิเศษได้สำรวจและรายงานต่อกรมศิลปากรว่า ภายในถ้ำมีถ้ำมีภาพเขียนสีอยู่ตามผนังถ้ำ และได้พบอิฐปูนตามพื้นบางส่วนดูออกว่าเป็นเส้นพระเกศาของพระพุทธรูปขนาดใหญ่ พระพุทธรูปไสยาสน์ที่ถ้ำพระนอน

ต่อจากนั้นในปี พ.ศ. 2495 ม.ท. หลวง รณสิทธิชัย อธิบดีกรมศิลปากรและนายมานิต วิลลิโกดม หัวหน้ากองโบราณคดีได้สำรวจถ้ำนี้อีกครั้ง และในปี พ.ศ. 2500 คณะของกรมศิลปากร อันมีนายธนิต อยู่โพธิ์ อธิบดีกรมศิลปากร นายชิน อยู่ดี และเจ้าหน้าที่จำนวนหนึ่งได้สำรวจและจัดทำคำอธิบายภาพเหล่านี้ไว้ ต่อมาใน พ.ศ. 2501 นายเขียน ยิ้มศิริ นายจำรัส เกียรติก้อง และนายชิน อยู่ดี และเจ้าหน้าที่จำนวนหนึ่งได้รับทุนจากองค์การ ส.ป.อ. เพื่อค้นคว้าวิวัฒนาการของศิลปะไทย จึงได้จัดการคัดลอกภาพเขียนสีไว้ พร้อมทั้งจัดทำแผนที่ แผนผัง และถ่ายรูปเก็บไว้เป็นหลักฐาน

ภาพที่เขียนเป็นภาพพระพุทธเจ้าปางมารวิชัย ภาพพระพุทธเจ้าประทับนั่งเป็นแถว เบื้องซ้ายและขวามีสาวกหรืออาจจะเป็นอุบาสิกา นั่งประนมมืออยู่ พระพุทธเจ้าปางลีลาและมีรูปผู้หญิงยืนเป็นหมู่สามคน ส่วนสีที่เขียนเป็นสีดินเหลืองเป็นหลัก ซึ่งประกอบด้วยสีน้ำตาลและแดง เพื่อแยกน้ำหนักก่อนแก่ ตัดเส้นด้วยสีดำ ส่วนสีเขียวที่ปรากฏเห็นภาพเป็นสีที่ปรากฏขึ้นภายหลัง เนื่องจากปฏิกิริยาทางเคมีของสารที่ผสมอยู่ในสี

ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี และอาจารย์เขียน ยัมศิริ สันนิษฐานว่า ภาพเขียนสีเหล่านี้เป็นฝีมือสกุลช่างท้องถิ่น ที่ได้รับอิทธิพลด้านรูปแบบของภาพโดยตรงจากอินเดีย พิจารณารูปแบบแล้ว ควรจะเป็นภาพเขียนสมัยศรีวิชัยตอนปลาย คือ ราวศตวรรษที่ 19-20

แหล่งทรัพยากรธรรมชาติและสถานที่สำคัญ

ภูเขาสาคู

ภูเขาน้ำถ้ำ เป็นภูเขหินปูน ตั้งอยู่บริเวณ หมู่ที่ 1 บ้านน้ำถ้ำ และหมู่ที่ 2 บ้านบันนังลือวา เป็นภูเขาที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีต้นไม้ปกคลุม และสัตว์ป่าหลายชนิด เช่น ลิง ค่างควา งู นก เป็นต้น จากการสำรวจพบว่าเป็นภูเขาที่ยังไม่ได้มีการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ประโยชน์มากนัก เป็นเพราะว่าภูเขาลูกนี้เป็นที่ตั้งของวัดคูหาภิมุข มีพระพุทธรูปเป็นพระนอน หรือที่ชาวบ้านตำบลหน้าถ้ำเรียกกันว่า "ภูเขาพระนอน" ซึ่งเป็นที่เคารพสักการะของประชาชนที่เป็นพุทธศาสนิกชนทั่วไปทำให้ภูเขาดังกล่าวยังคงมีความอุดมสมบูรณ์อยู่จนถึงปัจจุบัน

ภูเขากำปวน เป็นภูเขหินปูน ตั้งอยู่บริเวณหมู่ที่ 4 บ้านน้ำถ้ำเหนือ มีความสูงประมาณ 120 เมตร เป็นพื้นที่ป่าไม้ เนื่องจากภูเขาแห่งนี้ไม่มี แหล่งโบราณสถานที่สำคัญทางศาสนา และแหล่งท่องเที่ยว ทำให้ภาครัฐให้สัมปทานแก่ผู้ประกอบการเอกชนสามารถดำเนินการในการนำทรัพยากรมาใช้ประโยชน์ ทำให้ปัจจุบันภูเขาแห่งนี้มีลักษณะทางภูมิประเทศเปลี่ยนแปลงไปคือ มีอุโมงค์ช่องว่างขนาดใหญ่ ซึ่งเกิดจากการขุดเจาะอุโมงค์ของผู้ประกอบการเพื่อทำเป็นเส้นทางลำเลียงหินอ่อน

แหล่งน้ำธรรมชาติ

แม่น้ำปัตตานี เป็นแหล่งน้ำธรรมชาติสายสำคัญที่ไหลผ่านตำบลหน้าถ้ำ มีความสัมพันธ์กับการดำรงชีวิตของประชาชนในพื้นที่ในหลาย ๆ ด้าน เช่น ด้านการเกษตรกรรม การประมง เป็นต้น ปัจจุบันสภาพแหล่งน้ำแห่งนี้ยังมีความอุดมสมบูรณ์ ทางด้านทรัพยากรสัตว์น้ำและคุณภาพน้ำยังอยู่ในสภาพที่สามารถนำมาใช้อุปโภคบริโภคได้

ลำห้วย คลอง หนอง บึง เป็นแหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญสำหรับการดำรงชีวิตของประชาชนในพื้นที่ตำบลหน้าถ้ำ เป็นลำน้ำ ลำห้วย ที่ไหลผ่านบริเวณหมู่ที่ 1 บ้านหน้าถ้ำ หมู่ที่ 2 บ้านบันนังลัว และหมู่ที่ 3 บ้านภูแบะเตะ

ในอดีต ชาวบ้านใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำแห่งนี้ในการอุปโภคบริโภค แต่ปัจจุบัน แหล่งน้ำแห่งนี้สภาพที่เสื่อมโทรมจากเดิมเป็นอย่างมาก เนื่องจากมีวัชพืชน้ำ ได้แก่ ผักตบชวา สาหร่ายหางกระรอก เป็นจำนวนมาก ซึ่งทำให้ลำน้ำตื้นเขิน ปริมาณน้ำลดน้อยลงและสกปรก ชาวบ้านไม่ได้มีการกำจัดวัชพืชน้ำและดูแลรักษาแหล่งน้ำดังกล่าว จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้ชาวบ้านใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำน้อยลง

ทรัพยากรแร่ธาตุ

หินอ่อน พบในบริเวณหมู่ที่ 1 บ้านหน้าถ้ำ และหมู่ที่ 4 บ้านหน้าถ้ำเหนือ พบได้บริเวณภูเขาบ้านและภูเขาหน้าถ้ำ ซึ่งเป็นภูเขาหินปูนที่มีแร่หินอ่อนเป็นจำนวนมาก โดยมีลักษณะเกิดแบบแปรสัณฐาน (Contact metamorphism) เกิดจากการกระทำของหินแกรนิตประกอบด้วยแร่แคลไซต์ ซึ่งตกผลึกใหม่เป็นส่วนใหญ่ มีเหล็กออกไซด์ปนอยู่เล็กน้อย ลักษณะหินโดยทั่วไปมีสภาพเนื้อแน่น มีการผุพังไม่มากนัก เกิดเป็นรอยแตกอยู่มากมาย ซึ่งเนื้อหินอ่อนมีหลายสี ได้แก่ สีขาว สีชมพู สีเหลือง สีขาวอมส้ม สีเทาอ่อน และสีขาวลายเทา แต่ส่วนใหญ่มีสีขาวและสีชมพู เนื้อหินส่วนใหญ่จะมีลาย

หินปูน พบในบริเวณหมู่ที่ 1 บ้านหน้าถ้ำ และหมู่ที่ 4 บ้านหน้าถ้ำเหนือ ประชาชนในพื้นที่ได้มีการนำแร่หินปูนมาแปรรูปเป็นปูนขาว เพื่อนำไปใช้ในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการเกษตร ด้านการก่อสร้าง

ทรัพยากรดิน

ลักษณะดินโดยทั่วไปในตำบลหน้าถ้ำ สามารถแบ่งตามลักษณะกลุ่มดิน 5 กลุ่มได้ดังนี้

ดินชุดโคกเคียน ดินคล้ายดินชุดบางนรา แต่มีปริมาณอนุภาคดินเหนียว 18-35 % โดยน้ำหนักเป็นดินที่มีในหมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 4 ซึ่งเกษตรกรในพื้นที่ใช้ในการปลูกข้าว

ดินชุดแกลงและดินชุดคล้ายดินบางนรา แต่มีปริมาณอนุภาคดินเหนียว 18-26 % โดยน้ำหนักเป็นดินที่มีในหมู่ 1,2,3 และหมู่ที่ 4 ซึ่งเกษตรกรในพื้นที่ใช้ในการปลูกข้าวและไม้ผลยืนต้น

ดินชุดลำภูรา แต่มีการระบายน้ำค่อนข้างดี และดินคล้ายดินชุดลำแก่นที่มีธาตุเป็นต่างมาก เป็นดินที่พบในหมู่ที่ 1,2,3 และหมู่ที่ 4 เกษตรกรในพื้นที่ใช้ในการปลูกยางพาราและไม้ผลยืนต้น

ที่ชุ่มชื้นและ เป็นดินที่มีในหมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 4 เป็นพื้นที่พรุ น้ำขัง ไม่สามารถปลูกพืชได้
ดินที่ลาดชันเชิงชัน เป็นดินที่อยู่บริเวณเชิงเขามากในหมู่ที่ 1,2 และหมู่ที่ 4 เกษตรกร
ในพื้นที่ใช้ในการปลูกยางพารา

ทรัพยากรสัตว์

สัตว์ป่าที่พบ เช่น นก ลิง ไก่ป่า ค้างคาว เป็นต้น โดยจากการสำรวจพบว่าชาวบ้านได้ใช้
ประโยชน์ทรัพยากรสัตว์ที่มีอยู่ คือ ชาวบ้านได้เก็บมูลค้างคาวจากถ้ำต่าง ๆ ในภูเขาถ้ำบ้าน มาทำ
เป็นปุ๋ยมูลค้างคาว เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ทางการเกษตรและเป็นอาชีพเสริมของบางครัวเรือน และ
ทรัพยากรลึกลับเป็นทรัพยากรที่สำคัญ เพราะสิ่งที่ตำบลหน้าถ้ำมีจำนวนมาก อาศัยอยู่บริเวณ
ภูเขาหน้าถ้ำ สามารถดึงดูดใจนักท่องเที่ยวในระหว่างการท่องเที่ยวตามสถานที่ต่าง ๆ เป็นอย่าง
มาก

ทุ่งกาโลหรือสนามบินท่าสาป

แต่เดิมทุ่งกาโลเป็นทุ่งเลี้ยงสัตว์ของชาวบ้านท่าสาป มีโคกอิฐ และเนินดินปรากฏอยู่เรียง
ราย บางส่วนยังสามารถเห็นได้ชัดเจนว่าเป็นซากกำแพงเมือง และเป็นซากศาสนสถานหลายแห่ง
นอกจากนี้ยังมีการพบเครื่องปั้นดินเผากระจายไปทั่ว ประมาณ ปี พ.ศ. 2472 ชาวบ้านได้ถางป่าเพื่อ
จะขุดหลุมฝังศพชาวจีน ได้พบพระพุทธรูป เทวรูป และในปี พ.ศ. 2500 ทางราชการได้มีการขุด ไถ
เพื่อปรับพื้นที่ทำเป็นสนามบิน ทั้ง ๆ ที่ยังไม่มีการสำรวจทางโบราณคดีแต่อย่างใด ทำให้เนินดิน
โคกอิฐเหล่านั้นถูกรื้อทำลายเป็นจำนวนมาก มีการพบด้วยขามฝังดินอยู่จำนวนมาก มีผู้พบ
พระอวโลกิเตศวร 4 กร เนื้อสำริด สูงประมาณหนึ่งศอก รูปเทพเจ้าในท่ารำยรำ และพระพุทธรูป
อีกหลายองค์ ที่ตกไปเป็นของคนขุดและถูกขายต่อ ๆ กันไป จนไม่อาจจะติดตามเพื่อศึกษาได้

ผู้รู้ในท้องถิ่นและคนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้านเชื่อว่า ทุ่งกาโล แห่งนี้เคยเป็นที่ตั้งของเมือง
โบราณเก่าแก่ในจังหวัดยะลาและน่าสัมพันธ์กันกับบริเวณเขาในเขตตำบลหน้าถ้ำ สันนิษฐานว่า
บริเวณทุ่งกาโลคงเป็นแหล่งชุมชนเป็นบ้านเมือง และส่วนบริเวณเขตเขาหน้าถ้ำคงเป็นแหล่งศาสน
สถานที่สำคัญของเมืองนั้น ปัจจุบันพื้นที่ทุ่งกาโลได้ถูกกลบฝังอยู่ใต้พื้นดิน และแปรสภาพเป็น
สนามบิน เมื่อปี พ.ศ. 2500

สนามบินท่าสาปนั้นอยู่ในบริเวณทุ่งกาโลนั่นเอง ซึ่งเป็นทุ่งที่ชาวบ้านบริเวณนี้ใช้ในการ
เลี้ยงสัตว์ มีเนื้อที่หลายร้อยไร่ ในช่วงปี พ.ศ.2510 ทางกองทัพอากาศ ได้ใช้พื้นที่บริเวณนี้ในการ
สร้างสนามบินเพื่อให้เป็นที่ลงจอดของเครื่องบินเล็กในการลำเลียงพลมาเพื่อใช้ในราชการสงคราม
ซึ่งสนามบินมีรันเวย์ยาวประมาณ 1 กิโลเมตร บริษัทที่รับเหมาก่อสร้างสนามบินแห่งนี้ คือ บริษัท

โชคชัยจำกัด งบประมาณในการก่อสร้างประมาณ 5 ล้านบาท เดิมพื้นที่แห่งนี้บางส่วนก็จะเป็นป่า ยางของชาวบ้าน ที่บุกรุกมาทำในที่ราชพัสดุ พอมีการสร้างสนามบินชาวบ้านเหล่านั้นก็ได้ย้ายถิ่นฐานมาอยู่บริเวณใกล้เคียง ส่วนพื้นที่ในการทำสนามบินนั้น บางส่วนก็ถม บางส่วนก็ต้องขุดเพื่อปรับหน้าดินให้เสมอ และบริเวณที่ขุดก็จะเจอศพบ้าง เพราะเป็นหลุมฝังศพของชาวจีน และได้พบพระพุทธรูปหลายองค์เหมือนกัน และได้พบก้อนอิฐต่าง ๆ ซึ่งช่วงนั้นเองชาวบ้านก็ได้พากันไปขุดดินบริเวณนั้น เพื่อหาสมบัติ และของโบราณ ในช่วงนั้นก็มีการฝังต้นไม้ต้นหนึ่งที่อยู่บริเวณนั้นที่มีความศักดิ์สิทธิ์? คือ ต้นตะตानी ซึ่ง เมื่อชาวบ้านมีความเดือดร้อน เช่น สัตว์ล้มป่วย หรือสัตว์หายไป ก็จะไปบนบานกับต้นไม้ดังกล่าว สัตว์ที่ป่วยก็จะหาย ส่วนสัตว์ที่หายไปก็จะได้อคืน

ปัจจุบันสนามบินแห่งนี้ ชาวบ้านในท้องถิ่นนี้และท้องถิ่นอื่นมาใช้ประโยชน์ในการฝึกหัดรถยนต์ เพราะมีลานกว้าง เหมาะแก่การฝึกหัดรถยนต์ และปัจจุบันนี้ทางรัฐบาลมีการปรับปรุงสถานที่แห่งนี้ เพื่อจัดทำเป็นศูนย์ราชการต่าง ๆ มาตั้งบริเวณนี้ เพื่อทำเขตนี้ให้เป็นเขตเทศบาล ซึ่งก็มีการดำเนินการไปแล้วบางส่วน

ความสำคัญของแม่น้ำปัตตานี ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

แม่น้ำปัตตานีเป็นแม่น้ำสายหลักของคนในท้องถิ่นนี้ เพราะเป็นแม่น้ำที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ สมัยอดีตนั้นเป็นเส้นทางการคมนาคมในการลำเลียงสินค้าต่าง ๆ จากบ้านวังสดา เบตง เพื่อมาขึ้นที่ท่าสาปหรือส่งสินค้าไปยังปัตตานีหรือหนองจิก เป็นแหล่งเศรษฐกิจของคนในชุมชน จะเห็นได้จากการเลือกที่ตั้งของเมืองก็จะเลือกบริเวณที่มีแม่น้ำไหลผ่านเพื่อสะดวกในการติดต่อค้าขาย นอกจากเป็นเส้นทางการติดต่อหรือคมนาคมแล้ว แม่น้ำสายนี้ยังมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวบ้านอีกด้วย โดยชาวบ้านจะใช้หาปลาด้วยวิธีต่าง ๆ เพื่อนำมาบริโภคในครัวเรือน ซึ่งทรัพยากรประเภทสัตว์น้ำขอแม่น้ำสายนี้มีความอุดมสมบูรณ์ และมีมากพอสมควร ในอดีตนั้นก็จะมีชาวบ้านดักปลาในแม่น้ำสายนี้ ได้แก่ การดักยอใหญ่ การดักแห และการทำโพงพาง (จาเนาะ) เพื่อจับปลาในฤดูน้ำขึ้น (ฤดูฝน) นอกจากการจับปลาแล้ว ชาวบ้านก็จะปลูกพืชไร่ต่าง ๆ เช่น ข้าวโพด มันสำปะหลัง อ้อย บริเวณริมแม่น้ำ เพราะว่าดินบริเวณริมแม่น้ำมีความอุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การปลูกพืชไร่เพราะว่าเป็นพีชลุ่มลูกที่มีอายุสั้น จะปลูกไม่ยืนต้นไม่ได้ เพราะว่าเวลาน้ำขึ้นจะทำให้ต้นไม้ตาย ดังนั้นจะเห็นได้ว่า แม่น้ำสายนี้มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวบ้านมาก

ปัจจุบันแม่น้ำปัตตานีก็ยังคงมีความอุดมสมบูรณ์อยู่ ทรัพยากรประเภทสัตว์น้ำ เช่น ปลาชนิดต่าง ๆ ก็ยังมากอยู่ ส่วนริมแม่น้ำก็ได้มีชาวบ้านปลูกพืชไร่ ต่าง ๆ เหมือนสมัยก่อน ซึ่งดูแล้วเขียวสบายตา ซึ่งพืชชาวบ้านนิยมปลูกในปัจจุบัน คือ ข้าวโพด เพราะว่ามีราคาดี เป็นที่ต้องการของตลาด ส่วนเส้นทางการคมนาคมทางน้ำปัจจุบันได้เลิกใช้แล้ว เพราะหันมาใช้ในการคมนาคมทางบกกันหมดแล้ว เพราะว่ามีความเร็ว และสะดวกกว่าการคมนาคมทางน้ำ

ส่วนที่มีการเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำปัตตานี ก็คือ การเข้ามาทำสัมปทานในกาซุดเจาะทรายของนายทุน ซึ่งทำให้น้ำมีความลึกเป็นเหวเหมือนกับก้นกระทะ ทำให้ชาวบ้านไม่กล้าลงไปเล่นน้ำ และปลาต่าง ๆ ก็ได้ย้ายไปอยู่บริเวณอื่น คือ บริเวณที่ไม่มีการขุดเจาะทราย ส่วนต้นไม้ต่าง ๆ ที่อยู่ริมน้ำ บริเวณขุดเจาะทรายก็ได้หมดไป เพราะใช้เป็นที่วางทรายเพื่อขึ้นรถบรรทุกต่อไป นอกจากนั้นริมตลิ่งของแม่น้ำบางส่วนก็ได้พังทลายลงมา เพราะว่ามีน้ำมีความเชี่ยวกว่าเดิม เนื่องจากก้นน้ำมีความลึกไม่สม่ำเสมอ ส่วนผลกระทบที่มีต่อชาวบ้านนั้น ก็มีมากพอสมควร ได้แก่ ถนนในหมู่บ้านเป็นหลุมเป็นบ่อ จากการวิ่งผ่านของสิบล้อที่บรรทุกทรายวันหนึ่ง ๆ หลาย ๆ รอบ และเสียงสิบล้อ ก็ยังสร้างความรำคาญให้กับชาวบ้านอีกด้วย ทำให้บรรยากาศต่าง ๆ ริมแม่น้ำในบริเวณที่ขุดเจาะทรายนั้นหมดไป ทำให้ปลาบริเวณนั้นมีจำนวนลดลง เนื่องจากปลาย้ายไปอยู่บริเวณอื่น นอกจากนั้นทำให้ชาวบ้านไม่สามารถที่จะหาสัตว์เลื้อยต่าง เช่น แทะ แทะ ร้ว ไปเลี้ยงบริเวณริมแม่น้ำ เพราะบริเวณนี้จะมีผืนหญ้าอุดมสมบูรณ์ เนื่องจากสัตว์เหล่านั้น จะตกใจเมื่อได้ยินเสียงสิบล้อที่เข้ามาบรรทุกทราย และเสียงของเครื่องขุดเจาะทราย ซึ่งผลกระทบเหล่านั้น ชาวบ้านก็ไม่สามารถที่จะพูดหรือเสนอข้อคิดเห็นได้มากนัก เพราะว่าพ่อบ้านเป็นคนได้รับผลประโยชน์

นอกจากนั้นริมแม่น้ำปัตตานี บางจุดก็จะเป็นถ่านสำหรับตากปลา โดยในช่วงเย็น ๆ ก็จะมีชาวบ้านและคนท้องถิ่นอื่นมารวมกันตากปลากันอย่างสนุกสนาน โดยจะมีเบ็ดวางกันอยู่เรียงราย บางคนกลับถึงเช้าก็มี ซึ่งปลาที่ชาวบ้านตากกันส่วนใหญ่จะเป็นปลาจีน ซึ่งชาวบ้านตากได้บางตัวมีน้ำหนักถึง 10 กิโลกรัม ซึ่งสร้างความฮือฮา และดึงดูดคนท้องถิ่นอื่น ที่รักการตากปลา มาร่วมกันตากปลากันอย่างมากมาย

คลองตาชีที่ผ่านในตำบลเปาะเล้ง

คลองตาชีแห่งนี้ เป็นแหล่งน้ำที่ตั้งอยู่ในตำบลเปาะเล้งมาช้านาน ชากสะพานที่ถูกเรือถอนนั้นยังคงมีให้ผู้สัญจรไปมาได้เห็น จากการให้สัมภาษณ์ของ คุณดอราแม เจ๊ะอาลี บุคคลในพื้นที่ซึ่งคุ้นเคยกับสายน้ำแห่งนี้เป็นอย่างดี ได้กล่าวว่า คลองสายนี้มีชื่อว่าคลองละแอ ไหลผ่านมา

จากเทือกเขาน้อยใหญ่ต่าง ๆ มีลำธารสายเล็กสายน้อยหลั่งไหลมารวมตัวกัน จนกลายมาเป็นคลองตาชีและไหลผ่านหมู่บ้านในหมู่ที่ 2 แต่อีกฟากหนึ่งของคลอง จะเป็นพื้นที่หมู่ที่ 4 ตำบลละแอ อำเภอยะหา และด้วยเหตุผลที่ว่า ทำไมคลองนี้จึงเรียกว่า คลองละแอ ก่อนที่จะถูกเปลี่ยนชื่อเป็นคลองตาชี เชื่อกันว่าคลองสายนี้ได้นำคุณประโยชน์สู่ชุมชนเปาะเล้ง เนื่องจากช่วงสมัยเจ้าเมืองยะลา แหล่งน้ำตั้งอยู่ในอาณาเขตของเจ้าเมือง ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงสันนิษฐานได้ว่า ในอดีตหากประสงค์จะตั้งเมืองขึ้นมา จะต้องคำนึงถึงจุดยุทธศาสตร์ที่เอื้ออำนวยต่อเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง การเกษตร ที่ต้องพึ่งพาอาศัยแหล่งน้ำ อาทิเช่น การทำนา การเพาะปลูกพืชสวน พืชไร่ เป็นต้น ทั้งนี้หลักฐานโบราณไม่บอกไว้เลย เคยมีการทำนา ทำสวน ทำไร่

เนื่องจากในอดีตยานพาหนะบนบกที่เห็นก็คือ เกวียน เส้นทางคมนาคมที่ดีที่สุดในสมัยนั้น จะเป็นการคมนาคมทางน้ำเสียส่วนใหญ่ และนอกจากการทำนา ทำไร่แล้ว อาชีพอีกอย่างหนึ่งที่ถือได้ว่ามีบทบาทต่อคนในสมัยนั้น คือ การทำประมง การจับสัตว์น้ำด้วยวิธีการอันเก่าแก่นับเป็นมรดกตกทอดสู่คนรุ่นหลังซึ่งยังคงมีอยู่ให้เห็นอย่างประปรายในทุกวันนี้

ปัจจุบันคลองแห่งนี้ยังอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ มีหาดทราย ล้อมรอบด้วยต้นไม้ใหญ่ เต็มโตอยู่ริมสองฟากฝั่งของคลอง สลับกับพื้นที่เกษตรของชาวบ้านในบริเวณนั้น ทำให้แหล่งน้ำแห่งนี้เป็นเสมือนสวนหนึ่งของหลาย ๆ ชีวิต ไม่ว่าจะเป็นคนหรือสัตว์ ต่างพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ในการดำรงอยู่ต่อไป ในช่วงเวลาที่น้ำลดมากที่สุด คือ ช่วงเดือนเมษายน ซึ่งเป็นฤดูร้อนที่ปริมาณน้ำลดลงมาก เมื่อยามน้ำลดนับเป็นเสน่ห์แห่งระบบนิเวศอีกแบบของพื้นที่แถบนี้ เพราะเราสามารถเห็นหาดทรายที่อยู่กลางคลองและโชดหินที่สวยงามในคลองแห่งนี้ และช่วงเวลาที่น้ำขึ้นมากที่สุดก็คงจะเป็นฤดูฝน น้ำในคลองแห่งนี้จะเชี่ยวมาก เนื่องจากน้ำที่ไหลผ่านหุบเขา ต่าง ๆ ในอำเภอยะหา ได้ไหลต่อสู่แม่น้ำปัตตานี โดยผ่านทางตำบลเปาะเล้ง แต่ปัจจุบันปัญหาน้ำท่วม น้ำป่าไหลหลากลดลงอย่างเห็นได้ชัด อันเนื่องมาจากกรมชลประทานได้จัดทำทางระบายน้ำที่ดี มีคุณภาพ จึงทำให้หลาย ๆ หมู่บ้านในตำบลเปาะเล้งรอดพ้นจากอุทกภัยที่เกิดจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ

เนื่องจากทางรัฐมีโครงการปรับปรุงริมฝั่งแม่น้ำตาชี จากยะหาสุดแม่น้ำปัตตานี ทำให้บรรยากาศริมร้นของต้นไม้ใหญ่ได้หมดไป น้ำอาจไหลสะอาดขึ้น เพราะขยะต่าง ๆ ไหลลงไปได้ แต่บรรยากาศเดิม ๆ หมดไป

ประเพณีต่าง ๆ ในรอบปี ของชาวไทยมุสลิมท้องถิ่นยาลอ

เดือนมุฮัรรัม เป็นเดือนที่ 1 (ตรงกับเดือนกุมภาพันธ์)

การทำขนม "อาซุร" การทำอาซุรที่บ้านเรียกว่าทำซุรก็คือการทำอาหารหรือขนมชนิดหนึ่งในวันที่ 10 ของเดือนมุฮัรรัม ชาวบ้านมักจะเรียกว่า "บูโบร์ซุร" บูโบร์เป็นคำภาษามาลายู หมายถึงอาหารที่ต้มจนเละหรือเกือบเละ

ว่ากันว่าในการทำอาหารอาซุรนั้น เนื่องมาจากเหตุการณ์ในสมัยนาบินูห์ที่ฝรั่งเรียกว่า ในอาณานิคมโลก เล่ากันว่าหลังจากน้ำท่วมโลกเป็นเวลา 40 วัน 40 คืน เมื่อน้ำลดนาบินูห์จึงขึ้นจากเรือเห็นอาหารเรือเล็กน้อยเลยเอาอาหารหลายชนิดมารวม ๆ กันไม่ว่าจะเป็นข้าวเจ้า ข้าวเหนียว ข้าวโพด ข้าวสาลี ถั่วเหลือง ถั่วดำ มะพร้าว น้ำตาล เครื่องเทศ ฯลฯ เอามารวมกันต้มจากนั้น ก็กวนจนกลายเป็นอาหาร หรือขนมชนิดหนึ่ง

เมื่อถึงวันอาซุร หรือวันใดวันหนึ่งของเดือนมุฮัรรัมชาวบ้านจะตกลงกันว่าจะทำอาซุรเมื่อไร เมื่อถึงวันนั้นต่างคนก็เอาข้าวเจ้า ข้าวโพด ฯลฯ คนละนิดคนละหน่อยมารวมกันบางครั้งก็ตกลงว่าจะเอาข้าวสารคนละเท่าไหหรือถ้าใครมีมะพร้าวก็จะให้มะพร้าวถ้าหากขาดเหลืออะไรก็จะเก็บเงินซื้อ เช่น น้ำตาล เครื่องเทศ เป็นต้น จากนั้นจะรวมตัวที่มีสยิด แล้วจะมีพ่อครัวหรือแม่ครัวเป็นผู้ดูแลซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ แบบประสบการณ์ในการกวนอาซุรด้วยความชำนาญเรื่องสัดส่วนต่าง ๆ

ครั้งสมัยก่อนจะมีการกวนอาซุรที่มีสยิดเท่านั้นจะไม่ทำกันตามบ้านแต่ปัจจุบันนอกจากจะทำกันที่มีสยิดแล้วบางทีจะมีการทำตามบ้านโดยการชวนเพื่อนบ้านเรือนเคียงมารวมกันทำแล้วลงมือช่วยกันทำสร้างความครึกครื้นและความสามัคคีให้เกิดขึ้นในกลุ่ม

การกวนอาซุรนั้นเพื่อเป็นการให้เยาวชนได้ระบิกอยู่ตลอดอย่าลืมตน เมื่อมีสิ่งทรัพย์สินแล้วให้เอื้อเฟื้อต่อผู้อื่นให้ระลึก และอย่าได้ดูถูกอาหาร

ปัจจุบันการทำอาซุรจะมีการประยุกต์โดยการเพิ่มไข่ไก่ ไข่เป็ด เนื้อวัว เนื้อไก่ นม เนย ฯลฯ แต่มีรสชาติที่อร่อยมากยิ่งขึ้น ทั้งยังเป็นการเพิ่มคุณค่าทางโภชนาการอีกด้วย

เดือนซอฟาร เป็นเดือนที่ 2 (ตรงกับเดือน มีนาคม)

ในสมัยก่อนนี้ เดือนซอฟารชาวมุสลิมจะนิยมทำน้ำซอฟาร เพราะถือเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ แต่ในปัจจุบันนี้ไม่ค่อยนิยมกันมากนัก แต่ก็ยังมีทำกันอยู่ โดยผู้ที่จะทำน้ำซอฟารจะทำในจานขามที่มีสีขาวสะอาดไม่มีลายใด ๆ โดยจะเขียนตัวหนังสือเป็นภาษาอาหรับ ลงในขามนั้น เสร็จแล้วก็จะเติมน้ำลงไป แล้วก็จะทำการอ่านหรือสวดมนต์ขอคุณจากองค์อัลลอฮ์ให้ผู้ที่มีน้ำนี้พ้นจากสิ่งอัปมงคล ผู้ที่ทำน้ำซอฟารนี้ต้องเป็นผู้รู้ผู้ที่ชาวบ้านนับถือในทางศาสนา เช่น โต๊ะอิหม่าม อุสตะห์ เป็นต้น

เดือนร่อฎอฮ์ เป็นเดือนที่ 3 (ตรงกับเดือนมิถุนายน)

เป็นเดือนที่ท่านนบีมุฮัมมัด ศาสดาของมุสลิมประสูติ ซึ่งท่านนบีประสูติ ตรงกับวันจันทร์ที่ 12 ร่อฎอฮ์ ซึ่งถือเป็นวันสำคัญของชาวมุสลิม เพราะในเดือนนี้ชาวมุสลิมจะจัดงานเมาลิดกัน เพื่อระลึกถึงท่านนบีมุฮัมมัด ครอบครัวไหนที่มีฐานะหน่อย ก็จะจัดงานที่บ้าน เชิญแขกและญาติ ๆ มาร่วมพิธี และรับประทานอาหารกัน บางหมู่บ้าน, ชุมชน ก็จะไปจัดกันที่มัสยิด โดยจะไปช่วยกันทำที่มัสยิด วัตถุประสงค์ที่จัดงานนี้ ก็เพื่อระลึกถึงท่านนบีมุฮัมมัด โดยการสวดดูอาร์ อ่านอัล-กรุอ่าน อุทิศให้ท่านนบีมุฮัมมัด

เดือนราญับ เป็นเดือนที่ 7 (ตรงกับเดือน สิงหาคม)

เป็นเดือนสำคัญอีกเดือนหนึ่ง คือเป็นเดือนที่ท่านศาสดา มุฮัมมัดขึ้นไปพบกับองค์อัลลอฮ์ เพื่อที่รับองค์การอัลลอฮ์ นั่นก็คือ การละหมาดวันละ 5 เวลา ที่ชาวมุสลิม ถือปฏิบัติจนถึงทุกวันนี้ โดยมีมาลาอิกัดที่ชื่อว่า จิบรอลเฮล ซึ่งเป็นตัวแทนจากอัลลอฮ์เป็นผู้นำทางและก็มียานพาหนะ ชื่อว่า (บอริก) มีลำตัวเป็นม้า หน้าเป็นคน มีปีกสามารถบินได้ มีความเร็วมาก ให้ท่านนบีขึ้นไปพบองค์อัลลอฮ์ ซึ่งในระหว่างทางที่ไปนั้น ทำให้ท่านศาสดามุฮัมมัดได้เรียนอะไรหลาย ๆ อย่าง ได้เห็นในสิ่งที่ไม่เคยเห็น และใน 1 เดือนของเดือน ราชับนี้ มุสลิมสามารถที่จะถือศีลอดได้ทุก ๆ วัน ในแต่ละวัน จะมีผลบุญจากการถือศีลอดแตกต่างกันไป

เดือนชะอ์บาน เป็นเดือนที่ 8 (ตรงกับเดือนกันยายน)

จะมีวันสำคัญอยู่ก็คือ ในคืนของวันที่ 15 นั้น จะสำคัญมากต่อชาวมุสลิม คือเรียกว่า คืน “นิซฟู ชะอ์บาน” ชาวมุสลิมจะช่วยกันทำขนมหวานหรือซื้อขนมไปรอมันที่มัสยิด หลังจากที่ทำการละหมาดมัฆริบเสร็จนั้น ก็จะมีการอ่าน อัล-กรุอ่านนั้นคือ ซูเราะฮ์ ญาซีน 3 ครั้ง โดยเชื่อว่า อ่านครั้งแรกจบ ก็ขอคูอาร์จากอัลลอฮ์ให้ (อุมรฺบิณณ) คือ อายุยาว อ่านครั้งที่ 2 สามารถขอคูอาร์ให้ (มุรริชกิ) คือ ทำมาหากินคล่อง อ่านครั้งที่ 3 จบ ก็ขอคูอาร์จากอัลลอฮ์ให้ (ตือต๊บอิมาน) คือ มีความศรัทธา ที่เที่ยงตรงต่อองค์อัลลอฮ์ พอเสร็จก็จะทำการละหมาดอีซอ พอละหมาดเสร็จก็จะมานั่งร่วมรับประทานอาหารขนมหวานที่จัดไว้

เดือนรอมฎอน เป็นเดือนที่ 9 (ตรงกับเดือน ตุลาคม)

เป็นเดือนแห่งเทศกาล การถือศีลอดของชาวไทยมุสลิม การถือศีลอด ถือเป็นวาญิบ (คือต้องทำไม่ทำจะบาป) ต่อชาวมุสลิมเพราะเป็นกฎเป็นรูกน อิสลามข้อที่ 3 สำหรับมุสลิมชายนั้นต้องมีอายุครบ 15 ปี มุสลิมหญิง ก็ต้องมาประจำเดือนแล้ว โดยทุก ๆ คืน ของเดือนนี้ ชาวมุสลิมทั้งชาย – หญิง จะพากันไปละหมาดที่มัสยิด คือ การละหมาดตาราเวฮ์ ใน 1 เดือนนี้ ใครทำความดีก็จะได้รับผลบุญมหาศาล และจะมีคืนสำคัญอยู่เป็น (ลัยลาตุลกอดร์) ที่เชื่อกันว่ามาลาอิกัด จะลงมา

บนโลกมนุษย์ถ้าใครที่พบเจอกับมลาอิกัต องค์นี้ก็สามารถที่จะขออะไรก็ได้ อัลลอฮ์ให้หมด ยกเว้นสิ่งที่ไม่ดี และหลังจากวันที่ 15 ของเดือน สามารถที่จะบริจาคซากาตฟิตเราะฮ์ (ซึ่งเป็นกฎกุณอิสลามข้อที่ 4) ว่าญิบต้องบริจาค สามารถบริจาคได้จนถึงเข้าก่อนละหมาดในวันฮารีรายอออิดิลฟิตรี

เดือนเซาวัล เป็นเดือนที่ 10 (ตรงกับเดือนพฤศจิกายน)

เป็นเดือนที่ ชาวมุสลิมต่างรอคอยมากที่สุด เพราะมีเทศกาลสำคัญคือ หลังจากวันที่ 1 เดือนในเดือนรอมฎอนทำการถือศีลอดมานั้น พอถึงวันที่ 1 ของเดือนเซาวัล ถึง วัน "ฮารีรายอออิดิลฟิตรี" หรือที่เรียกว่า รายอปอซอซึ่งจะมีพิธีต่างๆ คือ ในช่วงเช้าชาวมุสลิมจะไปรวมตัวกันที่มัสยิดทุกคนจะร่วมกันละหมาดซุนัตฮารีรายอ เสร็จแล้วจะสละมกันจับมือขอมาอัฟกันใครที่ทะเลาะกันให้คืนดีกัน ใครทำอะไรกับใครให้ขอโทษกัน อัลลอฮ์ จะยกโทษให้ทุกคน และจะมีการแจกเงินให้แก่เด็กๆ ทุกคน เสร็จแล้วต่างแยกย้ายกันกลับบ้าน โดยในแต่ละครอบครัวก็จะมีการทำของกินมากมาย ทั้งขนมหวานต่างๆ นานา แต่จะมีอยู่อย่างหนึ่งที่ทุกบ้านจะนิยมกันถือเป็นเทศกาลนั้นคือ ทำตูปะ (คือทำกับข้าวเหนียวแล้วนึ่ง) หลังจากวันฮารีรายอออิดิลฟิตรี ก็จะมีการปอซอต่อเป็นปอซอสุนัต ใครจะปอซอก็ได้ไม่บังคับ จะปอซอ 6 วัน เรียกว่า ปอซอ 6 พอในวันที่ 7 ก็จะรายอออีกวันหนึ่ง เรียกว่า รายอแน ก็คือรายอหก ในวันนี้เกือบทุกบ้านจะนิยมเลี้ยงข้าวกันแล้วแต่ว่าใครจะทำอะไรเลี้ยง จะมีการไปเยี่ยมญาติๆ เป็นวันพบปะญาติๆ

เดือนซุลฮิจญะห์ เป็นเดือนที่ 12 (ตรงกับเดือน มกราคม)

เป็นอีกเดือนหนึ่งที่สำคัญของชาวมุสลิม เพราะในวันที่ 10 ของเดือนนี้เป็นวันฮารีรายออฮิลอฮ์ฮารี หรือที่เรียกว่า รายอกีรบาน โดยจะรายอกัน 3 วัน คอน ในวันที่ 10 – 12 ของเดือน

ในช่วงเช้าของวันแรก ก็จะไปละหมาดกันที่ มัสยิด เหมือนกับ รายอปอซอ เสร็จก็แยกย้ายกันกลับบ้าน โดยในวันฮารีรายอนี้ ชาวมุสลิมที่มีฐานะจะเชือดวัวกัน ที่เรียกว่า "กีรบาน" โดยวัว 1 ตัว สามารถแยกเป็น 7 ส่วน เท่าๆ กัน แล้วแต่ใครต้องการกี่ส่วน นำไปประกอบอาหารเลี้ยงกันหรือถ้าบ้านไหนที่ไม่อยากทำอาหารก็จะเอาไปแจกให้กับชาวบ้านที่ยากจนที่เกิดเป็นรายอกีรบานขึ้นก็เพื่อระลึกถึง ท่าน นบีอิบรอฮีม กับท่าน นบีอิสมาแอล

โดยมีประวัติว่า ในสมัยของท่าน นบีทั้งสองนั้น ท่าน นบีอิบรอฮีมซึ่งเป็นพ่อของท่าน นบีอิสมาแอล ได้ฝันว่า พระองค์ อัลลอฮ์ได้ให้ท่าน นบีอิบรอฮีมทำการกีรบาน สิ่งที่ตนรักที่สุด นั่นคือสิ่งที่ท่านรักที่สุดก็คือลูกชายคนเดียวของท่าน คือ นบีอิสมาแอล ซึ่งท่าน นบีอิสมาแอล ก็ยินยอมถ้าเป็นความประสงค์ของอัลลอฮ์ พอตกเข้าท่าน นบีอิบรอฮีมก็พาท่าน นบีอิสมาแอลจะไปกีรบาน (ก็

คือเชือดคอให้เลือดไหล) ในระหว่างที่เชือดนั้นอัลลอฮ์ ก็ได้เปลี่ยนนบีอิสมาแอล เป็น “กิบะห์” ซึ่งมีรูปร่างหน้าตาคลายกับแพะในปัจจุบัน

นับตั้งแต่นั้นจนถึงปัจจุบัน ชาวมุสลิมก็จะก๊อบบานสัตว์ที่ตนเองรัก ที่มีรูปร่างสมบูรณ์แข็งแรง โดยปัจจุบันจะนิยม ก๊อบบานวัวเพราะเป็นสัตว์ที่หาง่าย

ประเพณีต่าง ๆ ในรอบปี ของชาวบ้านหน้าถ้ำ

วัฒนธรรมอันหลากหลายที่มาจากความเชื่อและหลักปฏิบัติยาวนานหลายช่วงอายุคนทั้งวัฒนธรรมของชาวไทยพุทธ และมุสลิมในพื้นที่ภาคใต้ตอนล่างจะมีลักษณะคล้ายคลึงกัน เช่น งานสงกรานต์ จะมีการทำบุญสงน้ำพระพุทธรูป อาบน้ำคนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้าน ถวายอาหารพระ ทำพิธีสวดกระดูก งานประเพณีลอยกระทง ในบางท้องถิ่นก็จะเสริมการแสดงต่าง ๆ เช่น รำวง การประกวดคนมาศประกวดกระทงสวย เป็นต้น วัฒนธรรมที่โดดเด่นของชาวบ้านหน้าถ้ำ ที่เป็นเอกลักษณ์สำคัญได้แก่

ประเพณีวันสาดเดือนสิบ (ชิงเปรต)

เป็นงานที่จัดยิ่งใหญ่ในรอบปีของวัดหน้าถ้ำจะจัดขึ้นในวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 (เป็นวันรับเปรต) ซึ่งมีความเชื่อว่าวันดังกล่าวนั้นจะมีการปล่อยวิญญาณของบรรพบุรุษมาเยี่ยมบ้านลูกหลานก็จะไปทำพิธีต้อนรับที่วัด โดยจะต้องเตรียม ขนมต้ม ขนมลา ขนมกระยาสาด ขนมเจาะหู ขนมบ้า โดยนำไปวางที่ร้านเปรตซึ่งอยู่ในบริเวณวัด พอถึงเวลาก่อนเพลจะมีการเชิญวิญญาณลงมารับเครื่องเสวย พอหลังเวลาเที่ยงไปแล้วคนที่ไปร่วมงานต่างก็เข้าไปแย่งขนมที่ที่วางอยู่ในร้านเปรต ส่วนขนมอีกส่วนหนึ่งจะเอาไปไว้ในบัวสกลให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว และเขาจะมีการทำบุญโดยมีการเขียนชื่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับแล้วเอาไปใส่ไว้ในบัว หรือที่ใส่กระดูกคนตาย โดยเขาจะจำลองขึ้นทำเป็นชั้นใหญ่ เมื่อเวลาประมาณ 10.00 น. พระก็จะมีการสวดและจะมีการตักบาตร จากนั้นก็จะถวายภัตตาหารแก่พระภิกษุหลังจากนั้นพระภิกษุสงฆ์ก็จะดึงสายสิญ्ธ เพื่อให้ชาวบ้านหรือเด็ก ๆ ที่มาร่วมงานไปแย่งขนมและสิ่งของที่วางอยู่บนร้านเปรตที่ชาวบ้านนำมาวางไว้ จากนั้นก็จะเป็นการเสร็จพิธีในวันรับเปรต

หลังจากวันรับเปรต 15 วันก็จะเป็นวันส่งเปรตอีกก็จะมีพิธีเหมือนกับวันรับเปรต แต่จะแตกต่างกันตรงที่วันส่งเปรตนั้นจะมีการเทศนาของพระ 1 กัณฑ์และของที่นำมาวางบนร้านเปรต

นอกจากขนมต่าง ๆ เหมือนกันรับเปรตแล้ว แล้วก็จะมีการเพิ่มเติมคือ ข้าวสาร หัวหอม กระเทียม น้ำตาล น้ำปลา กะปิ และของแห้งต่าง ๆ มาผูกรวมกัน และนำไปวางพร้อมกับขนมดังกล่าว

ในวันสงเปรตนั้นก็จะมีเสาไว้สำหรับเปรตป็นขึ้นไป ซึ่งจะเป็นเสาที่สูงส่วนใหญ่จะทำด้วยต้นหมากแล้วทาน้ำมัน แล้วจะมีสิ่งของหรือเงินเสียไว้ที่ยอดเพื่อเป็นรางวัลและก็จะมีการบ้านป็นขึ้นไปเอาได้ทุกปี ซึ่งได้สร้างความสนุกสนาน ให้แก่คนที่มาร่วมงานเป็นอย่างมาก ประเพณีวันสาตเดือนสิบ หรือประเพณีชิงเปรตนั้น เป็นประเพณีที่มีการปฏิบัติกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และปัจจุบันประเพณีวันสาตเดือนสิบก็จะเป็นประเพณีที่จัดกันยิ่งใหญ่ในรอบปีของวัดหน้าถ้ำ ซึ่งไม่ใช่เพียงชาวบ้านหน้าถ้ำเท่านั้น ที่มาร่วมงาน แต่ก็จะมีคนท้องถิ่นอื่นจำนวนมากที่มาร่วมงานในวันดังกล่าวก็จะมีแห่ขบวนรอบ ๆ หมู่บ้านหน้าถ้ำ ซึ่งนอกจากเป็นประเพณีที่จัดกันทุกปี แต่ยังเป็น การส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดหน้าถ้ำอีกด้วย

ประเพณีตักบาตรเทโว

ประเพณีตักบาตรเทโวเป็นประเพณีอย่างหนึ่งของไทยพุทธในหมู่บ้านหน้าถ้ำที่นิยมปฏิบัติกันมาในวันออกพรรษา ซึ่งวันนี้ ตรงกับวัน แรม 1 ค่ำ เดือน 11 เป็นวันทำบุญพิเศษ อีกวันหนึ่งคำว่า ตักบาตรเทโว ย่อมาจาก เทโวโรณะ แปลว่า ลงมาจากเทวโลก หมายถึง วันที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงมาจากดาวดึงส์เทวโลก เพื่อโปรดพระพุทธศาสนาเมื่อออกพรรษาก็เสด็จลงมา มีประชาชนมาตักถวายอาหารบิณฑบาตรกันเนืองแน่น ที่เมือง สังกัสส์ พุทธศาสนิกชน จึงถือเอา การตักบาตรเทโวนี้ ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนปัจจุบัน

กิจกรรมที่ชุมชนแสดงออกถึงความศรัทธาต่อประเพณีตักบาตรเทโว ในชุมชนบ้านหน้าถ้ำ มีกิจกรรมในวันประเพณีตักบาตรเทโวดังนี้ กิจกรรมตามครัวเรือนในชุมชน

การทำข้าวต้มลูกโยน การเตรียมของทำบุญใส่บาตร กิจกรรมในวัดคูหาภิมุข การจัดพานพุ่ม การเตรียมสถานที่ บริเวณวัดในของวัดคูหาภิมุขเพื่อให้ชุมชนได้ทำบุญตักบาตร

ในกิจกรรมดังกล่าว ทางวัดและชุมชนได้ตระเตรียมงานก่อนการทำบุญตักบาตร 1 วัน ชุมชนตำบลหน้าถ้ำ และชุมชนใกล้เคียงร่วมกันตักบาตรเทโว เมื่อการทำบุญใส่บาตรประเพณีตักบาตรเทโวเสร็จเรียบร้อยแล้วพระสงฆ์ประพรมน้ำพระพุทธมนต์ให้แก่ทุกคน

ประเพณีการรับเทวดา

ชาวบ้านเชื่อว่าเทวดาเป็นผู้คุ้มครอง รักษา คน สัตว์ต่าง ๆ และบ้านเรือนภายในท้องถิ่น และเชื่อกันว่าในตัวเรามีเทวดาคู่ครองรักษาและถ้าวันเวลาไหนไม่มีเทวดารักษาจะทำให้เกิดเหตุ

ไม่ดี เช่น ถ้าไม่มีเทวดาจะทำให้เกิดอุบัติเหตุ สัตว์เลี้ยงจะเกิดโรคระบาดตายและจะเกิดอันตรายอื่น ๆ เช่น ไฟไหม้ พายุพัด บ้านเรือนพังทลาย ชาวบ้านจึงทำพิธีบวงสรวงเทวดาขึ้นและเรียกวันนี้ว่าวันรับเทยมดา (วันรับเทวดา) ซึ่งจะจัดทำพิธีในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 ของทุกปี

ชาวบ้านหน้าถ้ำได้ดำเนินการและพิธีกรรมตามความเชื่อ ดังนี้

1. สร้างบ้านเทวดา โดยใช้หยวกกล้วยเป็นลายสวยงาม
2. เตรียมเครื่องสังเวยเทวดา เช่น ข้าว ปากหม้อ ปลา มีหัวมีหาง ข้าวเหนียวต้ม น้ำตาล ข้าวสาร น้ำ ดอกไม้รูปเทียน
3. พิธีการรับเทวดา ชาวบ้านในท้องถิ่นได้นำเครื่องสังเวยเทวดามาที่วัด เวลา 19.00 น. มรรคทายกทำพิธีบวงสรวงเทวดา ได้กล่าวบทสวดชุมนุมเทวดา มีดังนี้ ตั้งนะโม 3 จบ สวดอัญเชิญเทวดา (ชุมนุมเทวดา)

“นโม ใครจะไหว้เทวดาทั้งหลายได้เชิญมาวันนี้ เป็นวันดี ขอเชิญท่านลงมารับเอาเครื่องบูชาสังเวย (โปรยข้าวสาร) จะข้าจะเขฉันขอจ้กวาเรท้าวเทวดา พระอินทร์ พระพรหม พยายม ท้าว ยักษ์ สิทธิศักดิ์ทุกองค์ ทศกัณฐ์ มั่นคง เชื้อวงศ์ เทวดา ขอเชิญลงมารับเอาของบูชา”

เสร็จพิธี ชาวบ้านได้นำน้ำมนต์จากพิธีไป ประพรมตนเองสัตว์เลี้ยงตลอดจนบ้านเรือน เพื่อเป็นสิริมงคลต่อไป ประเพณีการรับเทวดาของชาวบ้านหน้าถ้ำยังคงจัดขึ้นทุกปี จะมีชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่และต่างจังหวัดมาร่วมพิธีกันมากมาย

งานบุญชักพระ

เชื่อกันว่าพระพุทธเจ้าลงมาจากสวรรค์ไปโปรดพระบิดามารดา ชาวบ้านจึงทำเรือพระมารับพระพุทธเจ้า พระครูพรหมทอง จททสิริ เจ้าอาวาสองค์ที่ 4 ได้เริ่มจัดสร้างเรือพระที่ใช้คนลาก มีหัวเป็นรูปงูใหญ่ (งูจงอาง) ซึ่งปกติเรือของวัดต่าง ๆ จะเป็นหัวพญานาค พิธีชักพระหยุดในสมัยพระพุทธไสยาจักร์ เจ้าอาวาสองค์ที่ 7 เพราะเมื่อลากไปแล้วไม่ลากกลับมา ชาวบ้านจึงไปเที่ยวในเทศกาลชักพระที่อื่น

เมื่อเทศกาลสาทรเดือนสิบหนหลัง (ส่งเปรต) ชาวบ้านพากันไปตีกลองที่วัด (ไปคุ้มพระ) เมื่อถึงเวลาชักพระ (ลากเรือที่ทำพระพุทธรูปขึ้นไปประดิษฐานบนเรือที่ทางวัดร่วมกับชาวบ้านทำขึ้น) ในวันแรม 21 ค่ำ เดือน 11 ค่ำ ในช่วงเช้าชาวบ้านจะมาพร้อมกัน จากนั้นนำพระพุทธรูปที่ทำด้วยไม้มะม่วงหิมพานต์ ขึ้นประดิษฐานบนเรือพระ แล้วเริ่มชักออกนอกบริเวณวัด ไปค้างคืนที่บ้านปู่ พอวันรุ่งขึ้นลากกลับวัด ซึ่งสร้างความสนุกสนานให้กับผู้ลากเรือเป็นอย่างมาก เพราะเวลาลากผ่านน้ำจะเล่นน้ำและโคลนกัน เป็นการสร้างความคุ้นเคยและความสามัคคีให้กับชาวบ้านด้วย

ประเพณีชักพระนี้เชื่อกันว่า มีมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล เป็นงานบุญที่ยิ่งใหญ่ในวันออกพรรษา ซึ่งตรงกับวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 โดยเป็นประเพณีที่พุทธศาสนิกชนในหลาย ๆ จังหวัดทางภาคใต้ เช่น สงขลา สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช พัทลุง ปัตตานี ยะลา นิยมปฏิบัติกันเมื่อถึงงานบุญเทศกาลวันออกพรรษา ก็ได้มีงานบุญประเพณีชักพระพร้อมกันด้วย

สงกรานต์

ประเพณีสงกรานต์เป็นประเพณีที่ชนชาติไทยได้รับแบบอย่างประเพณีสงกรานต์มาจากประเทศอินเดียแต่มีในประเทศไทยประเทศเดียวที่นำประเพณีนี้มาเป็นประเพณีสำคัญ แม้กระทั่งประเทศเพื่อนบ้านของไทย อย่าง พม่า กัมพูชาและลาว ก็มีประเพณีสงกรานต์เช่นเดียวกัน

สำหรับประเทศไทยนั้นประเพณีสงกรานต์จะอยู่ในระหว่างวันที่ 13 -15 เมษายนของทุกปี วันสงกรานต์ถือว่าเป็นวันปีใหม่ไทย และในประเทศไทยก็ยังมีประเพณีสงกรานต์ที่ต่างกัน เช่น สงกรานต์ล้านนา สงกรานต์พระประแดง เป็นต้น ประเพณีสงกรานต์ของบ้านเนียงและชาวหน้าถ้ำถือว่าเป็นประเพณีสงกรานต์ของท้องถิ่น เพราะจะมีความแตกต่างกันมากกับประเพณีสงกรานต์ทั่ว ๆ ไป โดยประเพณีสงกรานต์ของบ้านเนียงและหน้าถ้ำจะมีการจัดประเพณีสงกรานต์ในวันพร้อม คือจะจัดในวันที่ทุกคนในหมู่บ้านมีความพร้อมและสะดวกที่จะร่วมงาน โดยจะจัดในช่วงเดือนเมษายนของทุกปี เหมือนกันต่างกันตรงที่ไม่ใช่วันที่ 13 -15 เท่านั้น โดยชาวบ้านจะนัดวันที่ทุกคนพร้อมจัดประเพณีสงกรานต์ จะมีการนิมนต์พระมาจากวัดใกล้เคียงให้มาทำพิธี การทำพิธีจะอยู่ในช่วงเช้า สรงวนจำนวนพระที่จะมานิมนต์นั้นจะไม่จำกัดจำนวนรูปเพราะสงกรานต์นั้น จะเริ่มเมื่อพระมาพร้อมกัน

ปัจจุบันประเพณีสงกรานต์ก็ไม่ค่อยจัดกันอย่างยิ่งใหญ่เหมือนแต่ก่อน โดยเฉพาะในช่วงปีสองปีที่ผ่านมาเนื่องจากเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ผู้คนจึงไม่ค่อยกล้าออกมาเล่นน้ำกัน แต่ก็ยังมีเด็กๆ เล่นน้ำกันตามบริเวณข้างถนนกันอย่างสนุกสนานในเทศกาลสงกรานต์

ลอยกระทง

งานประเพณีลอยกระทง จะจัดขึ้นในคืนขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 ซึ่งตรงประมาณเดือนพฤศจิกายน โดยแต่ก่อนนั้นจะจัดกันอย่างยิ่งใหญ่ในบริเวณสระน้ำในวัดหน้าถ้ำ ซึ่งก็จะมีพุทธศาสนิกชนที่อยู่ในท้องถิ่นหน้าถ้ำและบ้านเนียงมาร่วมงานกันอย่างสนุกสนาน ตลอดจนมีชาวมุสลิมที่อยู่บริเวณใกล้เคียงมาร่วมในงานด้วย เพราะว่าจะมีการจัดการแสดงต่างๆ และมีเวทีประกวดนางนพมาศ

ปัจจุบันก็ยังมีการจัดประเพณีลอยกระทงภายในบริเวณสระน้ำในวัดหน้าถ้ำทุกปี แต่ก็ไม่มีผู้คนมาเที่ยวคึกคักเหมือนแต่ก่อน อาจจะเนื่องมาจากเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ และชาวหน้าถ้ำส่วนใหญ่จะออกไปลอยกระทงตามตัวเมืองยะลาเพราะว่ามีการจัดงานที่ยิ่งใหญ่ จึงทำให้งานลอยกระทงในบริเวณวัดหน้าถ้ำนี้มีผู้คนบางตา แต่ก็ยังสร้างความสนุกสนานให้แก่ที่คนมาร่วมงาน ส่วนงานการแสดงต่างๆได้ยกเลิกไปหมดแล้ว ตลอดจนการประกวดนางนพมาศก็ได้ยกเลิกไปแล้ว เหลือแต่เพียงการลอยกระทงเพียงอย่างเดียว

หลักการของศาสนาอิสลามเกี่ยวกับการจ่ายชะกาต เงินทอง ทองคำ ข้าวเปลือก ซากาตฟิตเราะห์ เพื่อการช่วยเหลือคนเดือดร้อนในชุมชน

จะเห็นได้ว่าในท้องถิ่นนี้มีชาวมุสลิมอาศัยอยู่เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งนอกจากการช่วยเหลือซึ่งกันและระหว่างคนในชุมชนแล้ว หลักศาสนาก็ยังกำหนดเพื่อให้คนที่เหลือจะกินมาช่วยคนที่ไม่มีอันจะกินเพื่อความเสมอภาคในการดำรงชีวิตในสังคม

ศาสนาอิสลามมีหลักปฏิบัติที่คนมุสลิมทุกคนต้องปฏิบัติกล่าวคือ รุกนอิสลาม ที่บัญญัติไว้ 5 ประการด้วยกัน และหนึ่งในรุกนอิสลามที่คนมุสลิมส่วนหนึ่งต้องปฏิบัติในทุกรอบ 1 ปี คือ “ชะกาต”

ซากาตนั้น กล่าวได้ว่าเป็นข้อบัญญัติของหลักเศรษฐศาสตร์อิสลามที่ต้องการลดช่องว่างความแตกต่างของฐานะทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ เป็นทั้งป้องกันและแก้ไขปัญหาคความยากจนอันเป็นปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นในสังคมโดยทั่วไป

คำว่า “ชะกาต” เป็นคำที่มาจากภาษาอาหรับว่า “ชะกาฮ” แปลว่า ความจำเริญของงาม หรือ การขัดเกลาจิตใจ

ชะกาต นั้นเป็นงานจ่ายทานบังคับสำหรับมุสลิมที่มีทรัพย์สินเงินทองครบ จำนวนที่..... กำหนดไว้ว่าจะต้องจ่ายให้แก่ผู้มีสิทธิรับตามอัตราที่ได้กำหนดไว้แล้ว

อิสลามถือว่า จำนวนของทรัพย์สินที่....นำไปจ่ายเป็นทานชะกาฮนั้นยังความจำเริญและอภายให้แก่ส่วนที่เหลือจากที่ได้จ่ายไปและเป็นการชำระกิเลสผู้บริจาคคนนั้นด้วย ดังได้กล่าวไว้ในบทบัญญัติอัลกุรอาน อาทิ

จงดำรงละหมาดและจงบริจาคชะกาต (2:110)

จงรับเอาทานจากสมบัติของพวกเขาเพื่อเจ้า (มุฮัมมัด) จะได้ชำระพวกเขาให้สะอาดและขัดเกลากพวกเขา (ด้วยทานนั้น) (9:103) และพระองค์เท่านั้น คือผู้ทรงให้งอกเงยซึ่งส่วนต่าง ๆ แห่งพันธุ์ไม้เลื้อย และพันธุ์ไม้เลื้อยและต้นอินทผลัมและไร่นา ซึ่งผลของมันมีต่าง ๆ ชนิด และต้นมะกอก และต้นทับทิมที่ละม้ายกัน และที่ไม่ละม้ายกัน จงบริโภคผลของมันเมื่อมันออกผลและจงจ่ายส่วนของมัน (ซึ่งต้องบริจาคเป็นทาน) ในวันเก็บเกี่ยวของมันและจงอย่าสุ่ยสุรายแท้จริง อัลลอฮ์ไม่ทรงรักผู้สุ่ยสุราย (6:142)

ประเภทของชะกาต แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

ชะกาตมาล หรือชะกาตทรัพย์สิน หมายถึง การที่มุสลิมผู้ถือครองทรัพย์สิน ตามพิกัดที่ศาสนากำหนดไว้จนครบ 1 ปี หรือช่วงระยะเวลา หนึ่งจะต้องทานบังคับให้แก่มุสลิม ซึ่งมีทั้ง 9 ประเภท ตามอัตราที่ถูกกำหนดไว้

ชะกาตฟิตเราะฮ์ หมายถึง การที่มุสลิมทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย จะต้องจ่ายทานบังคับให้แก่มุสลิมโดยใช้อาหารหลักของท้องถิ่นบริจาคตามพิกัดที่ถูกกำหนดไว้

คุณสมบัติของผู้ที่ต้องบริจาคชะกาต ได้แก่ มุสลิมผู้ไม่เป็นทาส แต่เป็นผู้ถือครองทรัพย์สิน ตามพิกัดครบรอบ 1 ปี หรือช่วงระยะเวลาที่ศาสนากำหนด เช่น หากเป็นชะกาตธัญญาหารให้จ่ายหลังจากเก็บเกี่ยว ชะกาตขุมทรัพย์ต้องจ่ายเมื่อพบหรือได้มาโดยไม่ต้องรอรอบ 1 ปี

ส่วนคุณสมบัติ คุณสมบัติของผู้ที่จะต้องบริจาคชะกาตฟิตเราะฮ์ สรุปเป็นข้อ ๆ ได้คือ

1. เป็นมุสลิมทั้ง ชาย หญิง เด็ก และผู้ใหญ่
2. มีทรัพย์สินเหลือจากปัจจัย 4
3. มีชีวิตอยู่จนถึงเวลาพลบค่ำของวันสุดท้ายในเดือนรอมฎอน

ฉะนั้นจึงถือเป็นหน้าที่ของผู้ปกครองต้องจ่ายชะกาตฟิตเราะฮ์ให้แก่ผู้ที่อยู่ในความรับผิดชอบ เช่น หัวหน้าครอบครัว ต้องดำเนินการจ่ายชะกาตของผู้ที่อยู่ในความรับผิดชอบทุกคน เพื่อนำไปมอบแก่มุสลิมที่ความเหมาะสมที่จะรับชะกาต

ผู้มีสิทธิรับชะกาต คือบุคคลที่พระองค์อัลลอฮ์ (ซุบฮานาฮูวตาอาลา) ได้กำหนดไว้ในคำภีร์อัลกุรอานให้เป็นผู้ที่มีสิทธิรับชะกาต มี 8 ประเภท ดังใจความว่า

“แท้จริงทานต่าง ๆ (ที่กำหนดบังคับ) นั้นบริจาคให้ผู้ยากจน อนาถา เจ้าหน้าที่ ผู้รับอิสลามใหม่ ๆ ปลดปล่อยทาส ผู้มีหนี้สิน ล้นพ้นตัว ไข้ในหนทางของอัลลอฮ์ ผู้เดินทาง เป็นข้อบังคับจากอัลลอฮ์ และอัลลอฮ์เป็นผู้ทรงรอบรู้ ทรงปรีชาญาณ” (9:67)

จากโองการนี้ สรุปได้ว่า ผู้มีสิทธิรับชะกาตได้แก่

1. คนอนาถา (ปะกัร) คือผู้ที่มีความเป็นอยู่อย่างแร้นแค้นไม่มีทรัพย์สินได้

2. คนขัดสน (มีสกิน) คือ ผู้ที่มีรายได้ ไม่พอกับรายจ่าย เช่น คนที่หาเช้ากินค่ำ แม่หม้าย ลูกกำพร้าที่ยากจน

3. เจ้าหน้าที่เก็บชะภาต เรียกว่า "อัล – อามีน" จะทำหน้าที่เก็บ.....ชะภาต เข้ามาใช้ใน คลังชะภาต ซึ่งเรียกว่า "บัยตุลมาล" แต่จะพิจารณาแจกจ่ายให้แก่บุคคลที่เหมาะสม

4. ผู้เข้ารับอิสลามใหม่ ๆ (มุอัลลัป)

5. ทาสที่ได้รับอนุมัติจากนายให้นำเงินไปไถ่ทอนให้เป็นอิสระ (ปัจจุบันไม่มีแล้ว)

6. ผู้มีหนี้สินพันตัว อันเป็นหนี้ที่ไม่ได้เกิดจากการทำผิด ศาสนบัญญัติ เช่น เล่นการพนัน

7. ผู้ที่ดำเนินการในกิจการต่าง ๆ หรือทำการต่อสู้เพื่อรักษาไว้ซึ่งหลักการอิสลาม (สะบิลิลละฮ)

8. ผู้ที่อยู่ในระหว่างเดินทางไกล และอยู่ในภาวะที่ต้องการความช่วยเหลือ เช่น ขาดปัจจัยเดินทางกลับบ้าน

อนึ่ง บุคคลทั้ง 8 ประเภทนี้ต่างก็อยู่ในสถานที่ที่รับชะภาตพิตราะห์ให้ได้เช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ะกิร , และมีสกิน

สิ่งที่จะต้องจ่ายออกเป็นชะภาต

1. ทองคำ เงินแท่ง และเงินตรา อัตราการบริจาค 2.5 เปอร์เซนต์ เงินแท่ง 200 ดิรฮัม เท่ากับ 595 กรัม หรือ 39.67 บาท (น้ำหนักทองคำ) ต้องบริจาค 5 ดิรฮัม ซึ่งเท่ากับ 1.4875 กรัม หรือ 0.99167 บาท ทองคำ 20 ดินาร์ ซึ่งเท่ากับ 85 กรัม หรือ 5.67 บาท (น้ำหนักทอง 1 บาท เท่ากับ 15 กรัม)

เงินตราที่ใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน หากเก็บสะสมไว้เกินราคาของราคาทองคำหนัก 85 กรัม หรือ 5.67 บาท จะต้องบริจาค เท่ากับอัตราของเงินและทองคำ คือ เท่ากับ 2.5 เปอร์เซนต์

ฉะนั้นเงินตราที่ตั้งจำนวนกำหนดที่ต้องออกชะภาตนั้นจึงไม่ตายตัว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับราคาทองคำในปีนั้น ซึ่งนับว่าเป็นความยุติธรรมเพราะภาวะเศรษฐกิจ โลกปัจจุบันตัวชี้วัดอย่างดีคือทองคำ หลักการอิสลามที่วางไว้ตั้งแต่กว่า 1400 ปี ที่ผ่านมา จึงยังไม่ล้าสมัย และยังคงเป็นหลักการที่ยืนหยัดต่อการดำรงชีวิตมนุษย์สืบต่อไป

2. ปศุสัตว์ เช่น วัวควาย หากมีต่ำกว่า 30 ตัว ไม่ต้องบริจาคชะภาต 30 ตัวขึ้นไป ต้องบริจาคชะภาตด้วยลูกวัว อายุ 1 ขวบ 1 ตัว 100 ตัว ต้องบริจาคชะภาต ลูกวัวอายุ 2 ขวบ 1 ตัว และ 1 ขวบ 2 ตัว แพะแกะ 40 ตัว 100 ตัว ต้องบริจาคชะภาต 1 ตัว 25 ตัว 300 ตัว ต้องบริจาคชะภาต 3 ตัว 500 – 599 ตัว ต้องบริจาคชะภาต 5 ตัว

3. อนุญาตให้พืชผลที่เพาะปลูกหากในรอบฤดูกาลได้ต่ำกว่า 5 ไร่ หรือ 50 กิโลกรัม ไม่ต้องออกชะกาตแต่หากได้มากกว่า 650 กิโลกรัม จะต้องจ่ายชะกาต ซึ่งมีอัตราที่ต้องจ่าย คือ 10 เปอร์เซนต์ ของผลผลิตสำหรับไร่ นา สวนที่ใช้ให้น้ำฝน และ 5 เปอร์เซนต์ สำหรับไร่ นา สวนที่ใช้ให้น้ำรด (ซึ่งต้องใช้เครื่อง)

4. ธุรกิจการค้าให้จ่ายในอัตรา 2.5 เปอร์เซนต์ต่อปี ซึ่งคิดในทุก ๆ รอบปี โดยคิดจากตัวเงินและทรัพย์สิน (เช่น สินค้าที่อยู่ในสต็อกทั้งเก่าและใหม่ นำมาประเมินราคา) รวมทั้งจำนวนหนี้สินจากลูกหนี้ได้กลับคืนมา ทั้งนี้โดยหักหนี้สินที่เรามีต่อบุคคลอื่นออกแล้ว) หลังจากหักลบกลบหนี้แล้วยังมีเงินเก็บหรือสิ่งที่มีราคาได้ 20,000 บาทต้องจ่าย

5. ขุมทรัพย์ เช่น สัมปทานแร่ เพชรพลอย ป่าไม้ หรือการขุดพบสมบัติต้องจ่ายชะกาต 20 เปอร์เซนต์หรือ 1 ใน 5 ของทรัพย์สินทั้งหมด ซึ่งต้องจ่ายเมื่อพบหรือได้มาโดยไม่มีกำหนดเวลาและอัตรา จำนวนของสิ่งนั้น ๆ ชะกาตพิตเราะฮ์ เป็นชะกาตบังคับสำหรับมุสลิมทุกคนในช่วงสุดท้ายของเดือนรอมฎอนซึ่งทำนาศาต (ศอลา) สิ่งให้บริจาคก่อนไปละหมาดในวัน....ดังหะดีษที่ว่าท่านจงชำระอาหารหนึ่งศอฮ์ (1) ในวันอีดิลฟิตรี (อญนูไมมี)

ชะกาตพิตเราะฮ์ ทำความสะอาดแก่ผู้ถือศีลอด จากความสูญเปล่าและความหยาบคาย และเป็นการเลี้ยงดูแลบรรดาคนขัดสน ดังนั้นบุคคลใดชำระมันหลังจากละหมาดมันก็เป็นเพียงทำทานครั้งหนึ่งจากบรรดาทานทั้งหลาย (อญดาอูด) สิ่งของที่ใช้ในการบริจาค มักใช้สิ่งที่ใช้บริโภคเป็นอาหารหลักของท้องถิ่น เช่น ข้าวสาร ข้าวเหนียว ฯลฯ โดยใช้อัตรา 1 ศอฮ์ เท่ากับ 4 หนาน ในสังคมไทยมุสลิมในท้องถิ่นเรียกว่า “1 กันตัง” แต่อาจใช้เงินโดยคิดตามราคาข้าวจำนวนดังกล่าว

ปัจจุบัน บางมัสยิด มีเจ้าหน้าที่ดำเนินการรับบริจาคชะกาตพิตเราะฮ์ จากคนในหมู่บ้าน โดยรับเป็นผู้กล่าวคือ คณะกรรมการมัสยิด หรือ โต๊ะอิหม่าม ได้ทำการประกาศให้มีการซื้อชะกาตพิตเราะฮ์ กับเจ้าหน้าที่เพื่อ.... จำนวนเงินที่ได้มานั้น ไปดำเนินการตามศาสนบัญญัติ โดยแบ่งส่วนสำหรับบริจาคให้เด็กกำพร้าในหมู่บ้านไว้เป็นทุนการศึกษาหรือใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ถ้าเป็นการนำไปให้เอง ซึ่งส่วนใหญ่มักเป็นข้าวสารจึงควรพิจารณาให้ดีว่า บุคคลที่เราจะนำชะกาตไปให้นั้น เป็นบุคคลที่เหมาะสมที่จะรับหรือไม่ตามหลักการของศาสนา และเช่นเดียวกันผู้จะรับก็ควรพิจารณาตนเองว่าอยู่ในฐานะที่สมควรจะได้รับหรือไม่ จากการที่ได้สอบถามโต๊ะอิหม่ามในหมู่บ้านได้ความว่า ในปีหนึ่ง ๆ มีผู้ที่จ่ายชะกาตพิตเราะฮ์ คิดเป็นเงินประมาณ 25,000 บาท ต่อหนึ่งมัสยิด โดยโต๊ะอิหม่ามได้แบ่งเงินจำนวนหนึ่งไปฝากไว้ที่กองทุนชะกาตที่คณะกรรมการอิสลาม เป็นผู้รับผิดชอบ สำหรับในท้องถิ่นที่ ได้เข้าไปศึกษาพบว่าในเรื่องเงินบริจาคชะกาตนั้น ไม่ว่าจะเป็นชะกาตมัล หรือชะกาตพิตเราะฮ์ ซึ่งเจ้าหน้าที่ได้รับบริจาคในแต่ละมัสยิดนั้น ยังมีได้

จัดเป็นคลังชะกาด หรือบัญชีมูลมาล ช่างหากทุกมัสยิดในชุมชนใกล้เคียง สามารถดำเนินการเก็บรวบรวมชะกาด จากผู้ต้องจ่ายชะกาดไว้เป็นกองกลาง และนำทรัพย์สินเงินทองนี้ไปช่วยเหลือคนยากคนจน ในหมู่บ้านโดยให้เป็นก้อนพอที่จะใช้เป็นทุนในการประกอบอาชีพได้ แม้จะจ่ายได้ปีละน้อยครอบครัว ก็เป็นการช่วยขจัดครอบครัวที่ยากจนให้น้อยลง ซึ่งในปีต่อไป ครอบครัวที่เคยเป็นผู้มีสิทธิรับชะกาด จะเปลี่ยนฐานะมาเป็นครอบครัวที่ต้องจ่ายชะกาด และช่วยครอบครัวอื่น ๆ ต่อไป (นาย ะฮ์ยียูเซ บาดา โต๊ะอิหม่ามให้สัมภาษณ์) และในการจ่ายชะกาด ในสมัยอดีตนั้นจะจ่ายเป็นข้าวสารหรือข้าวเปลือก ซึ่งเป็นสิ่งที่คนในชุมชนในบริเวณเป็นอาหารหลักในท้องถิ่น เช่นเดียวกันกับปัจจุบัน แต่ แนวทางในการจ่ายชะกาดนั้น จะแตกต่างกันบ้างโดยเฉพาะในสมัยก่อนใครจะจ่ายชะกาดกับใครก็ได้ที่สามารถเป็นผู้มีคุณสมบัติที่เหมาะสมในการรับบริจาคชะกาด โดยไม่มีเจ้าหน้าที่หรือโต๊ะอิหม่ามหรือคณะกรรมการมัสยิดเป็นผู้ตัดสินหรือไม่มีกองทุนชะกาดในชุมชน และมีได้มีการติดต่อประสานงานกับคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด เรื่องการรวบรวมทุนชะกาดที่เก็บได้ในแต่มีสัจจะอย่างจริงจัง แตกต่างจากปัจจุบันที่มีการล้งข้าวประชาสัมพันธได้รวดเร็วและได้ประสานงานตลอดเวลา

ปัจจุบันนี้คนรวยที่มีอยู่ในท้องถิ่นนี้ ถ้าเป็นคนที่มีการศึกษาทางศาสนาหรือเป็นคนที่สามัญสำนึก เขาก็จะมีการจ่ายชะกาดตามจำนวนต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้นปีละครั้ง ซึ่งเขาจะถือว่าส่วนที่เป็นชะกาดนั้นมันไม่ใช่สมบัติของเขาแล้ว มันเป็นสมบัติของคนยากคนจน และคนเดือดร้อนในชุมชน ถ้าเขานำส่วนนั้นไปใช้ก็เหมือนนำสมบัติของคนยากคนจนไปใช้ และเขาก็จะดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนอย่างมีความสุข แต่คนที่รวยส่วนใหญ่แล้วจะหลงลืมตัว ลืมแม้กระทั่งการจ่ายชะกาด หรือรู้หลักของศาสนาแต่ก็มีข้ออ้างต่างๆ เพื่อจะรั้งเงินตัวเองไว้บุคคลเหล่านี้จะอยู่ในชุมชนอย่างไม่สงบสุข เพราะว่าเขาไม่มีความเผื่อแผ่ต่อคนเดือดร้อนภายในชุมชน ซึ่งจะสังเกตเห็นได้ชัดเจนคนรวยเหล่านี้จะรวยได้ไม่นาน ทรัพย์สินต่าง ๆ ก็จะหมดไปจนกลายเป็นคนธรรมดา

อาหารที่มีความสัมพันธ์กับคนท้องถิ่นยาลอ

นาซิกาบูหรือข้าวฮ่ำ

นาซิกานูหรือนาซิกือรานู หรือที่รู้จักกันโดยทั่วไป ว่า "ข้าวย่า" เป็นอาหารยอดนิยมของชาวไทยมุสลิม แต่ในปัจจุบันข้าวย่ากลายเป็นอาหารทั่วไปของคนทุกวัย โดยเฉพาะสุภาพสตรีที่ความประสงค์จะลดความอ้วนตามกระแสปัจจุบัน ข้าวย่าจะช่วยให้ได้มากเพราะข้าวย่ามีส่วนผสมของผักเป็นส่วนใหญ่

แม้ข้าวย่าจะมีข้าวเป็นองค์ประกอบหลัก แต่นี้่นิยมหุงกับน้ำใบยอหรือน้ำดอกอัญชัน ทำให้ข้าวออกมาสีสวยและมีสรรพคุณทางยาอีกต่างหาก ปรงด้วยน้ำใบทุปรุงพิเศษ ที่มีรสหวานและมันด้วยรสกะทิ มะพร้าวคั่ว มันปลापันหรือกุ้ง บางครั้งจะมีมีผัดมาผสมโรงอีกด้วย ผักพื้นเมืองชนิดต่าง ๆ ซอยละเอียด เช่น ดอกดาหลา ตะไคร้ ใบมะกรูด ใบพาทม มะนาว พริกป่น ส้มโอ และอื่น ๆ ตามที่ชอบ สำหรับพริกนั้นชาวบ้านนิยมใช้พริกน้ำส้มมากกว่าพริกป่น

สุดยอดของการรับประทานข้าวย่าให้อร่อยจะต้องประกอบด้วยข้าวย่าหนึ่งจาน ไข่ต้มหนึ่งใบ ตามด้วยกาแฟดำ หรือโกปีหนึ่งถ้วยรับรองได้เลยว่า อิ่มไปทั้งวัน

กะตูปีะ – ปูโละปาแง

อาหารของชาวไทยมุสลิมอีกสองชนิดที่เป็นอาหารยอดนิยม ซึ่งทำกินกันตลอดทั้งปี ทุกวันจะมีอาหารสองชนิดนี้รับประทาน ชนิดแรกเรียกว่า กะตูปีะ เป็นอาหารที่ทำจากข้าวเหนียว ซึ่งหุงและนำไปผัดกับน้ำกะทิ ผสมเกลือ น้ำตาลเล็กน้อย ผัดจนพอดิบ ๆ สุก ๆ นำไปห่อด้วยใบกะพ้อ ซึ่งมีอยู่มากมายในพื้นที่ภาคใต้ ต่อจากนั้นนำไปต้มจนสุก

กะตูปีะ มีขายในท้องตลาดทุกวัน นิยมรับประทานกับแกงเนื้อแกงไก่หรือชามาดูแด กะตูปีะเป็นเสมือนอาหารแห่งมิตรภาพ เพราะชาวบ้านจะทำไปแจกจ่ายให้ญาติหรือแขกที่มาเยี่ยมเยียนในวันฮารีรายอ

อาหารยอดนิยมอีกชนิดหนึ่ง คือ ปูโละปาแง หรือข้าวเหนียวปิ้ง (ไม่มีไส้) แม่ค้าขายข้าวเหนียวปิ้งจะนำข้าวเหนียวที่ห่อด้วยใบตองเป็นรูปสามเหลี่ยมยาว ๆ มาหั่นด้วยไม้ตัก แล้วนำไปย่างไฟที่มีความร้อนปานกลาง ขณะที่กำลังย่างหรือปิ้งข้าวเหนียว จะมีกลิ่นหอมข้าวเหนียว ผสมกับกลิ่นใบตองไหม้ นิยมรับประทานกับน้ำชาหรือแตออ กาแฟดำ หรือที่เรียกว่า โกปี หมายถึง ชา กาแฟงใส่น้ำตาลเพียงอย่างเดียว

ขนมสมัยก่อนในเทศกาลต่าง ๆ

ใช้ในการรักษาโรค และไล่สิ่งอัปมงคลออกจากหมู่บ้าน จากการสอบถาม นางมีลอ มาแต่
เต๊ะ อายุ 75 ปี อยู่บ้านเลขที่ 83 หมู่ 4 ตำบลเปาะเล้ง

ข้าวเหนียวนึ่ง โดยจะมี 2 สีเหลือง กับสีขาว สีเหลือง จะใช้น้ำจากขมิ้น

ดาตา ใช้แบ่งขาวจ้าวในการทำ

วิธีการทำ คือ นำข้าวสารมาตำให้ละเอียด แล้วนำมาผสมกับน้ำ นวดให้เข้ากัน แล้วปั้นให้
แบนขนาดยาวประมาณ 2 นิ้ว ในใบตอง ทับไว้ แล้วต้มน้ำ ให้เดือด เสร็จแล้วก็นำแบ่งในใบตอง
มาใส่ลงไป พอสุกก็นำขึ้นมา

ปือรือเตะ ทำกับข้าวเปลือก (ข้าวเหนียว)

วิธีการทำ คือนำหม้อที่เป็นหม้อดิน เรียกว่า “บุงง” เจาะรูข้าง ๆ ตั้งไฟ น้ำข้าวเปลือกใส่ลง
ไป พอโดนความร้อนก็จะแตกออกเป็นสีขาว ๆ เรียกว่า ปือรือเตะสุ

ตุปะสือปะ ทำกับข้าวเหนียว

วิธีการทำก็เหมือนกับการทำตุปะในปัจจุบัน หรือไม่ก็ใช้ข้าวเหนียวทำ โดยต้มข้าวเหนียว
กับกะทิพุดิบ ๆ นำมาใส่ใน ใบมะพร้าว , หรือใบที่ทำข้าวต้มในปัจจุบัน แล้วพับให้แน่นแล้วนำไป
ต้มให้สุก

บัวลอย ใช้แบ่ง ข้าวจ้าว

วิธีการทำ คือ นำข้าวสารมาตำหรือบดให้ละเอียด นำมานวดผสมกับน้ำให้เข้ากัน แล้ว
นำมาปั้นเป็นลูกกลม ๆ แล้วบีบให้แบนเล็กน้อย ต้มในน้ำเดือด พอสุกก็นำลงใส่ในน้ำกะทิตหวานที่
เตรียมไว้โดยน้ำกะทิ ก็จะใช้กะทิผสมกับน้ำตาลทราย ให้มีรสหวาน ก็จะคล้าย กับบัวลอยใน
ปัจจุบัน

ส่วนใหญ่ขนมที่ทำรักษาโรคนั้น จะทำกันก็ต่อเมื่อหมอผู้นั้นเป็นคนสั่งว่าต้องทำขนมนั้น
ต้องทำแบบนี้ ทำวันไหน ตอนไหน

ส่วนที่ทำพิธีไล่สิ่งอัปมงคลนั้น ในหมู่บ้านนี้สมัยก่อนจะมีผู้เฒ่าคนหนึ่งเป็นคนที่ชาวบ้าน
นับถือ จะทำกันในวันศุกร์ หลังจากทีละหมาดวันศุกร์เสร็จแล้ว จะทำติดต่อกัน 3 วัน ซึ่งสถานที่ที่
ทำมีอยู่ 2 แห่ง คือ แถวทุ่งนาไกล ๆ เขตนอกหมู่บ้าน และทางออกที่จะออกจากหมู่บ้าน

โดยจะใช้ข้าวเหนียว สีขาว , สีเหลือง , ดาตา, ปือรือเตะ ในวันที่ 3 ก็จะเชือดไก่ ไส้เกลือ
ทาขมิ้น แล้ววางให้ผู้เฒ่าสวดดูอาร์ขอพรจากอัลลอฮ์

ที่ทำพิธีนี้ก็คือ ถ้ามีเหตุการณ์ร้ายเกิดขึ้นในหมู่บ้าน เช่น สัตว์ต่าง ๆ ตายเยอะ ๆ มีคนเป็น
โรค หรือไม่สบายกันหลาย ๆ คน ติดต่อกัน ก็เกิดจากในหมู่บ้านมีสิ่งไม่ดี เป็นสิ่งอัปมงคล

เพราะฉะนั้นชาวบ้านเลยต้องทำพิธีนี้เพื่อไล่สิ่งอัปมงคลเหล่านั้น ให้พ้น ๆ จากหมู่บ้าน เพื่อหมู่บ้าน จะได้อยู่กันอย่างสงบสุข

ขนมที่ใช้ในประเพณีหรือมีงานมงคลในหมู่บ้าน

ในสมัยก่อนเวลาจะไปกินเหนียวบ้านใครนั้นจะไม่นิยมซื้อขนมกัน แทบไม่ต้องซื้อเลยก็ว่าได้ เพราะว่าชาวบ้านจะทำกันเองที่บ้าน มีขนมต่าง ๆ เช่น

1) ขนมดอกโบเตย (bungoplaen)

ส่วนผสมมี แป้งข้าวเหนียว มะพร้าว น้ำตาลแว่น เกลือ

วิธีทำ คือ ตำข้าวสาร (ข้าวเหนียว) ให้ละเอียด ใส่ จะทำกับมะพร้าวโดยการชูดมะพร้าว ใส่มือตั้งไฟ ใส่น้ำตาลแว่น เกลือเล็กน้อย แล้วกวนให้เข้ากันจนแห้ง ตั้งกระทะเหล็กบนไฟอ่อน ๆ นำแป้งเหลือง ก็แคะแล้วม้วน ๆ ยกรับประทานได้เลย ที่เรียกดอกโบเตย เพราะลักษณะของขนม เหมือนกับดอกโบเตย

2) กือแลแปะ หรือคล้าย ๆ กับทองม้วนในปัจจุบัน

ส่วนผสม แป้งข้าวเหนียว น้ำตาลทราย , เกลือ

วิธีทำ บดข้าวสาร (ข้าวเหนียว) ให้ละเอียดโดยผสมกับน้ำมันให้เข้ากัน แล้วก็ห่อด้วย ใบตอง ทำเป็นลูก ๆ ต้มให้สุก ยกขึ้น ทับให้แบน ตัดเป็นรูปต่าง ๆ แต่นิยมตัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน เอาไปตากแดดให้แห้ง นำไปทอดในน้ำมันให้เหลือง ต้มน้ำตาลให้เป็นน้ำเชื่อมข้น แล้วเอามาพรมลงบนขนมที่เราทอด เสร็จก็สามารถรับประทานได้เลย

3) ขนมกุฎ

ส่วนผสมได้แก่ ข้าวสาร (ข้าวเหนียว) น้ำตาลทราย เกลือ

วิธีทำคือ นำข้าวสารไปผัดในกระทะให้เหลือง แล้วเอาไปลงในเครื่องบดให้ละเอียด นำ น้ำตาลทรายตั้งไฟโดยใส่น้ำเล็กน้อย ต้มให้เดือดแล้วยกลงตั้งไว้สักระยะ ก็เอาไปผสมกับแป้งที่เรา บด คลุกเคล้า ให้เข้ากัน เขาลงในแม่พิมพ์ ที่เราเตรียมไว้ แม่พิมพ์จะทำกับไม้ แล้วทุบให้แน่น แล้ว ก็แคะรับประทานได้เลย

ในวันที่ 15 ของเดือนชะหฺบาน เรียกว่า นิซฟู ชะหฺบาน และในวันก่อนจะปอซอ 1 วัน เรียกว่า ขนม “บราอะฮฺ” โดยจะทำกันแล้วเอาไปรวมกันที่บ้านผู้นำศาสนา หรือที่ชาวบ้านนับถือ จะทำขนมอะไรก็ได้ แต่ที่นิยมมี 2 ชนิด คือ

1. ซามัง (ภาษาท้องถิ่น)

ส่วนผสม ได้แก่ ข้าวสาร (ข้าวเหนียว) มะพร้าว น้ำตาลแว่น , เกลือ

วิธีทำ คือ นำข้าวสาร (ข้าวเหนียว) ไปผัดโดยใช้ไฟอ่อน ๆ ให้สุกพอเหลือง ๆ ตำข้าวสาร (ข้าวเหนียว) ตำหยาบ ๆ ไม่ต้องให้ละเอียด ชูดมะพร้าวแล้วเอามาคลุกเคล้ากับข้าวที่ตำแล้ว ต้ม

น้ำตาลแว่น ใส่เกลือกเล็กน้อยให้เดือดจนน้ำตาลข้น ยกลง ผสมกับแป้งและมะพร้าวที่คลุกเคล้าแล้ว กวนให้เข้ากันก็สามารถรับประทานได้

2. ขนมเรียกว่า ตีอปปูกุช (ภาษาท้องถิ่น)

ส่วนผสม แก้วได้ แป้งข้าวเหนียว กะทิ น้ำตาลแว่น มะพร้าว เกลือ

วิธีทำ คือ ต้มน้ำข้าวเปลือก (ข้าวเหนียว) แล้วเอไปใส่ในเครื่องบดให้ละเอียดผสมกับน้ำวนวดให้เข้ากัน ชูตมะพร้าวแล้วตั้งไฟกวนน้ำตาลแว่นให้แข็งสามารถปั้นได้ เพราะจะปั้นเป็นไส้ขนม ปั้นแป้งที่นวดแล้วเป็นกลม แล้วใส่ไส้ข้างใน คั้นหัวกะทิ ใส่เกลือกเล็กน้อย และแป้งข้าวเหนียวผสมลง ตั้งไฟให้เดือดจนข้น นำใบตองมาห่อ โดยใส่แป้งที่ปั้นไว้ แล้วตามด้วยหัวกะทิ กลัดห่อให้สวยงาม แล้วก็ไปนึ่งไฟ พอสุกรับประทานได้เลย

น้ำตาลอ้อย

ในสมัยอดีตชาวบ้านนิยมปลูกอ้อย พอเหลือจากการขายและรับประทาน ก็จะทำเป็นน้ำตาลอ้อยเก็บไว้ โดยจะใช้ควายเป็นเครื่องคั้นน้ำอ้อย และมีอุปกรณ์ สำหรับคั้นน้ำอ้อยเรียกว่า “แคลง” ทำกับไม้เอาไว้ใส่อ้อย แล้วใช้ควายหมุน ๆ ก็จะได้ น้ำอ้อย

- นำน้ำอ้อยที่ได้ใส่กระทะตั้งไฟ ต้ม เป็นวันจนกลายเป็นน้ำตาล
- แล้วเอาใส่โอ่ง ปิดฝา ให้สนิทเก็บไว้

ก่อนที่จะยกน้ำตาลลงจากไฟนั้น ชาวบ้านจะนิยมทำข้าวเหนียวหวานก่อน โดยนำข้าวเหนียวมาต้มกับน้ำตาลพอสุก ก็ยกลงเรียกผู้เฒ่าหรือผู้นำศาสนา มาสวดดูอาร์ ก่อนแล้วก็รับประทานข้าวเหนียวหวาน ที่เหลือก็แบ่ง ๆ กันพากลบบ้าน

โรคอีสุกอีใส (ปือยาเกะ อาวัล)

ในสมัยก่อนชาวบ้านพากันกลัวโรคภัยที่เกิดขึ้น มีทั้งวิ่งหนีย้ายไปอยู่ต่างถิ่น เพราะกลัวติดโรคภัย คนที่เป็นโรคภัย อีสุกอีใส จะมีแผลที่นํากลัวมากไม่มียารักษาอยู่มาวันหนึ่ง ได้มีหมอชาวบ้านคนหนึ่ง (ไม่ทราบชื่อ) มาที่หมู่บ้านเห็นชาวบ้านเป็นโรคดังกล่าวจึงให้ชาวบ้านทุกคนทอคาถาซึ่งมีอยู่ว่า “กะตุกะตี กะตุยาลี ยาตี” และจะหายจากการเป็นโรคภัย บาดคนอ่านแล้วหายจากโรค บางคนก็ไม่หาย โรคนี้ ได้เกิดระบาดนั้นในหมู่บ้านหลัง สงครามโลกครั้งที่ 2 (นายเจเฮง ดอเลาะ สัมภาษณ์) นอกจากการรักษาโดยอื่นคาถาดังกล่าวแล้ว ก็มีการรักษากับหมอชาวบ้านด้วยน้ำมันดี ซึ่ง ได้จากการที่หมอเอา เคี้ยวเสื่อเคี้ยวเมน กะโหลกนกตอเราะ งาข้างตัวเมีย เพดานปากของช่าง แขนในน้ำ อ่านคาถาแล้วนำไปต้มและอาบน้ำแล้วถูด้วยต้น “จาเนะลีกา” แทนสบู่แล้วทา

แบ่งที่ปดมาจากข้าวสาร ต้นกลีเลี้ยง ใบเตย แล้วทำเป็นแบ่งตรงที่เป็นแผล ถ้ายังไม่หายเด็ดขาดก็ให้นำหินดาวิมาชุบแล้วทา จนกว่าจะหายขาด

โรค ตออุน (ท้องร่วงหรืออุจจาระร่วง)

วิธีการรักษาในสมัยก่อนจะแปลก ๆ แตกต่างจากปัจจุบันโดยสิ้นเชิง โรคตออุน หรือท้องร่วง มีวิธีการรักษาคือให้ยารักษาโดยเอามูล แพะสีด้า ห่อด้วยผ้าขาว เจ็ดชั้นแล้วนำมาต้มเอาต้มเป็นยารักษาถ้ายังไม่หาย ก็ให้เอาขี้ช้างมาบ้วน ๆ แล้วสูบ เป็นยา กรณีศึกษา มีชาวบ้านคนหนึ่งชื่อแหวะแข่ง เป็นโรคท้องร่วง กินยาหรือรักษาแล้วยังไม่หาย ชาวบ้านคนหนึ่ง จึงเอาดินที่เป็นรอยกลบขี้มาละลายในน้ำแล้วให้ดื่ม

บทบาทของผู้นำในอดีต

ในหมู่บ้านบาโงยซีแน สมัยก่อนนั้นจะมีโต๊ะครูคนหนึ่ง ซึ่งเป็นคนที่มีความรู้ความสามารถและมีความศักดิ์สิทธิ์ (ปือหรือกัต) คือ นายหะยิมุสต่อฟา หะยิสะอิด โดยท่านมีภรรยาทั้งหมด 3 คน มีบุตรทั้งหมด 9 คน ซึ่งปัจจุบันลูก ๆ ของท่านก็ได้เป็นผู้บริหารโรงเรียนที่ท่านก่อตั้งขึ้นมา นายหะยิมุสต่อฟา เป็นคนที่มีบทบาทต่อคนในชุมชนแห่งนี้และชุมชนรอบข้างเป็นอย่างมาก ได้แก่

บทบาททางด้านสังคม เนื่องจากท่านเป็นคนที่มีความรู้และมีความเคารพนับถือ เพราะว่าเป็นคนที่มีความรู้ และมีความปือหรือกัต จึงทำให้ชาวบ้านมีความศรัทธา เป็นอย่างมาก ดังนั้นเมื่อชาวบ้านเกิดปัญหาอะไร เช่น เจ็บไข้ได้ป่วย ก็จะไปขอน้ำมนต์จากท่านหรือมีปัญหาทะเลาะขัดแย้งกับใคร ก็จะเรียกท่านไปเป็นคนตัดสินปัญหา เมื่อท่านตัดสินแล้วทุกคนก็จะเคารพในคำตัดสินของท่าน เพราะทุกคนถือว่าคำพูดของท่านนั้นศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้นจึงไม่มีใครกล้า คัดค้านในคำตัดสินของท่าน แต่ท่านก็จะตัดสินปัญหาทุกอย่างด้วยความเป็นธรรมเสมอ ไม่เข้าข้างฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด

บทบาททางด้านศาสนา ท่านเป็นคนที่มีความรู้ทางด้านศาสนามาก เพราะท่านได้จัดตั้งปอเนาะ เพื่อให้ชาวบ้านได้มาศึกษาเล่าเรียนเกี่ยวกับหลักคำสอนของศาสนา เพื่อให้ชาวบ้านได้เข้าใจเกี่ยวกับหลักคำสอนของศาสนามากขึ้น เพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตและจิตใจของคนให้ดีขึ้น เพราะคนในสมัยก่อนนั้นไม่ค่อยได้เรียนรู้ศาสนา เพราะไม่ค่อยมีผู้อยู่ใน

ชุมชน ดังนั้นจึงทำให้ชาวบ้านอยู่กันแบบขาดหลักธรรมการดำรงชีวิต เมื่อท่านได้มาสอนทำให้ชาวบ้านมีความเข้าใจในหลักศาสนาอิสลามมากขึ้น กลุ่มสตรีก็มีการคลุมผมมากขึ้นทำให้สิ่งอบายมุขต่าง ๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่นลดลง นอกจากนั้นท่านก็ได้จัดตั้งโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาควบคู่กับสายสามัญแห่งแรกในประเทศไทย ซึ่งปัจจุบันโรงเรียนนั้นก็ยังอยู่ คือโรงเรียนสุขสวัสดิ์วิทยา ตั้งอยู่ในตำบลบาโงยซิแน ซึ่งมีลูกของท่านบริหารอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งทำให้ลูกหลานในเขตพื้นที่ใกล้เคียง ได้ศึกษาเล่าเรียน และประสบความสำเร็จในชีวิตการงานไปแล้วหลายคน นอกจากนั้นท่านยังได้จัดตั้งกรรมการอิสลามประจำจังหวัดยะลา และท่านยังเป็นประธานกรรมการอิสลามประจำจังหวัดยะลาเป็นคนแรกอีกด้วย และท่านยังได้ก่อตั้งโรงเรียนเอกชนสอนศาสนา กับศาสนาสามัญ อีกโรงเรียนคือ โรงเรียนพัฒนาวิทยา ซึ่งตั้งอยู่ในเขตตัวเมืองยะลา

บทบาททางด้านการเมือง การปกครอง ท่านก็เป็นคนที่มีบทบาทมากเหมือนกัน เนื่องจากท่านเป็นคนที่มีความศรัทธามาก ดังนั้นถ้าชุมชนไหนจะแต่งตั้งกำนัน หรือผู้ใหญ่บ้าน ก็จะไปขอคำปรึกษาจากท่านว่าควรแต่งตั้งใครขึ้นมาดี ถ้าท่านบอกว่าใครสมควร ก็จะได้แต่งตั้งคนนั้นขึ้นมาเป็นกำนัน หรือผู้ใหญ่บ้าน ส่วนปัญหาต่าง ๆ ที่ขึ้นในหมู่บ้าน ชาวบ้านก็จะไปขอความช่วยเหลือ จากท่าน ในการชี้แนะ แก้ปัญหาให้ ดังนั้นท่านจึงเป็นคนสำคัญที่ไม่มีใครมองข้าม แม้กระทั่งอาจารย์วันนอร์ ก่อนที่จะลงสมัครเลือกตั้ง ส.ส. เป็นครั้งแรก ก็ยังไปขอคำชี้แนะจากท่าน และท่านก็ได้สนับสนุน และส่งเสริมจนชนะการเลือกตั้งในครั้งแรก จากนั้นก็ชนะการเลือกตั้งมาเรื่อย ๆ จนได้เป็นรัฐมนตรีคนแรกที่เป็นมุสลิมของประเทศไทย ด้วยเหตุนี้เองท่านจึงเป็นคนที่มีความบทบาทต่อการเมือง การปกครองในท้องถิ่นนี้มาก

ส่วนความศักดิ์สิทธิ์หรือความปรี๊ดกั๊ตของท่านนั้น มีชาวบ้านเล่ากันว่า สมัยก่อนนั้นมีคนหนึ่งจะเข้าไปขโมยทรัพย์สินในปอเนาะของท่าน พอเข้าไปแล้วก็ออกไม่ได้ ติดอยู่กับที่ แสดงอาการเหมือนคนว่ายน้ำ แต่อยู่บนบก ซึ่งท่านก็รู้มาก่อนแล้วว่ามิชโหมยเข้ามา จึงสั่งให้คนในปอเนาะไปดู แล้วบอกกับมิชโหมยคนนั้นว่า ถ้าจะเอาอะไรก็ให้มาขอดี ๆ ก็ได้ พอคนนั้นไปดูก็มีมิชโหมยจริง ๆ กำลังแสดงอาการเหมือนคนว่ายน้ำอยู่ จึงบอกตามที่ท่านสั่งไว้ หลังจากนั้นมิชโหมยคนนั้น ก็สำนึกผิด แล้วไปขอโทษท่าน จากนั้นก็ได้เดินอย่างปกติ

บทบาทของเจ้าเมืองยะลาในอดีตและลูกหลานเจ้าเมืองในปัจจุบัน

เนื่องจากท้องถิ่นแห่งนี้เคยเป็นวังเก่า ของเจ้าเมืองทั้งในพื้นที่ยาลอและเปาะเล้ง จะเห็นได้ว่าในอดีตนั้นเจ้าเมืองต้องมีบทบาทมาก ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง เพราะว่าเจ้า

เมืองจะต้องปกครองทั้งหมดในพื้นที่บริเวณนี้ เพราะเป็นพื้นที่รับผิดชอบของเจ้าเมืองเก่า ดังนั้นชาวบ้านก็จะให้ความเคารพนับถือ จนถึงปัจจุบันมาถึงรุ่นลูกหลายของเจ้าเมืองเก่า ก็ยังมีบทบาทต่อชุมชนบริเวณนี้อยู่ ทั้งบทบาททางด้านศาสนา เช่น นายกูเซ็ง รงโห้ะ ปัจจุบันเป็นผู้นำศาสนาในหมู่บ้าน คือ เป็นโตะอิหม่าม มัสยิดดารุลฮุดาห์ หมู่บ้านบือแนบารู ตำบลเปาะเล้ง ซึ่งดำรงตำแหน่งนี้มานานกว่า 20 ปี มาแล้ว เป็นคนที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือและต้องพึ่งพาในกิจกรรมต่าง ๆ ทางด้านศาสนา นอกจากนั้นยังเป็นครูสอนก็ตาบ สอนอัล - กุรอาน ให้แก่ชาวบ้านในเวลากลางคืนอีกด้วย และก่อนที่จะมาเป็นโตะอิหม่ามก็ยังเคยเป็นผู้ช่วยกำนัน ซึ่งได้คอยช่วยเหลือชาวบ้านที่มีความเดือดร้อน

บทบาททางด้านสังคม

ได้แก่ หมอสมุนไพร หมอชาวบ้าน ที่คอยช่วยเหลือรักษาโรคต่าง ๆ ให้แก่ชาวบ้านเวลาเจ็บไข้ได้ป่วย ที่มีการสืบทอดจนมาถึงปัจจุบัน ก็คือ นายกูบากา รงโห้ะ โดยมีการเรียนรู้จากการถ่ายทอดการเป็นหมอชาวบ้านมาจากบิดา คือ นายกูเลาะ รงโห้ะ ซึ่งบิดานั้นเป็นคนที่มีความรู้ในการรักษาโรคมากมาย แต่ที่กูบากา ได้เรียนรู้มาได้แก่ การรักษาแบบใช้การท่องเวทมนต์คาถา การทำน้ำมัน และการใช้สมุนไพร ได้แก่

- ลูกงูกัด จะใช้สมุนไพรและจะท่องคาถาเพื่อให้ฤทธิ์ของพิษงูลดลง
- อีสุกอีใส จะใช้น้ำมันดีให้ไปตีมันกินและทาทั่วตัว
- หวัด จะใช้การท่องคาถาร่วมกับกินหมากแล้วก็จะเป่าไปที่คนไข้ หลังจากนั้นจะใช้เหล็กแหลมจี้ที่หัวแม่เท้า
- ลูกอ้นทะใหญ่ จะทำเหมือนกับการรักษาโรคหวัด จะต่างก็ตรงที่การใช้คาถาในการท่อง

นอกจากนั้นก็ยังมีการรักษาโรคไข้ต่าง ๆ โรคหัดหอบในเด็ก โดยการใช้สมุนไพร และทำน้ำมันดีให้ ซึ่งชาวบ้านต่างก็ต้องพึ่งพาเวลาเดือดร้อน นอกจากการรักษาโรคต่าง ๆ แล้ว กูบากา ยังเป็นหมอทำเสน่ห์ได้อีกด้วย ซึ่งแต่ก่อนนั้นจะใช้น้ำมันพรายไปแตะคนที่เราจะทำเสน่ห์ แต่ปัจจุบันเขาได้เลิกใช้ไปแล้ว เพราะจะเป็นอันตรายทั้งคนทำและคนที่ถูกทำ แต่นายกูบากาก็ได้รับการสืบทอดการท่องคาถาการทำเสน่ห์มาด้วย โดยการเอาดอกไม้มาช้อนหนึ่งเป็นดอกอะไรก็ได้ แต่ถ้าจะเหมาะสมกับสภาพปัจจุบันก็ควรจะเอาดอกกุหลาบ แล้วท่องคาถาเป่าไปที่ดอกไม้ช้อนนั้น แล้วนำดอกไม้ช้อนนั้นไปให้แก่ผู้หญิงที่เราต้องการทำเสน่ห์ แต่ห้ามไม่ให้ฝากใครไป เพราะกลัวว่าจะโดนเสน่ห์คนฝากนั่นเอง ซึ่งนายกูบากา ประทับใจได้ว่า วิธีนี้ จะได้ผลเหมือนกับการใช้น้ำมันพราย

บทบาททางด้านการเมืองการปกครอง

เนื่องจากเจ้าเมืองยาลอเก่าเคยเป็นพ่อเมืองมาก่อน มีอำนาจในการปกครอง ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ ดังนั้นเมื่อมาถึงปัจจุบันชาวบ้านก็ยังคงมีความคิดเดิมอยู่ ยังคงมีความนับถือลูกหลานเจ้าเมืองอยู่ จะเห็นได้จากกำนันหรือผู้ใหญ่บ้านในตำบลเปาะเล้งและตำบลยะลาส่วนใหญ่อีกจะเป็นลูกหลานของเจ้าเมือง จนถึงปัจจุบันที่มีการแต่งตั้ง อบต. ตำบลยะลาปัจจุบันก็มีนายก อบต. เป็นลูกหลานเจ้าเมือง ดังนั้นจะเห็นได้ว่าลูกหลานของเจ้าเมืองเก่าจะมีบทบาทมากทางด้านการเมืองการปกครอง อาจจะเป็นเพราะว่ามีจิตวิญญาณในการเป็นผู้นำที่มาจากบรรพบุรุษ บวกกับการส่งเสริมและสนับสนุนของชาวบ้าน อาจจะเป็นเพราะความนับถือหรือการให้เกียรติ หรือเป็นเพราะความสามารถเฉพาะตัวของลูกหลานเจ้าเมือง เพราะบางคนมีการศึกษาสูง มีไหวพริบดี จึงทำให้ชาวบ้านมีความไว้วางใจ หรือบางคนอาจจะมีอิทธิพลติดตัวมาจากเชื้อบรรพบุรุษ ทำให้เป็นที่เกรงขามของชาวบ้าน จึงสามารถขึ้นมาเป็นผู้นำของท้องถิ่น

บทบาททางด้านศาสนา

ในอดีตนั้นเจ้าเมืองจะไม่ค่อยมีบทบาทเท่าไรทางด้านศาสนา แต่พอมาถึงปัจจุบันลูกหลานของเจ้าเมืองเริ่มมามีบทบาททางด้านศาสนา เพราะว่า มีลูกหลานของเจ้าเมืองบางคนได้ออกไปศึกษาเล่าเรียนทางด้านศาสนา บางคนก็ศึกษาในประเทศ บางคนก็ออกไปศึกษาต่างประเทศฯ ในประเทศเซตอาหรับ ทำให้ลูกหลานเจ้าเมืองเหล่านี้กลายเป็นรู้ และได้กลับมาเป็นผู้นำศาสนาของท้องถิ่น หรือเป็นโต๊ะอิหม่าม สอนชาวบ้านอ่าน อัล กุรอานให้เป็น สอนหลักธรรมของศาสนา เพื่อให้ชาวบ้านมีความเข้าใจศาสนามากขึ้น และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในหลักของศาสนาได้ ซึ่งลูกหลานเจ้าเมืองที่มีบทบาททางด้านศาสนา ได้แก่ นายกูเซ็ง รงโซ๊ะ ปัจจุบันมีตำแหน่งเป็นโต๊ะอิหม่าม เป็นคนที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือมาก นอกจากนั้น ยังเป็นคนสอนก็ตาบ สอน อัล - กุรอาน ให้แก่ชาวบ้านในเวลากลางคืนอีกด้วย

จะเห็นได้ว่า ลูกหลานของเจ้าเมืองยาลอเก่านั้น ค่อนข้างจะมีบทบาทมากในชุมชนภูมิภาคแห่งนี้ อาจจะเป็นเพราะว่าจิตวิญญาณในการเป็นผู้นำ บวกกับความสามารถเฉพาะตัวที่มีอยู่ จึงทำให้ปัจจุบันผู้นำทางด้านต่าง ๆ ในตำบลยะลา และตำบลเปาะเล้ง ส่วนใหญ่แล้วจะมาจากเชื้อสายลูกหลานของเจ้าเมืองยาลอเก่า

ความอาถรรพ์ของสถานที่ต่าง ๆ ในท้องถิ่น

ภูเขายาลอ

สมัยก่อนนั้นภูเขายาลอนั้นมีความอาถรรพ์มาก ซึ่งอุดมด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ทั้งพืชพรรณและสัตว์ป่าต่าง ๆ มากมาย มีสมุนไพรต่าง ๆ หลากหลาย บนภูเขานี้จะมีถ้ำอยู่ มีการเล่าว่าสมัยก่อนนั้นภายในถ้ำจะมีบ่อเงิน บ่อทอง ภายในถ้ำก็เป็นที่อยู่อาศัยของนายผีพราย และจะมีเจ้าที่อยู่ คือ ไต่ะปีแดกนิง ที่รักษาอยู่หน้าปากถ้ำ บางครั้งก็จะแสดงตัวให้คนได้เห็นได้รูปร่างของงูตัวดำ ขนาดใหญ่ เมื่อมีคนจะเข้าไปในถ้ำ ถ้าเขาไม่ให้เข้าไปก็จะแสดงตัวให้คนเห็นบริเวณหน้าปากถ้ำ เมื่อคนเห็นก็จะตกใจวิ่งหนีลงมา นอกจากนั้นบนภูเขาลูกนี้มีไม้ไผ่ชนิดหนึ่งเมื่อต้นไผ่มีการเคลื่อนไหวก็จะมีเสียงเหมือนเสียงดนตรี สำหรับผีพรายที่อาศัยอยู่ในถ้ำนั้น จะมีเครื่องใช้ พวก จาน ชาม เพื่อให้ชาวบ้านมายืมไปใช้ประโยชน์ในการจัดงานต่าง ๆ ถ้าหากชาวบ้านแถวนี้จะจัดงาน ก็จะไปขอยืมจาน ชามที่หน้าปากถ้ำดังกล่าว แต่ในการยืมนั้นต้องมีกฎกติกา ก็คือ เมื่อใช้ประโยชน์เสร็จแล้วต้องนำมาส่งคืน โดยเอาของเดิมมาส่งคืน ถึงแม้จะตกแตกก็ให้นำของที่แตกมาส่ง ชาวบ้านก็ได้ใช้ประโยชน์จากจานชาม ของนางผีพรายนานพอสมควร จนอยู่มาวันหนึ่งมีชาวบ้านคนหนึ่งได้ไปยืมจาน ชาม ของนางผีพราย แต่เขาไม่ได้ทำตามสัญญาของนางผีพราย คือ ทำจานตกแตกแต่เขาไม่ได้นำของแตกไปคืน โดยเอาจานใบใหม่ไปแทนของที่แตก ซึ่งสร้างความไม่พอใจแก่นางผีพรายเป็นอย่างมาก นับแต่นั้นมานางผีพรายก็ไม่ให้ชาวบ้านยืมจานชามอีกเลย

นอกจากนั้นบนภูเขาลูกนี้ จะมีหินวิเศษชนิดหนึ่งที่มีความอาถรรพ์ ซึ่งเป็นหินที่มีชีวิต มีชื่อ ว่า “มาตอ อีแตบือลีแย” (ภาษาท้องถิ่น) เป็นเม็ดมีน้ำที่งามมากอาศัยอยู่บนยอดเขาลูกนี้ จากการบอกเล่าคนเฒ่า คนแก่ในหมู่บ้านหัวเขาก่อนที่หิน “มาตออีแตบือลีแย” จะย้ายไปอยู่ภูเขาลูกอื่นนั้น จะให้ลูกหลานได้เห็นประมาณ ครึ่งชั่วโมง ซึ่งมีความงามมาก มีแสงแวววับ แต่ก็ไม่มีใครสามารถเอามาครอบครองได้ เพราะเป็นหินที่มีชีวิตและมีความอาถรรพ์อยู่ในตัว ซึ่งชาวบ้านมีความเชื่อว่า หิน “มาตออีแตบือลีแย” นี้ได้ย้ายไปอยู่บนภูเขาลูกใหม่แล้ว เชื่อว่าจะเป็นเขาฝังบ้านนังบูโย “บูเกะ บิโล” ซึ่งเป็นเขาที่ใหญ่กว่าภูเขายาลอและมีความสมบูรณ์มากในปัจจุบัน สาเหตุที่มีการย้ายไป ชาวบ้านมีความเชื่อกันว่า เนื่องมาจากการระเบิดหินอีกด้านหนึ่งของภูเขาคือ ทางฝั่งของลิดล จนบางครั้งได้มีเจ้าที่ของภูเขายาลอได้ไปเข้าฝันให้แก่ลูกหลาน ให้รักษาสິงที่อยู่บนภูเขาลูกนี้เอาไว้ ส่วนภูเขาลูกอีกด้านหนึ่งที่มีการระเบิดหินนั้น ก็มีลูกจางตายไปแล้วหลายคนเนื่องจากอุบัติเหตุจากการทำงานในบริเวณที่ระเบิดหิน ซึ่งชาวบ้านมีความเชื่อกันว่า การตายนั่นจะเป็นการสังเวยชีวิต

เพราะว่าก่อนวันที่จะเกิดเหตุ นั้นเจ้าที่ของภูเขาลูกนี้ก็จะไปเข้าผืนแก่งลูกหลาน ห้ามไม่ให้ไปทำงาน ในวันดังกล่าว คนที่เชื่อฟังก็จะรอดชีวิตไป และบนภูเขาลูกนี้จะมีต้นไม้ต้นหนึ่งที่เป็นสัญญาณบอกเหตุ ถ้าหากว่าลูกหลานของเขาแถวนี้จะเกิดภัย ถึงแก่ชีวิต ใบของต้นไม้ต้นนี้จะห้อยลงมาทั้งต้น ซึ่งเชื่อว่าปัจจุบันต้นไม้ต้นนี้ยังมีอยู่ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ก็ล้วนเป็นความอาถรรพ์ของภูเขายาลอทั้งสิ้น

จากเรื่องบอกเล่าของชาวบ้านหมู่บ้านกำปงบูเกะ (หัวเขา) สมัยก่อนนั้น มีชายคนหนึ่ง ในหมู่บ้านแห่งนี้ได้ขึ้นไปบนภูเขาลูกนี้ และได้หลงทางหายไปประมาณหนึ่งปีหกเดือน ทางด้านคิดว่า ได้เสียชีวิตบนเขาลูกนี้แล้ว แต่ในที่สุดชายคนนี้ก็กลับมาในสภาพที่ผอมแห้ง ร่างกายอิดโรย จิตใจไม่อยู่กับเนื้อกับตัว หวาดระแวงอะไรไปหมด ต้องใช้การรักษานานเหมือนกัน กว่าจะหายเป็นปกติ เหมือนเดิม เมื่อหายแล้วเขาก็ได้เล่าเรื่องที่เขาประสบมาบนภูเขาลูกนี้ว่า เขาได้ขึ้นไปเที่ยวบนภูเขา แล้วเกิดหลงทาง จากนั้นก็ไปเจอผู้หญิงคนหนึ่งหน้าตาสวยมาก เขาก็ได้อยู่กินกับผู้หญิงคนนั้นโดยไปอยู่บ้านของผู้หญิงคนนั้น ซึ่งบ้านก็ใหญ่โตสวยงามมาก อาหารก็กินก็ดี ข้าวมีเมล็ดสวยงามมาก อยู่กินกันจนมีบุตรคนหนึ่งเป็นผู้ชาย เมื่อมีลูกแล้วผู้หญิงคนนั้นก็เตือนว่า เวลาอุ้มลูกนั้นอย่าแหวนหน้าขึ้นไปมองบนฟ้า แรก ๆ เขาก็ปฏิบัติตามอยู่ พออยู่นาน ๆ ก็รู้สึกแปลกใจว่าผู้หญิงคนนั้นห้ามมองขึ้นบนฟ้าทำไม ไม่มีเหตุผลอะไร เขาจึงอยากลอง จึงอุ้มลูกแล้วแหวนหน้ามองขึ้นไปบนฟ้า ทันใดนั้นผู้หญิงคนนั้น ลูก และบ้านก็หายไปทันที จึงได้รู้ว่าผู้หญิงคนที่เขาอยู่กินด้วยกันบนภูเขานั้นเป็นนางผีพราย จากนั้นจึงค่อยหาทางกลับบ้าน จนกลับมาถึงบ้าน สร้างความแตกตื่นให้แก่ชาวบ้านและลูกเมียที่บ้านเป็นอย่างมาก เพราะทุกคนคิดว่าตนนั้นได้ตายบนภูเขานั้นไปแล้ว เพราะหายไปเป็นปีกว่า

ปัจจุบันภูเขายาลอก็ยังคงมีความอาถรรพ์อยู่ แต่ก็ไม่เหมือนก่อนแล้ว เป็นภูเขาที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์ บนเขามีลักษณะเป็นหินย้อยสวยงาม ชาวบ้านที่อยู่บริเวณนี้บอกว่า นาน ๆ ครั้ง ก็จะมีงูตัวดำอยู่แถวหน้าปากถ้ำ ซึ่งเชื่อว่าจะเป็นเจ้าที่ของเขาลูกนี้ แต่ชาวบ้านก็สามารถขึ้นไปเที่ยวในถ้ำได้ แต่เพื่อความปลอดภัยก่อนจะขึ้นภูเขาให้นึกถึงเจ้าที่เจ้าทางก่อน อย่าลบหลู่สิ่งต่าง ๆ ที่อยู่บนภูเขา ดังนั้นความอาถรรพ์ของเขาลูกนี้ทำให้นายทุนไม่สามารถที่จะทำสัมปทานในการระเบิดหินได้ เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ที่ยังหลงเหลืออยู่ ให้ลูกหลานรุ่นหลังได้เห็นและได้ศึกษาต่อไป เพราะบริเวณนี้สมัยนี้มีพื้นที่ที่เป็นป่าเหลืออยู่ไม่มากแล้ว เพราะฉะนั้นความอาถรรพ์ของธรรมชาติจึงเป็นประโยชน์เหมือนกัน เพื่อช่วยรักษาความสมดุลของธรรมชาติเอาไว้ แต่ก็ยังมีมนุษย์บางคนก็พยายามดิ้นรนที่จะทำลาย เพื่อผลประโยชน์ที่ได้มาอย่างมหาศาล โดยไม่คาดคิดถึงผลกระทบที่จะตามมาภายหลัง

ภูเขาจาเราะนาปา

ภูเขาจาเราะนาปา ตั้งอยู่ในพื้นที่ของหมู่ 3 ตำบลเปาะเล้ง ซึ่งสมัยก่อนก็มีความอาถรรพ์ เพราะเป็นที่อยู่ของนางผีพราย และเสื้อมิง

จากการสอบถามนายหะยะ กาแซ อายุ 60 ปี ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 28 หมู่ 3 ตำบลเปาะเล้ง อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ได้บอกเล่าว่า ในช่วง 20 -40 ปีที่ผ่านมา นั้น ภูเขาภูนี้จะมีเสื้อมิงอาศัยอยู่ ซึ่งเสื้อมิงตัวนี้มีนายเปาะซารี เป็นเจ้าของ ก็คือพ่อของเขาเอง เสื้อมิงตัวนี้ มีชื่อว่า "โต๊ะฮาลอ" ซึ่งนายหะยะบอกว่า พ่อของเขานั้น มีคาถาที่ใช้สื่อสารกับเสื้อตัวนี้ได้ จะถือเคล็ดกินข้าวแค่จานเดียวเติมไม่ได้ เป็นคนตัวร้อนมือร้อน จะอุ้มลูกก็ไม่ได้เมื่ออุ้มแล้วลูกจะร้อง ถ้าปลุกต้นไม้ต้นนั้นก็จะตาย ถ้ามีใครวางกักดักปลาในน้ำ เมื่อเขาลงไปในน้ำปลาจะไม่ติดกักเลย เพราะปลาจะหนีไปหมด เป็นคนที่มีความลึกลับ แต่ลูกเมียที่บ้านและชาวบ้านต่างก็รู้ดีเป็นเจ้าของเสื้อมิงแต่ไม่สร้างความเดือดร้อน หรือทำร้ายชีวิตใคร เวลาพ่อของเขานั้นขึ้นไปหาของป่าบนภูเขาภูนี้ก็จะเป็นอาทิตย์ โดยไม่ได้พาเสบียงอาหารไปเลย แต่ลูกเมียที่บ้านก็ไม่ได้เป็นห่วงอะไร เพราะเข้าใจสภาพความเป็นอยู่ของพ่อเขาดี

เสื้อมิงจะมีความอาถรรพ์ คือสามารถที่จะพรางตัวได้ เมื่อเวลาเจอกับชาวบ้าน เพื่อไม่ให้ชาวบ้านตกใจ และจะแสดงตัวให้เห็นเฉพาะเมียและลูกหลานของเปาะซารีเท่านั้น เพราะทุกคนจะรู้จักมันดี และที่สร้างความแปลกใจให้แก่ลูกหลานและชาวบ้านก็คือ มีไม้ขนาดใหญ่สำหรับทำเสาบ้านมากองอยู่หน้าบ้านของเปาะซารีหลายท่อน โดยไม่มีชาวบ้านหรือลูกหลานคนไหนไปช่วยขนลงมาจากภูเขา และลำพังเปาะซารีคนเดียวไม่สามารถที่จะแบกไม้ขนาดใหญ่เหล่านั้นลงมาได้ เมื่อชาวบ้านถามว่าเขาลงมาอย่างไร เขาก็เงียบเฉยไม่ตอบอะไร ชาวบ้านจึงเชื่อกันว่าเป็นอำนาจของเสื้อมิงนั่นเอง นายหะยะได้เล่าต่อไปอีกว่าเขาเคยเห็นเสื้อมิงตัวนี้มาแล้ว ตอนที่ขึ้นภูเขากับพ่อของเขา เสื้อตัวนั้นมาปรากฏตัวให้เห็น มีลำตัวขนาดใหญ่มาก ใหญ่กว่าเสือธรรมดาทั่วไป พ่อเขาก็บอกไม่ต้องตกใจเป็นเพื่อนของพ่อเอง แรก ๆ ก็รู้สึกกลัวเหมือนกัน แต่พอนาน ๆ ก็รู้สึกชินตสนมไม่มีความกลัวเลย จนพ่อเขาก็ได้ถ่ายทอดคาถาบางอย่างในการดูแลเสื้อมิงตัวนั้น เพราะว่าเขาเป็นลูกผู้ชายคนโต เมื่อพ่อของเขาตาย เสื้อมิงตัวนั้นก็ได้มาที่บ้าน แล้วปรากฏตัวให้ลูกหลานได้เห็น แต่ชาวบ้านไม่มีใครเห็น หลังจากที่พ่อเขาตายไปแล้ว เขาก็ได้เป็นคนขึ้นไปดูแลเสื้อตัวนั้น แต่อยู่ไม่นานเสื้อมิงตัวนั้นก็ได้ตายไป

นอกจากเสื้อมิงแล้วยังเป็นที่อยู่ของนางผีพราย ซึ่งบนยอดเขาภูนี้จะมียา (ฆูนุง) ซึ่งเชื่อกันว่า เป็นที่อยู่ของนางผีพราย ซึ่งสมัยก่อนนั้นไม่ค่อยมีชาวบ้านกล้าขึ้นไปบริเวณนี้ เพราะว่าเมื่อขึ้นไปแล้วจะหลงทาง หาทางกลับบ้านไม่ได้ ซึ่งเป็นความอาถรรพ์ของภูเขาภูนี้

ปัจจุบันความอาภรรพ์ต่าง ๆ ได้หมดไปแล้ว เพราะสภาพป่าใหญ่ได้สูญสิ้นไปหมดแล้ว ปัจจุบันภูเขาทั้งลูกกลายเป็นสวนยางไปหมดแล้ว กลายเป็นแหล่งเศรษฐกิจเลี้ยงคนในหมู่บ้าน มีถนนดินแดง ตัดผ่านขึ้นไปบนภูเขา เพื่อความสะดวกสบายแก่คนกรีดยาง และบริเวณทางขึ้นเขานั้น ก็มีชาวบ้านมาตั้งครัวเรือนอาศัยอยู่หลายครัวเรือนแล้ว นอกจากเป็นส่วนบาง เขาภูนี้ยังมีไม้ไผ่ผาอยู่จำนวนมาก ซึ่งสามารถเป็นรายได้เสริมแก่ชาวบ้านที่ขึ้นไปเก็บหน่อไม้ขาย เพราะหน่อไม้ไผ่นี้จะเป็นที่ต้องการของตลาดมาก ดังนั้นชาวบ้านที่อยู่ในท้องถิ่นแห่งนี้ ถ้าใครมีความขยัน รักรองไม่จน อาจจะรวยมาก แต่อยู่กันได้ เพราะทรัพยากรในท้องถิ่นยังมีอีกมาก

ยักษ์วัดหน้าถ้ำ

จากการบอกเล่าของคุณยายเชื้อ หนูคุณทะโร อายุ 88 ปี ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 141 ม.4 ต. หน้าถ้ำกล่าวถึง ยักษ์วัดหน้าถ้ำ หรือมีชื่อที่ชาวบ้านเรียกว่ากันว่า “พ่อท่านเจ้าเขา” โดยพระพุทธไสยาจารย์หรือพ่อท่านนุ่ม ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสได้ให้ช่างพื้นบ้านสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2484 เพื่อเป็นที่ระลึกในความโศกเศร้าของทหารญี่ปุ่นนับแต่นั้นมาก็เป็นที่เคารพบูชาของชาวบ้าน โดยชาวบ้านจะมีความเชื่อกันว่า พ่อท่านเจ้าเขา จะคอยเป็นผู้ปกป้องรักษาคุ้มครองหมู่บ้าน โดยจะเดินลาดตระเวนภายในหมู่บ้าน ถ้าหากมีขโมยหรือคนที่เข้ามาทำไม่ดีหรือคิดร้ายอะไรในหมู่บ้าน พ่อท่านก็ปรากฏตัวให้เห็น นอกจากนั้นยังเคยเข้าฝันนายคล้อย สุขาเงิน ว่าให้ทำศาลาเพื่อเป็นที่พักให้แกบ้าง เพราะว่าแกเดินตระลอบดทั้งคืน เหนื่อยมากอยากมีที่พักบ้าง ในเวลาต่อมาก็ได้มีการก่อสร้างศาลาขึ้นในบริเวณวัด

ยักษ์วัดหน้าถ้ำจะเป็นที่บันานเรื่องต่างๆของชาวบ้านและผู้ที่มาท่องเที่ยว ส่วนมากสิ่งที่ชาวบ้านบนนั้นจะสมหวังเป็นส่วนใหญ่ แล้วก็มาแก้บนโดยการไหว้หัวหมู ไก่ปากทอง ตรงที่บูชา ถ้าบนอยากได้ลูกผู้ชายเมื่อลูกโตขึ้น ก็จะมาแก้บนโดยการจะให้ลูกมาแก้บนตรงหน้ายักษ์ แต่ชาวบ้านบอกกันว่าสิ่งที่บนแล้วพ่อท่านจะไม่ให้ก็คือการเกณฑ์ทหาร บนเพื่อให้พ้นการเกณฑ์ทหาร พ่อท่านจะไม่รับ เพราะพ่อท่านชอบให้ลูกหลานเป็นทหาร

ปัจจุบันความเชื่ออย่างนี้ก็ยังมีอยู่ เพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้านหน้าถ้ำ โดยที่วัดหน้าถ้ำจะมีการจัดงานแก้บน โดยจะจัดสองปีต่อครั้งเพื่อเป็นพิธีแก้บนให้แก่คนที่หลงลืมในการแก้บน ซึ่งจะจัดกันในเวลากลางคืนและจัดกันอย่างยิ่งใหญ่ในบริเวณวัดหน้าถ้ำ ในช่วงปลายเดือนพฤษภาคม

ต้นไทรใหญ่

จากการบอกเล่าของชาวบ้านหมู่บ้านกุแบปาแย หมู่ 3 ตำบลเปาะเล้ง เกี่ยวกับต้นไทรใหญ่ที่อยู่ในบริเวณโรงเรียนบ้านไทรงาม หมู่ 3 ตำบลเปาะเล้ง ต้นไทรต้นนี้มีขนาดโคนต้นประมาณ 4-5 คนโอบ ซึ่งมีทรงพุ่มที่สวยงาม สร้างความร่มรื่นให้แก่โรงเรียน ซึ่งแต่ก่อนนั้นโรงเรียนแห่งนี้มีชื่อว่าโรงเรียนบ้านกุแบปาแย ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อมาเป็นโรงเรียนบ้านไทรงาม เนื่องจากจากลักษณะเด่นของต้นไทรนี้เองที่ตั้งอยู่ในบริเวณโรงเรียน อายุของต้นไทรประมาณ 50 กว่าปีมาแล้ว ความเชื่อของคนสมัยก่อนนั้นเชื่อว่าต้นไทรต้นนี้จะมีเจ้าที่อยู่ ถ้าใครเข้าไปในบริเวณโรงเรียนในช่วงเวลาค่ำ ๆ หรือเวลากลางคืนก็จะได้ยินเสียงแปลก ๆ มาจากอาคารเรียนหรือมีเสียงคนเดินบนหลังคาอาคารเรียน ถ้าเป็นคนที่มิจิตอ่อนแอก็จะโดนผีเข้า เมื่อเขาไปปรึกษากับหมอมผีในหมู่บ้านคือ นายเจโด หะมะ เมื่อหมอมผีทำพิธีแล้วก็จะถามผีตัวนั้นว่ามาจากไหนและอาศัยอยู่ที่ไหน ผีที่เข้าในร่างคนตัวนั้นก็ตอบว่าอาศัยอยู่ที่ต้นไทรใหญ่ในโรงเรียน เป็นเหตุให้ชาวบ้านไม่กล้าเดินเข้าไปในบริเวณนั้นในเวลาค่ำคืน บางทีชาวบ้านที่เดินผ่านหน้าโรงเรียนในเวลากลางคืน ก็จะเห็นคนเดินไปมาได้ต้นไทร พอหันไปดูอีกครั้งก็ไม่มีแล้ว หรือบางทีก็ได้ยินเสียงคนกรีดร้องมาจากต้นไทรดังกล่าว

มีครูคนหนึ่งทีสอนอยู่ในโรงเรียนแห่งนี้ถูกห่วยเนื่องจากเจ้าที่ของต้นไทรต้นนี้ไปบอกเลขเด็ดให้ในฝัน หลังจากนั้นครูคนนั้นก็ได้นำสิ่งของเส้นไหว้มาบูชาแล้ววางไว้ใต้ต้นไทร เมื่อชาวบ้านที่ทราบข่าวว่าครูคนนั้นถูกห่วยจากต้นไทร ก็ได้มีชาวบ้านบางคนได้นำมาจากต่างถิ่นมาทำพิธีขอห่วยหรือเลขเด็ดใต้ต้นไทร ในช่วงที่กำลังทำพิธีอยู่นั้นก็ได้มีลมพัดมาจากไหนไม่รู้ มีความแรงเหมือนพายุ พัดเอาสิ่งของที่ทำพิธีแตกกระเจิงไปหมด ส่วนหมอมที่ทำพิธีและชาวบ้านที่มาพร้อมด้วยนั้นต่างก็วิ่งหนีเอาตัวรอดที่แปลกมากก็คือชาวบ้านที่อยู่บริเวณใกล้ๆ นั้นไม่รู้สึกละเลย คือลมจะพัดเฉพาะบริเวณต้นไทรเท่านั้น นับแต่นั้นมาไม่มีใครกล้าเข้าไปขอห่วยจากต้นไทรนั้นอีกเลย

ปัจจุบันต้นไทรดังกล่าวได้ตายไปแล้ว โดยตายไม่ทราบสาเหตุ ชาวบ้านบางส่วนก็เชื่อว่ามันแก่ตายเอง บางส่วนก็เชื่อว่าเจ้าที่ที่อาศัยอยู่นั้นได้ย้ายไปที่อื่นเป็นเหตุทำให้ต้นไทรนี้ตายซึ่งก็แล้วแต่ความเชื่อของแต่ละคน ส่วนความอาถรรพ์ต่างๆ ก็ได้เสื่อมลงและได้หมดไปแล้วในปัจจุบัน

ความอาถรรพ์ ความศักดิ์สิทธิ์ และความเชื่อต่าง ๆ ของชาวบ้านในอดีตที่มีต่อกูโบ๊ะชื่อ เมาะ

ในสมัยอดีตชาวบ้านส่วนใหญ่มีความเชื่อต่าง ๆ ในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ ความอาถรรพ์ โดยเฉพาะความเชื่อเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ของกูโบร์ ของคนสมัยก่อนที่มีชาวบ้านบูชา และเคารพนับถืออย่างเช่น กูโบร์ที่หมู่บ้านชื่อ เมาะ มีหลายกูโบร์ กูโบร์โตะนิ จากการสัมภาษณ์ นาย

จะเฮง ดอเลาะ อายุ 67 ปี เล่าว่า ภูโบรีโตะนิ เดิมโตะนินั้นเป็นชื่อนุคคล ซึ่งเป็นหมอบ้านในสมัยนั้น เมื่อเขาได้สิ้นชีวิตลงและได้ฝังศพไว้ที่ภูโบรีชื่อ เมาะ ในวันรุ่งขึ้นก็เกิดความแปลกขึ้น มีก้อนหินจำนวนมากเรียงอยู่รอบ ๆ ภูโบรีโตะนิ ซึ่งไม่ทราบที่ก้อนหินดังกล่าวกลิ้งมาได้อย่างไร ทำให้ชาวบ้านเกิดความศรัทธาขึ้นว่า ภูโบรีโตะนิ ต้องมีความศักดิ์สิทธิ์แน่นอน จะพากันมาขอหวย บางคนหายถูก แต่บางคนก็ต้องผิดหวังสำหรับที่ผิดหวังก็เกิดความโกรธที่ตนเองไม่ได้ก็เลยกล่าวดูถูกภูโบรีโตะนิ ทำให้โตะนิเกิดความโกรธก็เลยมีหลอกหลอนชาวบ้านที่ผ่านไปมาหรือชาวบ้านที่จะมาขอหวย มีอยู่วันหนึ่ง มีคนต่างถิ่นมาทำพิธีเพื่อขอหวยโดยให้โตะนิ บอกเบอร์นายว่าออกเลขอะไร อยู่ ๆ ก็เงาคบหนึ่งยืนอยู่ตรงหน้า และได้ยื่นมือออกมายาวมาก จะมีบีบคอผู้ที่มาทั้งของเบอร์ ทำให้ทุกคนที่อยู่ตรงนั้นตกใจกับสิ่งที่เห็นจึงพากันวิ่งหนีกันโดยไม่คิดชีวิต บางคนทั้งกับผมตั้งขี้ฟูก็มี เนื่องจากคนที่มียอหายดังกล่าวมิได้มีของมาเล่นไหว

เดิมตอนที่โตะนิ มีชีวิตอยู่นั้น เขาได้เลี้ยงผีไว้ครั้งเมื่อตายไป ผีที่เขาเลี้ยงนั้นแหละเป็นผู้นำก้อนหินมาตั้งไว้ที่ภูโบรีโตะนิ หลังจากนั้นมาก็มีการหลอกชาวบ้าน เป็นประจำ โดยหลอกให้เห็นรูปช้างก็มีหรือเวลาชาวบ้านเดินผ่านโดยไม่บอกกล่าวทั้งเขา อยู่ ๆ คบเพลิง ที่ชาวบ้าน คืออยู่นั้น เกิดดับทั้งที่ไม่มีลมอะไรเลย แต่ปัจจุบันเหตุการณ์ดังกล่าวได้จางหายไป ชาวบ้านก็เลิกความเชื่อความศรัทธาในเรื่องผีเรื่องภูโบรีดังกล่าว

ยังมีอีกภูโบรีหนึ่งที่ชาวบ้านชอบพูดถึง คือ ภูโบรีโตะแยะ ซึ่งตั้งอยู่ที่ชื่อเมาะ เหมือนกัน ปัจจุบันพันภูโบรีนั้นอยู่ในสวนยางชาวบ้าน ชาวบ้านเล่าว่า นั้นที่ดังกล่าวนั้นเป็นพื้นที่ที่เป็นหมู่บ้านมาก่อนต่อมาชาวบ้านได้ย้ายมาอยู่ทางทิศเหนือลงมา เนื่องจากมีช้างจำนวนมากเข้ามาก่อวุ่นในหมู่บ้านเป็นประจำ โตะแยะ นั้นเมื่อตอนยังมีชีวิตอยู่เขามีความอาภรรพผี เมื่อตายไปก็มีคนพูดถึง และระลึกลดเวลา ครั้งหนึ่งเกิดโรคระบาดขึ้นกับสัตว์เลี้ยงของชาวบ้านโดยไม่ทราบสาเหตุเกิดขึ้นเพราะเหตุใด ชาวบ้านนึกขึ้นได้ว่าอาจเกิดจากการที่ชาวบ้านไม่ทำพิธีระลึกถึงโตะแยะ ดังนั้นชาวบ้านจึงพากันไปจุดเทียนที่ภูโบรีโตะแยะ แล้วระลึกถึงเขาวันรุ่งขึ้น โรคภัย ที่เกิดขึ้นกับสัตว์เลี้ยง “วัว ควาย” ก็หายไปในวันพรุ่งนี้ ปัจจุบันความเชื่อดังกล่าวก็ได้จางหายไปเช่นเดียวกัน

อีกภูโบรีหนึ่งคือ ภูโบรีโตะวันโด ในสมัยก่อนชาวบ้านชอบแข่งวัว ถ้าใครระลึกถึงโตะวันโดทำให้ตนแข่งวัวชนะ ชาวบ้านคนหนึ่ง ชื่อ โตะวานิ ได้นำวัวไปแข่งชน วัวที่เปาะเล้ง และก่อนไปเขาได้ นำผลไม้หรือสิ่งของ ไปตั้งไว้ที่ภูโบรีโตะวันโด แล้วขอพรให้ตนแข่งชนวัวชนะ ถ้าชนะแล้วตนจะทำพิธีขอบคุณ 3 วัน 2 คืน ปรากฏว่าแข่งชนะ โตะวานิ ก็ได้ทำพิธี โดยเล่น ดิกการ์, เมาะโยง แล้วจัดงานเลี้ยงให้ใกล้ภูโบรีโตะวันโด บางครั้งก็มีการหลอกหลอนชาวบ้านที่ผ่านไปมาก็มีแต่ปัจจุบันก็ความเชื่อดังกล่าวก็ได้หายไป เช่นเดียวกัน

ปัจจุบันความอาภรรพ์ต่างๆก็ได้เสื่อมไปตามกาลเวลา ความเชื่อต่างๆของชาวบ้านเริ่มหมดลงไปเรื่อยๆ แต่ก็ไม่มีใครกล้าลบหลู่ ซึ่งภูโบแห่งนี้ปัจจุบันก็กลายเป็นภูโบร้างไปแล้ว เพราะมีการย้ายภูโบไปอยู่ในบริเวณในหมู่บ้าน เพราะว่าภูโบแห่งนี้อยู่ไกลจากหมู่บ้านจึงไม่สะดวกประกอบกับเนื้อที่ภูโบที่ใช้ฝังศพเกือบเต็มแล้ว แต่ก็ยังมีชาวบ้านบางส่วนก็ยังเชื่อในความอาภรรพ์ของภูโบนี้อยู่

ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในอดีตในท้องถิ่นยาลอ

จากการบอกเล่าของนางเซาเดะ อายุ 85 ปี ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 69 หมู่ 2 ตำบลบาโงยซิแน อำเภอยะหา จังหวัดยะลา เมื่อก่อนนั้นมีปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมาย จะมีกลุ่มอิทธิพลต่าง ๆ แต่กลุ่มอิทธิพลเหล่านี้จะบารมีอย่างมีเหตุมีผล แต่ก็มีบางในบางครั้ง อย่างเช่น ถ้าหากเขาชอบลูกสาวบ้านไหนก็จะส่งคนไปขอ ถ้าเกิดพ่อแม่ฝ่ายหญิงไม่ให้ ก็จะไปจุดลูกสาวมา แต่ก็ได้เอาไปข่มขืนหรือทำร้ายใด ๆ แต่จะเอาไปแต่งในท้องถิ่นที่อื่น ก่อนที่จะอยู่กินด้วยกัน หลังจากนั้นถ้าผู้หญิงอยากกลับไปหาพ่อแม่ที่บ้านก็จะปล่อยให้กลับ และเมื่อเกิดปัญหาต่าง ๆ นั้นคนที่จะมาเคลียร์กันได้ นั้น ต้องเป็นคนที่มีอิทธิพลเหมือนกัน ดังนั้นชาวบ้านจึงจำเป็นต้องพึ่งคนมีอิทธิพลเหมือนกัน และกลุ่มอิทธิพลในสมัยก่อนจะมีสัจจะ ถ้าเกิดใครไม่ทำตามสัญญา บางทีอาจจะฆ่าทิ้งเลยโดยไม่มีเกรงใจ เพราะพวกเหล่านี้จะมีความเด็ดเดี่ยว กล้าคิด กล้าทำ พูดจริง ทำจริงแต่คนที่มิอิทธิพลเหล่านี้จะไม่เอาเปรียบชาวบ้าน ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในอดีต ได้แก่

การเรียกค่าคุ้มครอง

ในสมัยก่อนถ้าใครมีสมบัติมาก ๆ เช่น มีเงินทอง สวนขา หรือสวนผลไม้ จำนวนมาก ถ้าเป็นคนใจกว้างก็ไม่ใช่ไร แต่ถ้าเกิดเป็นคนขี้เหนียว หรือเป็นคนที่ไม่เห็นแก่ตัว ก็จะถูกเรียกเก็บค่าคุ้มครองทันที อาจจะเก็บในรูปแบบของเงินทอง หรือผลผลิตทางการเกษตร เช่น ถ้าเป็นสวนยาง ก็เก็บยางแผ่น แต่กลุ่มที่เรียกเก็บค่าคุ้มครองเหล่านี้ก็ยังมีอำนาจล้นเหลือ คือ ส่วนหนึ่งที่เขาเก็บมาได้ ก็ให้เป็นสวัสดิการแก่คนยากจนในหมู่บ้าน และอีกส่วนหนึ่งก็จะนำไปใช้ในกลุ่มของพวกเขาเอง ถ้าเกิดผู้ที่ส่งค่าคุ้มครองมีความเดือดร้อน หรือมีความขัดแย้งกับใคร กลุ่มอิทธิพลเหล่านี้ก็จะไปช่วยเหลือและเคลียร์ปัญหาต่าง ๆ ให้ ดังนั้นอาจจะถือว่าการช่วยเหลือซึ่งกันและกันก็ได้

การลักขโมย

สมัยก่อนการลักขโมยสิ่งของ เช่น เงินทอง เครื่องประดับ หรือสัตว์เลี้ยง พวก วัว ควาย แต่โจรที่ลักขโมยสมัยก่อนนั้นจะศึกษาก่อน เช่น ถ้าเกิดบ้านไหนที่ร่ำรวย แต่เจ้าของเป็นคนที่เห็นแก่ตัว ก็จะขึ้นขโมยบ้านนั้น อาจจะถือว่าการลงโทษทางสังคมก็ว่าได้ ดังนั้นจึงเป็นเหตุที่ทำให้คนสมัยก่อนมักจะไม่นำเงินทอง หรือเครื่องประดับไปบนบ้านมาก ๆ มักจะใส่หีบเหล็กแล้วไปฝังดินไว้ข้าง ๆ บ้าน

การพนัน

สมัยก่อนนั้นจะมีการเล่นการพนันที่รุนแรงมาก แต่การพนันจะไม่มีการเล่นหลากหลายเหมือนในปัจจุบัน ที่เล่นกันมากที่สุด ก็คือ ก่อเจาะ (ลูกเต๋าหรือไฮโล) ซึ่งบางที่จะมีการเล่นถึง 7 วัน 7 คืน ตามงานแสดงมหรสพต่าง ๆ เช่น หนึ่งตะลุง มะอึโยง แต่คนที่เล่นการพนันสมัยก่อนนั้นจะเล่นแค่พอตัว หรือเล่นเพื่อความสนุกสนาน ไปเล่นจนหมดเนื้อหมดตัวเหมือนในปัจจุบัน จนเป็นเหตุทำให้ปัจจุบันคนท้องถิ่นนี้ยังมกเกี่ยวกับการพนัน ยังมีอีกมาก แม้จะมีเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้าปราบปราม แต่ก็ยังมีการลักลอบเล่นการพนันกันอยู่ ยิ่งปัจจุบันมีการพนันแบบใหม่ ๆ เข้ามา เช่น การพนันฟุตบอล ทำให้เยาวชนส่วนใหญ่ ในหมู่บ้าน ต่างก็พนันบอลกันเป็นส่วนใหญ่แล้ว

การจัดการมรดก

สมัยก่อนนั้นประชากรมีน้อย ทรัพยากรมีมาก ดังนั้น มรดกเกี่ยวกับที่ดินต่าง ๆ จึงไม่ค่อยมีปัญหา ถ้าลูกคนไหนขยันก็ไปทำเขตบริเวณเอาเองแล้วก็เพาะปลูก ถ้าทำมากก็จะได้มาก ส่วนบ้านหรือที่อยู่อาศัยก็จะสร้างติดกับบ้านเก่า หรือต่อเติมบ้านหลังแล้วอยู่กันแบบครอบครัวใหญ่ แต่ส่วนใหญ่แล้ว บ้านหลังเก่านั้นจะให้ลูกสุดท้อง ส่วนพี่ ๆ ก็จะสร้างบ้านบริเวณใกล้เคียง แต่ที่จะมีปัญหาเกี่ยวกับมรดกที่เป็นทรัพย์สินเงินทอง เครื่องประดับต่าง ๆ เพราะว่าคนในสมัยก่อนจะไม่ค่อยแบ่งให้ลูกหลาน โดยจะใส่หีบเหล็ก แล้วนำไปฝังดินไว้ในบริเวณข้าง ๆ บ้าน โดยที่ลูกหลานไม่มีใครรู้ จนกระทั่งคนที่เก็บได้ตายไป โดยเขามีความเชื่อกันว่า ถ้าเขาจะให้ใครหรือจะให้ลูกหลานคนไหน เมื่อเขาตายไปแล้ว เขาก็จะไปบอกในความฝัน แต่ต้องทำในสิ่งที่เขาต้องการก่อน เช่น ห้ามนำสิ่งของเหล่านี้ไปทำในสิ่งที่ไม่ดี หรือทำบุญระลึกถึงบรรพบุรุษก่อน จากนั้นจะชี้จุดที่ฝังสมบัติให้ เมื่อคนที่เข้าฝันทำตามนั้นก็จะได้สมบัตินั้นมา หรือสมบัติบางอย่างไม่ได้เข้าฝันใครก็อยู่อย่างนั้น บางทีก็มีคนทั่วไปไปขุดเจอบ้าง แต่ชาวบ้านมีความเชื่อกันว่า ถ้าขุดเจอของโบราณ เมื่อเจอแล้วต้องมีการทำบุญ ขอดูอาร์ เพื่อระลึกถึงเจ้าของก่อน

ปัจจุบันปัญหาบางอย่างได้หมดไป แต่ปัญหาบางอย่างกลับมาเป็นปัญหาใหญ่ในปัจจุบัน เช่น ปัญหาการเรียกเก็บค่าคุ้มครอง การขูดลูกสาวชาวบ้าน ก็ได้หมดไปแล้ว กลุ่มอิทธิพลต่าง ๆ ในอดีตก็ได้หมดไปแล้ว จะเหลือบ้างก็กลุ่มอิทธิพลทางการเมืองในปัจจุบัน ส่วนปัญหาการลักขโมยก็ยังมียูบ้าง ซึ่งต่างคนต่างก็ต้องช่วยกันดูแลรักษาสมบัติของตนเอง แต่ก็มีไม่มากซึ่งบางหมู่บ้านผู้ใหญ่บ้านก็สามารถควบคุมได้ แต่ก็ยังเป็นปัญหาใหญ่ในปัจจุบัน ก็คือ การจัดการมรดก จนบางครั้งครอบครัวมีการทะเลาะกันระหว่างพี่น้อง บางคนถึงกับฆ่ากันตาย ด้วยสาเหตุมาจากการแย่งชิงมรดก ดังนั้นเมื่อมีคนบ้านไหนตายแล้วหลังจากนั้นจะมีโต๊ะอิหม่ามหรือผู้อาวุโสไปที่บ้านเพื่อจัดการแบ่งมรดกให้แก่ลูกหลาน ซึ่งหลักการแบ่งมรดก ก็จะมีหลักของกฎหมายหรือหลักของศาสนาอิสลาม ถ้าผู้ตายได้แบ่งมรดกให้ลูกหลานสมัยตอนยังมีชีวิตอยู่ ก็ไม่ค่อยมีปัญหาอะไร แต่ถ้าผู้ตายยังไม่ได้แบ่งมรดกก่อนจะตายก็จะมีปัญหา โดยเฉพาะเรื่องที่ดิน เพราะเป็นสิ่งที่มีความมากในปัจจุบัน ดังนั้นจึงต้องมีผู้อาวุโส โต๊ะอิหม่าม หรือผู้ใหญ่บ้าน เพื่อหาข้อยุติ แต่ปัจจุบันก็จะมี การแบ่งเท่า ๆ กันหมด ไม่ใช่หลักของศาสนา คือผู้ชายจะได้มากกว่าผู้หญิง หรือก็จะแบ่งให้แก่คนสุดท้องมากกว่าพี่ ๆ เล็กน้อย เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นบ่อย ๆ จึงทำให้ปัจจุบันนี้คนที่มีทรัพย์สินมาก ๆ น้อย ก็จะทำพิธีกรรมก่อนตาย โดยจะเรียกโต๊ะอิหม่ามและผู้อาวุโส มาเป็นพยาน เพื่อป้องกันการแย่งชิงมรดก และการทะเลาะกันของลูกหลานตนเอง

ปัญหาไสยศาสตร์ต่าง ๆ

เนื่องจากคนในสมัยก่อนนั้นการศึกษายังไม่ถึงด้านสายสามัญหรือทางศาสนา เพราะฉะนั้นการดำรงชีวิตของชาวบ้าน ส่วนใหญ่ก็จะพึ่งพาไสยศาสตร์ หรืออำนาจเหนือธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นการประกอบอาชีพ การป้องกันตนเองหรือสิ่งของต่าง ๆ ตลอดจนการรักษาโรคต่าง ๆ จนบางทีสิ่งเหล่านี้ก็ไปสร้างความเดือดร้อนให้แก่เพื่อนบ้าน ได้แก่

การเลี้ยงผี หรือการเลี้ยงลูกกรอก อดีตนั้นชาวบ้านท้องถิ่นมีหลายคนที่ยังเลี้ยงลูกกรอก ซึ่งการเลี้ยงผีหรือการเลี้ยงลูกกรอก ถ้าเป็นหมอผีเลี้ยงไม่เป็นไร เพราะว่าเขารู้วิธีในการเลี้ยง และเลี้ยงไว้เพื่อเพิ่มอำนาจในการรักษาโรคให้แก่ชาวบ้านเท่านั้น ไม่ปล่อยให้ไปสร้างความเดือดร้อนให้แก่ชาวบ้าน แต่ถ้าเป็นชาวบ้านทั่วไปเลี้ยง ก็เพื่อตัวเอง เกี่ยวกับการประกอบอาชีพของตัวเอง เช่น ถ้าคนประกอบอาชีพค้าขาย ก็จะอาศัยผีตัวนี้มาช่วยดึงดูดลูกค้าให้มาอุดหนุน แต่ที่เป็นปัญหาก็คือ ถ้าคนที่เลี้ยงมีความอิจฉาริษยา ก็จะให้ไปรบกวนเพื่อนบ้านที่เป็นคู่แข่งทางอาชีพของตน จะเป็นรูปแบบการนำสิ่งของไปไว้หน้าบ้าน หรือปล่อยให้ผีตัวนั้นไปรบกวน ซึ่งจะเป็นการสร้าง ความเดือดร้อนให้แก่ชาวบ้าน แต่ชาวบ้านก็ไม่มีบทลงโทษอะไร เพราะหลักฐานไม่ได้เป็นรูปร่าง เป็น

เพียงการสันนิษฐาน ว่าเป็นผีของคนนั้น คนนี้ บางทีลูกหลานตัวเองก็ไม่ว่าตนเลี้ยง ส่วนมากคนที่โดนของก็จะไปแก้ที่หมอผี และให้หมอผีรักษาให้ แล้วหมอผีก็จะรักษาให้ แล้วก็บอกว่า ผีตัวนั้นจากไหน เป็นของใคร เมื่อทราบแล้วก็จะเกิดความขัดแย้งหรือการทะเลาะกันไปเลย

ปัจจุบันปัญหาเหล่านี้ก็ได้หมดไปแล้ว เพราะว่าชาวบ้านส่วนใหญ่ มีการเรียนรู้ทางด้านศาสนามากขึ้น มีปัญหาอะไรชาวบ้านก็จะไปหาผู้รู้ทางศาสนา เวลาจะประกอบกรใด ๆ ก็เชิญผู้รู้ทางศาสนามาทำการสวดดูอาร์ขอพรจากพระองค์อัลลอฮ์ เพื่อให้ประสบความสำเร็จในการทำมาหากิน มากกว่าจะไปพึ่งพาอำนาจทางไสยศาสตร์ แต่หมอผีก็ยังคงมีอยู่ในปัจจุบัน เพราะว่าชาวบ้านต้องพึ่งพาอยู่ เนื่องถ้ามีโรคแปลก ๆ บางอย่าง ไปตรวจที่โรงพยาบาลแล้วแพทย์วินิจฉัยแล้วไม่พบโรค ก็จะกลับมารักษาทงไสยศาสตร์อีก โดยการรักษากับหมอชาวบ้านหรือหมอผี ซึ่งโรคเหล่านี้ก็มีให้เห็นอยู่มากในท้องถิ่น ไม่รู้ว่าเป็นโรคอะไร อยู่ดี ๆ ก็เจ็บ ไปหาหมอวินิจฉัยแล้วไม่พบโรค ซึ่งชาวบ้านเรียกโรคนี้ว่า “ปือยาเกะอากัง” (ภาษาท้องถิ่น) ซึ่งชาวบ้านมีความเชื่อว่าโรคนี้ต้องอาศัยการรักษาจากหมอบ้านเท่านั้น

ปาจา (ภาษาท้องถิ่น) เป็นยันต์ ที่ป้องกันขโมยมาขโมยสิ่งของ ส่วนใหญ่จะเป็นไม้ผล โดยทำในรูปการเขียนอายันต์ (จากอัล - กุรอ่าน) หรือคาถาใส่ในขวดนำไปแขวนไว้บนต้นหรือฝังดินบริเวณนั้น หรือบางทีจะแขวนกะลา โดยตะปูนขาวแล้วคนที่ทำก็จะท่องคาถาแล้วนำไปแขวนบนต้น ถ้าปาจาแขวนไว้บนต้นก็จะไม่มีปัญหาอะไร เราขโมยเมื่อเห็นปาจาแล้วส่วนใหญ่แล้วไม่กล้าลงดี เพราะฤทธิ์ของปาจานั้นรุนแรงมาก คือ ท้องจะป่อง มันจะใหญ่ขึ้น เรื่อย ๆ และมีอาการปวดมาก และวิธีการรักษา คือ ต้องไปขอมาจากเจ้าของและต้องไปแก้ต่อคนที่ทำปาจาจึงจะหาย ซึ่งบางคนโดนแล้วจะละอายใจที่จะไปพบเจ้าของ จนถึงแก่ความตายก็มี ส่วนมากที่จะโดยเป็นปาจาที่ฝังไว้ในดิน เพราะขโมยไม่รู้ว่าปาจาวางอยู่ บางคนอาจไม่ตั้งใจขโมย โดยเดินผ่านแล้วหยิบกิน แล้วก็โดนปาจา ซึ่งก็ไม่ว่าตนเองโดนปาจาแล้ว จึงไปรักษาจากหมอต่าง ๆ แต่ก็ไม่ได้หาย พอนึกได้หยิบกินผลไม้ของต้นใคร แล้วไปถามเจ้าของ และทำการแก้กับคนที่ทำปาจาก่อนถึงจะหาย

ส่วนปัจจุบัน ส่วนผลไม้ต่าง ๆ ก็ไม่ค่อยมีการวางปาจากันแล้ว เพราะปัจจุบันชาวบ้านส่วนใหญ่ต่างก็มีผลไม้กันทุกคนแล้ว ดังนั้นขโมยต่าง ๆ ก็ไม่ค่อยมี ถ้าเกิดมีใครวางปาจาชาวบ้านก็จะสันนิษฐานว่าคนนั้นค่อนข้างจะเป็นคนที่ใจแคบหรือขี้เหนียว เพราะว่าปัจจุบันถ้าผ่านผลไม้ใคร เจ้าของส่วนใหญ่ก็จะบอกหยิบกินได้เลยตามสบาย

ความเชื่อต่างๆของคนในท้องถิ่น

ความเชื่อ คือการยอมรับในสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นความจริงหรือเป็นที่ไว้วางใจ ฉะนั้นความเชื่อเป็นความรู้สึกนึกคิดของคนในแต่ละสังคมที่มีสิ่งหนึ่งสิ่งใด ส่งผลให้ทางด้านพฤติกรรม ซึ่งความเชื่อจะมีผลต่อพฤติกรรมของบุคคลหรือกลุ่มคน ซึ่งจะเชื่อเรื่องราวทางด้านเวทมนต์ คาถา เรื่องลึกลับของคน เทวดา ปีศาจ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ จนกระทั่งปัจจุบันไม่สามารถอธิบายหรือพิสูจน์ได้ด้วยทางวิทยาศาสตร์ ความเชื่อนั้นเริ่มแรกเกิดจากมนุษย์สรรหาสิ่งที่พึ่ง ต้องการแรงสร้างสรรค์เพื่อเหตุแรงจูงใจและที่พึ่งทางจิต เพราะครั้งก่อนมนุษย์จะอาศัยตามป่าเขา เมื่อเกิดเหตุเภทภัยก็ย่อมจะต้องการสร้างขวัญและกำลังใจเพื่อคุ้มครองรักษาให้ปลอดภัยจึงต้องมีการหาสิ่งดังกล่าวก่อให้เกิดความเชื่อขึ้นในเวลาต่อมา

ความเชื่อในอดีตยังคงปรากฏอยู่ในปัจจุบันเกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน

- ห้ามหิวผมนกลางคืนเป็นสิ่งไม่ดี
- ให้ปิดประตูบ้าน หน้าต่าง ในเวลาพลบค่ำเพราะสิ่งชั่วร้ายจะเข้าบ้าน
- ห้ามรดราวผ้า เชื่อว่า ความรู้จะเสื่อม
- ห้ามตากผ้าถุงไว้ตรงทางลอดผ่าน ชื่อ เชื่อว่าผีจะไม่เกรง
- เชื่อในความอาถรรพ์ของต้นไม้
- การผูกข้อมือและเอว คอ เชื่อว่าสามารถรักษาโรคพยาธิ
- ห้ามตัดผมและตัดเล็บในเวลากลางคืน
- ห้ามปอกกล้วยหรือกินกล้วยในเวลากลางคืน
- ห้ามซักมุ้งในแม่น้ำลำคลอง
- ห้ามร้องเพลงในครัว เดี่ยวจะได้ผ้าหรือเมียแก่
- เวลาเข้าป่าให้นึกถึงเจ้าป่า เจ้าเขา ห้ามพูดถึงสัตว์ดุร้าย
- เวลาหายจากโรคภัยต่าง ๆ ต้องกินข้าวเหนียว ไก่ย่าง เพื่อเป็นการแก้บน

จากการบอกเล่าของชาวบ้าน แม้ความเชื่อต่าง ๆ จะพิสูจน์ไม่ได้ แต่มันก็เป็นความสุขทางจิตใจ คือ

- ความเชื่อทำให้เกิดความมั่นใจ
- ความเชื่อทำให้เกิดพลัง
- ความเชื่อทำให้เกิดการสร้างสรรค์
- ความเชื่อทำให้เกิดความสามัคคี
- ความเชื่อทำให้เกิดปัญญา

- ความเชื่อทำให้นับถือศาสนาได้อย่างมั่นคง

สมุนไพรต่าง ๆ ที่ใช้ในการรักษาโรคต่าง ๆ ของคนในอดีต

ในสมัยอดีตเมื่อประมาณ 20 – 30 ปีที่ผ่านมา เทคโนโลยีทางการแพทย์ต่าง ๆ ยังเข้ามาไม่ถึงในหมู่บ้าน สถานือนามัยประจำตำบลยังไม่มี สถานพยาบาลอยู่ห่างไกลจากหมู่บ้าน ชาวบ้านไม่สามารถจะใช้บริการได้ เนื่องจากการคมนาคมต่าง ๆ ไม่สะดวก แต่เนื่องจากสมัยก่อนยังไม่มีรถยนต์ และจักรยานยนต์ ถ้ามีก็ไม่มากนัก หมู่บ้านหนึ่งมีประมาณ 1 -2 คัน เฉพาะคนที่ฐานะดีหน่อยเท่านั้น และในสมัยก่อน อัตราความเร็วไม่ค่อยแรง ตลอดจนถนนหนทางยังไม่มีดี ดังนั้นจึงทำให้อุบัติเหตุร้ายแรงจากยานพาหนะมีเลย เพราะชาวบ้านที่ประสบอุบัติเหตุต่าง ๆ เช่น ตกต้นไม้ กระตุกหัด ก็จะไปหาหมอกระดูก หรือเจ็บป่วยธรรมดา เช่น ปวดหัว ปวดฟัน ปวดเมื่อย เป็นไข้ ท้องอืด ท้องเฟ้อ ท้องร่วง ส่วนใหญ่ก็จะหาสมุนไพรมากินเอง เนื่องจาก แต่ละบ้านส่วนใหญ่จะมีความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรพื้นฐานต่าง ๆ อยู่แล้ว อาจจะมาจากการบอกเล่า ของเพื่อนบ้าน หรือการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษหรือถ้าบางคนที่เป็นโรคร้ายบางรายก็จะบนบาน เช่น ถ้ารักษาจากโรคร้ายนี้หายขาดแล้ว จะเชือดแพะกิน หรือจะเล่นหนังตะลุง 3 วัน 3 คืน หรือเล่นมะอึอง แต่ส่วนใหญ่จะบนบานกินแพะ เพราะว่า ชาวบ้านถือว่าแพะเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์

จากการสอบถาม นายนาแว ลือแบหะมะ อายุ 65 ปี ปัจจุบัน อยู่บ้านเลขที่ 3/1 หมู่ 3 ตำบลเปาะเล้ง เป็นหมอนวดตำรับโบราณที่มีชื่อเสียงคนหนึ่งในปัจจุบัน นอกจากนั้นยังมีความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรพื้นฐานต่าง ๆ มากมาย โดยใช้ส่วนต่าง ๆ ของพืช เช่น ราก หัว ลำต้น เปลือก ใบ ดอก ผลและเมล็ด ซึ่งจะยกตัวอย่างสมุนไพร ต่าง ๆ ที่ใช้กันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เช่น

(1) กาฝาก : สรรพคุณ ใช้แก้ปวดฟัน โดยเอาลำต้นหั่นเป็นชิ้นเล็ก ๆ แล้ว นำมาต้มน้ำผสมเกลือจนเดือด แล้วนำน้ำมาบ้วนปากเมื่อมีอาการ

(2) กระดุมทอง : สรรพคุณ แก้ปวดเมื่อย โดยนำรากตากแห้งมาต้ม ผสมกับน้ำจนเดือด แล้วนำน้ำมาดื่มกินตามต้องการ

(3) กระแตไต่ไม้ : สรรพคุณ แก้ขับปัสสาวะ นิ่ว เบาหวาน ไตพิการ และแผลพุพอง โดยนำเหง้ามาต้มน้ำ แล้วนำน้ำมาดื่มกินตามต้องการ

(4) ฝรั่ง : สรรพคุณ แก้ท้องร่วง โดยนำส่วนยอดอ่อนมาเคี้ยวกิน

(5) กำขำ : สรรพคุณ แก้ไข้ ตัวร้อน โดยนำรากตากแห้งแล้วมาฝนเป็นผงผสมกับน้ำ แล้วนำน้ำมาดื่มตามต้องการ

(6) ค้อนหมาขาว : สรรพคุณ แก้พิษ แก้เมา แก้ลมพิษ โดยนำรากตากแห้ง มาผสมกับน้ำ แล้วนำน้ำมาดื่มตามต้องการ

(7) ชูดเห็ดเทศ : สรรพคุณ แก้กกลากเกลื้อน โดยนำส่วนใบตำให้ละเอียด แล้วนำมาทาบริเวณที่มีอาการ

(8) ตูเมะ (ภาษาท้องถิ่น) : มีลักษณะเป็นพืชล้มลุก ใบหยักมีดอกสีขาว สรรพคุณ แก้พยาธิ ท้องอืด โดยนำส่วนใบมาขยี้ผสมกับน้ำปูนใส และนำมาทาบริเวณท้องให้ทั่ว

(9) ทับทิม : สรรพคุณ แก่ระดูขาว ตกเลือด ถ่ายพยาธิ โดยนำรากมาต้มกับน้ำ แล้วนำน้ำมาดื่มตามต้องการ

(10) ทองพันชั่ง : สรรพคุณ แก้คัน กลากเกลื้อน โดยนำรากตากแห้งแล้วมาต้มกับน้ำ นำมาดื่มกินตามต้องการ

(11) นมแมว : สรรพคุณ แก้ไข ปวดเมื่อย โดยนำรากตากแห้ง แล้วต้มกับน้ำจนเดือด แล้วเอารากที่ต้มไว้รวมควัน แล้วนำมาดื่มกินตามต้องการ รากที่ต้มแล้วสามารถนำรากมาต้มได้อีก 6 ครั้ง

(12) น้อยหน่า : สรรพคุณ กำจัดเหา โดย นำใบสดมาโขลก และใส่น้ำพอเหมาะ นำมาขโลมผมเอาผ้าคลุมหัวไว้สักครู่ แล้วจึงสระผมทำความสะอาด

(13) เนียง : สรรพคุณ แก้ท้องเสีย โดยนำเปลือกมาฝนผสมน้ำ แล้วนำน้ำมาดื่มตามต้องการ

(14) บักบก : สรรพคุณ แก้ความดันโลหิตสูง แก้ไข้ใน โดยนำรากมาล้างให้สะอาด แล้วนำรากมารับประทาน

(15) ผักหวาน : สรรพคุณ แก้บวม ฟกช้ำ โดยนำรากมาฝนผสมกับน้ำแล้วมาทาบริเวณที่บวม

(16) เพกา : สรรพคุณ แก้นิ่ว แก้ไช้ส โดยนำเปลือกของลำต้นตากแห้ง มาต้มน้ำจนเดือด แล้วนำน้ำมาดื่มตามต้องการ (แก้นิ่ว) และนำเปลือกของลำต้นมาฝนกับรำยาน แล้วนำผงที่ได้มาทาบริเวณที่มีอาการ (แก้ไช้ส)

(17) ไฟเดือนห้า : สรรพคุณ แก้ฟกช้ำบวม ชับโลหิต กระจายลมให้सान โดยนำรากมาต้มกับน้ำ แล้วนำน้ำมาดื่มกินตามต้องการ

(18) มะกา : สรรพคุณ แก้กระษัยสมานลำไส้ เป็นยาระบาย โดยนำเปลือกแห้งมาต้มกับน้ำแล้ว นำน้ำมาดื่มกินตามต้องการ

(19) แมงลัก : สรรพคุณ แก้แผลในปาก โดยนำรากตากมาฝน ผสมกับน้ำแล้วทาบริเวณที่เป็นแผล

(20) ยางแมน : สรรพคุณ รักษาแผลสด แก้ปวดฟัน โดยหักก้านเพื่อจะได้น้ำยางออกมา แล้วใช้น้ำยางมาแต้มบริเวณแผลสด และบริเวณที่ปวดฟัน

(21) ว่านหางจระเข้ : สรรพคุณ รักษาแผลสด โดยหักส่วนที่เป็นใบ แล้วเอาน้ำเมือกของใบมาทาบริเวณแผลสด

(22) ขี้ไก่ (สาบเสือ) : สรรพคุณ ใช้ห้ามเลือด โดยนำส่วนใบที่เป็นยอดอ่อนมาขยำให้ละเอียด แล้วนำมาโปะบริเวณที่เลือดออก

(23) ต้นแก้ว : สรรพคุณ ใช้รักษาอาการปวดฟัน เป็นยาขับฤดู แก้จุดเสียด แน่นท้อง ขับลม บำรุงเลือด โดยการนำใบแก้วมาตำพอละเอียดแช่เหล้าแห้ง แล้วนำมาทาบริเวณที่ปวด

(24) เทียนบ้าน : สรรพคุณ ใช้รักษาเล็บขบ ปวดตามนิ้วมือ นิ้วเท้า ถอนพิษ ปวดแสบปวดร้อน โดยการนำใบมาตำให้ละเอียด และนำมาพอกบริเวณที่มีอาการ

(25) เล็บมือนาง : สรรพคุณ ใช้ขับพยาธิ โดยการนำเมล็ดมาทบพอแตก ประมาณ 3-5 เม็ด ผสมกับน้ำ แล้วนำน้ำมาดื่มกินตามต้องการ

(26) พักทอง : สรรพคุณ ใช้ถ่ายพยาธิตัวดีด โดยการนำเมล็ดมาล้างให้สะอาด ทบให้แตก แล้วนำผสมน้ำตาล และน้ำในปริมาณครึ่งลิตร รับประทานอย่างน้อย 3 ครั้ง ต่อวัน

(27) หญ้าคา : สรรพคุณ ใช้แก้ร้อนใน กระหายน้ำ ขับปัสสาวะ โดยกานำรากสดรากหญ้าคาสับเป็นชิ้นเล็ก ต้มกับน้ำจนเดือด แล้วนำมาดื่มประมาณ วันละ 3 ครั้งหลังอาหาร

(28) เพชรสังฆาต : สรรพคุณ ใช้แก้โรคลักปิดลักเปิด แก้ริดสีดวงทวาร สมานกระดูก ขับลมในลำไส้ : โดยการนำส่วนราก หั่นเป็นชิ้นเล็ก ๆ หุ้มด้วยมะขามเปียกเพื่อป้องกันอาการคันคอ หรืออาจใช้เถาตากแห้ง บดให้เป็นผง ชัดเป็นเม็ดเล็ก ๆ แล้วนำมารับประทานครั้ง 2-3 เม็ด

(29) พลับพลึง : สรรพคุณ ใช้แก้เคล็ด บวม กล้ามเนื้อฉีก ฟกช้ำ โดยการนำใบมาลนไฟพอไหม้ แล้วนำมาพันบริเวณที่มีอาการ

(30) ว่านกาบหอย : สรรพคุณ ใช้แก้เจ็บคอ แก้ไอ กระหายน้ำ ฟกช้ำภายใน โดยนำส่วนใบมาหั่นเป็นชิ้นเล็ก ๆ มาต้มกับน้ำให้เดือด แล้วนำน้ำมาดื่มกินเช้า – เย็น

การผสมสมุนไพรในการรักษาโรคต่าง ๆ เช่น

1. โรคเบาหวาน : โดยการเอาสมุนไพร คือ ขมิ้นดำ , ผักกาดขาว มั่นจีน (อุบีจีน) และ น้ำดีของไก่ นำสมุนไพรดังกล่าวในอัตราส่วนที่เท่ากันมาต้มกับน้ำฝนปริมาณ 2 ลิตร แล้วนำมาดื่ม ให้เดือดจนเหลือประมาณ 1 ลิตร นำน้ำมาดื่มกินตามต้องการ

2. โรคพยาธิเส้นด้าย : สมุนไพรที่ใช้คือ ทุกส่วนของหญ้าหนวดแรม นำมาตำจนละเอียด แล้วนำมาพอกบริเวณทวารหนัก

3. ท้องเสีย อาเจียน : สมุนไพรที่ใช้ คือ ใบตูเมะ (ภาษาท้องถิ่น) กับใบถั่วฝักยาว นำมา ขยำจนละเอียด แล้วนำมาทาบริเวณท้อง

4. ไข้ (ปวดหัว ตัวร้อน) : สมุนไพรที่ใช้คือ ใบนุ่น ใบกำขำ ใบนมแมว ใบทุเรียนและใบเงาะ นำสมุนไพรที่กล่าวมาอย่างน้อย 3 อย่าง มาขยำ ในน้ำแล้วนำมาชโลมให้ทั่วศีรษะ

จากการสอบถาม นาย เจและ กาแซ อายุ 68 ปี อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 31 หมู่ 3 ตำบลเปาะ เล้ง เป็นหมดสมุนไพรที่ได้มาโดยการบังเอิญ (จือลี) โดยนายเจและ ได้เล่าว่า เขาได้รับความรู้ใน การใช้ยาสมุนไพร ต่าง ๆ จากความฝันในช่วงคำคืนของเดือนรอมฎอน (เดือนที่ชาวมุสลิมถือศีลอด) ได้ฝันว่ามีชายสวมชุดขาว มีเครยาวถึงหน้าอก มาบอกลักษณะของพืชที่เป็นยาในการรักษา โรคต่าง ๆ หลังจากนั้นมาท่านได้จดจำ พืชสมุนไพรที่ใช้เป็นยามาจนถึงปัจจุบัน

นายเจและ ได้กล่าวต่อไปอีกว่า สมุนไพรที่เขาใช้ในการรักษาโรคต่าง ๆ มีทั้งหมด 11 ชนิด โดยใช้ส่วนรากทั้งหมด ได้แก่ ลาแฉ (ภาษาท้องถิ่น) , ไฟเดือนห้า , ไฟล, พานโซลง, นมแมว, ตูโย ลางิ (ภาษาท้องถิ่น) , ศาลา (ภาษาท้องถิ่น) , อาการินู (ภาษาท้องถิ่น) , อากาซาโตะ (ภาษาท้องถิ่น) , ผักหวาน (จือเกาะมานิกายะ) , ไอละ (ภาษาท้องถิ่น)

นำรากของพืชทั้ง 11 ชนิด ที่กล่าวมาในอัตราส่วนที่เท่ากัน มาล้างให้สะอาดแล้วนำมาตาก ให้แห้ง 2 วัน จากนั้นนำมาต้มกับน้ำประมาณ 2 ลิตร ต้มให้เดือดจนเหลือประมาณ 1 ลิตร แล้วเอารากที่ต้มแล้วไปรมควัน สามารถนำมาดื่มได้อีก 6 ครั้ง หลังจากนั้นนำน้ำที่ต้มนั้นมาดื่มเช้า - เย็น หรือนำมาชงกาแฟ หรือ ชงชา มาดื่มก็ได้

สมุนไพรดังกล่าว มีสรรพคุณซึ่งนายเจและ มีความรู้ความชำนาญ ในการรักษาโรคต่าง ๆ คือ โรคนี้ว, โรคอัมพาต, โรคปวดเมื่อยตามข้อ, โรคเบาหวาน, ไข้, โรคทางสายตา, โรคพยาธิ, โรค ความดันโลหิตสูง, ระบบหมุนเวียนโลหิตไม่ และประจำเดือนมาไม่ปกติ

จากการสอบถาม นายสมัย มะหะหมัด อายุ 48 ปี อยู่บ้านเลขที่ 47 หมู่ 2 ตำบลหน้าถ้ำ เป็นหมอสุนัขที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ มีความรู้ด้านการปรุงยาและการตรวจรักษา โรคโดยใช้สมุนไพรใช้รักษาโรคทั่วไป เช่น โรคนี้ว ขัปปัสสาวะ ขัปลม ลมพิษ โรคท้องเสีย โรคหอบ โรคไล่เลื้อน เป้ตัน ซึ่งจะยกตัวอย่างวิธีการผสมสมุนไพร ดังนี้ คือ

1. โรคนิ้ว : ใช้ตะไคร้และไม้ไผ่ แล้วนำมาต้มกับน้ำให้เดือด ในปริมาณน้ำ 1 ลิตร ต่อสมุนไพร 1 กำ ชงน้ำดื่มตามต้องการ
2. โรคขับลม ลมพิษ : ใช้ใบพลู 1 -2 ใบ ล้างให้สะอาดแล้วนำมาตำให้ละเอียด นำมาทาบริเวณที่มีอาการ
3. โรคท้องเสีย : ใช้เปลือกมังคุดผลแห้ง โดยการนำเปลือกมังคุดแห้งมาต้มกับน้ำให้เดือด แล้วนำน้ำมาดื่มประมาณ ครั้ง ละ 1 ถ้วย
4. โรคหอบ : ใช้ทุกส่วนของต้นยอ เช่น ใบ ราก ลูก โดยนำมาต้มกับน้ำปริมาณ 1 ลิตร ให้เหลือประมาณ ¼ ลิตร แล้วนำมาชงหรือดื่มตามต้องการ
5. โรคไข้เลือด : ใช้ใบยอกับเกลือ โดยการนำใบยอสดมาตำกับเกลือให้ละเอียด แล้วนำมาใส่ในผ้าที่สะอาด แล้วมาประคบที่หน้าท้อง

จากการสอบถามนายดาโอะ ตูแกมีะ อายุ 74 ปี อยู่บ้านเลขที่ 64 หมู่ 3 ตำบลหน้าถ้ำ เป็นหมอที่มีความชำนาญเกี่ยวกับการต่อกระดูก ที่ได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษ มีความรู้ความสามารถการปรุงยาสมุนไพร และการต่อกระดูก โดยใช้สมุนไพรในการรักษาโรคต่าง ๆ เช่น โรคกระดูก การต่อข้อกระดูก โรคความดันโลหิตสูง อาการเลือดลมขึ้น

วิธีการผสมสมุนไพรของนายดาโอะ ตูแกมีะ เพื่อใช้ในการรักษาโรคต่าง ๆ คือ

1. กระดูกหัก / ต่อข้อกระดูก : สมุนไพรที่ใช้คือ ใบมือกา, จิงจาดัน, จิงนัตินอ (ภาษาท้องถิ่น) ชิงขาว ชิงแดง พริกไทย น้ำมันก๊วยลียัตปีลา (ภาษาท้องถิ่น) นำสมุนไพรที่กล่าวมาทั้งหมดมาตำให้ละเอียด แล้วพอกตรงบริเวณที่กระดูกหัก แต่ควรระวังคือห้ามพอกด้านบน เพราะจะทำให้กระดูกเคลื่อนที่ลง ทำให้กระดูกไม่เข้าที่ และห้ามรับประทานอาหาร ประเภททอดด้วยน้ำมัน เพราะน้ำมันจะเข้าไปเกาะหรือสะสมอยู่ที่ข้อกระดูก อันจะทำให้ประสิทธิภาพในการรักษาลดลง ควรจะรับประทานอาหารประเภทหนึ่งหรืออย่าง

2. ความดันโลหิตสูง : สมุนไพรที่ใช้ คือ ใช้ส่วนรากของใบมะยม ใบมือกา (ภาษาท้องถิ่น) แล้วนำมาโขลกผสมกับน้ำเข้าด้วยกัน แล้วกรองน้ำ ออกมานำมาดื่มตามต้องการ และควรระวังคือ ห้ามรับประทานผลไม้ ประเภท ส้ม มะม่วง และผักพอกกะหล่ำปลี

3. โรคเลือดลมขึ้น : สมุนไพรที่ใช้ คือ ใบช่อย ชมัน ชิง รังแมลงมอล่า (แมงก) และข้าวสาร โดยนำส่วนผสมทั้งหมดที่กล่าวมาโขลกเข้าด้วยกัน แล้วคั้นน้ำมาดื่มตามต้องการ และควรระวังห้ามรับประทานผลไม้ประเภท ส้ม มะม่วง และผักพอกกะหล่ำปลี

เปาะวอเยาะห์ (ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว)

อดีตนั้นเป็นหมอชาวบ้านที่มีชื่อเสียงมากในท้องถิ่นนี้ ที่เด่นที่สุด คือ หมอผี นอกจากเป็นหมอผีแล้วยังเป็นหมอน้ำมนต์และหมอสมุนไพร เป็นคนที่มีความรู้ทางด้านการใช้สมุนไพร โดยการใช้ส่วนต่าง ๆ ของพืช เช่น ราก ลำต้น และใบ ที่มีอยู่ในท้องถิ่น มาใช้เป็นยาในการรักษาโรคต่าง ๆ ดังนั้น ชาวบ้านเมื่อเจ็บไข้ได้ป่วย ก็จะมาหาหาเปาะวอเยาะห์

นอกจากหมอผี หมอสมุนไพรแล้วที่ชาวบ้านสมัยก่อนให้ความนับถือ ก็ยังมีอีกสองท่านที่ชาวบ้านทุกคนจะให้ความนับถือมาก และชาวบ้านทุกคนต้องอาศัยพึ่งพา คือ โต๊ะมุเต็ง (คนทำพิธีเข้าสู่ันต์) และโต๊ะบีแด (หมอตำแย) ซึ่งทั้งโต๊ะมุเต็งและโต๊ะบีแด นี้ ก็จะได้ความรู้ ความชำนาญมาจากการสืบทอดจากบรรพบุรุษเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ถ้าบ้านไหนได้ลูกผู้ชายก็ต้องอาศัยทั้งโต๊ะบีแดและโต๊ะมุเต็ง เพราะฉะนั้นบุคคลสองท่านนี้ เป็นบุคคลที่ชาวบ้านปฏิเสธไม่ได้ในสมัยก่อน ยิ่งถ้าเป็นหมอตำแย แล้ว จะมีความชำนาญหลาย ๆ ด้านเกี่ยวกับสตรี เช่น การนวดบริเวณปวดเมื่อยต่าง ๆ ประจำเดือนมาไม่ปกติ การจับครรภ์ เพื่อบอกระยะเวลาการตั้งครรภ์ ว่ากี่เดือน เป็นต้น ดังนั้น ผู้หญิงสมัยก่อนเมื่อตั้งครรภ์ครบ 7 เดือน ก็จะไปฝากครรภ์ไว้กับหมอตำแย และหมอตำแยจะเป็นคนดูแลหมด ในการทำคลอด ไปจนถึงการลงแคร์ (บลีมาร์) หลังจากคลอดแล้ว 1 สัปดาห์

ส่วนโต๊ะมุเต็งสมัยก่อนนั้น นอกจากทำพิธีเข้าสู่ันต์แล้ว ก็ยังมีความชำนาญ ด้านอื่น ๆ อีก ที่เกี่ยวกับผู้ชาย เช่น การรักษาอาการผู้ชายที่เสื่อมสมรรถภาพทางเพศ เป็นต้น โดยอาจจะมีการใช้สมุนไพร หรือเคล็ดลับต่าง ๆ ที่ได้รับการสืบทอดมา และการทำพิธีเข้าสู่ันต์สมัยก่อนนั้น เมื่อโต๊ะมุเต็งตัดปลายอวัยวะเพศขาดแล้ว ก็จะมีคนบอกสัญญาณ แล้วก็จะมีการยิงปืนขึ้นสู่ท้องฟ้า

การละเล่นและความเชื่อต่าง ๆ ของชาวไทยมุสลิม

เนื่องจากในช่วง 20 - 30 ที่ผ่านมานี้ ชาวบ้านส่วนใหญ่ขาดการศึกษา ตลอดจนเทคโนโลยีทางการแพทย์ต่าง ๆ ยังเข้ามาไม่ถึง จึงทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ ไปอาศัยความเชื่อทางอำนาจเหนือธรรมชาติต่าง ๆ เช่น เชื่อในภูตผี ปีศาจ มากกว่าเชื่อทางด้านวิทยาศาสตร์ ดังนั้นจึงทำให้หมอต่าง ๆ เกิดขึ้น เพื่อรักษาโรคต่าง ๆ และหมอส่วนใหญ่ได้รับความรู้ โดยการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ และได้มาโดยบังเอิญ (จือลี) จะด้วยการเข้าฝัน หรือด้วยวิธีต่าง ๆ

ดังนั้นสมัยก่อนถ้าเกิดมีใครป่วยหนักก็จะขนบานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ขนบานสิ่งต่าง ๆ ถ้าคนมีการศึกษาทางศาสนาก็จะขอพรจากพระองค์อัลลอฮ์ ถ้าคนทั่วไปก็จะขนบานสิ่งต่าง ๆ เช่น ถ้าหายจากโรคนี้ จะรำดีกาแก่นใบให้ หรือจะเล่นปีเยาะห์ หรือมะฮียอง หรืออาจจะเล่นหนังตะลุงเป็นเวลา 3 คืน เป็นต้น

พิธีกรรมต่างๆที่ใช้แก้บนหรือรักษาโรคต่าง ๆ

การรำดีกา จากการสอบถามนายเจโด หะมะ อายุ 64 ปี ซึ่งเป็นหมอผี ที่ได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษ มาแล้วกว่า 40 ปี เป็นคนที่มีความชำนาญเกี่ยวกับการรักษาคนถูกผีเข้า ดีกา มะฮยัง ปียะห์

ขั้นตอนการรำดีกา จะใช้ผู้เล่นประมาณ 5 – 7 คน ใช้คนระประมาณ 6 คน อุปกรณ์ที่ใช้ในการเล่นคือ กลอง (กือแน) 2 ตัว โฉม 2 ตัว และขลุ่ย 1 อัน จะใช้เวลาในการเล่น 3 วัน หรือ 3 คืน ต้องสร้างคอกแง (เป็นภาษาท้องถิ่น ทำจากไม้ไผ่ 4 ท่อน) ขุดหลุมตรงกลางแล้วใส่ไข่ 1 ฟอง และเรียกผีลงมากิน แล้วก็ทำการฝังผีตรงนั้นเลย ช่วงเวลาที่หมอเข้าทรงร่างจะสั่นทั้งตัว ถ้าจะหยุดก็ต้องเอ่ยชื่อพระองค์อัลลอฮ์ ก็จะหยุดเอง คืนสุดท้ายของการรำดีกา ก็จะเป็นการปล่อยผี โดยการใช้ผ้าขาวม้าชักเข้าชักออก เหมือนกับชักให้ผีออก เมื่อมีการรำดีกาเสร็จเรียบร้อยแล้วต้องมีการแก้บน โดยการทำข้าวเหนียวสี่เหลี่ยม บรือเตะ ดาเดห์ (ภาษาท้องถิ่น) ขมิ้น ไก่ย่าง (ต้องเป็นไก่บ้านเท่านั้น)

ปียะห์ ต้องมีคนเข้าทรงคือ หมอผี และมีโต๊ะบุดวัน (คนขับร้อง) จะไม่มีอุปกรณ์ในการเล่นเหมือนกับดีกาหรือมะฮโยง คือจะมีการเคาะบาเต (ชั้นน้ำ) เป็นจังหวะเท่านั้น

หนังมาลาญ จะมีลักษณะคล้ายๆ กับหนังตะลุง โดยจะมีตัวเชิด แต่จะต่างกันตรงที่รูปร่างของตัวเชิดและชื่อของตัวละคร ตัวละครต่างๆ ของหนังมาลาญได้แก่ ชือมา ตูระห์ เป็นต้น

หมอผี เป็นการรักษาคนที่ถูกผีเข้าไม่รู้สึกรู้ตัว ต้องมีการวางหมาก 1 กลีบ ใบพลู 1 ใบ และเงิน 12 บาท หมอผีจะรักษาโดยใช้คาถาในการไล่ผีออก หรืออาจจะเหล็กที่คมจี้ตามจุดต่างๆ เช่น หัวแม่เท้า หรืออาจจะใช้ใบหมากทุบตีเป็นการไล่ให้ผีออกจากร่าง

มะโย่ง เป็นละครของชาวไทยมุสลิมภาคใต้ที่นิยมกันมากในอดีต จัดแสดงเมื่อมีงานมงคลต่างของชาวพื้นเมือง เช่น แต่งงาน เข้าสู่นิต หรือบางครั้งแม้ไม่มีงานบุญ ก็อาจจะหามาเล่นเพื่อความบันเทิงในหมู่บ้านก็ได้ หรือเล่นเพื่อรักษาโรคต่าง ๆ ของชาวบ้านในสมัยก่อน

ผู้แสดงมะโย่งคณะหนึ่ง มีประมาณ 20 -30 คน เป็นลูกคู่เล่นดนตรี 5 -6 คน นอกนั้นเป็นผู้แสดงบ้าง ผู้แสดงหรือตัวละครควรล้าคัมมียอยู่ 4 ตัว คือ

ปะโย่ง หรือ เปาะโย่ง แสดงเป็นพระเอกมีฐานะเป็นกษัตริย์ หรือเจ้าชาย ใช้ผู้หญิงรูปร่างแบบบางหน้าตาสะสวย ขับกลอนเก่ง น้ำเสียงดีเป็นผู้แสดงแต่งกายด้วยกางเกงขาวยาว นุ่งโจงทับครึ่งท่อนความยาวเหนือเข่า สวมเสื้อคอกลมแขนสั้น สวมมงกุฎ (กอตอ) กรองคอ ผล(ลา) เน้นบกริช และถือมีดทวายหรือไม้เรียวอันหนึ่งเพื่อไว้ตีตัวเสนา

มะโย่ง หรือ เมาะโย่ง แสดงเป็นนางเอกมีฐานะเป็นเจ้าหญิงหรือสาวชาวบ้าน การแต่งกายจะเปลี่ยนไปตามฐานะ ถ้าเป็นสาวชาวบ้านก็จะนุ่งผ้าโล่งยาวกรอมเท้า สวมเสื้อเชิ้ต ถ้ามีฐานะเป็นเจ้าหญิงก็จะสวมมงกุฎ มีสร้อยข้อมือ กำไลเท้า และสวมแหวนหลายวง

ปौरันมุดอ แสดงเป็นตัวตลกตัวที่ 1 มีฐานะเป็นเสนาหนุ่มคนสนิทของปะโย่ง

ปौरันตูวอ แสดงเป็นตัวตลกตัวที่ 2 มีฐานะเป็นเสนาอาวุโส คนสนิทตัวรองของปะโย่งสนิทสนมกับปौरันมุดอ และเป็นตัวที่คอยสนับสนุนให้ปौरันมุดอสามารถตลกจี๋เส้นได้มากขึ้น การแต่งกายของปौरันมุดอและปौरันตูวอ คือ นุ่งกางเกงขาวยาว สวมเสื้อแขนยาวคอตั้ง นุ่งผ้าทับแค่เข้าโพกศีรษะหรือสวมหมวกช่อเกาะ

เครื่องดนตรี ของมะโย่งนั้น มีกลองแขก 2 ใบ ช้องใหญ่เสียงทุ้มและแหลมอย่างละใบ ซอ (รือบะ) สำหรับสีคลอเสียงร้องของมะโย่ง บางคนจะมีเครื่องดนตรีอีก 2 ชนิด คือ กรับ (กอละละ) และท่อนไม้ไผ่ยาวประมาณ 16- 18 นิ้ว (จือระะ) ใช้ตี

เรื่องที่มีมะโย่งนิยมแสดง มักเป็นนิยายเก่าแก่เกี่ยวกับความรักของชายหนุ่ม – หญิงสาว เช่น ร่ายมุดอ ลือแม่, รอยอ ชันแซนา, ร่ายมุดอละเลง, ร่ายมุดอ ปี่แน, มาโวะ , แดวอ ปี่เจ, ร่ายอ กอแน, แดวอ มุดอ , อาเนาะร่ายะ กันดัง , บงซุ สดี, กาแดง บูเวาะ ตีมัง , ปุตี ตีมุง เป็นต้น

วอแยงและ (หนังตะลุง)

ในท้องถิ่นแห่งนี้มีหนังตะลุง “ตะแม” ซึ่งมีชื่อเสียงมากในบริเวณท้องถิ่นนี้ และเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปในภาคใต้ตอนล่าง ซึ่งตะแมมีถิ่นฐานอยู่ที่ท่าสาป ซึ่งจะมีการแสดงหนังตะลุงตามงานต่าง ๆ ของจังหวัด เช่น งานสมโภชเจ้าพ่อหลักเมือง และแสดงตามงานต่าง ๆ ที่ชาวบ้านเชิญมา

วอแยงและ คณะหนึ่งประกอบด้วย

1. นายหนัง (ดาแล) เป็นทั้งคนพากย์ และคนเชิดรูป
2. รูปหนัง (วอแย) เป็นรูปหนังทำจากหนังวัวหรือหนังควาย มี 4 ประเภท คือ
 - รูปที่รับอิทธิพลมาจากหนังชวา
 - รูปที่เขียนขึ้นเพื่อแสดงเรื่องโบราณ
 - รูปหนังละครพื้นบ้าน ได้แก่ สามะ , เวาะยอฮ, สะอิ, ไล่เท่ง

การเลือกใช้รูปการแสดงแต่ละเรื่อง ถ้าเป็นเรื่องพื้น ๆ ธรรมดาทั่วไปจะใช้รูปหนังซ้ำ ๆ กัน เช่น พระเอก นางเอก ตัวโกง ผู้ร้าย แต่จะมีตัวตลก เวาะโย๊ะ เวาะเยาะ สะอิ สะมะ และเท่งเสมอ ถ้าแสดงเรื่องโบราณหรือศรียามอ (รามเกียรติ์) นอกจากจะมีตัวตลกแล้วจะมีรูปเทวดา รูปศรียามอ

(พระราม) ลักษณานอ (พระลักษณ) สตีเดวี (นางสีดา) หนุม (หนุมาน) และรูปยักษ์ เช่น มหาราชาวนอ (ทศกัณฐ์), ส่วนจากและสถานที่ นายหนังอาจบรรยายไปตามท้องเรื่อง (เจอรืตอ)

เรื่องที่แสดง มี 2 ประเภท คือ เรื่องโบราณประเภทจักร ๆ วงศ์ ๆ และเรื่องสมัยใหม่ที่นายหนังแต่ขึ้นเองบ้าง ดัดแปลงจากนิยายต่าง ๆ บ้าง

โรงหนัง (ป่าง) เป็นโรงเรือนเพิงหมาแหงน มีขนาดกว้าง 4 -5 เมตร เสาหน้าสูง 5 เมตร เสาหลังสูง 4 เมตร ยกพื้นสูง 2 เมตร หลังคาทำด้วยจากหรือผ้าเต็นท์ จอหนังใช้ผ้าสีขาวมอมขอบด้วยผ้าสีทึบ เช่น น้ำเงินหรือแดง ภายในโรงจะมีอุปกรณ์ในการเล่นวอแญกและ ได้แก่ หลอดไฟฟ้า เครื่องขยายเสียง หยวกกล้วยสำหรับปักรูปหนัง และเครื่องดนตรี คือ ปี่ชวา (ซูแน) กลองสองหน้า (ซ็อดุ) กลองแขก (ซ็อดแน) ทับ (ซ็อดอเมาะ) ฉิ่งหรือฉาบเล็ก (บูเวาะกรือจิง) โหม่ง (บูเวาะตงตง) และไม้เคาะจังหวะ (ตือโป๊ะ)

วอแญกและเริ่มต้นการแสดงด้วยการโหมโรง บนจอหนังจะใช้รูปกุนงอัน (ภูเขา) ปักไว้กลางจอ มีรูปร่างเหมือนพัดหรือต้นไม้สูง ๆ หมายถึง ภูเขาศักดิ์สิทธิ์และต้นไม้แห่งชาติ (บางคณะใช้รูปพระอิศวรประทับบนหลังโค) หลังจากโหมโรงแล้วมีการแสดงเบิกโรง โดยให้ถาชีออกมาว่าคาถา แล้วให้นายพรานออกมาเจรจากับถาชี จากนั้นนายหนังจะเป็นผู้พากย์และเชิดรูปเอง ตั้งแต่เริ่มเรื่องไปจนกระทั่งจบและ นายหนังอาจนำเกร็ดต่าง ๆ จากสังคมปัจจุบันมาแทรกในการพากย์หนังเรื่องนั้นด้วย

วอแญกและนิยมแสดงในงานรื่นเริง บางครั้งอาจแสดงเพื่อแก้บน ซึ่งการแสดงวอแญกและเพื่อความบันเทิง หรือเพื่อใช้แก้บนก็ดี เป็นสิ่งที่ขัดกับข้อห้ามตามหลักศาสนาอิสลาม ซึ่งประชาชนในพื้นที่แห่งนี้นับถือ แต่เนื่องจากความเชื่อดังกล่าวยังฝังแน่นอยู่ และ นายหนังเองก็มีความรักความหลงใหลในอาชีพศิลปิน ประกอบกับการแสดงวอแญกและเป็นอาชีพที่ทำให้นายหนังและลูกคามีรายได้เลี้ยงครอบครัว ผู้ชมก็ได้รับความสนุกสนานคุ้มค่า คุ้มค่า เป็นประโยชน์สุขร่วมกัน การแสดงวอแญกและจึงยังเป็นที่นิยมกันอยู่ถึงปัจจุบัน

ลิเกฮูลู

ลิเกฮูลู หรือ ดิเกฮูลู เป็นการละเล่นขึ้นบทเป็นเพลงประกอบดนตรีและจังหวะตบมือ มีรากฐานเดิมจากคำว่า ลิเก คือ การอ่านทำนองเสนาะ และคำว่า ฮูลู ซึ่งหมายถึง ทิศใต้ ซึ่งเมื่อรวมความแล้ว คือ การขับกลอนเป็นทำนองเสนาะจากทิศใต้ บทกลอนที่ใช้ขับเรียกว่า บันทน หรือ ปาตรง ในภาษามลายูถิ่น ปัตตานี

ผู้รู้บางท่านได้กล่าวไว้ว่า ลิเกฮูลู เกิดขึ้นเริ่มแรกที่อำเภอรามัน ซึ่งไม่ทราบแน่ชัดว่าผู้เริ่มนี้คือใคร ชาวปัตตานีเรียกคนในอำเภอรามันว่า คนฮูลู แต่ชาวมาเลเซียเรียกศิลปะชนิดนี้ ดิเกปาร์ต ซึ่ง

ปาร์ตี แปลว่า เหนือ จึงเป็นที่ยืนยันได้ว่า ลิเกฮูลู หรือ ดีเกปาร์ตี นี้มาจากทางเหนือของมาเลเซีย และอยู่ทางใต้ของปัตตานี

ลิเกฮูลูคณะหนึ่ง ๆ จะมีประมาณ 10 คน เป็นชายล้วน มีต้นเสียง 1 -3 คน ที่เหลือจะเป็น ลูกคู่ การแต่งกายของผู้เล่นลิเกฮูลู นิยมนุ่งกางเกงขายาว นุ่งผ้าซอแกะทับข้างนอกสั้นเหนือเข่า สวมเสื้อคอกลมมีผ้าโพกศีรษะ

เวทีลิเกฮูลู จะยกพื้นสูงประมาณ 1 เมตร เปิดโล่งไม่มีม่าน ไม่มีฉากลูกคู่ขึ้นไปนั่งล้อมวง ร้องรับและตบมือโยกตัวให้เข้ากับจังหวะดนตรี ส่วนผู้ร้องหรือผู้ได้กลอน จะลุกขึ้นยืนข้าง ๆ วงลูกคู่ ถ้ากรณีมีการประชันกัน แต่ละคณะจะขึ้นนั่งบนเวทีด้วยกัน แต่ล้อมวงแยกกันพอสมควร การแสดง ก็สลับกันร้องที่ละรอบทั้งรุกทั้งรับเป็นที่ครึกครื้นสพอารมณ์ของผู้ชม

ดนตรีลิเกฮูลู ประกอบด้วยรำมะนา (รือปานา) อย่างน้อย 2 ใบ ใช้ตีดำเนินจังหวะในการแสดง ฆ้อง เป็นเครื่องกำกับจังหวะ ตีสม่ำเสมอประกอบการร้อง

นอกจากนี้ ยังมีเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบและเป็นที่ยอมรับกันว่า ทำให้ครึกครื้น สนุกสนาน ไพเราะเพิ่มมากขึ้น เช่น ฆลุ่ย ลูกแซก แต่จังหวะที่ใช้เป็นประเพณีในการเล่นคือ การตบมือ

ลิเกฮูลู เริ่มต้นการแสดงด้วยดนตรีโหมโรงเป็นการเรียกผู้ชม ต่อจากนั้นนักร้องออกมาร้อง เพลงในจังหวะต่าง ๆ ทีละคน เนื้อร้องกล่าวถึงความประสงค์ในการเล่น แล้วจึงเริ่มแสดง ซึ่ง อาจจะเป็นเรื่องราวจากเหตุการณ์บ้านเมือง ปัญหาในท้องถิ่น หรือเรื่องตลกไปกสา ผู้แสดงจะต้อง ใช้คารมและปฏิภาณ ให้ทั้งความรู้และความบันเทิงแก่ผู้ชม ลิเกฮูลูนิยมแสดงในงานมาแกลปูโล๊ะ, พิธี เข้าสู่นัด และงานฮารีรายอ

การแต่งกายของชาวมุสลิมในท้องถิ่นยาลอ

การแต่งกายนั้นเป็นอีกอย่างหนึ่งที่มีความสำคัญทางด้านประเพณี เพื่อเป็นอาภรณ์ที่ช่วย บ่งบอกถึงลักษณะตัวบุคคลได้ ส่วนใหญ่แล้วโดยภาพรวมคนในท้องถิ่นนี้มีการนับถือศาสนา อิสลาม ซึ่งตำบลเปาะเล้ง จัดเป็นตำบลหนึ่งที่อยู่ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีเอกลักษณ์การ แต่งกายที่บ่งบอกถึงความเป็นคนไทยมุสลิมไว้ ตัวอย่างเช่น

ผู้หญิงจะแต่งกายด้วย ชุดบานง, ชุดปากี, ชุดดาหลา หรือชุดที่มีส่วนปกปิดร่างกายตั้งแต่ ศีรษะจรดเท้า ที่ประกอบด้วยผ้าคลุมศีรษะ (ฮิญาบ) ซึ่งเป็นอาภรณ์ที่สำคัญซึ่งในศาสนาอิสลามที่ เคร่งครัดต่อหลักปฏิบัติและหลักคำสอน

ผู้ชายจะแต่งกายด้วยชุดโตบ จะนิยมนุ่งโสร่ง เสื้อตือโละบลาจอ ในขณะที่อยู่กับบ้านและ เทศกาลต่าง ๆ เช่น วันฮีด แต่เวลาออกข้างนอกจะนิยมสวมใส่กางเกง เสื้อตามสมัยนิยม

การแต่งกายของสตรีมาลายูสมัยก่อน

1. สตรีสมัยก่อนแต่งตัวแบบง่าย ๆ แต่ว่าเรียบง่ายมาก สมัยก่อนช่วงตัดเย็บไม่มีสตรีสมัยก่อนนั้นถ้าหากอย่างแต่นั้น ต้องทำเอง ทุกๆ อย่าง เช่น เริ่มจากทอผ้าเอง และมาประกอบเอง ผ้านั้นทำกับสำลีที่ปลูกเองมา ต่อเป็นด้าย และมาทอแล้วลงสีสมัยก่อนนั้น ส่วนใหญ่เป็นสีดำ เพราะว่าสีดำนั้นง่าย การลงสี ผ้าที่ทำเสื้อนั้นเขาเรียกว่า (การเฮงตีออรอ) เป็นคำภาษามลายู

2. แบบเสื้อสมัยก่อนนั้นส่วนใหญ่เสื้อคอกลม ผ่าถุง และเสื้อแบบคอกระเช้า

3. แบบเสื้อบางเป็นคำภาษามลายู เสื้อบาง ส่วนใหญ่นั้นใช้ในวันแต่งงาน บางสมัยก่อนคนธรรมดาไม่น่าใช้เท่าไร ที่แต่งตระกูลเจ้าพระยา เพื่อขึ้นบัลลังก์ เป็นเอกลักษณ์ของวงศ์ตระกูล เป็นญาติพี่น้อง หรือลูกหลานของท่านพระยาที่จะใส่ได้

4. แบบเสื้อถุงรศ ก็เป็นของตระกูล เจ้าเหมือนกัน คำว่ากู นั้น มาจากคำหน้านามของพระยา แต่ว่า ชุด ถุงรศ นั้น ทุกคนธรรมดาที่ใส่ได้ เพราะฉะนั้นสตรี สมัยนั้นส่วนใหญ่ หากใส่เป็นชุด ก็ชุด ถุงรศ ที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวมาลายู ใช้ในวันสำคัญ เช่น เยี่ยมญาติผู้ใหญ่ คำว่า ถุงรศ ถ้าคำไทยนั้น เป็นชุดที่สากล เชื้อกันทุก ๆ คน ในสมัยก่อน

5. แบบเสื้อ คอกระเช้า ลักษณะที่ใส่นั้น เป็นชาวบ้านธรรมดา ใช้เป็นประจำ และเวลาออกจากบ้านก็เปลี่ยน เป้เสื้อถุงรศ แต่ถ้าหากคนในวังของเจ้าเมืองนั้น ส่วนใหญ่ที่ใส่เสื้อนี้ ก็คือคนใช้ของพระยา แม่ครัว หรือผู้ที่ประกอบอาหาร การแต่งกายชุดแบบนี้ ถ้าสมัยนี้ก็คล้าย ๆ กับละครที่เล่น ช่วง วันเสาร์ - อาทิตย์ สืบเนื่องมาจากตระกูลเจ้า สมัยก่อน การแต่งกายไม่ได้คลุมหัว เหมือนกับในปัจจุบัน

สรุปแล้วการแต่งกายในอดีตนั้น คล้าย ๆ กับคนในวังใส่สมัยนี้ เพราะฉะนั้น เราทุกคนมีเชื้อชาติตั้งแต่โบราณ แล้ว เห็นไหมที่คนในวังแต่ง คนใช้ คนทำสวน คนที่บริการภายใน ไม่เหมือนกัน สมัยก่อนก็เป็นแบบนั้น การแต่งกายมาลายู สมัยก่อนแต่งแบบคนในวังสมัยนี้ แต่มีความแตกต่างด้านเทคโนโลยีกับความเป็นอยู่ เพราะฉะนั้นคนมาลายู สร้างความเป็นไทย ตั้งแต่นั้นมา ความนับถือศาสนานั่นสอนให้ทุกคนเป็นคนดี ไทยพุทธ ไทยมุสลิม อยู่กันได้

จากเมื่อก่อนนั้น ถ้าหากว่าชาวบ้านมีลูกหลานที่ไม่ชอบ ใส่เสื้อตั้งแต่เด็กถึงสาว หรือว่าหนุ่ม ๆ ใส่แต่ผ้าถุงอย่างเดียว พ่อแม่ก็ไปขอเสื้อจากพระยาหรือตระกูลของท่าน กลับมาให้ลูกให้หลานใส่ ความเชื่อเรื่องนี้มาถึงปัจจุบัน เพราะที่ห้องสังฆารเกิดขึ้น และมีการมัดข้อมือให้ด้วย กับเส้นด้าย สำลี เพื่อฝากให้ลูกหลานของท่าน

ชาวไทยมุสลิมในท้องถิ่นนี้ มีประเพณีการแต่งกายอันเป็นเอกลักษณ์ของตนเองที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ และมีลักษณะแตกต่างจากการแต่งกายของชาวไทยโดยทั่วไป บ้างว่าคล้ายกับการแต่งกายของชาวมาเลเซียและบ้างก็ว่าคล้ายกับของชาวอินโดนีเซีย อย่างไรก็ตามการแต่งกายของชาวไทยมุสลิมก็ไม่เหมือนสองชาติดังกล่าวทีเดียว แต่อาจจะได้รับอิทธิพลบ้างโดยสืบเนื่องมาจากทำเลที่ตั้ง ซึ่งมีการติดต่อไปมาค้าขายมาตั้งแต่อดีต ปัจจุบันความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยมุสลิมในภูมิภาคอื่น ๆ ได้ทวีความสำคัญมากขึ้น ทั้งนี้เพราะปัจจุบันทางการคมนาคมขนส่งเป็นประการสำคัญประกอบกับมีกลุ่ม “ตะวะห์” ช่วยเผยแพร่ศาสนา ทำให้ศาสนาอิสลามมีบทบาทต่อการแต่งกายของชาวไทยมุสลิมมากขึ้น แต่เดิมลักษณะการแต่งกายเป็นศาสนาวัฒนธรรมอยู่แล้ว แต่อาจจะมีการบางอย่างที่ขัดต่อศาสนาบ้าง เมื่อมีการเผยแพร่หลักปฏิบัติในการแต่งกายให้ถูกต้องตามหลักศาสนาอิสลาม โดยถือว่าการเปิดเผยอวัยวะบางส่วนจากร่างกายเป็นการไม่เหมาะสม บริเวณที่ควรปกปิดสำหรับผู้ชายได้แก่ อวัยวะตรงกลางลำตัวตั้งแต่นับเอวลงไปถึงกลางน่อง ถ้าเป็นผู้หญิงจะต้องปกปิดทั่วร่างกาย เว้นแต่ใบหน้ากับมือเท่านั้น ขณะนี้จึงมีการเปลี่ยนแปลงลักษณะการแต่งกายของชาวไทยมุสลิมอย่างขนานใหญ่ กล่าวได้ว่าเป็นการปฏิวัติการแต่งกายก็ย่อมได้ ฉะนั้นภาพการแต่งกายคล้ายชาวอาหรับ ชาวปากีสถานชาวบังกลาเทศ และอื่น ๆ ได้ปรากฏให้เห็นตามท้องถนนในจังหวัดชายแดนภาคใต้บ้างแล้ว ในขณะเดียวกันเอกลักษณ์การแต่งกายดั้งเดิมก็ถูกดัดแปลงให้เข้ากับหลักศาสนาอิสลามและสมัยนิยมมากขึ้นตามลำดับ

แต่เดิมการแต่งกายของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะในจังหวัดปัตตานี มีทั้งระดับในราชสำนักมาถึงระดับชาวบ้าน ส่วนมากเป็นการดัดแปลงเพื่อให้เหมาะสมกับโอกาสต่าง ๆ แต่งคงมีลักษณะเด่นบางอย่างไว้ นั่นคือ ต้องมิดชิด ซึ่งยึดถือกันในหมู่มุสลิมที่เคร่งครัดต่อศาสนาว่า หญิงมุสลิมจะแต่งกายด้วยอาภรณ์ใดรูปแบบใดไม่สำคัญ ที่สำคัญก็คือต้องปกปิดอวัยวะส่วนที่ศาสนาให้ปกปิด ทั้งนี้เพื่อให้ผู้หญิงมีฐานะสูงส่ง เດนดีและเป็นที่เคารพนับถือ แต่ผู้ที่ได้พบเห็นชาวมุสลิมไม่น้อยมีความเห็นว่า สภาพสังคมปัจจุบัน โดยเฉพาะในสังคมชาวตะวันตกและพวกที่ยึดถือวัฒนธรรมตะวันตกเป็นแบบอย่าง มักจะเกิดคดีอาชญากรรมมากที่สุด ที่เป็นเช่นนี้สาเหตุหนึ่งเกิดจากการเปิดเผยร่างกายของหญิงจนเกินขอบเขต และอาภรณ์บางแบบก็ทำทลายอารมณ์ทางเพศตรงกันข้ามอย่างเห็นได้ชัด

การแต่งกายของชาวมุสลิมในท้องถิ่นนี้ ตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน มีวิวัฒนาการมาตามลำดับ การแต่งกายบางแบบก็เลิกใช้แล้วอย่างเช่น ชุดกระโจมอก ซึ่งเป็นการแต่งกายของมุสลิมในอดีต และเลิกใช้มาประมาณ 80 ปีแล้ว การแต่งกายแบบนี้สมัยก่อนที่เป็นนิยมทั่วไปสำหรับสวมอยู่ในบ้าน หรือออกงานนอกบ้านก็ได้ ประกอบด้วยผ้า 3 ชั้น ชั้นแรก เป็นผ้าโสร่ง ปาเต๊ะ หรืออาจใช้ผ้า

สตือรอ (ผ้าไหม) ก็ได้ ลักษณะเป็นถุงน่องยาวกรอมเท้า ขึ้นที่สองเป็นผ้ากระโจมอก มักใช้ผ้าแอแจ๊ะ (เป็นผ้าไหมลายต่าง ๆ เช่น ลายคดกริชยาวตามแนวนอน และลายมักหมี่เป็นต้น คำว่า แอแจ๊ะ เพี้ยนมาจากชื่อเมือง อาแจ๊ะ ซึ่งอยู่ทางเหนือสุดของเกาะสุมาตรา) หรืออาจใช้ผ้าตลือโป๊ะ (ผ้าไหม ลิโป้จากเมืองจีน) หรือผ้าปาเต๊ะ ผ้าที่ใช้กระโจมอกนี้ยาวประมาณ 80 -90 นิ้ว และกว้างประมาณ 30 - 36 นิ้ว วิธีการกระโจมอกซึ่งเป็นจุดสำคัญของการแต่งกายชุดนี้คือ ให้ชายผ้าทั้งสองข้าง ห้อยอยู่ตรงกลางเป็นผ้าคลุมศีรษะซึ่งมักใช้ผ้าปานมีดอกดวงสวยงาม หรือผ้าปลาเงิน (ผ้าแพร ชนิดหนึ่ง ทำเป็นดอกดวงโดยการไ้ใบตองแห้งย้อมสีพื้นของผ้า เพื่อให้ส่วนดอกมีสีต่างจากสีพื้น ผ้าชนิดนี้ทำในปัตตานีสมาัยก่อน) วิธีคลุมก็อาจคลุมโดยปล่อยชายทั้งสองไว้ข้างหน้า หรือจะพับ ชายข้างใดข้างหนึ่งให้พาดโอบไปข้างหลังก็ได้ หญิงไทยมุสลิมที่แต่งกายแบบนี้มักนิยมเกล้าผม แบบโบราณหรือปล่อยสยายลงมาเมื่ออยู่กับบ้าน

ในอดีตขณะที่หญิงไทยมุสลิมแต่งกายกระโจมอกดังกล่าว ไทยมุสลิมในท้องถิ่นนี้นิยมแต่ง กายด้วยชุดปูลูมอปอดอง ซึ่งปัจจุบันไม่นิยมแล้ว ประกอบด้วยเสื้อยืดคอกลมสีขาวผ่าหน้า ยาวพอ สวมทางศีรษะได้ ติดกระดุม 3 เม็ด แขนสั้น ส่วนผ้าที่นุ่งมีลักษณะเหมือนผ้าขาวม้าทำด้วยไหม สีล้วนค่อนข้างฉูดฉาด ไม่เย็บเป็นถุงใช้นุ่งทับบนเสื้อ วิธีนุ่งต้องให้ชายทั้งสองข้างห้อยตรงกลางเป็น มุมแหลม (ลักษณะเช่นนี้เรียกว่า ปูลูมอปอดอง) มีผ้า ปือแฆ เป็นผ้าจากเมืองจีนคล้ายแพรดอกใน ตัวหรือไหม เป็นผ้าที่มีขนาดเล็กกว่านุ่งทับบนผ้าปูลูมอปอดองอีกชั้นหนึ่ง เสร็จแล้วเหน็บกริชหรือ หอกด้วยก็ได้ การแต่งกายแบบนี้นิยมใช้ สดาง แปกศีรษะ ภาษามลายูเรียกว่า สดางัน เป็นผ้า โปกศีรษะที่พับเป็นรูปต่าง ๆ

การแต่งกายของหญิงไทยมุสลิมตามประเพณีดั้งเดิม ที่ยังคงความนิยมในปัจจุบันสำหรับ หญิงทุกวัยคือ ชุดกรุง ลักษณะเป็นเสื้อคอกลมติดคอ ผ้าหน้าพอสวมศีรษะได้ ติดกระดุมคอ 1 เม็ด หรือเข็มกลัด 1 ตัว แขนกระบอกยาวเกือบจรดข้อมือหรือต่ำกว่าข้อศอก ใต้รักแร้ระหว่างตัวเสื้อ และแขนต่อด้วยผ้าสีเหลี่ยมเล็ก ๆ ตัวเสื้อหลวมยาวคลุมสะโพก เสื้อกรุงมักสวมเป็นชุดกับผ้า ปาเต๊ะหรือจะใช้ผ้าชนิดเดียวกันกับเสื้อทำเป็นถุงธรรมดา หรือนุ่งจีบรวมไว้ข้างเดียวที่สะเอวข้างใด ข้างหนึ่งตามแบบการนุ่งผ้าของชาวรัฐยะโฮร์ มาเลเซีย และหากไปงานหรูหาก็อาจนุ่งผ้ายกเงิน ทองที่เรียกว่า **ผ้าซอแกะ** การแต่งกายแบบนี้มีผ้าคลุมศีรษะหรือคลุมไหล่ดังกล่าวข้างต้น หรือใช้ ผ้าโปร่งที่ปักเลื่อมงดงามและมีขนาดกว่าผ้าปานคลุมศีรษะโดยทั่วไป สมัยก่อนหญิงที่แต่งกาย แบบนี้มักจะเกล้าผมมวยหรือดักเปีย

การแต่งกายของหญิงในท้องถิ่นนี้อีกแบบหนึ่ง คือ **เสื้อบายอ** ลักษณะเป็นเสื้อคอวี ผ้าหน้า ตลอดดกมัดด้วยเชือกมัด ซึ่งส่วนใหญ่นิยมมัด 3 ตัว แต่ละตัวมีสายโซ่ต่อกัน แขนเสื้อยาวปลาย

กว้างเล็กน้อย ตัวเสื้อค่อนข้างหลวมยาวคลุมสะโพก ชายเสื้อตรงหรืออาจแหลมเล็กน้อย เสื้อบายอนี้ใช้กับผ้าถุงธรรมดา ปัจจุบันเสื้อบายอเป็นที่นิยมเฉพาะหญิงมุสลิมสูงวัยเท่านั้น และมักคลุมศีรษะเช่นเดียวกับการแต่งกายชุดถุง

ชุดถุง สำหรับหญิงที่เป็นหะยีหรือฮัจยะห์ นิยมคลุมศีรษะ 2 ผืน ๆ หนึ่งเป็นสีขาวบาง ๆ มีลวดลายเล็ก ๆ หรือไม่มี เรียกว่า มือตูวาเราะห์ เป็นผ้าที่ซื้อมาจากซาอุดีอาระเบีย ใช้สำหรับปิดผมให้มิดชิด และอีกผืนหนึ่งเป็นผ้าปานสำหรับคลุมตามประเพณีท้องถิ่น ต่อมาการแต่งกายของหญิงไทยมุสลิมได้วิวัฒนาการอีกขั้นหนึ่ง โดยเฉพาะเป็นที่นิยมในหมู่หญิงสาว ลักษณะคล้ายเสื้อบายอแต่เน้นรูปทรงกว่าเสื้อแบบนี้ เรียกว่า **บานง** (ภาษามลายูกลาง เรียกว่า บันตง เป็นชื่อทางตะวันตกของเกาะชวา) เป็นเสื้อที่ได้รับอิทธิพลมาจากอินโดนีเซียนั่นเอง เสื้อบานงมักตัดด้วยผ้าเนื้อค่อนข้างบาง อาจปักลวดลายตรงชายเสื้ออย่างสวยงามเป็นเสื้อคอวี ผ้าหน้าและพับริมปกซ้อนไว้ตลอดกลัดด้วยเข็มกลัดสวย ๆ 3 ตัว ชายเสื้อด้านหน้าแหลม แขนเสื้อยาวรัดรูปจรดข้อมือ เสื้อบานงใช้นุ่งกับผ้าถุงธรรมดาหรือผ้ายกหรือผ้าพันที่ท้องถิ่นนี้เรียกว่า “กาเฮงปือละ” ผ้าพันเป็นผ้าลวดลายปาเต๊ะยาวประมาณ 3 เมตร ไม่เย็บเป็นถุงวิธีนุ่งผ้าพันนั้นไม่ถนัดนัก ต้องมีเทคนิคเฉพาะเพื่อให้ก้าวขาเดินได้สะดวก ชายผ้าด้านนอกอาจจับทบแบบจีบนานาง หรือม้วน หรืออาจปล่อยให้สุดปลายผ้าไว้เฉย ๆ โดยเหินชายผ้าตรงกลางสะเอวและนิยมให้ปลายผ้าด้านล่างทแยงเล็กน้อยด้วย

การแต่งกายของหญิงไทยมุสลิมในท้องถิ่นนี้ก็เช่นเดียวกับหญิงทั่ว ๆ ไป ที่นิยมสวมเครื่องประดับเพื่อความสวยงามมากยิ่งขึ้น และเพื่อแสดงถึงฐานะ เช่น เข็มกลัด สร้อยคอ สร้อยข้อมือ กำไลมือ และต่างหู ต่อมามีการประยุกต์เสื้อบานง เป็นอีกแบบหนึ่ง คือ เป็นเสื้อคอวีลึก ปิดทับด้วยลินผ้าสามเหลี่ยม เสื้อแบบนี้เรียกว่า “บานงแมแอ” (ภาษามลายูกลางเรียกว่า บันตงเมดาน คำว่า เมดาน เป็นชื่อเมืองทางภาคเหนือของเกาะสุมาตรา) เป็นเสื้อที่ได้รับอิทธิพลจากอินโดนีเซียเช่นกัน ผ้าที่นิยมใช้ตัดเสื้อแบบนี้กันมากคือผ้าลูกไม้ ผ้ากำมะหยี่ ผ้าต่วนและผ้าชีฟอง เสื้อบานงแมแออาจจะนุ่งกับผ้าถุงธรรมดา ผ้าถุงสำเร็จ ผ้าพัน หรือกระโปรงยาวปลายบานก็ได้ สำหรับการแต่งกายของชายในท้องถิ่นนั้นแต่เดิมนิยมสวมเสื้อม “ตือโละบลังอ” (ตือโละบลังอ เป็นชื่อเมืองทางภาคเหนือของชวา) ลักษณะเป็นเสื้อคอกลม อาจมีคอตั้งแบบคอจีนหรือไม่ก็ได้ ผ้าหน้าครึ่งหนึ่ง ติดกระดุมโลหะ 3 เม็ด สมัยก่อนใช้กระดุมทองคำ แขนเสื้อกระบอกกว้างยาวจรดข้อมือแต่พับชายขึ้นมาเล็กน้อย

เสื้อตะโละบลังอได้รับอิทธิพลจากอินโดนีเซีย นิยมนุ่งกับผ้าปาลักัต ซึ่งเป็นผ้าจากอินเดีย (เป็นผ้าชนิดเดียวกับที่พวกเบงกาลีใช้นุ่ง แต่ชาวเบงกาลีไม่เย็บเป็นถุง ลักษณะเป็นผ้าถุงลายขวาง

หรือตาหมากรุก และใช้วิธีนุ่งทับทั้งสองข้างเข้าหากันแล้วจึงขมวดไว้กลางลำตัว การนุ่งผ้าปาปลัดแบบนี้ได้รับอิทธิพลจากอินเดียผ่านชาว)

การแต่งกายด้วยเสื้อติอโละบลาของอาจมีผ้าคลุมไหล่ที่เรียกว่า “ติรแบ” หรือ “ชีอแบ” (ภาษามลายูกกลาง เรียกว่า ติรบัน) ชุดนี้เป็นที่นิยมสำหรับ “โต๊ะครู” ซึ่งเป็นเจ้าของสถานศึกษา ศาสนาอิสลาม และ “อุตตะห์” หรือครูสอนศาสนา โต๊ะครูบางท่านนิยมสวมเสื้อนอก แบบสากลทับเสื้อติอโละบลาอีกชั้นหนึ่ง ส่วนบางท่านนิยมสวมเสื้อสีขาวคล้ายเสื้อติอโละบลาอแต่ด้วยยาวกรอมเท้าและทับด้วยเสื้อนอกก็มี ปัจจุบันนี้เสื้อติอโละบลาของบางแบบอาจใช้สวมกับกางเกงขายาวแบบสากล แต่ยังคงสวมหมวก “ซอเก๊ะ” ที่ทำด้วยกำมะหยี่สีต่าง ๆ (คล้ายหมวกของชนบางกลุ่มในปากีสถานและชาวตะวันตกกลางบางประเทศ เช่น ตุรกี) สีที่เป็นที่นิยมกันมากคือสีดำ หรืออาจสวมหมวกขาวที่เรียกว่า “กูปีเยาะ” ซึ่งเป็นหมวกทรงกลม ทำด้วยผ้าปักดินแวววาว หรือปักด้วยด้ายธรรมดาหรือปักด้วยโครเชต์ทั้งใบก็มี

ในวันนักขัตฤกษ์ หรือวันสำคัญทางศาสนาอิสลาม เช่น วันตรุษ ชาวมุสลิมในท้องถิ่นนี้อาจจะแต่งกายอีกแบบหนึ่งที่เรียกว่า สลิแน (ภาษามลายูกกลางเรียกว่า เซอร์เลนดง) ลักษณะเหมือนชุดประจำชาติมาเลเซีย เรียกว่า ชุดเกอบังซาอัน ซึ่งใช้ในพิธีต่าง ๆ ที่เป็นทางการ ชุด สลิแนประกอบด้วยเสื้อติอโละบลาอ่นึ่งกับกางเกงแบบจีน มีผ้าซอเก๊ะขนาดสั้นกว่าใช้เป็นผ้านุ่งของผู้หญิง นุ่งทับกางเกงให้ยาวเหนือเข่า อาจเหน็บกริชที่เอวและสวมสตาแงก็ได้

ในวันแต่งงานของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ คู่บ่าวสาวที่มีฐานะ นิยมใช้ผ้าสีแวววาวหรือผ้าซอเก๊ะ และบ่าวสาวมักใช้ผ้าชนิดเดียวกันทั้งชุด เจ้าสาวนิยมสวมเสื้อบานง หรือบานงแมแด หรือแบบประยุกต์อื่น ๆ ยาวคลุมสะโพก นุ่งผ้าถุงแบบธรรมดาหรือถุงสำเร็จ หรือกระโปรงยาวกรอมเท้า ประดับด้วยเครื่องประดับหลายชิ้น นอกจากนี้เจ้าสาวมักเกล้ามวยเพื่อให้รับดอกไม้ที่ปักเรียงเป็นแถวดูสวยงาม ส่วนเจ้าบ่าวแต่งด้วยชุดสลิแน ใช้ผ้าชนิดเดียวกันทั้งชุด ตั้งแต่ตัวเสื้อ กางเกง ผ้าทับกางเกงและสตาแง ชุดสลิแนของเจ้าบ่าวมักมีกริชเหน็บไว้ด้วยเพื่อเสริมความสง่างาม ให้แก่ผู้สวมใส่นั้นเอง ถ้าเป็นบ่าวสาวทั่ว ๆ ไป ก็จะแต่งกายด้วยชุดพื้นเมืองแบบใดแบบหนึ่งตามอัธยาศัย

ในปัจจุบันมีโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม หรือที่เรียกกันสั้น ๆ ว่า โรงเรียนปอเนาะเกิดขึ้นทั่วไปในท้องถิ่นนี้ ทางโรงเรียนได้กำหนดชุดนักเรียนขึ้น โดยที่นักเรียนชายจะสวมเสื้อเชิ้ตสีขาว กางเกงยาวสีดำหรือสีกรมท่าแล้วแต่ระเบียบของแต่ละโรงเรียนจะกำหนดรวมซอเก๊ะหรือกูปีเยาะ ส่วนนักเรียนหญิงจะแต่งด้วยชุดตะวะห์ ประกอบด้วยเสื้อกุรงสีขาว ผ้าถุงสีพื้น จะเป็นสีใดก็ได้ แล้วแต่ระเบียบของโรงเรียน ซึ่งอาจจะเป็นผ้าถุงสำเร็จหรือกระโปรงปลายบานยาวกรอมเท้า

จุดเด่นของชุดตะวะห์คือ ผ้าคลุมศีรษะอันประกอบด้วยผ้าสีดำสำหรับปิดผม แล้วคลุมทับด้วยผ้าขาวหรือดำยาวคลุมไหล่อีกหนึ่งชิ้น

การแต่งกายของชาวไทยมุสลิมโดยทั่ว ๆ ไป ในปัจจุบันนี้ ได้ประยุกต์การแต่งกายแบบพื้นเมืองและแบบสากลเข้าด้วยกัน ในท้องถิ่นนี้ตามชนบทชายไทยมุสลิมมักจะแต่งกายอย่างง่าย ๆ เรียบ ๆ ซึ่งเราจะพบเห็นอยู่ทั่วไป ลักษณะเด่นก็คือ นุ่งผ้าปาติกดแบบหยักรั้ง ตลบชายสองข้างเข้าหากัน แล้วม้วนชายพกไว้ด้านหน้า สวมเสื้อเชิ้ตหรือเสื้อยืดหรือไม่สวมเสื้อ นอกจากนี้นิยมใช้ผ้าขาวม้าหรือผ้าคลุมศีรษะของผู้หญิงพับเป็นแถบกว้างประมาณ 4 นิ้ว พันศีรษะคาดไว้ที่หน้าผาก แล้วโปกโปกรอบไปทางท้ายทอยและพับเหน็บไว้ หรืออาจจะใช้ผ้าขาวหรือผ้าคลุมศีรษะดังกล่าวคาดเอวก็ได้ ถ้าเป็นชาวบ้านไปทำไร่ทำสวนก็มักจะเหน็บพราไว้ที่สะเอวด้านหลัง ส่วนหญิงชาวบ้านยังนุ่งผ้าปาเต๊ะ สวมเสื้อบานงหรือบายอหรือกูรง หรือเสื้อประเภทก่อนที่ตัดเย็บแบบสากลหรือเสื้อยืด ถ้าอยู่กับบ้านจะไม่ใช้ผ้าคลุมศีรษะ แต่เมื่อออกจากบ้านบางครั้งจึงจะคลุมศีรษะ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับฐานะ วัยและการศึกษา

ระยะไม่นานมานี้ชาวไทยมุสลิมในท้องถิ่นนี้ได้เดินทางไปต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศตะวันออกกลาง เพื่อประกอบพิธีฮัจญ์หรือศึกษาหรือทำงานเป็นจำนวนมากขึ้น ทำให้ลักษณะการแต่งกายของชาวไทยมุสลิมในท้องถิ่นนี้ได้รับอิทธิพลจากประเทศดังกล่าวมากขึ้นตามลำดับ ประกอบกับการเผยแพร่ศาสนาของกลุ่มตะวะห์ ทำให้เกิดการแต่งกายเลียนแบบผู้นำตะวะห์ อีกแบบหนึ่งด้วย

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าวัฒนธรรมคือสิ่งที่มนุษย์เปลี่ยนแปลงขึ้น เพื่อปรับปรุงหรือผลิตสร้างขึ้นเพื่อความเจริญงอกงามในวิถีแห่งชีวิตของมนุษย์ในส่วนรวมที่ถ่ายทอดกันได้ เอาอย่างกันได้ แต่การเปลี่ยนแปลงปรับปรุงและถือสิทธิเอาอย่างนี้ควรจะคำนึงถึงหลักศาสนาเป็นหลัก ขณะเดียวกันก็ควรจะคำนึงถึงความเหมาะสมทั้งทางด้านกายภาพ และวัฒนธรรม โดยเฉพาะประเพณีอันดีงามที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ได้สืบทอดกันมาแต่โบราณควรมีสืบต่อไปจนถึงรุ่นลูกหลานในอนาคต

ประเพณีการแต่งกายของชาวไทยมุสลิมท้องถิ่นนี้ ตามหลักในการแต่งกาย นอกจากจะปกปิดร่างกายให้มิดชิด เรียบร้อย ไม่เป็นที่ยั่วยุอารมณ์ ยังเป็นการรักษาเอกลักษณ์ที่แตกต่างไปจากศาสนิกอื่น ๆ ตั้งอยู่บนฐานของความไม่พุ่มเฟิย โดยเฉพาะผู้หญิงคนในโตบรรลุนิติภาวะแล้ว ไม่สมควรที่จะเผยส่วนต่าง ๆ ของร่างกายให้ผู้อื่นเห็น นอกจากส่วนที่ใบหน้าและฝ่ามือทั้งสอง จะเห็นได้ว่าประเพณีการแต่งกายของมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ตั้งอยู่บนฐานของความสะอาด ความประหยัด ความไม่พุ่มเฟิย อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวซึ่งไม่มีในภูมิภาคอื่นของประเทศไทย

นอกจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นที่ยอมรับของสังคมอันทรงไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีมาแต่โบราณอันควรที่อนุรักษ์ได้

ปัจจุบันการแต่งกายค่อนข้างจะมีการเปลี่ยนแปลงพอสมควร ถ้าเป็นคนที่มีการศึกษาทางด้านศาสนา ก็จะไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงมากนัก คือถ้าเป็นผู้ชายจะใส่โสร่ง ถ้าเป็นผู้หญิงก็จะแต่งกายปกปิดมิดชิด เพื่อปฏิบัติตามหลักศาสนา แต่ส่วนใหญ่ทั่วไปแล้วจะแต่งกายกันแบบสมัยนิยมหรือแฟชั่นต่าง ๆ ที่เข้ามาในปัจจุบัน ซึ่งเสื้อผ้าประเภทยีนส์ มีความนิยมมากในปัจจุบัน ประกอบกับคนในปัจจุบันมีการออกไปศึกษานอกพื้นที่กันมากขึ้น เช่น ไปศึกษาต่อในกรุงเทพฯ ตลอดจนวิวัฒนาการจากสื่อต่าง ๆ เช่น โทรศัพท์หรือหนังสือต่าง ๆ จึงทำให้การแต่งกายจะเป็นไปแบบค่อนข้างจะเป็นสากล โดยเฉพาะในกลุ่มที่เป็นเยาวชนหรือคนที่มีอายุ 30 ปี ลงมา ซึ่งจากการสอบถามกลุ่มเยาวชนที่เป็นผู้หญิงที่เป็นคนวัยทำงาน จะสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายในการตัดชุดเสื้อผ้าเพื่อใส่ในงานต่าง ๆ ในปีหนึ่ง หมดไปประมาณ 15,000 – 20,000 บาท เพราะผู้หญิงจะเน้นเสื้อผ้าที่มีความสวยงามและราคาแพง มากกว่าจะเน้นการปกปิดร่างกาย ซึ่งจุดนี้เอง ทำให้สิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย ซึ่งผ้าคลุมบางชิ้นมีราคาถึงหลักพัน

ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางด้านการแต่งกาย จะมีผลกระทบตามหลักศาสนาหรือไม่นั้น ก็อยู่ที่ตัวบุคคล เพราะถ้าจะแต่งกายตามสมัยแฟชั่น ปัจจุบันก็ได้ แต่ถ้าเป็นสตรี ก็ต้องมีการปกปิดร่างกาย ไม่ใส่เสื้อผ้าที่รัดตัว ถ้าเป็นผู้ชายก็ต้องใส่กางเกงขายาวที่เลยหัวเข่าลงไป เพราะว่าสิ่งต่าง ๆ มันมีวิวัฒนาการของมัน และมนุษย์เราส่วนใหญ่แล้วก็จะก้าวให้ทันวิวัฒนาการและเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่เข้ามาในชีวิต

ผู้หญิงที่มีบทบาททางด้านสังคม

ชีวิตจากหญิงชาวบ้านสู่ผู้นำชุมชน : นิเด๊ะ อีเตแล

ดั้งเดิมเป็นคนในตำบลบาโงยซิแน มาแต่กำเนิด บิดาเป็นคนบาโงยซิแน ส่วนมารดาเป็นคนยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี มีพี่น้องทั้งหมด 7 คน แต่ปัจจุบันเหลือ 5 คน เพราะเสียชีวิตไปแล้ว 2 คน บิดามีภรรยา 2 คน ดิฉันเป็นลูกของเมียหน้าย ฐานะทางครอบครัวก็ปานกลาง เพราะว่าสมบัติส่วนใหญ่ได้แก่เมียหลวงหมด ส่วนแม่ของดิฉันก็ไม่มีสมบัติอะไรติดตัวมากนัก บิดาเป็นช่างก่อสร้าง จึงไม่ค่อยติดบ้านเท่าไร เพราะต้องออกไปทำงานต่างพื้นที่ ส่วนมารดามีอาชีพทำนา ทำสวน และทำขนมขาย ดิฉันนี้ก็ได้ในสมัยที่เป็นเด็กชุมชนแห่งนี้เป็นคนขบถ ไม่เจริญเหมือนใน

ปัจจุบัน ดังนั้นจึงทำให้ฉันถูกเลี้ยงมาแบบคนโบราณ สมัยเด็กนั้น ดิฉันจะมีเพื่อนส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย ไม่ค่อยมีผู้หญิง จะมีการละเล่นต่าง ๆ แบบผู้ชาย แต่ดิฉันก็อยู่กันได้

เริ่มเข้าเรียนโรงเรียนประถมอายุ 7 ปี ชื่อนักเรียนเป็นผ้าถุงเสื้อสีขาว ใช้ชอล์กสีขาว และไม่อ่านตัว ในการเขียนหนังสือ ไม่มีสมุด, ปากกา ฐานะครอบครัวขณะนั้นค่อนข้างลำบาก เวลาไปเรียนจึงไม่เคยพาเงินไปเรียนหนังสือ จะมีบ้างกินาน ๆ ครั้ง เมื่อจบชั้น ป. 4 แม่ก็ไม่ให้เรียนต่อ เพราะไม่มีเงินส่งเสียให้ แต่ดิฉันก็ไม่ย่อท้อมีความกระตือรือร้นอยากเรียนต่อ จึงตัดสินใจเรียนต่อโดยทำงานหาเงินเพื่อเรียนหนังสือ วันเสาร์, อาทิตย์ ก็จะรับจ้างเลี้ยงเด็ก วันจันทร์ถึงศุกร์ ก่อนไปโรงเรียนดิฉันก็จะกรีดยางก้อนซึ่งไม่มากนัก ส่วนเสื้อผ้าก็มีเพื่อน ๆ ที่โรงเรียนให้บ้าง การเรียนของดิฉันสมัยนั้นก็ใช้ได้ สอบได้ที่ 2 หรือ 3 ตลอดจากจำนวนนักเรียนในห้อง 18 คน โดยมีชาย 13 คน หญิง 5 คน และยังเป็นพี่ของเพื่อน ๆ และคุณครู เพราะดิฉันช่วยเหลืองานต่าง ๆ นอกจากนั้นดิฉันยังเป็นนักกีฬาของโรงเรียนอีกด้วย คือ เป็นนักวิ่ง และทุ่มน้ำหนัก วิชาเรียนที่ดิฉันชอบ ก็คือ อังกฤษ คณิตศาสตร์ และสังคม เมื่อคุณครูเห็นดิฉันเป็นคนมีความสนใจและตั้งใจเรียน จึงให้ทุนของครูก่อนในการเรียน

จนเมื่อดิฉันเรียนได้มาถึง ป.7 ช่วงที่ดิฉันกำลังอ่านหนังสือที่จะสอบ พ่อแม่ก็ทำการซ่อมแซมบ้านโดยมีเพื่อนบ้านช่วย เหมือนเตรียมจัดงานอะไรบางอย่าง เมื่อดิฉันถามว่าเตรียมจัดงานอะไร พ่อแม่ก็ไม่บอก จนมาถึงใกล้วันจัดงาน 4-5 วัน แม่ก็บอกว่าจะจัดงานแต่งงานให้กับดิฉัน ซึ่งผู้ชายเป็นใครดิฉันยังไม่เคยเห็นหน้า ไม่เคยรู้จัก ทำให้ดิฉันตกใจมาก จึงปฏิเสธไป บอกเหตุผลต่าง ๆ นานา ว่าดิฉันต้องการเรียนให้จบก่อน เหลือเวลาอีกไม่ถึง 1 ปีแล้ว แต่พ่อแม่ก็ไม่ฟังจัดงานให้แก่ฉันจนได้ จนเป็นเหตุทำให้ดิฉันเรียนไม่จบ ป. 7 หลังจากนั้นดิฉันกับสามีก็อยู่กันไม่มีความสุข เพราะดิฉันไม่ยอม จนสุดท้ายก็ต้องเลิกกัน จากนั้นดิฉันก็ตัดสินใจที่จะเรียนต่ออีก จึงเข้าเรียนศาสนาที่ปอเนาะของหะยีมุสตาฟา (โรงเรียนสุสวัตต์วิทยาในปัจจุบัน) จบชั้น 4 หลังจากนั้นจึงออกมาประกอบอาชีพทางด้านเสริมสวยและขายของ ในขณะนั้นดิฉันก็ได้เรียนต่อที่ กศน. ยะลา จบ ม. 6 แล้วก็ได้มาสมัครรับใหม่อายุประมาณ 18 ปี และได้อยู่กินกันมาจนถึงปัจจุบัน

ปัจจุบันดิฉันอายุ 48 ปี มีบุตรทั้งหมด 3 คน ชาย 2 คน หญิง 1 คน ประกอบอาชีพหลักคือ ทำสวน อาชีพเสริม คือช่างเสริมสวย และการจัดตั้งกลุ่มภายในชุมชน ฐานะครอบครัวในปัจจุบันปานกลาง เนื่องจากที่เราได้บเรียนอะไรต่าง ๆ มากมาย ตั้งแต่ยังเด็ก จึงทำให้เราเป็นคนมีความอดทน ถือคติที่ว่า ความพยายามอยู่ที่ไหน ความสำเร็จอยู่ที่นั่น เมื่อก่อนสังคมยังไม่กว้างขวางแต่ยังต้องมีการศึกษาหาความรู้เพื่อที่จะเข้ากับสังคมให้ได้ จนถึงปัจจุบันเป็นแบบสังคม

เปิด จึงทำให้ดิฉันเป็นคนอยากเรียนรู้ อยากคิด อยากลอง ไม่ชอบนั่งเฉยอยู่กับที่ ดิฉันจึงเอาบทเรียนต่าง ๆ ที่ผ่านมาในชีวิต มาพัฒนาสังคมและหมู่บ้าน โดยครอบครัวของดิฉันคอยสนับสนุนและให้กำลังใจ แนวคิดในการทำงานของดิฉันก็คือ การปฏิบัติงานทุก ๆ ด้านต้องเป็นแบบกันเอง เข้าใจซึ่งกันและกัน ไม่ใช้อำนาจ หรืออิทธิพลต่าง ๆ การพัฒนานั้นต้องอาศัยปัญหา คือ ความฉลาดของบุคคล บวกกับเทคโนโลยีที่เข้ามาในปัจจุบัน เพื่อให้สอดคล้องกันไป

สิ่งที่ดิฉันคิดต่อไปก็คือ อยากเห็นการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม ประเพณี และวัฒนธรรมดั้งเดิม เพื่อเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นเรา อยากเห็นชุมชนมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน อยู่กันแบบพอเพียง ไม่ชิงดีชิงเด่น รู้จักคุณค่าของตนเองและค่าของชุมชนอย่างถูกต้อง ไม่อยากให้อิทธิพลของชุมชนเปลี่ยนแปลงไปมากนัก อยากให้คนในสังคมอยู่กันด้วยความรัก สามัคคี อย่าให้เงินมาเป็นอำนาจ ครอบครัวจิตใจคน ในการดำเนินการต่าง ๆ อยากให้พ่อแม่ทุกคนดูแลเอาใจใส่ลูกหลานตนเอง สนับสนุนทางด้านการศึกษา ระวังอย่าให้มั่วสุมกับยาเสพติด เลี่ยงลูกด้วยความรัก ความอบอุ่น อย่าเลี้ยงด้วยเงินอย่างเดียว เมื่อต่างคน ต่างดูแลครอบครัวตนเอง แล้วสังคมก็จะสงบสุข

ตำแหน่ง / หน้าที่รับผิดชอบในปัจจุบัน ประธานคณะกรรมการการพัฒนาสตรีระดับอำเภอ ยะหา กรรมการพัฒนาสตรีระดับจังหวัด / ระดับเขต ประธานแม่บ้านเกษตรกรตำบลบาโงยซิแน กรรมการแม่บ้านเกษตรกรระดับจังหวัด / ระดับเขต / กรรมการประชาสัมพันธ์ระดับประเทศ ประธานกลุ่มอาชีพชาวกรือบพักทอง ประธานชมรม อสม. อำเภอยะหา / รองประธานชมรม อสม. ระดับจังหวัด อนุกรรมการกองทุนหมู่บ้านฯ ระดับจังหวัดยะลา อนุกรรมการ กกต. ระดับจังหวัดยะลา กรรมการด้านสื่อวิทยุชุมชนภาคใต้ กรรมการส่งเสริมสุขภาพจิตเขตที่ 12 กรรมการสภาวัฒนธรรมจังหวัดยะลา รองประธานศูนย์ประสานงานองค์กรชุมชนระดับอำเภอยะหา (ศอช.อ.) / กรรมการ ศอช.จ. ประธานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านบูเก๊ะ เจริญญิกศูนย์สาธิตการตลาดตำบลบาโงยซิแน กรรมการโรงเรียนบาโงยซิแน อนุกรรมการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (นตผ.) ระดับอำเภอยะหา ประธานคณะกรรมการการดำเนินงานสุขภาพจิตในชุมชน

ในอดีตเป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลบาโงยซิแน ซึ่งชุมชนมุสลิมนั้น ถือว่าสตรีเป็นแม่บ้านที่จะต้องอยู่บ้าน มีควรทำงานนอกบ้าน แต่ชุมชนก็ยอมรับให้เป็นตัวแทนประชาชนในการบริหารท้องถิ่น แก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน

จัดทำโครงการส่งเสริมและสร้างแกนนำสุขภาพจิตในชุมชน โดยดำเนินการคัดเลือกแกนนำสุขภาพ 50 คน ประกอบด้วยเยาวชน 15 คน ผู้สูงอายุ 15 คน กลุ่มสตรีและแกนนำชุมชน 20 คน เพื่อสร้างเครือข่ายดูแลสุขภาพจิตในชุมชนและคัดกรองออกซิติก ประจำปี 2547

รณรงค์การออกกำลังกาย เพื่อให้สุขภาพจิตของคนในชุมชนห่างจากโรคภัยไข้เจ็บ

ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากโครงการ Sip งบเมนู 5 จำนวน 449,080 บาท เพื่อช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส คือ ผู้พิการ ผู้ชราภาพ ทุนการศึกษาแก่เด็กกำพร้าและยากจน และส่งเสริมสนับสนุนด้านอาชีพ เพื่อให้กลุ่มสตรีได้มีเงินทุนหมุนเวียนในการประกอบอาชีพ ทำให้มีรายได้เสริมสำหรับครอบครัวและชุมชน

ได้ส่งเสริมเยาวชนจัดตั้งกลุ่มอาชีพ จำนวน 5 กลุ่ม เพื่อให้เยาวชนใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ มีงานทำและห่างไกลจากยาเสพติด ตามโครงการยุทธศาสตร์จังหวัดยะลา

ได้รับการสนับสนุนงบประมาณ อบต. จำนวน 35,000 บาท เพื่อปรับปรุงศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

เป็นวิทยากรส่งเสริมแกนนำการจัดทำแผนชีวิตชุมชน เพื่อลดความยากจนในปี 2545 - 2547

มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการนำเสนอข่าวสารของสตรีและกระตุ้นให้สังคมตระหนักในสถานภาพบทบาทของสตรีมุสลิมด้านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เช่น การวางแผนพัฒนาชุมชนด้านสังคมสาธารณสุข หรือการสร้างภาวะผู้นำของสตรีมุสลิม

เป็นผู้ประสานงานด้านธุรกิจภาคใต้ นำเสนอโครงการพัฒนาสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของจังหวัดด้านการตลาด การบรรจุภัณฑ์

เป็นวิทยากรด้านส่งเสริมและสนับสนุนให้องค์กรสตรีมีทักษะความสามารถในการประกอบอาชีพธุรกิจ

ส่งเสริมและสนับสนุนให้องค์กรสตรีได้จัดการเก็บเงินออม มีคุณธรรมมีสัจจะ มีความไว้วางใจ และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต จำนวน 1 กลุ่ม มีสมาชิก 121 คน เงินสัจจะสะสม 230,000 บาท และกลุ่มออมทรัพย์แม่บ้านเกษตรตำบลบาโงยซิแน จำนวน 1 กลุ่ม มีสมาชิก 300 คน มีเงินออมจำนวน 405,000 บาท

เป็นผู้ริเริ่มและแกนนำจัดตั้งองค์กรเครือข่ายชุมชนให้เข้มแข็ง โดยการจัดตั้งศูนย์สาธิตการตลาดระดับตำบล จำนวน 1 แห่ง ซึ่งได้รับการสนับสนุนงบประมาณ โครงการมียาชาวา เป็นเงิน 500,000 บาท

ริเริ่มการจัดตั้งธนาคารตำบล เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนสำหรับชุมชน

ได้จัดตั้งเครือข่ายกลุ่มอาชีพระดับตำบลตามโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ จำนวน 1 แห่ง เพื่อให้กลุ่มอาชีพมีแหล่งจำหน่ายผลิตภัณฑ์ เป็นตลาดรองรับผลิตภัณฑ์ สามารถให้สตรีมีรายได้เพิ่มขึ้น

เป็นแกนนำในการสร้างตลาดนัดชุมชน

เป็นวิทยากรให้สตรีเกิดทักษะความสามารถในการประกอบอาชีพ สามารถพัฒนาไปสู่
วิสาหกิจชุมชน จำนวน 3 ผลิตภัณฑ์

เป็นวิทยากรด้านส่งเสริมและเผยแพร่ประชาธิปไตย เรื่องรัฐธรรมนูญการเลือกตั้งและการมี
ส่วนร่วมของประชาชน

รณรงค์ป้องกันโรคไข้เลือดออก

มีผลงานดีเด่น คือ ได้รับประกาศเกียรติคุณผู้นำสตรีดีเด่น ประจำปี 2539 โดยกรรมการ
พัฒนาชุมชน ได้รับประกาศเกียรติคุณ ผู้นำองค์กรสตรีพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง ประจำปี 2542 โดย
กรรมการพัฒนาชุมชน ได้รับรางวัลที่ 2 ในการประกวดกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดีเด่นระดับภาค ได้รับ
รางวัลชนะเลิศอันดับ 1 ประเภทการประกวดกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดีเด่นประจำปี 2542 โดย
สำนักงานเกษตรจังหวัด ได้รับรางวัลชนะเลิศการพัฒนาครอบครัวดีเด่น ตามโครงการประกวด
ตำบลดีเด่น ประจำปี 2542 ได้รับรางวัลชมเชยคณะกรรมการพัฒนาดีเด่น ระดับจังหวัด ได้รับ
รางวัล อสม. ดีเด่น ประจำปี 2545 ได้รับรางวัลภูมิปัญญาดีเด่น ประจำปี 2546

กิจกรรมที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมและสร้างเข้มแข็งของชุมชน คือ การสร้างเวทีการเรียนรู้
ของชุมชน เช่น การจัดเวทีประชาคม เพื่อเป็นเวทีการแสดงความคิดเห็น ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้
ประสบการณ์ การมีส่วนร่วมในด้านคิด ตัดสินใจ ทำกิจกรรม รับผลประโยชน์และติดตาม เช่น การ
จัดทำแผนพัฒนาตำบลเพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณ ประจำปี 2543 – 2547 ด้าน
เศรษฐกิจ สังคม การเมืองและการปกครอง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การสร้างเครือข่ายองค์กรชุมชน เช่นองค์กรเครือข่ายร้านค้า ชุมชน , เครือข่าย , อสม. ศูนย์
ประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล , เครือข่ายกลุ่มอาชีพระดับตำบล ส่งเสริมกิจกรรมต่าง ๆ
ขององค์กรเครือข่ายชุมชนให้ตอบสนองความต้องการของชุมชน เช่น การเสนองบประมาณ
โครงการ Sip เมนู 5 เพื่อช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส และการประกอบอาชีพสตรี โครงการครอบครัว
สุขใจ ปลอดภัยจากยาเสพติด งบประมาณจาก อบต. จำนวน 30,000 บาท , โครงการจัดทำ
อาหารอัมพวันครั้งที่ 1 ประจำปี 2547 เพื่อเป็นการอนุรักษ์รักษา ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นของ
ชุมชนมุสลิม

การจัดเก็บข้อมูล เพื่อเป็นฐานข้อมูลของชุมชนในการแก้ไขปัญหาและความต้องการของ
ชุมชนในการพัฒนา นำไปสู่ชุมชนเข้มแข็ง จัดการประชุมแกนนำ และองค์กรเครือข่ายทุกระดับ
อย่างต่อเนื่อง เพื่อเปิดโอกาสการแสดงความคิดเห็น และรับทราบปัญหาของชุมชน

ปัจจัยที่ทำให้ประสบความสำเร็จ คือ มีความมุ่งมั่น จริงใจและตั้งใจในการทำงาน มีความ
เอื้ออาทร มีจิตสำนึกในความเป็นผู้นำที่ต้องเสียสละ เพื่อปกป้องประโยชน์ส่วนร่วม ให้โอกาส

สมาชิกกลุ่ม / องค์กรชุมชน / เครือข่าย มีส่วนร่วมในการร่วมตัดสินใจ ร่วมคิด ร่วมทำกิจกรรม ร่วมรับผลประโยชน์และร่วมติดตามผล ความร่วมมือ สามัคคี เข้าใจของครอบครัว กลุ่มองค์กร / เครือข่าย ได้รับโอกาสจากชุมชนให้ทำหน้าที่ผู้นำในด้านการประสานงานและแกนนำการพัฒนา ด้านต่าง ๆ เช่น การแสวงหางบประมาณสนับสนุนกลุ่มอาชีพ , โครงการการช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส , เงินทุนหมุนเวียนกับองค์กรสตรี

จัดเวทีประชาคมตำบล โดยมีตัวแทนแกนนำจากกลุ่ม องค์กรเครือข่ายต่าง ๆ ในตำบล เพื่อร่วมกันแสดงความคิดเห็นและแก้ปัญหา แต่งตั้งคณะทำงานแบบพหุภาคี เป็นที่ปรึกษาด้านต่าง ๆ จัดตั้งศูนย์เพื่อประสานงานในระดับหมู่บ้าน / ตำบล กฎระเบียบกติกามุ่บ้าน การประชาสัมพันธ์ ข้อมูลข่าวสารให้ประชาชนได้รับรู้อย่างต่อเนื่อง การระดมทุน เพื่อให้ชุมชนมีกองทุนในการบริหารจัดการชุมชนด้วยตนเอง เช่น การจัดตั้งกองทุนสวัสดิการ กองทุนชะกาต ธนาคารตำบล ศูนย์สาธิต การตลาด การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างงาน สร้างรายได้ให้กับองค์กรสตรี เช่น การจัดตั้งกลุ่มอาชีพ ข้าวเกรียบฟักทอง จัดตั้งกลุ่มขนมทรัพย์เพื่อการผลิต, ส่งเสริมสนับสนุนกลุ่มสตรีปักจักร (ผ้าคลุมผม) , ก๊วยตากอบน้ำผึ้ง

สาเหตุที่ทำให้กลุ่มสตรี มีความเข้มแข็งขึ้น

จากที่สำรวจข้อมูล สตรีมีความอดทนและละเอียดลออในการทำงาน และดูแลครอบครัว สตรีมีพื้นฐานด้านการเลี้ยงดูบุตรและครอบครัวที่ดี นิสัยอดทนสูง และมีความใจเย็น ทำให้ผู้ขายยอมรับในการบริหารทุก ๆ ด้าน ถ้ามีครอบครัวที่ผู้หญิงเป็นผู้บริหารนั้น ครอบครัวจะอบอุ่นปัญหาน้อย

สาเหตุที่ทำให้บทบาทของผู้ชายลดลง

จากที่สำรวจข้อมูล ผู้ชายนั้นมีแต่สร้างงานไม่มีการรับผิดชอบ ใช้อารมณ์ในการทำงาน ส่วนตัวเองไม่ได้ทำมีแต่พูด ชอบเล่นการเมือง ชอบความสนุกสนาน ชอบใช้ชีวิตตามสังคมภายนอก กลับมาใช้อารมณ์กับครอบครัว เป็นแบบอย่างที่ไม่เหมาะสม ส่วนใหญ่ งานต่าง ๆ นั้น มอบให้ผู้หญิงทำมากกว่าชอบสร้าง

แรงกระตุ้นที่ทำให้สตรี มีความเข้มแข็ง

จากที่สำรวจข้อมูล ความเชื่อในอดีตผู้หญิงนั้นออกสังคมไม่ได้ ต้องอยู่ในบ้าน อบรมมาจากผู้เฒ่าสมัยก่อน แต่สตรียุคใหม่ในการทำงานนั้นมีความหลากหลาย เริ่มมาจากประชุม อบรม

และมีการรวมกลุ่มสร้างอาชีพ มีการเชื่อมโยง เป็นภาวะผู้นำต่าง ๆ ทำให้สตรีมีการเปลี่ยนแปลงเร็วมาก เพราะวาสตรีนั้นมีพื้นฐานที่ดีมีความจริงใจในการทำงานและความโปร่งใสด้านบริหารงาน และด้านการสร้างเครือข่าย ด้านธุรกิจชุมชน มีการทำกิจกรรมต่าง ๆ มีสมาชิกมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ซึ่งกันและกัน มีการส่งข้อมูลข่าวสารระหว่างคณะกรรมการ

ประวัติการก่อตั้งกลุ่มสตรีบาโงยซิแน

จัดตั้งเมื่อวันที่ 13 ธันวาคม 2547 มีโครงสร้างบริหารงานกลุ่ม แบ่งเป็นฝ่าย ๆ ต่าง ๆ และมีสมาชิกรวมทั้งหมด 60 คน หมู่บ้านละ 10 คน มี 6 หมู่บ้าน เป็นคณะกรรมการดำเนินงาน

จัดตั้งเครือข่ายองค์กรชุมชนเป็นเครือข่าย เมื่อวันที่ 1 มกราคม 2540 ลักษณะสร้างกิจกรรมหลากหลาย เชื่อมโยงกับสภาแม่บ้าน สภาศูนย์ประสานงานชุมชน ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยี และองค์กรศูนย์สาธิตการตลาด เป็นคณะวิสาหกิจชุมชนพึ่งตนเอง มีจุดสาธิตเป็นแหล่งกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนทุก ๆ ด้าน เช่น ด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

ความไฝ่ฝัน และความต้องการของสตรี

จากที่สำรวจข้อมูล สตรีทุกคนไม่ลืมอดีต และต้องการให้สภาพเดิมกลับขึ้นมาอีกครั้ง เช่น ด้านประเพณี จริยธรรมสมัยก่อนนั้น ทุกคนมีความอ่อนโยน ไม่มีแบ่งพรรคแบ่งพวก อยู่เป็นญาติพี่น้อง มีอะไรช่วยกัน แต่สมัยนี้มีการเปลี่ยนแปลงมาก เทคโนโลยีเข้ามาทำลายความเป็นธรรมชาติมาก จากสมัยก่อนเวลาทำงานส่วนใหญ่จะทำเป็นทีม ลงแขกกัน สมัยนี้ไม่มีแล้ว สตรีในสมัยนั้นไม่กล้าแสดงออกและไม่ยุ่งเกี่ยวเรื่องการปกครอง การปกครองสมัยนั้นไม่มีอิทธิพล แต่สมัยนี้สตรีมีการอิจฉาริษยามากขึ้น แบ่งกันเป็นพรรคพวก ชิงดีชิงเด่น สิ่งที่น่ากลัวมากที่สุด สตรีสมัยนี้กล้าทุกอย่าง การเปลี่ยนแปลงจากอดีตถึงปัจจุบันนั้นต่างกันมาก แต่สิ่งดีคือด้านสังคมนั้น สตรีมีส่วนร่วมมากทุก ๆ ด้าน เป็นจุดเด่นในการพัฒนาจากสมัยก่อน เช่น โต๊ะปิ่นแต่นั้น มีแต่น้ำมนต์ทาทาสมุนไพรของพื้นบ้าน พอมาสมัยนี้ด้านพัฒนาแพทย์แผนไทยไป บ้านหมอดำแย ยกระดับขึ้น สรุปแล้วจากอดีตถึงปัจจุบันนั้น ไม่แตกต่างกันเท่าไร แต่มีจุดเด่น จุดด้อยและโอกาส

ความสัมพันธ์ระหว่างสตรีและการเชื่อมโยงกับเยาวชน ความสัมพันธ์ของเครือข่ายองค์กรสตรี และการเชื่อมโยงกับกลุ่มเยาวชนและสถาบันครอบครัว

จุดเด่น คือ จัดตั้งศูนย์คำปรึกษาในชุมชน มีทีมงานแบ่งเป็นคณะ ๆ มีการทำงานแบบภาคีกัน รวมประสานงานทุกขนาดงาน และทีมงานนั้นมีการจัดตั้งกลุ่มของเยาวชนชุดหนึ่งที่กลุ่มสตรี

และแกนนำเป็นที่ปรึกษา จัดตั้งสถาบันครอบครัวเป็นกิจกรรมการเชื่อมโยงกัน มีพ่อแม่ลูกมาเป็น ทีมคณะครอบครัว เปิดโอกาสให้ทุกกลุ่มแสดงความคิดเห็นและรู้ปัญหาของตนเอง ต้องมีเทคนิค ในการบริหารจัดการกับกลุ่มนี้อย่างมาก เพราะกลุ่มนี้เป็นกลุ่มเสี่ยงของสังคม ถ้าพลาดภัยยาก มาก เยาวชนนั้นเขามีความเชื่อของเขาแปลก ๆ โดยมาเชื่อมกับครอบครัวของเขา ถ้าครอบครัว เลี้ยงด้วยความอบอุ่นนั้นไม่มีปัญหา ถ้าพลาดแล้วจะเป็นผลกระทบหลาย ๆ ด้าน พุดแล้วเรื่อง ครอบครัวนั้นเป็นพื้นฐานที่กระทบงาน ถ้าพัฒนาดีสังคมก็ไม่มีปัญหา

สาเหตุที่ทำให้เยาวชนในปัจจุบันไม่เชื่อพ่อแม่

จากค้นหาเจอกัน มาจากครอบครัว มาจากตัวอย่างที่เห็นกับเด็ก มาจากเพื่อนสนิท มา จากโรงเรียนที่กำลังศึกษา ความเชื่อของเด็กเยาวชน คือ ความบริสุทธิ์ที่เขารับ ฟัง และปฏิบัติ เพราะฉะนั้นเด็กทุกคนเหมือนกับแก้วน้ำที่สะอาด จากอดีตนั้นการสอนเรื่องต่าง ๆ สอนแบบกันเอง สอนแบบเพื่อน ๆ ไม่มีวิชาการ จากบ้านสอน จากโรงเรียนก็สอนแบบง่าย ๆ เด็กทุกคนคิดแบบง่าย เชื่อฟังครูนับถือให้เกียรติ แต่สมัยนี้ไม่มีแล้ว โดยสิ่งแวดล้อมรอบข้างเข้ามามากและสังคม ภายนอก เช่น โรงเรียนการสอนก็เปลี่ยนแปลง จากเรื่องเหล่านี้แหละ เด็กเดี๋ยวนี้ห่างจากครอบครัว ห่างจากชุมชนมากทำให้ ความอบอุ่นของเด็กจากครอบครัวไม่มี ทำให้ความสนิทสนมโดย ความรู้สึกห่างกัน ความเชื่อฟังก็ห่างตามไปด้วย

จุดเด่นของเยาวชน

เด็กเดี๋ยวนี้มีความตั้งใจในการศึกษามากขึ้นและสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีของสังคม มากมาย กล้าและเก่งเกินมาก มีกิจกรรมมากมาย และสามารถมีการทำกิจกรรมระหว่างประเทศ มีโอกาสสูงและรัฐบาลมาสนใจเยาวชนมากขึ้น สร้างความแตกต่างให้กับสังคม

จุดด้อยของเยาวชน

ความแตกต่างกัน เช่น เด็กชนบทนั้นไม่สนใจด้านการเรียน แต่เด็กในเมืองสนใจการเรียน ตรงนี้ชี้ให้เห็นว่า ความเสมอภาคมันสร้างยากต้องมีการพัฒนา ต้องมีการฝึกสร้างจิตสำนึกให้กับ กลุ่มเก่าที่เพิ่มขึ้น ด้านอาชีพ ด้านการศึกษา

ความเชื่อของสตรีตั้งแต่อดีต ถึงปัจจุบัน

ความเชื่อในอดีต ผู้หญิงออกสังคมไม่ได้ อยู่ในบ้านเชื้อสามี อยู่กับบ้าน ถ้าออกไปผิดระเบียบผิดกฎหมาย แต่ต่อมาสตรีเปลี่ยนบทบาทของสตรีมาเป็นเคียงบ่าเคียงไหล่หรือเป็นเท้าหลัง ต่อมาพอสตรีได้ออกมาทำงานและออกจากบ้านตามสามี ทำให้สตรีมาแรง มีความเก่งกล้า มีความชำนาญเท่ากับผู้ชายอีกมากมาย ๆ ด้าน ทำให้ความเสมอภาพของสตรีเพิ่มมากขึ้น ทำให้ความมั่นใจและกำลังใจในการทำงานของสตรีมากขึ้น

เทคโนโลยีพื้นบ้าน

การผลิตปูนขาว เป็นผลงานทางวัฒนธรรมของชาวบ้านในตำบลหน้าถ้ำ นายดอเลาะ คือ รามะ อายุ 52 ปี ศาสนาอิสลาม อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 112/2 หมู่ที่ 1 ตำบลหน้าถ้ำ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา เป็นอุตสาหกรรมขนาดย่อมภายในครัวเรือน

นายสะมะแอ บือราเฆง อายุ 55 ปี ศาสนาอิสลาม อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 113 หมู่ที่ 1 ตำบลหน้าถ้ำ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

เทคโนโลยีการสร้างโรงปูน หรือเผาภาโป ตั้งอยู่ที่หมู่บ้านหน้าถ้ำหรือหมู่บ้านที่ชาวมลายูถิ่นของชุมชนหน้าถ้ำ รู้จักกันในนาม จือเลาะฮูลูแหว หมายถึง ช่องว่างเป็นนามสถานที่ตั้งตามสภาพของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ปัจจุบันเพี้ยนเป็น ตือโละแหว

ลักษณะของเตาเผาที่ประดิษฐ์จากแนวคิดของภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยคำนึงถึงคุณค่าประโยชน์ใช้สอย ด้านความปลอดภัย โดยมีความลึกของเตาเผาประมาณ 3 เมตร ความยาวประมาณ 2 เมตร

1. เป็นผลงานที่สืบทอดเป็นอาชีพด้านอุตสาหกรรมครัวเรือนจากบรรพบุรุษ
2. เป็นผลิตภัณฑ์ที่สามารถเป็นรายได้ให้กับครอบครัว
3. มีแหล่งวัตถุดิบที่สามารถหาได้ง่ายในท้องถิ่น
4. รายได้ที่สามารถเลี้ยงปากท้องและจุนเจือชุมชนในท้องถิ่น
5. สามารถยึดเป็นอาชีพของตนโดยไม่เป็นลูกจ้าง
6. เป็นอาชีพที่ประกอบขึ้นมาในท้องถิ่นของตน

ขั้นตอนการทำปูนขาว

ขั้นตอนที่ 1 ขั้นตอนเตรียมเตาเผา สำหรับที่จะทำการเผาหิน ๖ เตาที่ทำการเผาหินเป็นผลงานจากแนวความคิดของภูมิปัญญาของชาวบ้าน ซึ่งมีความลึกของเตาเผา ประมาณ 3 เมตร

ความยาวประมาณ 2 เมตร และทำความสะอาดก่อนที่จะมีการเผาหินในแต่ละครั้ง ซึ่งจะทำกัน 3 ครั้ง หรือ 3 เตาต่อเดือน

ขั้นตอนที่ 2 การทุบหิน ก้อนหินที่มีลักษณะเป็นก้อนใหญ่ที่จำมาจากโรงหินที่หมู่บ้านสามแยกบ้านเนียง ก่อนเข้าเตาเผา ต้องทุบหินโดยใช้ค้อนทุบเพื่อให้ได้ขนาดประมาณ 11×15 นิ้ว ทั้งนี้เพื่อสะดวกในการเผาไหม้ และสุกในเวลาที่กำหนด

ขั้นตอนที่ 3 กรรมวิธีการเผา ประการแรก คือ การนำไม้ฟืน เช่น ไม้ยางพารามาวางซ้อนในชั้นล่างสุดของเตาสำหรับทำเชื้อเพลิง ควรเว้นช่องระบายลมพอประมาณ กรรมวิธีที่สำคัญที่สุดอยู่ที่การเรียงหิน โดยเรียงลำดับของหินจากหินขนาดเล็กอยู่ล่างสุดซ้อนเรียงคล้ายพีระมิด โดยใช้เวลาในการเรียงซ้อนหิน 1 วัน และทำการเผาไฟ โดยใช้ระยะเวลา 2 วัน กับอีก 1 คืน ต้องควบคุมการเผาไหม้อย่างสม่ำเสมอ ทั้งนี้เพื่อให้หินอ่อนตัวและป้องกันหินไม่สุก เป็นการไม่สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายและระยะเวลา หลังจากนั้นก็ทิ้งให้เย็นตัว 1 คืน แล้วจึงออกมาวางในสถานที่ที่เตรียมไว้ จากนั้นนำน้ำมารดพอประมาณ เพื่อให้หินคลายตัว แล้วจึงนำเข้าสู่ขั้นตอนการบด

ขั้นตอนที่ 4 การบดเข้าเครื่อง นำหินที่สลายตัวจากการรดน้ำมาเข้าเครื่องบดเพื่อให้หินละเอียดตามต้องการ โดยนำเข้าเครื่องบด 2 ครั้ง

ขั้นตอนที่ 5 การบรรจุภัณฑ์ บรรจุถุงพลาสติกที่มีขนาด 14×20 ซม. ในปริมาณถึงละ 5 กิโลกรัม สภาพทั่วไปทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตำบลหน้าถ้ำ ในอดีตจนถึงปัจจุบัน จากการสำรวจพื้นที่ในตำบลหน้าถ้ำ พบว่าสภาพทั่วไปทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความหลากหลาย ซึ่งขึ้นอยู่กับลักษณะของภูมิประเทศและสภาพภูมิอากาศของพื้นที่สามารถจัดเป็นประเภทได้ดังนี้

ความสัมพันธ์ระหว่างชาวมุสลิม ชาวพุทธและชาวไทยเชื้อสายจีนในท้องถิ่นยาลอ

จากการสอบถามนางอิสรา รัตนพันธ์ อายุ 63 ปี เป็นชาวไทยพุทธเชื้อสายจีนเกี่ยวกับความสัมพันธ์ ระหว่างชาวไทยพุทธ ไทยพุทธเชื้อสายจีนและมุสลิม ในชุมชนบ้านเนียงและหมู่บ้านใกล้เคียง

นางอิสราได้บอกว่า ถ้าย้อนไปในอดีต 30 ปี ที่ผ่านมานั้นกับสภาพปัจจุบัน ชาวไทยพุทธกับมุสลิมในเขตบ้านเนียงโดยส่วนใหญ่ยังมีการไปมาหาสู่ มีการซื้อขายสินค้ากันเหมือนเดิม

เนื่องจากชาวไทยพุทธ ไทยพุทธเชื้อสายจีน จะอาศัยอยู่เฉพาะในส่วนของตลาดนัดบ้านเนียงและบริเวณใกล้ถนนใหญ่ ซึ่งอาชีพโดยส่วนใหญ่ พวกเขาจะประกอบอาชีพค้าขาย รับจ้างทั่วไป บางครอบครัวก็จะรับราชการ ซึ่งจะมีครูอยู่ท่านหนึ่ง ชาวบ้านเนียงจะรู้จักกันดีในนามของครูยง ซึ่งเป็นบุคคลที่ชาวบ้านนับถือ เป็นครูสอนอยู่ ร.ร.สามแยกบ้านเนียง รวมทั้งชาวมุสลิมด้วยที่ชื่นชอบท่านและในละแวกใกล้เคียงก็จะเป็นชุมชนมุสลิมซึ่งจะมีการไปมาหาสู่กันตลอดเวลา

จะประกอบอาชีพส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรและรับจ้างทั่วไป มีการทำสวน ทำไร่ และในชุมชนนี้ จะมีแหล่งน้ำธรรมชาติเป็นคลองยาว สมัยอดีตนั้นคลองสายนี้จะมีสัตว์น้ำอาศัยอยู่จำนวนมาก หลากหลายชนิดโดยเฉพาะปลาน้ำจืด เต่า ตะพาบน้ำ ทำให้ชาวบ้านได้รับประโยชน์เป็นแหล่งเกษตรกรรม รวมทั้งชาวไทยพุทธก็จะมาจับสัตว์น้ำในคลองสายนี้ไปอุปโภคบริโภค พอถึงฤดูแล้งก็จะมี การมาจับปลาในคลองอย่างสนุกสนานทั้งไทยพุทธและมุสลิม

ส่วนในทุ่งนา ชาวไทยพุทธบางคนก็มาดักปลาไหลกันและในส่วนของในสวนในไร่ก็จะมีพวกสัตว์ต่าง ๆ เช่น นก กระรอก ใกล้คลองก็จะมีเลน ในแต่ละสัปดาห์ชาวไทยพุทธก็จะมาหาสัตว์เหล่านี้ ทำให้รู้จักสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกัน ซึ่งในสภาพปัจจุบัน สภาพเหล่านี้ค่อย ๆ เลือนหายไปเนื่องจากสภาพแวดล้อมได้เปลี่ยนไป คลองที่เคยมีสัตว์น้ำนานาชนิดก็ถูกรัฐขุดคลองขึ้นใหม่ทำให้ปลาตัวใหญ่ไปอาศัยอยู่ที่อื่น ส่วนในด้านของการจัดงานเลี้ยงต่าง ๆ ก็เหมือนกัน เช่น งานแต่งงาน เข้าสู่นิต ตลอดจนวันรายอ ชาวมุสลิมก็จะเชิญชาวไทยพุทธมาร่วมงานด้วย วันรายอก็จะแบ่งตูปะให้ ชาวไทยพุทธก็เหมือนกันเวลาจัดงานต่าง ๆ ก็จะมีมุสลิมไปร่วมด้วยมีการจัดเฉพาะให้แม่ครัวมุสลิมทำเองโดยเฉพาะ

นอกจากนี้ในด้านเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนนี้ ชาวไทยพุทธจะประกอบอาชีพค้าขาย ซึ่งบ้านเนียงเป็นศูนย์กลางและใกล้ถนนเป็นที่จอดรถเมล์สายต่าง ๆ สมัยก่อนนั้นตลาดบ้านเนียงขายดีมาก กลัวยดัมก็ขึ้นชื่อ ชาวมุสลิมละแวกใกล้เคียงและต่างพื้นที่ก็จะมีการออกมาซื้อขายแลกเปลี่ยนกัน สินค้าส่วนใหญ่เป็นสินค้าที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน ซึ่งสภาพปัจจุบัน สภาพเหล่านี้จะค่อย ๆ หายไป เนื่องจากเหตุการณ์ความไม่สงบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมีผลกระทบมาก จากที่ชาวบ้านเคยค้าขายปิดร้าน 3 - 4 ทุ่ม แต่มาตอนนี้ 5 - 6 โมง ก็จะมีปิดร้าน ต่างคนต่างกลัวกัน เพราะบ้านเนียงเคยเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบ ประกอบกับมุสลิมเองพอตกค่ำก็ไม่ค่อยจะออกจากบ้านแล้ว

ชาวบ้านเนียงบอกว่า จากแต่ก่อนเคยค้าขายได้กำไรมาก มาตอนนี้แทบไม่เหลือได้กำไร พออยู่ได้ บางครอบครัวก็ต้องเช่าเขาอยู่ซึ่งได้รับผลกระทบพอสมควร

การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมภูมิศาสตร์จากอดีตจนถึงปัจจุบัน

การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม วัฒนธรรม

สมัยอดีตนั้นพื้นที่ในเขตบริเวณนี้เป็นพื้นที่ที่มีความเชื่อหลากหลายไม่ว่าจะเป็นทางด้านการรักษาโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ บางครั้งก็อาศัยการรำฎีกา สมิเยะฮ์ , มะหิโยง เป็นการแก้บนรักษาโรคต่าง ๆ บางคนก็จะเลี้ยงผี เช่น ลูกกรอก เป็นความเชื่อที่จะให้ช่วยในการทำมาหากินต่าง ๆ แต่สังคมสมัยอดีต จะมีความแน่นแฟ้นเป็นปึกแผ่น มีความสมัครสมานสามัคคี จะมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จะเห็นได้จาก เช่น บ้านเรือนสมัยก่อน จะเป็นบ้านไม้ยกสูง เมื่อมีการย้ายสถานที่ปลูกบ้าน ชาวบ้านทั้งหมู่บ้านก็จะมาช่วยกันยกบ้าน นอกจากนั้นถ้าบ้านไหนมีเด็กเกิดหรือคนตายหรือเจ็บไข้ได้ป่วย ชาวบ้านก็จะมาช่วยงานและให้กำลังใจ ตลอดจนบ้านไหนที่มีการจัดงานแต่งงานหรือพิธีเข้าสู่นิต ชาวบ้านทั้งหมู่บ้านก็จะมาช่วยทำสถานที่จัดงาน ก่อนวันจัดงานประมาณ 1-2 สัปดาห์ ซึ่งถ้าสังคมภายนอกมองแล้วจะเห็นได้ว่า ในหมู่บ้านชนบท จะมีความกลมเกลียวปรองดองกัน ซึ่งปัจจุบันภาพเหล่านี้ก็ยังมีให้เห็นอยู่ในสังคมบริเวณนี้ ส่วนที่หายไป ก็คือ ความเชื่อต่าง ๆ เพราะว่าคนในปัจจุบันมีการศึกษาที่สูงขึ้น ไม่ว่าจะเป็นทางด้านศาสนา, สามัญ จึงทำให้ความเชื่อต่าง ๆ ได้เปลี่ยนไปตามกาลเวลา ที่เหลือให้เห็นก็มีเพียงแต่เครื่องเล่นต่าง ๆ ที่คนเฒ่าคนแก่เก็บรักษาเอาไว้ให้ลูกหลานได้ชม

ลักษณะครอบครัวก็จะมีการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากสมัยอดีตจะอยู่กันเป็นครอบครัวใหญ่ ครอบครัวหนึ่งจะมีหลายครัวเรือนอยู่กันประมาณ 8 -15 คน ซึ่งต่างจากสังคมปัจจุบันที่ครอบครัวหนึ่งจะมีกัน พ่อแม่ลูกประมาณ 3- 5 คน เนื่องจากบุตรที่แต่งงานแล้วก็จะแยกครัวเรือนกันไปอยู่ตามลำพัง และพ่อแม่ส่วนใหญ่ก็จะทำงานเป็นส่วนใหญ่ ถ้าเป็นสมัยก่อน บุตรนั้นก็จะฝากปู่ ย่า ตา ยาย ช่วยเลี้ยง แต่ปัจจุบันนั้น บุตรจะจ้างให้คนเลี้ยง ถ้าอายุครบ 2 ปี ก็จะส่งไปศูนย์เลี้ยงเด็กประจำหมู่บ้าน ดังนั้นจึงทำให้เด็กในปัจจุบันไม่ค่อยได้อยู่ใกล้ชิดกับ ปู่ ย่า ตา ยาย และบิดามารดา เนื่องจากสังคมปัจจุบันเป็นสังคมที่ต้องมีการแข่งขัน ทุกคนต้องช่วยกันทำมาหากิน เพื่อเสริมสร้างฐานะของตนเอง จึงทำให้เกิดการเบียดเบียนกัน จนบางครั้งทำให้เกิดการทำเลาะกัน ขัดแย้งกันกับเพื่อนบ้าน และคนในหมู่บ้านด้วยกัน ซึ่งก็มีให้เห็นอยู่กันมากในสังคมปัจจุบัน

ลักษณะทางด้านชีวิตความเป็นอยู่ การแต่งกายต่าง ๆ ก็จะมีการเปลี่ยนแปลงไปมาก ไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชาย เนื่องจากปัจจุบันนี้จะมีสื่อต่าง ๆ เข้ามา จึงทำให้การแต่งกายเป็นไปตามสมัยนิยม โดยเฉพาะวัยรุ่น และเยาวชน ที่มีความหวั่นไหวต่อจุดนี้มาก ดังนั้นจึงทำให้เยาวชนบางคนสิ้นเปลืองกับค่าใช้จ่ายทำตามแฟชั่นปัจจุบัน ซึ่งจะต่างจากวัยรุ่นและเยาวชนสมัยก่อน ที่จะช่วยพ่อแม่ทำงานอยู่กับบ้าน ใช้จ่ายแต่พอมี โดยไม่เน้นความหรูหรา หรือค่านิยมต่าง ๆ ซึ่งจะ

เห็นได้จาก เยาวชนสมัยก่อนถ้าเป็นผู้ชายก็จะใช้ผ้าใส่ร่ง เสื้อเจ็ด หรือเสื้อยืดธรรมดาทั่วไป ส่วนผู้หญิงก็จะใช้ผ้าถุงยาวถึงส้นเท้า และเสื้อผาสบาย ๆ ทั่วไป ซึ่งต่างจากปัจจุบันที่เยาวชนนิยมใส่กางเกงยีนส์ ไม่ว่าจะเป็นชายหรือหญิง ซึ่งบางก็เลือกยี่ห้อและมีราคาแพง ๆ ซึ่งยีนส์บางตัวที่เคยไปสอบถามราคาตัวหนึ่งถึงหลักหมื่นก็มี และจากการไปสอบถามเยาวชนส่วนใหญ่จะเลือกใส่ยีนส์ของแท้ ที่มาจาก สหรัฐอเมริกาซึ่งก็ต้องมีราคาสูง ส่วนใหญ่จะนิยมในกลุ่มของเยาวชนชาย ถ้าเป็นเยาวชนหญิงที่เป็นอิสลาม ก็จะนิยมใส่ชุดบานง ชุดกุรง ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่มาจากมาเลเซีย

บทบาทของร้านน้ำชาในชุมชน (สภากาแฟ)

ร้านน้ำชาในหมู่บ้าน เป็นวัฒนธรรมของคนในหมู่บ้านที่มีมาตั้งแต่อดีต ซึ่งร้านน้ำชาหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สภากาแฟ ของในหมู่บ้าน จะแตกต่างจากร้านน้ำชาในเมือง เพราะว่าร้านน้ำชาในเมือง จะมีลูกค้าเข้าออกไม่ซ้ำหน้าและไม่มีการนั่งคุยนาน ๆ จะมีเครื่องบันเทิง เช่น วิทยุ โทรศัพท์ วีดีโอ เพื่อดึงดูดลูกค้า ส่วนร้านน้ำชาในหมู่บ้านนั้น จะมีลูกค้าหน้าเดิม ๆ และแต่ละคนที่มานั่งกิน ก็จะนั่งคุยนาน ๆ เรื่องที่คุยส่วนใหญ่ ๆ ก็จะคุยกระแสดัง ๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน การเมือง ตลอดจนข่าวสารต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในแต่ละวัน เพราะฉะนั้น คนที่ไปนั่งร้านกาแฟ จึงไม่ค่อยตกข่าว เนื่องจากจะมีข่าวสารเข้ามาทุกวัน และร้านกาแฟในหมู่บ้านบางร้านก็จะมีโต๊ะหมากรุก และโต๊ะแบดมินตัน ซึ่งเป็นของเล่นที่มาจากมาเลเซีย ซึ่งเพิ่งเข้าแพร่หลายในระยะ 2-3 ปี ที่ผ่านมานี้ ดังนั้นลูกค้ากาแฟบางคนที่มาที่ร้านกาแฟ มาเล่นฮอสหรือแบดมินตัน จนเจ้าของร้านปิดร้านไปก่อนก็มี ซึ่งจากการสอบถามคอกาแฟบางคน ที่ไปนั่งเป็นประจำว่า ร้านกาแฟเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันของเขา ในวันหนึ่ง ๆ ต้องไปนั่ง 2-3 ครั้ง คือ เช้า , บ่าย และดึก ๆ ซึ่งมันสังคมของเขา ที่ต้องมาพบปะสภากาแฟ ในแต่ละวัน และก็จะคุยเรื่องต่าง ๆ นานา

โดยส่วนใหญ่แล้วร้านน้ำชานี้ จะมีลูกค้าประจำที่เป็นวัยกลางคนถึงวัยชรา คืออายุตั้งแต่ 30 - 60 ปี ส่วนเยาวชนหรือวัยรุ่น จะไปนั่งเป็นช่วง ๆ กินแล้วก็กลับ และจะไม่เจาะจงร้านหนึ่งร้านใดเป็นประจำ ส่วนใหญ่เยาวชนหรือวัยรุ่นก็จะไปนั่งร้านกาแฟในเมือง เนื่องจากมีเครื่องบันเทิงนั่งไป ฟังเพลงไป

ดังนั้นร้านน้ำชาภายในหมู่บ้าน จึงมีบทบาทสำคัญต่อชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในหมู่บ้าน เพราะว่าไม่ใช่เฉพาะเป็นที่นั่งดื่มกิน เพียงอย่างเดียว แต่ยังเป็นที่พักบปะพูดคุย มสสารทุกข์สุขดิบ พูดคุยเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม ไม่ว่าจะเป็นข่าวสารต่าง เศรษฐกิจ การเมือง เป็นต้น แต่ข่าวสารต่างๆ ที่มาจากร้านน้ำชา จะเชื่อทั้งหมดไม่ได้ เพราะว่าเป็นข่าวสารแบบปากต่อปาก ดังนั้น

จึงทำให้ข้อเท็จจริงมีมามากนัก ส่วนด้านธุรกิจต่าง ๆ ที่มีการพูดคุยกัน จนทำให้บางคนได้รับความคิดจากตรงนี้ สามารถนำไปประกอบอาชีพได้ ส่วนทางด้านการเมือง ไม่ว่าจะเป็นการเมืองระดับท้องถิ่น ถึงระดับชาติ กระแสส่วนใหญ่ ก็จะมาจากร้านน้ำชาส่วนหนึ่ง ยิ่งช่วงใกล้ ๆ เลือกตั้ง หัวคะแนนส่วนใหญ่ก็จะฟังกระแสต่างๆ ตามร้านน้ำชา ดังนั้นจึงถือได้ว่าร้านน้ำชาภายในหมู่บ้าน มีบทบาทสำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน

การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ

เนื่องจากโลกยุคเทคโนโลยีเจริญก้าวหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง จึงทำให้เศรษฐกิจของชุมชนเจริญตามไปด้วย เพราะว่าสมัยอดีตนั้น คนส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพทางการเกษตรกรรมภายในหมู่บ้าน จะทำสวน ทำนา ทำไร่ ดังนั้นจึงทำให้การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างเรียบง่าย ไม่มีปัจจัยอะไรมากนัก ส่วนอาหารการกินส่วนใหญ่ก็จะหาจากธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ พืชผักต่างๆ ก็ปลูก รอบ ๆ บริเวณบ้าน ที่เหลือกินก็จะขายเป็นบางส่วน ชาวสารก็จะปลูกเองกินได้ตลอดทั้งปี ถ้าเหลือเก็บก็ไม่มากนัก ส่วนอาหารถ้าเป็นประเภทปลา ก็จะหาจากท้องถิ่นหรือลำห้วย ลำคลองต่างๆ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านที่มีเทคนิคในการหาปลาชนิดต่าง ๆ และวิธีการหาแบบต่าง ๆ ส่วนสัตว์ป่าก็จะมีอยู่มากพอสมควร เช่น กวาง ไก่ป่า ซึ่งเพียงพอที่จะเป็นอาหารของคนในหมู่บ้าน เนื่องจากอดีตนั้นมีคนอาศัยอยู่ในหมู่บ้านไม่มากนัก ดังนั้นจึงทำให้ชีวิตอย่างแบบพอเพียง ไม่ต้องดิ้นรนอะไรมากนัก จากการสัมภาษณ์คนที่มีอายุประมาณ 80 - 90 ปี ว่าสมัยนั้นการดำเนินชีวิตของพวกเขา ในวันหนึ่ง ๆ แทบจะไม่ได้จับต้องเงินตราเลย เพราะว่าทรัพยากรทุกอย่างมีอยู่รอบตัวไม่ต้องซื้อขางบางอย่างที่มี อาศัยเอาของตัวไปแลกกับของคนอื่น โดยไม่ผ่านเงิน แต่ไม่ใช่เงินไม่มีความสำคัญ เพราะของบางอย่างที่ไม่มีในท้องถิ่นก็ต้องไปซื้อจากตลาด เช่น เกลือ กะปิ เป็นต้น

ดังนั้น เนื่องจากปัจจุบันมีอัตราการเพิ่มของประชากร สูงขึ้น ทรัพยากรธรรมชาติมีจำนวนลดลงอย่างรวดเร็ว จึงทำให้ระบบเศรษฐกิจของชุมชน และวิถีชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไป จะเห็นได้ว่าปัจจุบันเด็กอายุ 2 - 3 ขวบ จะรู้จักเงินตราแล้ว เพราะสิ่งของรอบกายต้องซื้อหมด ชาวบ้านต้องออกไปหางานตามตัวเมือง หรือไปรับจ้างต่างถิ่น เนื่องจากไม่มีงานให้ทำภายในชุมชน ดังนั้นจึงทำให้เกิดการย้ายถิ่นมีมากขึ้น

เนื่องจากสังคมของมุสลิมนิยมการมีลูกมาก เพราะไม่มีการวางแผนครอบครัว เพราะขัดหลักศาสนา ดังนั้นจะเห็นได้ว่า รุ่น ปู่ ย่า ตา ยาย ของแต่ละคน จะมีที่ดินมากมาย สำหรับประกอบอาชีพทางการเกษตร พอมารุ่นลูกก็จะแบ่งสัดส่วนเหลือคนละไม่มากนัก พอมาถึงรุ่นหลานก็จะแบ่งตามสัดส่วนอีก ถ้าคนมีเงินมากหน่อยก็จะซื้อที่ดินเพิ่มสำหรับทำมาหากิน แต่

สำหรับ คนไม่มีเงินที่ดินก็จะลดลงเรื่อย ๆ ยิ่งมาถึงรุ่นหลานก็จะเหลือที่ดินคนละไม่เท่าไร จึงทำให้ไม่สามารถที่จะอาศัยที่ดินนั้นในการประกอบอาชีพได้ จึงต้องมีการดิ้นรนหาอาชีพอื่น ๆ เช่น รับจ้าง หรือออกไปทำงานต่างถิ่น เป็นต้น

อาชีพของคนในชุมชน จะมีความหลากหลายมากขึ้น เนื่องปัจจัยต่าง ๆ ในการดำรงชีวิตเปลี่ยนไป เช่น คนมีการศึกษาที่สูงขึ้น เริ่มมรการเห็นความสำคัญของการศึกษา มีการยอมรับจากการเปลี่ยนแปลงภายนอก เป็นเหตุทำให้เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้น ซึ่งอาชีพใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น ได้แก่ อุตสาหกรรมในครัวเรือนต่าง ๆ

ตำนานหรือนิทานที่เล่าสืบต่อกันมาในท้องถิ่นนี้

นิทานตำนานเรื่อง โต๊ะนิ

โต๊ะนิ เป็นคำที่ชาวบ้านใช้เรียกผู้เฒ่าผู้แก่ ซึ่งมีเชื้อสายเจ้านายราชตระกูล แสดงถึงการยกย่องนับถือด้วยความเคารพ โต๊ะนิที่ได้รับการยกย่องนับถือจากชาวบ้านว่าเป็นคนดี มีอิทธิปาฏิหาริย์ สามารถช่วยเหลือปัดเป่าความเดือดร้อนของชาวบ้านได้นั้น จะได้รับการยึดถือและกราบไหว้บูชาจากชาวบ้านในฐานะที่เป็นบุคคลศักดิ์สิทธิ์คนหนึ่งสืบทอดกันมา

โต๊ะนิ คนหนึ่งที่ได้รับการเคารพนับถือกราบไหว้บูชาจากชาวบ้านว่า เป็นผู้ศักดิ์สิทธิ์มีอิทธิปาฏิหาริย์มาก สามารถบนบานให้ความช่วยเหลือในเรื่องต่าง ๆ ได้ คือ “รายาจารย์” รายา = ราชา, จารย์ = แก้ว ตามประวัติศาสตร์ที่บอกเล่ากันมามีว่า ที่เมืองรามันห์ (คืออำเภอรามันในปัจจุบัน) มีรายาหรือเจ้าเมืองปกครองดูแลติดต่อกันมา โดยมีวังประทับอยู่ที่โกตาบารู รายาจารย์เป็นเจ้าเมืองรามันห์คนหนึ่ง ที่ชอบการต่อสู้ผจญภัยเป็นชีวิตจิตใจ และรักการใช้ชีวิตเยี่ยงสามัญชน มักจะชวนสมัครพรรคพวกตลอดจนข้าราชการออกท่องเที่ยวป่าล่าสัตว์อยู่เป็นประจำ ที่โปรดปานที่สุดได้แก่ กาลคล้องช้าง ซึ่งมีชุมนุมในเขตพื้นที่เบตงและบริเวณใกล้เคียง

รายาจารย์ มีความเคร่งครัดทางศาสนา มีความเก่งกล้าในคาถาอาคมและพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ต่างๆ ทั้งมีความรู้เชี่ยวชาญในสมุนไพรทุกชนิด นอกจากนั้นยังมีจิตใจโอบอ้อมอารี จึงเป็นที่รักใคร่ของชาวบ้านในละแวกนั้น เมื่อมีคนเจ็บไข้ได้ป่วยก็มาหารายาจารย์ ให้เป็นผู้รักษาและหายเป็นปกติกลับไปทุกราย ชื่อเสียงรายาจารย์จึงระบือไปทั่วสารทิศ ชาวบ้านจึงเรียกว่าท่านว่า “โต๊ะนิ” แสดงถึงความเคารพยกย่องอย่างสูง

บ้านของรายาจารย์มีอยู่ 3 แห่ง คือ ที่โกตาบารู เมืองรามันห์ ที่เบตง และที่หมู่บ้านโก๊ะ (ปัจจุบันเป็นตำบลโก๊ะ ประเทศมาเลเซีย) รายาจารย์ได้ถึงแก่กรรมด้วยโรคชรา และศพได้ถูกฝัง

ไว้ที่โก๊ะระ ซึ่งเป็นบ้านแห่งหนึ่งของท่าน แม่โตะนิร่ายาจาวันจะถึงแก่กรรมไปนานแล้ว แต่กิตติศัพท์คุณงามความดี ความโอบอ้อมอารีและความอรรคมขลังไม่ได้เสื่อมคลายไปจากพื้นที่นี้ ชาวเบตงได้ปลูกสร้างศาลขึ้นตรงที่ตั้งบ้านเดิมของท่าน เรียกว่า “ศาลเจ้าโตะนิ” และปัจจุบันมีศาลเจ้าโตะนิตั้งอยู่ที่โรงเรียนเบตง “วีระราษฎร์ประสาน” เป็นที่เคารพนับถือกราบไหว้บูชาของชาวเบตงและจังหวัดใกล้เคียง และจัดให้มีการสมโภชขึ้นทุกปี

โตะนิ อีกคนหนึ่ง ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้านในอำเภอรามัน อำเภอเบตง คือ “ต่วนติมุง” ชาวบ้านในอำเภอรามันเล่ากันว่า สมัยรัชกาลที่ 7 ต่วนติมุงเป็นเจ้าของรามันห์ เป็นผู้มียุทธปฎิหาริย์ มีพลังกำลังมากสามารถพังกำแพงเมืองได้ ต่วนติมุงสามารถขอกทุกอย่างจากผีป่าได้ และได้ขอให้หมู่บ้านของตนมีความสุขไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ (มัยนั้นมิใช่พรพิษระบาด)

แม่โตะนิต่วนติมุงจะสิ้นชีวิตไปแล้ว แต่ด้วยอิทธิปาฏิหาริย์และความศักดิ์สิทธิ์ของโตะนิ ชาวบ้านในแถบตำบลโกตาบารู อำเภอรามัน อำเภอเบตง และตำบลโก๊ะระในประเทศมาเลเซีย ที่มีความเดือดร้อนก็จะพากันไปบนบานศาลกล่าวที่สุสานของโตะนิต่วนติมุง ซึ่งอยู่ที่โกตาบารูมิได้ขาดตราบนานทุกวันนี้

นิทานเรื่อง เปาะเน เมาะเน

เปาะเน เมาะเน เป็นนิทานตลกพื้นบ้านที่ผู้ใหญ่สมัยก่อนชอบเล่าให้เด็ก ๆ ฟังเด็ก ๆ พากันชอบนิทานทำนองนี้มากเรื่องแบ่งเป็นตอน ๆ โดยมีเปาะเนกับเมาะเนเป็นตัวเอกของเรื่อง

เปาะเนกับเมาะเนเป็นสามีภรรยา กัน เปาะเนผู้เป็นสามีเป็นคนขี้เกียจจะง่ก๊อทีบ ส่วนเมาะเนผู้เป็นภรรยาค่อนข้างจะเฉลียวฉลาด เพราะความง่ก๊อทีบของเปาะเนนี้เองจึงก่อให้เกิดมุขตลก กลายมาเป็นนิทานเล่าสู่กันฟังเป็นตอน ๆ ดังตัวอย่างตอนหนึ่งที่นายหะยีปูเต๊ะ อาเยะสาแม แห่งบ้านหมู่ที่ 3 ตำบลบันนังสตา เล่าให้ฟังดังนี้

เมาะเนจะจัดงานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ จึงให้เปาะเนไปเชิญแขก โดยบอกเปาะเนว่า ให้เลือกแขกที่เป็นคนธรรมดา ธรรมดา วิธีสังเกตง่าย ๆ ให้ดูบนหัว ถ้ามีผ้าขาวโปกห์ก็แสดงว่าเป็นคนธรรมดาธรรมดาหรือไม่ก็ดูเครา ถ้าไว้เคราก็ใช่อีกเช่นเดียวกัน เปาะเนก็ออกจากบ้านไป ทางฝ่ายเมาะเนก็จัดแจงเข้าครัวเตรียมทำอาหารไว้มากมาย เปาะเนเดินทางไปหาแขกประเภทธรรมดาธรรมดา ก็ไม่พบผู้ใดเลยสักคนเดียวจนกระทั่งมาพบกับแพะตัวหนึ่งซึ่งมีเคราได้เครายาวมาก จึงเดินเข้าหา แล้วบอกเชิญไปกินบุญที่บ้าน แพะก็ร้อง เบ๊ะ เบ๊ะ ออกเสียงคล้ายภาษามลายูว่า ลือแมะ ลือแมะ (แปลว่าและ) เปาะเนก็ตอบว่า ไม่หรอกข้าพเจ้าไม่และ รับรองได้ แพะก็ยืนเฉย ๆ เปาะเนจึงเดินผ่านไปจนกระทั่งพบวัวขาว เปาะเนก็ออกปากเชิญไปกินบุญที่บ้านอีก นกกระเจิบร้อง จีบ จีบ แล้วก็บินไป

เปาะเนยยืนหัวเสีย แล้วบ่นว่า “มันหาว่าข้าวชนิดเดียวที่จริงข้าวของเราก็มีมากมาย” เสียจนร้องว่า จีบ จีบ ฟังคล้ายเสียงมลายูว่า ซิกิ ซิกิ (แปลว่าชนิดเดียว)

เปาะเนยจับกลับบ้านไปแล้วเรื่องราวทั้งหมดให้ภรรยาฟัง เมาะเนยฟังแล้วก็คิดในใจว่าเห็นที จะไม่ได้การแล้ว จึงต้องออกไปเชิญแขกเองจึงฝากให้เปาะเนยอยู่เฝ้าบ้าน และดูแลอาหารที่เตรียมไว้เลี้ยงแขกซึ่งจัดไว้เสร็จเรียบร้อยแล้ว พอเมาะเนยออกจากบ้านไปแล้ว เปาะเนยก็นั่งคิดว่า อันอาหาร นั้นก็มีอยู่มากมาย น่าเสียดายที่จะต้องหมดสิ้นไปเพราะเลี้ยงแขก อย่างกระนั้นเลยก็ราเกินเสียงจะ ดีกว่าเป็นแน่แท้ ว่าแล้วจึงจัดการกินอาหารที่มีทุกอย่าง กินเข้าไป กินเข้าไป จนสุดท้ายก็ชี้แตกอยู่ ตรงนั้นเปาะเนยนึกห่มั่นไส้แขกที่ตนเองไปเชิญในตอนแรกจึงคิดจะแก้แค้น เขาก็หาผ้าผืนเก่าเอามา ห่ออุจจาระของตนแล้วไปแขวนไว้เหนือประตู ปลอมให้ชายผ้าห้อยลงมา แล้วตนเองก็ไปแอบ ซ่อนตัวไม่ผู้ใดเห็น

เมาะเนยกลับมาบ้านพร้อมด้วยแขกรับเชิญ ก็ไม่เห็นเปาะเนยอยู่บ้าน จึงเชิญแขกเข้าบ้าน แขกคนหนึ่งเห็นชายผ้าอยู่ตรงประตูก็ดึงชายผ้านั้นลง ผ้าห่ออุจจาระของเปาะเนยก็ตกลงมา อุจจาระกระจายส่งกลิ่นเหม็นคุ้ง จึงกลายเป็นปอนแตกไปในที่สุด

ข้อมูลเกี่ยวกับหินอ่อน

หินอ่อนเริ่มสัมปทานเมื่อประมาณ 30 ปีที่แล้ว คนสัมปทานได้คนแรก คือ นายแพทย์ นิยม เอกอานนท์ เป็นคนสัมปทานได้คนแรก

ภูเขาต่าบลหน้าถ้ำมีอยู่ 2 ลูกด้วยกัน หรือเขาเรียกกันว่า ภูเขาถ้ำป่น และภูเขาหน้าถ้ำ แต่ ภูเขาหน้าถ้ำมีปูชนียสถานซึ่งขึ้นทะเบียนเป็นของกรมศิลปากรลงทะเบียนเมื่อวันที่ 8 มีนาคม 2478 ซึ่งทำให้นายทุนไม่สามารถขอสัมปทานได้ ก็เลยได้ภูเขาถ้ำป่นทั้งลูก พอได้สัมปทานจาก ภูเขาถ้ำป่น ก็มีการร้องเรียนจากชาวบ้านว่ามันจะกระทบกับความเป็นอยู่ของชาวบ้านแต่เนื่องจาก มีนักการเมืองซึ่งเป็นรัฐมนตรีว่า การกระทรวงมหาดไทยในสมัยนั้นมีส่วนร่วมอยู่ด้วย จึงทำ สัมปทานได้ ได้สัมปทานกันประมาณ 25 ปี แต่พอมายุค เปิดทำทางเข้าเพื่อขึ้นไปห้หน้าหินหรือ สันเขา ก็ไม่สามารถทำได้ เนื่องจากขาดทุนทรัพย์และไม่สามารถหาหุ้นส่วนมาร่วมลงทุนได้ เลย ขายสัมปทานให้กับนาย เอียนเมฆ จรัสจรรยาวัฒน์ ซึ่งต่อมานาย เอียนเมฆ เลยดำเนินกิจการต่อ แต่มีปัญหาตอนหลัง เนื่องจากภูเขาหินอ่อนแห่งนี้เป็นหินหลากหลายโทนสี จึงไม่สามารถผลิตหินอ่อนในลักษณะเดียวกันหรือสีเดียวกัน เพื่อส่งให้กับนายทุนเพื่อไปสร้างอาคารใหญ่ ๆ ได้ และหิน บนภูเขาก็มีรอยร้าวอยู่โดยทั่วไป เนื่องจากแรงระเบิดหินทำให้ไม่สามารถตัดเป็นแท่งใหญ่ ๆ ได้

เลยไม่ค่อยเป็นที่ต้องการของตลาดโลก แต่หินที่ตัดลงมานั้นเป็นหินหลากสี ซึ่งเอาไปปูพื้นตามบ้านเรือนต่าง ๆ ได้ และหินส่วนใหญ่เวลาขัดมันหรือกระบวนการผลิตขั้นสุดท้ายแล้วออกมากรบบางที่เขาเรียกว่าตามด มันเป็นรอยต่างดำ ไม่สม่ำเสมอ มันฝังอยู่ในเนื้อหินแต่เขาเรียกว่าชนิดหินนี้ว่า หินเกรด B และยังโดนต่อต้านจากชุมชนใกล้เคียงมิให้ต่อสัมปทาน ดำเนินการต่อไปได้ ซึ่งเดี๋ยวนี้มีการขายหินที่ตกค้างอยู่ แต่ไม่มีการผลิตแล้ว การขายหินอ่อน ขายทั้งแบบส่งและแบบปลีก

สิ่งแวดล้อมตั้งแต่ในอดีตถึงปัจจุบัน หรือระบบนิเวศน์ เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2300 มีผู้คนอพยพเข้ามาอยู่ในถิ่นนี้ ตอนนั้นมีทรัพยากรต่าง ๆ อุดมสมบูรณ์ เนื่องจากคนเข้ามาอยู่น้อย เมื่อก่อนมีการทำนา ดังนั้นในนาลึกเขาจะใช้คล้ายไถนา แต่ถ้าน้ำตื้นเขาจะใช้วัดไถนา เวลาไปทำนาต้องพกมิดพรัไปด้วย เอาไปป้องกันตัว เนื่องจากในน้ำเมื่อก่อนจะมีปลานาขนาดใหญ่ เช่น ปลาโด มีนคอยไล่กัดน้ำในคลองบึง หนอง ไม่เคยแห้งมีสัตว์น้อยใหญ่ อาศัยอยู่มากมาย เมื่อก่อนเวลาสร้างบ้าน เขาจะไปหาไม้ในป่ามาสร้าง แต่เป็นไม้ที่ขึ้นเอง ตามธรรมชาติ เช่น ไม้ไผ่ ซึ่งหาง่าย ปลุกง่าย หลังคาเขาก็เอาใบจากมาเย็บติดกัน ซึ่งจากสมัยนี้เขาจะปลูกบ้านด้วยหิน อิฐ ปูน หรือ คอนกรีตกันเยอะ เพราะไม้หายากเนื่องจากมีผู้คนมาตัดไม้ทำลายป่ากันเยอะ และน้ำในบึง คลอง และแห้งเหือดไป ปลาดาวใหญ่ๆ ที่เคยอาศัยอยู่ก็สูญพันธุ์ไปเรื่อย ๆ เวลาที่ฝนตกน้ำก็จะท่วมเพราะพื้นที่เป็นที่โล่ง เนื่องจากต้นไม้ถูกทำลายไป สัตว์ป่าเมื่อก่อนจะมีหมูป่ามาก แต่เดี๋ยวนี้ไม่เคยจะมีให้เห็นอยู่แล้ว เนื่องจากเป็นฝีมือของคนทั้งสิ้น สิ่งแวดล้อมเดี๋ยวนี้ไม่ค่อยสวยงามเหมือนก่อน และชุมชนเดี๋ยวนี้มีโรงงานอุตสาหกรรม ยางพาราอยู่โดยรอบ ซึ่งส่งกลิ่นเหม็นโชยเวลาที่ฝนตก เลยทำให้สิ่งแวดล้อม เปลี่ยนแปลงไป โดยสิ้นเชิง

โครงสร้างต่าง ๆ ทางสังคมตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันมันมีหลายปัจจัย เมื่อก่อนคนจะรู้จักกันหมดทั้งหมู่บ้าน แต่เดี๋ยวนี้มีประชากรเพิ่มขึ้น และการประกอบอาชีพหลากหลายทำให้รู้สึกห่างเหินกันไป เมื่อก่อนคนส่วนมากทำงานอยู่ในบริเวณหมู่บ้านสำหรับตำบลหน้าถ้ามีภูเขาหินอยู่ 2 ลูก รอบภูเขาจะมีหินเขาโผล่ขึ้นมา คนเลยไปขุดหินโดยย่อยสลายกับมือเพื่อนำไปเผาเป็นปูนเขา แต่เดี๋ยวนี้คนออกไปหางานนอกบ้านออกไปรับจ้าง เพราะเดี๋ยวนี้มีโรงงานอุตสาหกรรมเยอะมาก ตั้งอยู่ในพื้นที่หรือไม่บางคนมีความรู้ไปทำงานนอกพื้นที่มันทำให้เกิดช่องว่างของคนในครอบครัว โดยไม่มีเวลาให้กันเหมือนเมื่อก่อน ปัญหาความแตกแยกก็ตามมา เมื่อก่อนคนไทยพุทธจะเชื่อผู้นำไทยมุสลิม ก็มีความเชื่อผู้นำและทำให้เกิดความเชื่อถือของผู้นำของเรา ลูกบ้านทุกคนก็อยู่กันสันติ ไม่มีเรื่องบาดหมางกัน แต่เดี๋ยวนี้ผู้นำบางคนไม่มีความเหนียวแน่น เพราะผู้นำส่วนใหญ่

เดี๋ยวนี้ไม่ได้มาจากการยินยอมของลูกบ้าน เลยทำให้ความแตกแยกมันเกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันที่เป็นอยู่

ความสามัคคีของไทยพุทธกับมุสลิมสมัยก่อน เราไม่เคยมีเรื่องราวในด้านการแตกแยกกันเลย ไม่ว่าในด้านการภาษาหรือศาสนา เราถือเสมือนเป็นพี่เป็นน้องกัน งานบุญในวัดพี่น้องมุสลิมก็มาเที่ยวชมงาน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันงานหมู่บ้านไทยพุทธ พี่น้องชาวมุสลิม ก็มาร่วมด้วยช่วยกันงานบุญมัสยิดเป็นประเพณี เราชาวหน้าถ้ำ ก็จะจัดขบวนแห่พุ่มเงินไปช่วยเหลือเสมือนหนึ่งเราเป็นคนเดียวกัน และกล่าวพูดได้ว่า เราไม่เคยมีเรื่องบาดหมางใจกัน ในขณะที่บางหมู่บ้านจะต้องมีการแบ่งเขต แต่บ้านเราไม่มี เราช่วยเหลือกันสังเกตได้ชัด ถนนถ้ำศิลป์ พี่น้องมุสลิมสละที่ดิน ท้องนาและไร่ พันต้นผลไม้ให้ทำถนน เข้าไปโดยไม่คิดมูลค่า ช่วยพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว และช่วยบำรุงรักษาให้ถ้ำศิลป์ เหลืออดีตไว้ให้ลูกหลานชม นี่คือสัญญาณ ที่บอกถึงความปลอดภัยของชีวิตและทรัพย์สิน นานนับหลายสิบปี แต่เดี๋ยวนี้มีคนไม่หวังดีมาทำให้ไทยพุทธและมุสลิมเกิดความแตกแยก ซึ่งเป็นปัญหาที่เราต้องช่วยกันแก้ไขและเรียกความสันติสุขกลับมาสู่ชุมชนเราอีกครั้งถามความรู้สึกของชาวบ้านไทยพุทธว่า เมื่อในอดีตมีความสัมพันธ์กับไทยมุสลิม แค่นั้น ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็ตอบว่าเมื่อในอดีตต่างกับปัจจุบันโดยสิ้นเชิง เพราะคนในอดีตมีความรักใคร่ สามัคคีกันเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน ไปมาหาสู่กันโดยตลอด เวลามีการจัดงานแต่งงานหรืองานอะไรที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน เขาก็จะบอกกันทั้งหมดไม่ว่าไทยพุทธหรือมุสลิม เพราะเขาถือว่าเหมือนงานพี่งานน้อง ไม่มีการแบ่งแยกศาสนา ชาวบ้านคนหนึ่งบอกว่าในอดีตแก่เข้าไปในหมู่บ้านมุสลิมไปอยู่ไปกิน ไปนอนอยู่ที่นั่นไปหาของป่า ล่าสัตว์ เขาบอกว่าไทยมุสลิมมีการทำกับข้างกับปลาให้ทานทั้งๆ ที่ตนเป็นไทยพุทธ บางครั้งเขาเดินไปถึงเปาะเล้งเพื่อไปงานแต่งงานโดยที่ไม่ต้องกลัวอะไรเลย ไม่เหมือนกับปัจจุบันนี้อาจเป็นเพราะว่าสังคมมันเปลี่ยนไปไม่ว่าจะเป็นเรื่องทางด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านวัฒนธรรม การศึกษาคนสมัยนี้มีการศึกษามากขึ้น เลยไม่ค่อยมีเวลาที่จะพบปะหรือไปมาหาสู่ซึ่งกันและกัน เลยทำให้ดูห่างเหินไป ระหว่างไทยพุทธกับไทยมุสลิมหรือไม่ก็เป็นเรื่องเศรษฐกิจเพราะเศรษฐกิจเดี๋ยวนี้ไม่เหมือนในอดีตเมื่อก่อนเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์ มีพืชพันธุ์ธัญญาหารที่หาได้โดยไม่ต้องเสียเงิน แต่เดี๋ยวนี้โลกพัฒนาขึ้นมีการติดถนนหรือสิ่งปลูกสร้างเกิดขึ้นมามากมาย เลยทำให้สิ่งเหล่านั้นขาดหายไป เลยทำให้คนในปัจจุบันต้องทำงานมากขึ้นจากเมื่อก่อนสามีออกไปทำงานแต่เดี๋ยวนี้ไม่ว่าจะเป็นสามีหรือภรรยา ก็ต้องช่วยกันทำมาหากินเลยทำให้ไม่มีเวลาไปมาหาสู่กันเหมือนเมื่อในอดีต วัฒนธรรมก็เปลี่ยนไปจากเมื่อก่อน คนเคารพรู้จักวัฒนธรรม ไม่เหมือนปัจจุบันเด็กบางคนก็ไม่รู้จักวัฒนธรรม ออกนอกกลุ่มนอกทาง มีชาวบ้านคนหนึ่งบอกว่าไทยมุสลิมบางกลุ่มย้ายถิ่นฐานมาจากที่อื่น มีการยุยงส่งเสริมให้เกิดความแตกแยกกัน

หรือไม่ก็เป็นความเชื่อต่าง ๆ ที่เป็นความรู้สึกของชาวบ้านไทยพุทธที่มีต่อไทยมุสลิมตั้งแต่ในอดีตถึงปัจจุบัน

การทำปฏิกิริยาค้างคาวในอดีตกับปัจจุบัน ไม่มีความแตกต่างกันเพราะปฏิกิริยาค้างคาวมันเกิดจากธรรมชาติ โดยที่ค้างคาวถ่ายอุจจาระออกมาหล่นตามหินในถ้ำมีชาวบ้านเข้าไปเก็บโกยตามโขดหินหรือตามพื้นดินในถ้ำ แต่ในอดีตปฏิกิริยาค้างคาวจะมีเยอะกว่าปัจจุบัน เพราะมีค้างคาวอาศัยอยู่มาก ซึ่งไม่มีการรบกวนของคนมันจะอยู่ตามธรรมชาติของมันแต่ในปัจจุบันมีคนเข้าไปรบกวนหรือทำร้ายมัน ก็เลยไม่ค่อยจะมีปฏิกิริยาค้างคาวมากเหมือนในอดีต แต่ก็จะมีชาวบ้านบางส่วนเข้าไปหาซื้อค้างคาวออกมามากมาย ซึ่งได้ราคาดีเพราะมันหายาก

ความไฝ่ฝันและความต้องการของคนในพื้นที่

เขาอยากให้บ้านเมืองเกิดความสันติสุข ร่มเย็น อยากให้รัฐบาลเข้ามาแก้ไขปัญหาอย่างแท้จริง อย่างปล่อยให้พวกที่ไม่มีตัวตนเข้ามาครอบงำจิตใจของชาวบ้าน เข้ามาข่มขู่ ทำร้ายร่างกาย ประชาชนผู้บริสุทธิ์ อยากให้จับโจรได้โดยเร็ว เพื่อชีวิตที่สดใสของคนตาต้า ๆ ที่ไม่มีทางสู้พวกมันได้เลย เพราะตอนนี้เขาไม่ต้องการอะไรหรือไฝ่ฝันอะไรเลย นอกจากสิ่งนี้สิ่งเดียว สักวันหนึ่งถ้าจับพวกขายชาติได้เขาบอกว่าความไฝ่ฝันและความต้องการอย่างอื่นก็จะเข้ามาในชีวิตของพวกเขาทันที ไม่ว่าจะเป็นการสร้างชุมชนให้น่าอยู่ มีผู้นำที่ดี สามัคคีกัน ไม่ทะเลาะเบาะแว้งกัน คนเราต้องพัฒนาศักยภาพบุคคลก่อน ที่จะสามารถพัฒนาอย่างอื่นได้และดี

รายงานเบื้องต้น

พัฒนาการในการจัดการทรัพยากรและระบบ
นิเวศน์ทางวัฒนธรรม

ของชุมชนในลุ่มน้ำสายบุรีตอนกลาง

โดย

งามพล จะปะกียา

สะแม ชีมา

มะอีซอ ไชมะตะ

อับดุลลาเต๊ะ สาและ

มะดามิง อาริยู

พัฒนาการในการจัดการทรัพยากรและระบบนิเวศน์ทางวัฒนธรรม ของชุมชนในลุ่มน้ำสายบุรีตอนกลาง

บ้านเกาะรอ อำเภอรามัน จังหวัดยะลา

ประวัติชุมชนหมู่บ้านเกาะรอ

จากการบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่ อายุประมาณ 70-80 ปีในหมู่บ้าน ได้เล่าให้ฟังว่า ในสมัยเมืองโกตาบารูอยู่ในยุคที่รุ่งเรือง เจ้าเมืองโกตาบารูที่มีนามว่า รายนมุดอ (พระราชานม) ได้เสด็จประพาสปลาลัสต์ว์ ล่องเรือมาตามแม่น้ำสายบุรี จนถึงบริเวณป่าทึบ มีสัตว์หลายชนิด พระราชาเรียกประชุมคณะผู้ตามเสด็จ และชาวบ้าน ที่มีบ้านอยู่ประมาณ 5-6 หลังคาเรือน มาประชุม เรียกหาความคิดเห็นจากผู้ตามเสด็จและจากชาวบ้าน เรื่องการปลาลัสต์ว์ ในชบวนเสด็จของเจ้าเมือง

ชายคนหนึ่งชื่อ เต๊ะเซะ ตามเสด็จมาปลาลัสต์ว์ด้วย แต่ไม่ตามชบวนเสด็จกลับ นายเต๊ะเซะ คนนี้เป็นคนมาที่มาจากรัฐกลันตันและได้แต่งงานกับสาวชาวบ้านที่มีชื่อว่า เจ๊ะสลาเมาะ และตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณนี้ต่อไป นายเต๊ะเซะผู้นี้เองตั้งชื่อหมู่บ้านแห่งนี้ว่า "บ้านปือกือรอ" เป็นคำภาษามลายูซึ่งแปลว่า ตีมีปัดปือกือรอ เพราะพื้นที่แห่งนี้เป็นที่หาหรือข้อคิดเห็น ข้อตกลงต่าง ๆ ในเมื่อมีการเสด็จประพาสปลาลัสต์ว์ของรายนมุดอ

ต่อมาการเรียกชื่อบ้าน ปือกือรอ มีความผิดพลาดสำเนียงภาษา เนื่องจากลูกหลานของนายเต๊ะเซะพูดภาษามลายูกลันตันจากคำว่า "ปือกือรอ" เป็น "กือรอ" หมายถึง แหล่งความคิดเห็นต่าง ๆ สมัยนั้นมีสัตว์ป่าหลายชนิด โดยเฉพาะฝูงลิงชอบอาศัยอยู่บริเวณริมแม่น้ำสายบุรี เพราะมีอาหารการกินของลิงอย่างอุดมสมบูรณ์โดยเฉพาะผลไม้ต่าง ๆ จึงมีการเรียกชื่อบริเวณนี้เพี้ยนไปอีก สำเนียงเป็น "กือรอ" หมายถึงฝูงลิงหรือถิ่นที่มีลิงอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ปัจจุบัน ทั้ง กือรอ หรือ กือรอ ผิดเพี้ยนสำเนียงภาษากลายเป็น "เกาะรอ" จนปัจจุบันนี้

บ้านเกาะรอในปัจจุบัน

บ้านเกาะรอ เป็นหมู่บ้านอยู่ใกล้กับแม่น้ำสายบุรีและเป็นพื้นที่ลุ่มน้ำ มีความอุดมสมบูรณ์จากสายน้ำไหลผ่านมากับพยุแม ซึ่งอยู่หมู่ที่ 1 เกาะรอ สภาพป่าไม้ใกล้แหล่งน้ำไม่ทึบมากนักเพราะเป็นการปลูกผสมไม้กับยางพารา และสวนผลไม้ คือทุเรียน ลองกอง เงาะ ฯลฯ

การเดินทางเข้าหมู่บ้านในปัจจุบัน มีความสะดวกจากถนนลาดยางบนถนนสายบุรี - รือเสาะ จึงมีผู้คนอพยพมาอยู่มากขึ้น ประชาชนทั้งหมดเป็นชาวมลายู เดิมทีชาวบ้านเกาะรอ อพยพมาจากบาโงบูไละ อยู่ห่างจากเกาะรอ 1 กิโลเมตร ซึ่งคนบาโงบูไละก็ได้ย้ายมาจากบ้าน ต๊ะแกง และ

บ้านบาโงะอีกทีหนึ่ง แต่ในปัจจุบันสองหมู่บ้านหลังไม่มีคนอยู่อาศัย กลายเป็นพื้นที่สวนผลไม้ และ ยายพารา ของคนในบ้านเกะรอ สาเหตุหนึ่งที่คนอพยพย้ายหมู่บ้าน เนื่องจาก เกิดโรคระบาด เมื่อ ประมาณ 290 ปีก่อน พื้นที่มาประชากรในเกะรอมากขึ้นและบังเอิญในปี พ.ศ. 2510 เกิดน้ำท่วม ครั้งใหญ่ ชาวบ้านบางส่วนได้ย้ายไปอยู่ที่สูงกว่า จนแยกออกมาเป็นกลุ่มบ้านฮูเตบาโง และกำปง บารู ต่อมาก็ขยายอีกเป็นกลุ่มบ้านสามแยก ปัจจุบันบ้านเกะรอ หมู่ที่ 1 มีบ้านทั้งหมด 184 หลังคา เรือน มีประชากรประมาณ 989 คน เพศชาย 487 คน หญิง 502 คน

ลักษณะภูมิประเทศ

บ้านเกะรออยู่บนพื้นที่ราบลุ่มและมีแผ่นดินส่วนหนึ่งยื่นเข้าไปทางแม่น้ำสายบุรี ทำให้ภูมิ ประเทศคล้ายรูปตัวยูที่เกิดจากแม่น้ำ นอกจากนี้ยังมีพรุที่เป็นพื้นที่รับน้ำจากภูเขาและเก็บกักไว้ ก่อนระบายลงสู่แม่น้ำ กระจายกระจายอยู่ตามที่ต่าง ๆ ของหมู่บ้านทำให้เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำขนาดใหญ่ ทำให้ดินในบริเวณดังกล่าวเป็นดินร่วนเหมาะแก่การเพาะปลูก

หมู่บ้านเกะรอเป็นหมู่บ้านที่มีขนาดใหญ่ มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ ติดกับ หมู่ที่ 3 บ้านตะเนาะปูโย๊ะ

ทิศใต้ ติดกับ หมู่ที่ 4 บ้านพะปูเงาะ

ทิศตะวันออก ติดกับ หมู่ที่ 2 บ้านปาเตรายอ

ทิศตะวันตก ติดกับ แม่น้ำสายบุรี

พรุและการทำนาพรุ

ในบริเวณบ้านเกะรอนั้น เคยมีพื้นที่สำหรับปลูกข้าวนาพรุมาก่อน และจะมีพันธุ์ข้าวเฉพาะ สำหรับนาพรุ โดยจะปลูกตอนที่น้ำลดลงในบริเวณป่าพรุ โดยใช้ไม้ปักลงบนพื้นแล้วหยอดเมล็ด ข้าวลงไป เมื่อข้าวโตขึ้นจะแทงดินพรุขึ้นมาชูอยู่เหนือระดับน้ำ ชาวบ้านมักจะพายเรือไปเก็บเกี่ยว ข้าวกัน แต่มาถึงตอนนี้มีสาเหตุหลายประการที่ต้องค้นหาต่อไปว่าเหตุใดการทำนาพรุจึงหายไป พร้อมกับพันธุ์ข้าวท้องถิ่น โดยปัจจุบันคนในหมู่บ้านนี้และละแวกนี้ต้องซื้อข้าวกิน โดยเฉพาะข้าว ที่มาจากชัยนาทและสุพรรณบุรี

ในบริเวณนี้เคยทำนาพรุมาก่อน แต่ปัจจุบันไม่ได้ทำแล้ว พรุในความหมายนี้ไม่ได้หมายถึง “ป่าพรุ” ริมทะเล แต่เป็นพื้นที่น้ำขังเกือบทั้งปี โดยเป็นพื้นที่ราบรับน้ำจากภูเขา จัดได้ว่าเป็นแหล่ง ชับน้ำและเก็บกักน้ำก่อนที่จะลงสู่แม่น้ำสายบุรี การทำนาพรุนั้นจะอาศัยช่วงเวลาที่น่าลด แล้วนำ พันธุ์ข้าวเฉพาะของท้องถิ่นไปหยอดหลุมปลูก พันธุ์ข้าวท้องถิ่นนี้มีความทนและอยู่ได้ในพื้นที่น้ำขัง มีขนาดลำต้นที่สูงโผล่พ้นน้ำ เมื่อข้างออกรวงจนถึงเวลาเก็บเกี่ยว ชาวบ้านจะพายเรือไปเกี่ยวข้าว

การทำข้าวนาพรุในปัจจุบันไม่ได้ทำแล้ว เพราะการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพที่ทำให้ไม่มีน้ำ ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นการเคลื่อนย้ายของผู้คนตลอดจนคนที่ปลูกข้าวเป็นมีจำนวนลดลง จึงทำให้ชาวบ้านในละแวกนี้ ต้องซื้อข้าวกินจากข้างนอก(ข้าวจากชัยนาท สุพรรณ) แม้ว่าจะมีการพยายามรื้อฟื้นการปลูกข้าวนาพรุโดยกลุ่มชาวบ้านในท้องถิ่นแต่มีปัญหาเรื่องพันธุ์ข้าวที่ไม่เอื้ออำนวย จึงทำให้ความพยายามดังกล่าวยังไม่สำเร็จ

จุดเด่นอีกประการของหมู่บ้านในบริเวณนี้คือนอกจากเป็นหมู่บ้านที่มีการขยายตัวตามริมน้ำสายบุรี และใช้น้ำ หาปลาจากลำน้ำแล้ว การสร้างบ้านเรือนยังแตกต่างไปจาก 2 พื้นที่ในข้างต้น เพราะเป็นการปลูกบ้านแบบยกพื้นสูง เนื่องจากแม่น้ำได้เอ่อท่วมขึ้นมากทุกปี

สภาพพื้นที่ในช่วง พ.ศ. 2503- 2513 และการทำสวนยาง

สภาพพื้นที่นา บึง แม่น้ำ อยู่ในภาพเป็นธรรมชาติไม่มีการเปลี่ยนแปลงสภาพความอุดมสมบูรณ์ ของป่ามีการเปลี่ยนแปลงอยู่บ้าง ด้วยการปลูกยางพาราซึ่งปลูกด้วยเมล็ดพันธุ์ การปลูกก็ปลูกด้วยความสะเปะสะปะไม่เป็นแนว ไม่เป็นแถว ไม่มีการใส่ปุ๋ย มีการผสมผสานกับต้นไม้อื่นนานาชนิด ซึ่งเห็นได้จากสภาพป่าทั้งหมดในสวนยางจะมีไม้กินผล เช่น สะตอ เนียง เนียงนก ขนุน จำปะตะ ต้นกอ อื่นๆ มีมากมาย มีไม้ใช้ซอย เช่น ต้นกัน ต้นดำเส้า ตะเคียนทราย ต้นตะแพก ต้นจวกและอื่นๆ อีกมากมายนับไม่ถ้วน และในสวนยางก็มีพวกสมุนไพรนานาชนิด เวลามีคนเจ็บป่วย หมอบ้านก็จะเข้าสวนยางเพื่อเอารากไม้ เปลือกไม้หรือใบที่เป็นยามาผสม ในสวนยางก็มีสัตว์นานาชนิด ซึ่งเป็นสัตว์ที่กินได้ในกฎหมายอิสลามและเป็นสัตว์ที่กินไม่ได้ สัตว์ที่กินได้ เช่น นกบางชนิดที่กินผลไม้เป็นอาหาร นกที่กินด้วยการล่า เช่น เหยี่ยว นกฮูก อีแร้ง กินไม่ได้ และสัตว์ที่อยู่บนดิน เช่น กระเจิงแมงก็กินได้ สัตว์ใหญ่ประเภทเสือก็มี สัตว์ที่เป็นพิษในอิสลามห้ามกินทุกอย่าง

ในช่วงนี้คนจนจะถือครองที่ดิน อย่างน้อยประมาณครอบครัวละ 20 ไร่ การเก็บผลประโยชน์ในสวนยาง ถ้าคนมีสวนยาง 50 ไร่ขึ้นไปก็จะมีคนนอกมาช่วยแล้วแบ่งผลผลิตกัน ครั้งต่อครั้งโดยจะให้คนที่มาตัดยางต้องคอยดูแลสวนด้วย เช่น ต้องถางแนวยางให้เป็นร่อง เพื่อสะดวกในการตัดยาง สำหรับการปลูกยางนั้น จะปลูกด้วยเมล็ดเอามาเพาะให้งอกขึ้นมาประมาณหนึ่งสัปดาห์หรือหนึ่งวันแล้วจะถอนไปปลูกในฤดูปลูก บริเวณที่ได้เตรียมไว้

การคัดเมล็ดที่จะมาเพาะ ก็จะตระเวนหาตามต้นยางที่มีน้ำยางออกมาก ๆ ด้วยการหาข้อมูลจากการถามชาวบ้าน ตามร้านกาแฟที่พูดกันต่อ ๆ ไปว่าที่นั่น ที่นี้ มีต้นยางที่มีน้ำยางออกมาก บางครั้งต้องไปหาจากที่ไกลจากหมู่บ้าน ต้นยางที่มีน้ำยางออกมากจะสังเกตได้ด้วยการดูที่ร่องน้ำยาง ที่กรีดออกมาแต่ละวัน

ชาวสวนยางมักจะรองน้ำยางด้วยกะลามะพร้าว ดันยางที่น้ำยางออกน้อย ก็จะรองด้วยกะลาที่เล็ก ออกมากหน่อยก็จะรองด้วยกะลาอันใหญ่ ไปจนถึงดันยางที่ไม่สามารถจะรองด้วยกะลามะพร้าวที่ใหญ่ก็จะเอากระป๋องน้ำตาลสมัยก่อนที่จุประมาณสองลิตร หรือ ดิน มารองแทนกะลา ซึ่งดันยางเหล่านี้ก็จะมีการตั้งชื่อดันยางตาม พืชขณะที่รองน้ำนั้น เช่น ดันกลลามา ดันคันน้ำยาง เป็นต้น

การเปิดกรีดยางใหม่ คนในสมัยก่อนมีความเชื่อว่าจะเริ่มต้นด้วยการทำอาหารเลี้ยงข้าวเหนียวหรือข้าวร้อน หรือต้ม พาไปในสวนยางเพื่อสวดดูอา หมายถึงขอพรจากพระเจ้า (อัลเลาะห์) หรือให้สวนยางของเขาปลอดภัยจากการถูกไฟไหม้ และให้น้ำยางออกเยอะ ๆ ตลอดจนให้พ้นภัยอันตรายต่าง ๆ

การตัดยางจะต้องเริ่มด้วยการเลือกมดที่คมและถูกต้องตามลักษณะและเหมาะสมกับดันยางที่จะตัด มดที่จะเอามาตัดต้องเป็นมดที่ดี โดยช่างมดที่มีความชำนาญ และหลักที่ความคมมาก คนที่ตัดอย่างประณีตไม่นิยมซื้อมดจากตลาด เพราะมดที่ซื้อจากตลาดทำจากเหล็กที่ไม่มี ความคม การกรีดหน้ายาง ต้องไม่กรีดให้ถึงเนื้อไม้ยาง เพราะจะทำให้ดันยางเสียหน้า ไม่สามารถกรีดได้หลายปี ขณะเดียวกันหากกรีดยางในแบบที่เข้าเนื้อไม้ยางเกินไป ก็จะทำให้ให้น้ำยางออกน้อย ไม่คุ้มกับการเสียเวลา

คนที่มากกรีดยางส่วนใหญ่จะเป็นคนที่มาจากหมู่บ้านที่ติดกับชายทะเล ซึ่งเป็นหมู่บ้านในพื้นที่ทำนา เช่น ในเขตตำบลปนากระ สายบุรี ยะหริ่ง เป็นต้น เวลาคนกลุ่มนี้เข้ามากรีดยาง จะมีการเตรียมเสบียงอาหารมาพร้อมเช่นข้าวสาร น้ำตาล น้ำบูดูและปลาแห้ง อันเป็นอาหารในการดำรงชีพ และมาอยู่หลายเดือนจนกว่าจะกลับบ้าน จะกลับก็ต่อเมื่อถึงฤดูฝน ซึ่งเป็นฤดูทำนา

บ้านพะปูละ อำเภอรามัน จังหวัดยะลา

ประวัติชุมชนบ้านพะปูละ

พะปูละที่เป็นชื่อหมู่บ้านเรียกตามชื่อต้นไม้ที่ใหญ่และสูง จุดเด่นเฉพาะที่ต้นไม้ชนิดนี้มี เช่นมีกิ่ง 3 กิ่ง หักลงเหลือ 1 กิ่ง หรือ ใบมี 3 ใบ พลัดใบเหลือ 1 ใบ คนสมัยนั้นมองว่าเป็นการสร้างแล้วหรือทั้ง อันแปลว่า “พะปูละ” เป็นภาษามลายู

ในอดีตเคยเป็นพื้นที่ป่าทึบ จึงสันนิฐานอีกว่าการเคลื่อนย้ายของผู้คนเข้าสู่หมู่บ้านก็เพื่อหาแหล่งประกอบอาชีพ โดยเฉพาะอาชีพทำไร่และพืชที่ปลูกก็เป็นพืชเพื่อยังชีพ เช่น ข้าวไร่ ข้าวโพด มันเทศ มันล้มปะหลัง ฯลฯ

ในช่วงแรกๆความเป็นอยู่ด้านสังคมเป็นแบบถ้อยที่ถ้อยอาศัยซึ่งกันและกัน ไม่มีผู้นำหมู่บ้านอย่างเป็นทางการ เมื่อมีกิจกรรมที่ต้องการผู้นำไม่ว่ากรณีใด ๆ ต้องไปขอความช่วยเหลือจากผู้นำหมู่บ้านข้างเคียง เช่น ผู้นำทางศาสนาต้องอาศัยผู้นำจากหมู่บ้านกะรอ ผู้นำทางราชการต้องอาศัยผู้ใหญ่บ้านจากบ้านกะดุซง ฉะนั้นจากการประมวลเหตุการณ์ต่าง ๆ ประมาณการว่าหมู่บ้านตั้งมาแล้วประมาณ 280 ปี คือ ปี พ.ศ. 2292

ทรัพยากรธรรมชาติ

ทรัพยากรธรรมชาติในหมู่บ้านที่เคยอุดมสมบูรณ์ไม่ว่าจะเป็นดิน ป่าไม้ แม้กระทั่งน้ำดื่ม น้ำใช้ ปัจจุบันความอุดมสมบูรณ์เหล่านั้นเป็นแค่เพียงตำนานเล่าขานกันมา ป่าไม้ถูกทำลายโดยการโค่นเพื่อการค้า ทำที่อยู่อาศัย เป็นต้น เมื่อป่าถูกทำลายโดยเฉพาะป่าต้นน้ำ ผลอยทำให้แหล่งน้ำบางส่วนแห้งในหน้าแล้งการจัดการน้ำโดยรัฐจึงเกิดขึ้น เช่น การสร้างฝายกั้นน้ำ การประปาภูเขา โดยกรมชลประทาน เป็นต้น ดินที่ทำการเพาะปลูกก็เสื่อมลงจึงมีการนำปุ๋ยวิทยาศาสตร์ใช้ในการเพาะปลูกตามชนิดของพืชที่ปลูก

ทรัพยากรในชุมชน

ทรัพยากรในชุมชนบ้านพะปุงเงาะที่สำคัญ คือ พรุ ซึ่งมีอยู่ 5 แห่ง ได้แก่

1.พรุโละ	1	แห่ง
2.พรุบาง	1	แห่ง
3.พรุปาดอ	1	แห่ง
4.พรุปือตอ	1	แห่ง
5.พรุมะละเหี	1	แห่ง

สาธารณูปการพาณิชการ และอุตสาหกรรม

ในชุมชนบ้านพะปุงเงาะมีสาธารณูปการพาณิชการ และอุตสาหกรรมดังนี้

1.มัสยิด	2	แห่ง
2.โรงเรียนประถมศึกษา	1	แห่ง
3.สุเหร่า	3	แห่ง
4.โรงเรียนตาดีกา	2	แห่ง
5.โรงเรียนเอกชน	1	แห่ง
6.ประปาหมู่บ้าน	1	แห่ง (ใช้อยู่ใช้อยู่ในปัจจุบัน)
7.ศาลา	4	แห่ง

8.ประปาภูเขา	3	แห่ง (ปัจจุบันใช้ไม่ได้)
9.ศูนย์พัฒนาเด็กก่อนเกณฑ์	1	แห่ง
10.ถนนคอนกรีตในหมู่บ้าน	5	สาย
11.ที่สาธารณะประโยชน์ (ภูเขา)	1	แห่ง

ระบบเครือญาติและความสัมพันธ์ในสังคม

ด้านสภาพที่เป็นกลุ่มซึ่งเกิดจากบ้านเรือนที่ใกล้เคียงกันของกลุ่มเครือญาติตามแบบบ้านชนบท กับความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้าน จึงมีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นเป็นอย่างยิ่ง เมื่อมีการทำบุญหรืองานประเพณีต่าง ๆ ของผู้คนในหมู่บ้าน ทุกคนจะช่วยกันอย่างเต็มที่ สำหรับนามสกุลใหญ่ ๆ ในหมู่บ้านพะปวงจะมีประมาณ 2 -3 ตระกูลด้วยกัน คือนามสกุล ชีมา อารีโย มะลีละ และมะหลี ทั้งหมดก็จะมีความสัมพันธ์กันระหว่างตระกูลด้วยการแต่งงานกัน ทำให้ระบบเครือญาติมั่นคงและแน่นแฟ้นมากขึ้น แต่ปัจจุบันก็มีด้วยการแต่งงานกับคนนอกพื้นที่ มากขึ้นส่งผลเสียให้กับชุมชน

ชุมชนบ้านพะปวงจะเป็นหมู่บ้านชนบทที่กำลังพัฒนา สภาพความเป็นอยู่โดยทั่วไปไม่มีระบบที่ชัดเจนและเด่นชัด ความสัมพันธ์ของคนในระบบเครือญาติจึงเป็นสิ่งที่ชัดเจนที่สุด กิจกรรมที่สำคัญในหมู่บ้าน เช่น งานประเพณี งานบุญ แม้กระทั่งกิจกรรมกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ก็เกิดขึ้นมาจากกลุ่มเครือญาติเป็นหลัก แล้วค่อยขยายสู่กลุ่มเพื่อนพ้องต่าง ๆ

ระบบการเรียนรู้

เนื่องจากเป็นชุมชนมุสลิมการเรียนรู้จึงมี 2 ระบบ คือ

- 1.ความรู้ทางด้านศาสนา เรียนที่โรงเรียนตาดีกาประจำมัสยิด โรงเรียนเอกชนสอนศาสนา (ปอเนาะ) และมัสยิด
- 2.ความรู้ด้านสามัญ เรียนที่โรงเรียนประถมในหมู่บ้านและสถาบันการศึกษาชั้นสูงอื่น ๆ ศาลาประจำหมู่บ้าน หรือสถานที่เฉพาะกิจเป็นครัวครัว เป็นต้น

ระบบเศรษฐกิจ

สภาพดินฟ้า อากาศโดยทั่ว ๆ ไปเหมาะสมแก่การเกษตรโดยเฉพาะ การเพาะปลูกและพืชที่ปลูกส่วนใหญ่เป็นยางพาราและผลไม้ ซึ่งนับว่าเป็นรายได้หลักของหมู่บ้าน นอกจากทำการเกษตรแล้วก็มีการลงทุนประกอบการค้าเล็กน้อย ระบบแรงงานส่วนใหญ่เป็นแรงงานในการจ้างกรีดยางพารานอกจากนั้นแล้วยังมีการทำนาข้าว ปลูกพืชสวนครัว เลี้ยงสัตว์

ระบบเศรษฐกิจส่วนใหญ่เป็นระบบการผลิตเพื่อขายไม่มีการแปรรูป เพื่อส่งขาย มีการแปรรูปบ้างก็เพื่อเก็บไว้กินนาน ๆ ในหมวดของอาหารการกินเชิงถนอมอาหารเท่านั้น

วงจรชีวิต 1 ปีของชุมชน

กิจวัตรของคนในหมู่บ้าน เป็นแบบเรียบง่าย เข้าก็ออกไปทำงาน (กรีดยาง ทำสวน) โดยอาศัยมือเข้าตามร้านน้ำชาใกล้กับสวนยาง หลังจากนั้นก็จะกลับมาเป็นมือกลางวันที่บ้าน ระบบแรงงานก็จะเป็นการรับจ้างกรีดยาง เป็นต้น แล้วก็พักผ่อนเอาแรงเพื่อทำงานในช่วงบ่าย ต่อด้วยการรับประทานอาหารมื้อเย็นที่บ้านเช่นกัน และที่ขาดไม่ได้ในแต่ละเวลาก็คือการละหมาด 5 เวลา ซึ่งชาวบ้านเคร่งมาก นอกจากนี้ในช่วงรอบปี ก็จะมีประเพณีที่เหมือนกับชุมชนมุสลิมทั่วไป เช่นการจัดงานเมาลิด ประเพณีอาซูรอ เป็นต้น ชาวบ้านนับถือศาสนาอิสลาม 100 เปอร์เซ็นต์

ในรอบปี จะมีกิจกรรมที่เป็นประเพณีต่าง ๆ และเป็นบทบัญญัติของศาสนา เช่น ในเดือนรอมฎอน จะต้องถือศีลอดในเวลากลางวัน ตลอดทั้งเดือน หลังจากนั้นก็จะเป็วันฮารีรายอหรือวันเฉลิมฉลองหลังจากที่ถือศีลอดมาเป็นเวลาหนึ่งเดือนเต็ม

เดือนซุลฮิลญาฮะฮ์ จะต้องไปประกอบพิธีฮัจญ์ ที่นครเมกกะห์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย สำหรับผู้ที่มีความสามารถไม่ว่าจะเป็นความสามารถทางด้านกำลังกาย และกำลังทรัพย์เพียงพอ ล้วนสามารถดำเนินชีวิตอยู่ต่อไปได้

เดือนมูฮารอม ก็จะมีการอาซูรอ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่แสดงถึงความพอเพียงของอาหารนั้นอยู่ ที่การจัดการอาหารไม่ใช่จำนวนอาหารอย่างเดียว อาซูรอเป็นการรวบรวมอาหารที่มีอยู่อย่างละนิด ละน้อยหุงหารวมกันและกวนในภาชนะใบใหญ่ สามารถกินได้จำนวนมากขึ้น

เดือนรอบีอุลอาวัล ก็ทำเมาลิด เป็นการระลึกถึงวันประสูติของท่านศาสดามุฮัมมัด (ศ็อล ฯ) ส่วนงานอื่น ๆ ก็ไปมาหาสู่กันในงานเลี้ยง เช่น งานแต่งงาน งานเข้าสู่ันต์ เป็นต้น

ดังนั้น วิถีชีวิตของประชาชนจะมีความผูกพันกับศาสนา ยึดมั่นในหลักการของศาสนา ถือเอาคำสอนตามบทบัญญัติของศาสนาอิสลามเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและด้วยความศรัทธาในศาสนาเป็นส่วนสำคัญที่คอยร้อยรัดชีวิตและจิตวิญญาณของคนในหมู่บ้าน ให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติ

ทว่า ปัญหาเริ่มเกิดขึ้นในสังคมมุสลิมคือ คนในชุมชน ที่มีอายุตั้งแต่อายุ 35 ปีขึ้นไป มักออกไปทำสวนในพื้นที่และนอกพื้นที่ เด็กอายุ 15 -20 ปี ไม่ค่อยจะเรียนศาสนา เนื่องจากกรเปลี่ยนแปลงที่ยังหาจุดเริ่มไม่ได้ ทำให้เกิดข้อสันนิษฐานต่างๆกันไป เช่น การเรียนศาสนาจบแล้วไม่มีงานรองรับ (ทำงานไม่ได้) เลยหันมาเรียนสามัญมากขึ้น ในสังคมมุสลิมเดียวกันก็เลยเกิดปัญหามันขึ้นมาไม่ว่าปัญหาทางเพศ และยาเสพติด ที่นับวันยิ่งจะมากขึ้น หมู่สาวสมัยนี้คือร้อนมากขึ้น พูดจากับผู้ใหญ่ผู้ใหญ่ไม่มีสัมมาคารวะ เพราะห่างกับคำสอนศาสนาอิสลาม ไม่ว่าจะเป็ในพื้นที่

หรือนอกพื้นที่เหมือนกัน ดังจะเห็นได้จากในช่วงกลางคืนไม่ค่อยมีคนเรียนอัลกุรอานกับโต๊ะครูในหมู่บ้าน หรือในช่วงเสาร์ – อาทิตย์ที่โรงเรียนตาดีกา

ภาษาท้องถิ่น

คนในท้องถิ่นส่วนใหญ่ พูดภาษายาวี (มลายู) ท้องถิ่นสมัยนั้น ผู้เฒ่าผู้แก่ก็พูดภาษายาวี ในการติดต่อกับทางราชการ แต่ปัจจุบันก็มีบ้าง ในการติดต่อกับราชการจะพูดภาษาไทยแต่มีส่วนน้อย บางคนพูดไทยปนยาวีก็มี

การรวมกลุ่มของชุมชนบ้านพะปูลงะ

การรวมกลุ่มของชุมชนบ้านพะปูลงะ จะมีการรวมกลุ่มกันของชาวบ้าน กลุ่มแม่บ้าน และเยาวชน ซึ่งในปัจจุบันกลุ่มต่าง ๆ บางกลุ่มได้มีการยุบแล้ว บางกลุ่มก็กำลังดำเนินการอยู่ โดยกลุ่มต่าง ๆ ของชุมชนบ้านพะปูลงะมีดังนี้

1. กลุ่มที่กำลังดำเนินการอยู่

กลุ่มสหพัฒนา

กลุ่มสหพัฒนาก่อตั้งเมื่อปี 2539 มีสมาชิกทั้งหมด 180 คน ทางกลุ่มให้สมาชิกถือหุ้นและฝากต่อเดือน

วัตถุประสงค์ จัดซื้อขายให้สมาชิกในราคาต่ำกว่าท้องตลาด และมีการแบ่งกำไร(ปันผล)ให้แก่สมาชิกตามหุ้นของสมาชิกแต่ละคน)

ประโยชน์ในสังคม ทางกลุ่มจ่ายซากัดแก่คนยากจน ให้ค่าทำศพ ในกรณีสมาชิกเสียชีวิต เช่น ให้ผ้าห่อศพ และค่าชุดหลุมแก่สมาชิก ให้ทาสแก่เด็กกำพร้า (ยาทิม)

คณะกรรมการดำเนินการ มีคณะกรรมการดำเนินการอยู่ในปัจจุบันดังนี้

1.นายมะโซ๊ะ	มะซิม่า	ประธานกลุ่ม
2.นายยูโซ๊ะ	วาเจะ	รองประธาน
3.นายมักตา	สะลิมอง	เหรัญญิก
4.นายมามะ	อูมา	ประชาสัมพันธ์
5.นายปือราเฮง	เจ๊ะมุ	กรรมการ
6.นายยิ	ซิม่า	กรรมการ
7.นายอิบรอฮิม	มาไซ	กรรมการ
8.นายปือราเห็ม	สะมะแอ	กรรมการ
9. นายอาแด	มะซิม่า	เลขาฯ

10.นายแวกือจิ อารียู ที่ปรึกษา

ปัจจุบันทางกลุ่มมีทรัพย์สินทั้งหมดรวมทั้งอาคารและอุปกรณ์ต่าง จำนวนทั้งสิ้น
1,180,000 บาท

กลุ่มแม่บ้านพัฒนา

กลุ่มแม่บ้านพัฒนาก่อตั้งเมื่อปี 2540 มีสมาชิกในกลุ่ม 15 คน เดิมทีสมาชิกในกลุ่มลงหุ้น
ทำแซร์ ซ็อดูในครัวตามกฎเกณฑ์ที่ตกลงกัน คือสมาชิกทุกคนจับฉลากใครได้เบอร์ 1 แสดงว่า
สมาชิกคนนั้นได้คู่ไปใช้ก่อน ปัจจุบันสมาชิกได้คู่ทุกคนแล้ว

ปี 2540 ภาครัฐได้สนับสนุนงบประมาณผ่านพัฒนากรอำเภอ จำนวนเงิน 20,000 บาท
เพื่อจัดซื้ออุปกรณ์ใช้ในครัว เพื่อให้เช่า ในงานเลี้ยงต่าง ๆ ในหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียง

ปี 2542 ทางกลุ่มซื้อที่ดินกว้าง 9 * 12 เมตร ในราคา 30,000 บาท

ปี 2544 มีการสนับสนุนจากอบต.เกาะรอ ได้ให้ ดิน 1 ชุด และโต๊ะเก้าอี้ 6 ชุด

ปี 2547 มีการสนับสนุนจากอบต.เกาะรอ ด้านงบประมาณสร้างอาคารให้กลุ่มแม่บ้าน
พัฒนา เพื่อเก็บอุปกรณ์ เครื่องในครัวและเพื่อทำกิจกรรมในกลุ่ม

คณะกรรมการผู้ดำเนินการ มีดังนี้

1.นางกือลือซง	อารียู	ประธาน
2.ซารีพะ	โตะดู	รองประธาน
3.นางพาตีเมาะ	ดีรี	เลขา
4.นางซารีพะ	อารียู	เหรัญญิก
5.นางไอนี	มะรีมา	ประชาสัมพันธ์
6.นางเยาะ	ละลีมอง	กรรมการ
7.นางจือนะ	มะดาเย	กรรมการ
8.นางตีเมาะ	กาเจ	กรรมการ
9.นางเยาะ	ซิม่า	กรรมการ
10.นางบางิง	วาเจะ	ที่ปรึกษา

กลุ่มเยาวชน

ก่อตั้ง ปี 2546 โดยทางศูนย์ได้ถ่ายทอดเทคโนโลยีตำบลเกาะรอ ได้ของบสนับสนุนจาก
หน่วยงานเกษตรอำเภอ ทางเกษตรอำเภอได้สนับสนุนงบประมาณ 10,000 บาท โดยนำมาทำเป็น
กิจกรรมของกลุ่มในการทำแปลงสาธิต ปลูกอ้อย ได้ดำเนินการมา 2 ปีแล้ว ปัจจุบันยังดำเนินการ
อยู่

ผลที่ได้รับจากแปลงสาธิต ขยาย้อย / ขยายพันธุ์้อย กลุ่มเยาวชนไม่มีคณะกรรมการ มีแต่หัวหน้ากลุ่ม การดูแลการจัดการอยู่กับคณะกรรมการศูนย์เทคโนโลยีการของตำบลเกาะรอ
ประโยชน์ของการรวมกลุ่ม ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ หลีกเลียงจากสิ่งเสพติด

กลุ่มเยาวชนทำผ้าบาติก ก่อตั้งเมื่อปี 2546 ตั้งอยู่ ณ.หมู่ที่ 4 ตำบลเกาะรอ อำเภอรามัน จังหวัดยะลา โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้เยาวชนใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ และลดปัญหายาเสพติด และได้รับการสนับสนุนจากพัฒนาชุมชนในด้านปัจจัยการผลิต

กิจกรรม

ปี 2547 ทางกลุ่มได้เข้าโครงการ OTOP

ปี 2547 ทางกลุ่มได้ประมูลสินค้าในการเข้า ที่โรงแรม เจ . บี หาดใหญ่ ไปต้อนรับนายก ฯ ทักษิณ ชินวัตร ที่ โรงแรม ซี. เอส ปัตตานีในงานกิจกรรมสินค้า OTOP

ปี 2547 ทางกลุ่มได้รับทะเบียนสินค้า OTOP

ปัจจุบันยังดำเนินการอยู่ มีคณะกรรมการดังรายชื่อต่อไปนี้

1.นายมาหามะ อารียู	ประธาน
2.นายฮาซิมชี มะลาแย	รองประธาน
3.นายลูกมัน สะวีบุ	เลขา
4.นายบอสอริ อีรยาแสม	เหรัญญิก
5.นายปริญญา มาริยา	การเงิน
6.นายกอรี เติ้ง	การเงิน
7.นายมาหามะ ตูแวลือโมะ	ประชาสัมพันธ์
8.นายมาสกัน ตาแยะ	กรรมการ
9.นายซุรียา ยีเต็ง	กรรมการ
10.นายมะนาเซ เจ๊ะกูโน	กรรมการ
11.นายมุฮัมหมัดตอibri โต๊ะดู	กรรมการ
12.นายฮัสมี พิรีชี	กรรมการ
13.นายสุไลแมน มะห์ลี	กรรมการ
14.นายอัฟฟาน เจะแม	กรรมการ
15.นายสุกัยรี มะแซ	กรรมการ
16.นายนุรดี วาเจ๊ะ	กรรมการ
17.นายฮาหามะ ซามิง	กรรมการ
18.นายมะซอบรี ยีเต็ง	กรรมการ

19.นายสาพารี่ กะนิ	กรรมการ
20.นายมารูวี่ ยี่เต็ง	กรรมการ

2.กลุ่มที่ไม่ได้ดำเนินแล้ว

กลุ่มตัดเย็บ – ปักดอก

ปัจจุบันไม่ได้ดำเนินการ มีสมาชิกทั้งหมด 10 คน ?

สาเหตุ

- 1.สมาชิกไม่มีการรวมกลุ่ม
- 2.พ่อค้ามารับผ้าไม่จ่ายค่าผ้า
- 3.ฝีมือไม่ปราณีต
- 4.ราคาผ้าแพง (ต้นทุนสูง)

กลุ่มสหกรณ์ สนวนยาง

มีสมาชิกทั้งหมด 35 คน

ปัจจุบันไม่ได้ดำเนินการ

สาเหตุ

- 1.สมาชิกไม่ส่งน้ำยางต่อสหกรณ์
- 2.แผ่นเสียบของตะกงถูกขโมย
- 3.สมาชิกขาดความเชื่อมั่นต่อสหกรณ์

การศึกษาเกี่ยวกับพรุในชุมชนบ้านพะปู้เงาะ

บาโระ หมายถึง พรุ คือแหล่งที่ใช้ประโยชน์ของคนในหมู่บ้าน พรุเป็นสิ่งที่มีความอุดมสมบูรณ์ในนิเวศน้ำ ที่ใช้ประโยชน์ได้สารพัด หลากหลายวิธี ส่วนมากใช้ประโยชน์ปลูกข้าว หาปลา เลี้ยงสัตว์

นอกจากนี้ที่บ้านพะปู้เงาะ ยังทำนาพรุ เพราะไม่ได้เป็นการลงทุนมากนัก ใช้แรงงานอย่างเดียว ทำนาพรุจะต้องหาพันธุ์ที่ใช้เฉพาะนาพรุเท่านั้น และคัดพันธุ์ให้ทันต่อเวลาเก็บเกี่ยว ไม่อย่างนั้นในหน้าฝนอาจจะเสียได้เนื่องจากพันธุ์ที่ไม่ทนต่อสภาพน้ำจะเสียง่าย ในช่วงฤดูเก็บเกี่ยว น้ำจะท่วม ข้าวนาพรุก็จะเสีย

ชาวบ้านส่วนใหญ่ทำนาพรุ เพราะไม่ต้องใช้ทุน การทำนาพรุต้องดูที่ดวงดาว ชาวบ้านเรียกว่า “ แตงาะก็อติกอ ” เพื่อจะคำนวณเวลาและฤดูกาลลงพันธุ์ที่เตรียมไว้ในพรุ และหาที่เหมาะสมๆ(ปีอะฮือฮือมา) เป็นพื้นที่หว่านเมล็ดพันธุ์ บางคนก็ทำรอบ ๆ พรุ บางคนขอทำในสวนยาง

ของเพื่อนบ้าน พื้นที่หว่านเมล็ดพันธุ์ จะต้องเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ และมีแสงแดดส่องถึงพอสมควร ถ้ามีแดดมากทำให้พันธุ์ไม่ขึ้นสูงและยาว

การทำนาปรังต้องดูจำนวนน้ำในพรุ คือระดับน้ำที่พอเหมาะ ที่จะลงพันธุ์หรือต้นกล้าที่เตรียม ชาวบ้านที่ทำปรังต้องเตรียมหาเมล็ดพันธุ์ รวบรวม ในเดือนหกของฤดูการทำนา (เดือนกรกฎาคม) ถึง เดือนแปดของฤดูการทำนา (เดือนกันยายน) สายพันธุ์ข้าวที่นิยมเช่น พันธุ์จือปอ ตั้งแต่หว่านเมล็ดจนได้ต้นกล้าอายุประมาณ 30 – 45 วัน จึงจะสามารถนำไปปักดำลงไปในพรุได้ จุดเด่นของพันธุ์ จือปออยู่ที่ลำต้นที่ทนต่อน้ำ ไม่เสียว่าย ลูกตก เนื้อนุ่ม ให้ผลผลิตมาก ก้านผลยาว ไม่ออกในเวลาถูกน้ำหรือจมน้ำ

ข้าวพันธุ์มะมะโตะ ตั้งแต่หว่านเมล็ดพันธุ์จนมีอายุประมาณ 28 – 45 วันจึงจะสามารถนำลงในพรุได้ จุดเด่นอยู่ที่ ให้ผลผลิตมาก ต้นสูง ไม่ล้มง่ายเวลาลมพัด ทนต่อโรค ข้อเสียคือออกนานเมื่อถูกน้ำ ส่วนพันธุ์ก็อรายี ตั้งแต่หว่านเมล็ดพันธุ์อายุประมาณ 30 – 40 วันถึงจะสามารถลงในพรุได้ จุดเด่น เนื้อนุ่ม ทนต่อน้ำ ทนต่อโรค นักไม่ชอบกินเพราะเปลือกแข็ง และพันธุ์ช่อ ซึ่งหลังจากหว่านเมล็ดพันธุ์แล้วอายุประมาณ 20 – 30 วันก็สามารถลงในพรุได้ จุดเด่นช่อยาว เมล็ดใหญ่ เวลาหุงจะขึ้นหม้อ ข้อเสีย เปราะง่าย ฯลฯ

หลังจากลงพันธุ์ในพื้นที่แล้ว ขณะที่ยกรั้วพันธุ์หรือต้นกล้า ลงในพรุ ชาวบ้านที่ทำนาปรัง จะต้องดูระดับน้ำในพรุก่อน ถ้าระดับน้ำในพรุมาก ผู้นำหมู่บ้านจะเรียกสมาชิกที่ทำนาปรังมาประชุม เพื่อจัดการระบบน้ำในพรุ นายมะเยียง กล่าวว่า ส่วนมากจะทำการเปิดทำนบ (บุกอทาเนาะ) ให้น้ำออกจากพรุก่อน จึงมาจัดการในพรุ เช่น ถางต้นกก (ตือบะห์นีออง) อันจะต้องใช้เครื่องมือเฉพาะ เช่นตาเงาะ หลังจากถางเสร็จแล้วทิ้งไว้ประมาณ 10 – 15 วัน จึงเก็บต้นกกไว้ ณ จุดหนึ่งที่เตรียมไว้ ซึ่งเป็นบริเวณท้ายพรุ ระยะเวลาในการทำงานปรังประมาณ 20 – 25 วัน จึงมาดูต้นกล้าว่าเจริญเติบโตแค่ไหน ถ้าหากว่าต้นกล้าสูงประมาณ 60 -70 ซม. ก็จะถอนต้นกล้ามาดำในนาปรัง

หลังจากที่สมาชิกได้ทำการดำนาปรังเสร็จเรียบร้อยแล้ว จะทิ้งไว้ประมาณ 10 -15 วัน จากนั้นจะมาดูระดับน้ำในพรุว่าอยู่ในระดับไหนแล้ว หากน้ำอยู่ในระดับที่สมควรต่อต้นกล้าที่ดำแล้ว ก็จะมีการปิดทำนบ สมาชิกที่ทำนาปรังจะต้องให้ความร่วมมือในการดูแลโดยการเฝ้าคอยระวังสัตว์ไม่ให้มาทำลายต้นข้าว เช่น ผูกวัว ควาย เป็นต้น

พอต้นข้าวอายุประมาณ 3 – 4 เดือน สมาชิกที่ทำนาปรังจะต้องคอยดูแลฝูงนกที่จะมาทำลายข้าว ด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น สลایยะ หรือการผูกสิ่งของที่มีเสียงดัง และทำหุ่นไล่กา เป็นต้น

เมื่อถึงเวลาการเก็บเกี่ยว ข้าวจะต้องเตรียมอุปกรณ์และเครื่องมือ เช่น ตาแม เรือ ตือแรเนาะ เพื่อป้องกันฝน / แดด สือราแม ในระหว่างการเก็บเกี่ยวจะเอาข้าวที่ยังสุก (สีเขียว) มาทำ

ปะเอาะ (อาหารกินระหว่างการเก็บเกี่ยวข้าว) ส่วนข้าวที่เก็บเกี่ยวแล้ว เพื่อป้องกันการจมน้ำหรือถูกน้ำฝน จะวางไว้บนชั้นไม้ไผ่ ก่อนที่จะเก็บไว้ในยุ้งเก็บข้าว

เมื่อเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแล้ว บางคนจะทำการดำข้าวเปลือก บางคนก็นำข้าวเปลือกเข้าโรงสี เพื่อที่จะได้มาซึ่งข้าวสารและจะมีการเรียกเพื่อนบ้าน โต๊ะครู และชาวบ้านมากินข้าวใหม่ตามความเชื่อของชาวบ้านบางคน เวลากินข้าวใหม่ จะไม่กินกับกับข้าวที่เป็นเนื้อสัตว์ที่มีเลือดมาก แต่จะกินกับปลา กุ้ง ผักชนิดต่าง ๆ

หลังจากทำนาเสร็จสิ้นเรียบร้อยแล้วจะมีการใช้ประโยชน์ในพรุ เช่น หาปลา เลี้ยงสัตว์ ปัจจุบันไม่มีการทำนาพรุแล้ว เนื่องมาจากสาเหตุ

- 1.เสี่ยงจากน้ำท่วม
- 2.หาพันธุ์ยาก
- 3.น้ำไม่มีในพรุ
- 4.ชาวบ้านได้เปลี่ยนวิถีชีวิต
- 5.เมื่อปี 2520 กรมการปกครองได้สร้างฝายกันน้ำที่ทำด้วยปูนซิเมนต์ ทำให้น้ำและสภาพพรุเปลี่ยนแปลง เป็นพรุร้าง
- 6.บางคนจะขุดบ่อขนาดใหญ่ในพรุเพื่อเลี้ยงปลา

ปฏิทินการทำนาในรอบปี

ประ เภ ท / เดื อ น	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	11	12								
นาพรุ					←→ เพาะต้นกล้า	←→ ดำนา			←→ เกี่ยวข้าว	
นาปี		←→ เกี่ยวข้าว			←→ ไถนา / ไถกลบ	←→ หว่านพันธุ์				
นาดำ		←→			←→ เพาะต้นกล้า	←→ ดำนา				

	เกี่ยวข้าว
ข้าวไร่	

เมล็ดพันธุ์ข้าวในท้องถิ่น

คำเรียก	พื้นที่	ชื่อ เมล็ดพันธุ์
นาพรุ (ปือแนบาโระ)	พรุ	จือปอ , กาหยี่ , ซอ , ลือมูบาเซาะ , บูละโนรี , เมาะมะโด๊ะ , เมาะแมะมะห์ (ข้าวเหนียว)
นาปี (ปือแนตาโบแระ)	ที่ราบลุ่ม	ลือมูบาเซาะ , บุรง , แอกอมุแซ , ตาเนาะจิ้นอเปเราะ , ปือสุ
นาดำ (ปือแนกือดง)	ที่ลุ่ม	อาเนาะจิ้นอ , แอกอมุแซ , ซือมิมง , ปือสุ
ข้าวไร่ (ปาดีสุมอ)	ที่ราบ , เนิน	ยาโงะ , แอกอมุแซ , ตาเนาะจิ้นอ

สภาพทั่วไปของชุมชนตะโหนด อำเภอเรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส

ประวัติความเป็นมาของชุมชนตะโหนด

ในอดีต บริเวณบ้านตะโหนดเป็นเพียงเส้นทางเดินเท้าและทางที่ใช้ช้างเป็นพาหนะ เป็นเส้นทางที่ลัดเลาะริมภูเขาบูโด เชื่อมระหว่างเมืองลังกาสุกะกับเมืองลือแฆะ ประชาชนของทั้งสองเมืองจะใช้เส้นทางแห่งนี้ ติดต่อราชการและการค้าขายลำเลียงสินค้าของป่า เช่น เครื่องเทศ เครื่องหอม และเนื้อกวางแห้ง ส่วนสาเหตุการบุกเบิกเข้ามาตั้งรกรากจนเกิดชุมชนนั้น ส่วนหนึ่งเกิดจากการพยายามเข้าถึงทรัพยากรให้มากขึ้น เพราะตามประเพณีของคนสมัยนั้นพอมีครอบครัวหรือแต่งงานแล้วต้องแยกออกไปหาที่ทำกินใหม่ เพื่อปลูกพืชไร่และข้าวไร่อย่าง ข้าวโพด ข้าวสาลี ฝักทอง ข้าวไร่ หัวมัณชนิดต่างๆ และอื่นๆ ซึ่งส่วนมากการเลือกพื้นที่ทำกินแห่งใหม่นั้น มักจะเลือกพื้นที่ราบติดกับคลอง แม่น้ำลำธาร เพื่อการสะดวกแก่การดูแลพืชไร่ และใช้เป็นเส้นทางการค้าและการแลกเปลี่ยนของคนในระหว่างถิ่นต่างๆ

ตำนานเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานและการบุกเบิกชุมชนตะโหนดมีเรื่องเล่าต่อกันมาว่า เจ้าเมืองสมัยนั้นชื่อ **ชาฮิด ญูนิง** และวงศ์ตระกูลที่มาจากรัฐกือเดาะห์เป็นผู้บุกเบิกดินแดนแถบนี้ (บริเวณบ้านอาโลสตาปัจจุบัน) แต่ต่อมา ได้ถูกขุนนางยึดอำนาจ จับตัวเจ้าเมืองและพาขึ้นไปบนภูเขาเพื่อประหารด้วยการตัดหัวจากนั้นจึงเอาไปทิ้งทะเล แต่ก็เชื่อว่าเจ้าเมืองจะไร้ทายาท เพราะเจ้าเมืองมีลูกชายสองคนชื่อว่า **ชาฮิดดาหรี** เป็นพี่ชายอายุ 20 ปี น้องชายชื่อว่า **ชาฮิด ชามะ** อายุ เจ็ด ปี ได้หลบหนีลี้ภัยเข้าประเทศฟาตอนี พี่ชายได้ทำงานกับเจ้าเมืองยิงอ ส่วนน้องชายพอโตเป็นหนุ่มได้ไปทำงานเฝ้านาข้าวเจ้าเมืองรือแม ที่บ้านลีเซง ตำบล จากวีระ อำเภอรามัน จังหวัดยะลาของปัจจุบัน และได้แต่งงานกับลูกสาวชาวบ้านซึ่งตามประเพณีสมัยนั้นต้องหาที่ทำกินใหม่เพื่อยกสถานะของครอบครัวใหม่ โดยย้ายไปที่ บ้านราง ชื่อภาษามาลายูว่า “กำปาง ตีฆาล”

ชาฮิด ชามะ ได้ปลูกพืชไร่ ข้าวไร่ หางของป่าและล่าสัตว์เรื่อยมาจนมีลูกชายชื่อว่า **ดะห์ ยอ** พอดะห์ยอโตเป็นหนุ่มได้แต่งงานกับลูกสาวเพื่อนบ้านชื่อว่า **นางสาวดือลี** ลูกของแซะห์เพื่อนบ้าน ซึ่งตระกูล ของแซะห์ นั้นเป็นตระกูลแรกที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณดังกล่าว แต่ไม่สามารถจะเจาะลึกวงศ์ตระกูลแซะห์ได้ ทราบแต่เพียงว่า รุ่นปู่ของแซะฮุเป็นผู้บุกเบิกบ้านกะลุแป ซึ่งเป็นบ้านเกิดของแซะห์ หลังจากแซะฮุได้แต่งงาน ตามประเพณีสมัยก่อน ต้องหาพื้นที่ทำมาหากินใหม่ โดยพื้นที่ที่แซะฮุได้ตั้งหลักมีชื่อปัจจุบันว่า บือละบาตู ซึ่งมีระยะทางห่างจากสถานที่เกิดของแซะฮุประมาณ 500 เมตร ซึ่งได้ให้กำเนิดบุตรสาวมีชื่อว่าดือลี พอโตเป็นสาวได้แต่งงานกับดะห์ยอ ลูกของชามะ ปัจจุบันอยู่ในหมู่บ้านตายา

หลังจากที่ดะห์ยอได้แต่งงานกับดือลีแล้ว ตามประเพณีต้องแยกเป็นของตัวเอง ไม่ว่าจะเป็นบ้านเรือนที่อยู่อาศัย แหล่งที่ทำกินใหม่ ดะห์ยอไปบุกเบิกในพื้นที่ที่ชื่อว่า “บือเจาะ” เป็นภาษามาลายู หมายถึง พื้นที่ที่ราบชุ่มเต็มไปด้วยน้ำ เหมาะการทำนาข้าว และได้มีระบบการทำนาข้าวในแบบหมุนเวียน ซึ่งอาจใช้เวลาเป็น สิบ ๆ ปีกว่ากลับมาทำใหม่ในพื้นที่เดิม

ข้อมูลประชากรบ้านตะโหนดในปัจจุบัน

เดิมบ้านตะโหนด ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 2 ตำบลสามัคคี อำเภอริโอเลาะ จังหวัดนราธิวาส ต่อมาในปีพ.ศ. 2527 ทางกรมปศุสัตว์ได้แยกเป็น 3 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 2 บ้านตะโหนด หมู่ที่ 5 บ้านกูโบร์ หมู่ที่ 6 บ้านปอเนาะ ซึ่งสามารถจำแนกประชากรของแต่ละหมู่บ้านได้ดังนี้

บ้าน ประชากร	ชาย	หญิง	รวม
หมู่ที่ 2 บ้านตะโหนด	365	368	733

หมู่ที่ 5 บ้านภูโบว์	257	252	509
หมู่ที่ 6 บ้านปอนาะ	168	186	354
รวมทั้งหมด			1596

ข้อมูลทั่วไปและภูมิประเทศ

บ้านตะโหนดมีลักษณะทางกายภาพที่ล้อมรอบด้วยภูเขา ทิศเหนือติดกับภูเขา ที่มีชื่อว่า พลา ปัจจุบันอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติภูโคงค์ไปดี ทิศใต้ติดกับภูเขาเปาะแอล ซึ่งเป็นเขตของ ตำบลสามัคคี ซึ่งกรมป่าไม้ได้เตรียมการประกาศเป็นป่าอนุรักษ์ ทิศตะวันออกติดกับบ้านยือลาแป หมู่ที่ ๓ ตำบลสุวารี ทิศตะวันตกติดกับบ้านตายา หมู่ที่ ๑ ตำบลสุวารี

ในอดีตบ้านตะโหนด อยู่ในตำบลสามัคคี แยกเมื่อพ. ศ. ๒๕๒๗ได้แยกหมู่บ้านและตำบล ทำให้ในปัจจุบัน บ้านตะโหนดอยู่ในเขตการปกครององค์การบริหารตำบลสุวารี ห่างจากตัวอำเภอหรือเสาะ ๑๒ กิโลเมตร มีเขตการปกครองที่แยกหมู่บ้านเป็น๓หมู่บ้าน คือบ้านภูโบ หมู่ที่ ๕ บ้านปอนาะหมู่ที่ ๖ และบ้านเดิม ตะโหนด หมู่ที่ ๒ ตำบลสุวารี อำเภอหรือเสาะ

สำหรับการเดินทางไปบ้านตะโหนดนั้น ไม่มีรถประจำทางบริการ จำเป็นต้องใช้รถส่วนตัวและอาศัยรถของชาวบ้าน แต่ปัจจุบันกำลังมีการก่อสร้างถนนระหว่างเมืองยะลา – นราธิวาสซึ่งจะทำให้การเดินทางสะดวกมากยิ่งขึ้น ส่วนในเรื่องของการติดต่อสื่อสารนั้น สามารถใช้โทรศัพท์หยอดเหรียญภายในหมู่บ้านได้เพราะโทรศัพท์มือถือจะมีคลื่นเพียงบางจุดเท่านั้น บางคนต้องไปซื้อเสารับสัญญาณมาใช้ ส่วนจดหมาย มีไปรษณีย์ประจำตำบลให้บริการตามปกติ

ภูมิอากาศ

ภูมิอากาศบ้านตะโหนดมี 2 ฤดู

- 3.1 ฤดูฝน ตั้งแต่เดือนมิถุนายน – เดือนมกราคม รายละเอียดวิถีชีวิต
- 3.2 ฤดูร้อน ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ – เดือนพฤษภาคม

โครงสร้างชุมชน

บ้านตะโหนด จะเป็นระบบเครือญาติ มีเรื่องอะไรจะปรึกษารื้อกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อย่างเช่น หากมีใครในชุมชนจะจัดงานแต่งงานหรือเข้าสู่นิต เจ้าของงานจะทำหน้าที่ไปเรียนเชิญอย่างเดียว งานทั้งหมดชาวบ้านในชุมชนจะอาสาไปช่วย และจะมีการแบ่งงานแบ่งหน้าที่โดยมีหัวหน้ารับผิดชอบ ตั้งแต่สองอาทิตย์ก่อนงาน จนถึงวันจัดงาน

สถานที่สำคัญของชุมชนบ้านตะโหนด

สถานที่สำคัญของชุมชนบ้านตะโหนด จะแบ่งได้ดังนี้

8.1 สถานที่สำคัญทางศาสนา ได้แก่ มัสญิด สุเหร่า โรงเรียนตาดีกาและกูโบร์

8.2 สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ และภูมิปัญญาชาวบ้าน

มีสวนดงขบงภูเขา สระน้ำโบราณ จะแสดงให้เห็นถึง การจัดการใช้น้ำ ทำนาข้าว ปัจจุบันชาวบ้านเรียกว่า “ ถาเนาะ ” มาจากคำว่า “ ทำนบ ” หรือชาวบ้านเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “ บาโระหะลุปี ” พระกะลุปี บริเวณนี้เมื่อก่อน จะมีต้นกะลุปีเต็มไปหมด โดยเอาน้ำจากคลอง จาเราะรุมุ สกัดด้วยก้อนหินไหลลงพระกะลุปี (ฆาบุยเป็นชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่ง ชาวบาใช้เนื้อไม้ลับมีด) จุดประสงค์เพื่อเอาน้ำไปใช้ในการทำนาปลูกข้าว ในสมัยก่อนการทำงาน การประกอบอาชีพ เพื่อความอยู่รอดเท่านั้น คือให้อิ่มปากอิ่มท้อง การทำนาปลูกข้าวจะทำเฉพาะพื้นที่ราบที่มีน้ำไหลไปทั่ว ที่เนินก็ทำข้าวไร่ แต่ปัจจุบันพื้นที่ทั้งหมดนั้นกลายเป็นสวนยางพาราหมดแล้ว

ประวัติกูโบร์บ้านตะโหนด

ความเป็นมา กูโบร์บ้านตะโหนดเริ่มแรกจะเป็นกูโบร์ของผู้ที่เลี้ยงช้างและผู้ติดตาม ภายในกูโบร์จะมีต้นตะเคียนทราย 7 ต้น ซึ่งจะเป็นที่ผูกและสอนช้าง มีบึง ชื่อว่า ลูโปะกะลุวะ เป็นที่อาบน้ำช้าง กูโบร์หรือสุสานบ้านตะโหนดมีทั้งหมด 6 จุดด้วยกัน คือ

- 1.กูโบร์โต๊ะปาติ
- 2.กูโบร์โต๊ะตือโฆะย
- 3.กูโบร์โต๊ะแม
- 4.กูโบร์โต๊ะแยลาบอ
- 5.กูโบร์โต๊ะสาแม
- 6.กูโบร์โต๊ะบีแด

ร้านค้าของชุมชนบ้านตะโหนด

ร้านค้าของชุมชนบ้านตะโหนด เป็นร้านค้าขายของชำมีของขายทุกอย่าง ให้บริการกับชุมชน มีร้านน้ำชา จะเปิดขายตั้งเช้า จนถึงค่ำ มีการขายข้าวยา ข้าวแคง และขนมพื้นบ้าน ในตอนเช้า มีร้านขายกล้วยเดี่ยว ข้าวต้ม ของหวานและน้ำแข็งหวาน จะขายตั้งแต่เช้าจนถึงเย็น

พันธุ์พืชของชุมชนบ้านตะโหนด

มีพืชยืนต้น และพืชตามฤดูกาล พืชยืนต้น ได้แก่ ยางพารา ไม้ผล เช่น มะพร้าว ลองกอง เงาะ ทุเรียน มังคุด ต้นหมาก พืชไร่ ตามฤดูกาล เช่น ข้าวไร่ ถั่วทราย มันขี้หนู ข้าวโพด ถั่วฝักยาว ระบบการเพาะปลูกพืชของชุมชนบ้านตะโหนด มีไว้เพื่อกิน ที่เหลือก็จะขาย

การเลี้ยงสัตว์ของชุมชนบ้านตะโหนด

ในแต่ละครัวเรือนนั้น แต่ละบ้านจะมีการเลี้ยงสัตว์ เพื่อกิน เท่านั้น จะมีทุกอย่าง เช่น ไก่ เป็ดเทศ วัว ควาย ฯลฯ ส่วนมากจะเลี้ยงระบบแบบธรรมชาติ คือ ปล่อยให้สัตว์หากินเองตามธรรมชาติ

วงจรชีวิต 1 ปีของชุมชน

วงจรชีวิตของชุมชนบ้านตะโหนด เป็นวงจรชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ แต่จะปรับตัวตามกระแสโลกทุนนิยมปัจจุบัน เมื่อก่อนจะอยู่กันอย่างสมถะ ใช้ชีวิตสอดคล้องกับธรรมชาติในแต่ละฤดูกาล ไม่ว่าจะเป็นการทำมาหากิน การทำงาน โดยเฉพาะการอยู่ร่วมกันในสังคมนั้น จะไม่มีเรื่องวุ่นวายเกิดขึ้น ไม่มีการลักขโมย ไม่มีการทะเลาะเบาะแว้ง ถ้ามีเรื่องเกิดขึ้นก็สามารถตกลงกันในหมู่บ้าน ไม่ถึงโรงพักและศาล เพราะในวัฒนธรรมของชาวมลายูจะมีระบบการควบคุมและปกครองกันเองผ่าน หัวหน้าหมู่บ้าน โต๊ะครู และโต๊ะอิหม่าม

สำหรับการกินการอยู่นั้น มีลักษณะของการแบ่งปันกันกัน อย่างเช่น ถ้าใครล่าสัตว์ตัวใหญ่ได้ เช่น กวาง ก็จะแบ่งกันในหมู่บ้านและรู้จักกินพืชตามฤดูกาล อย่างเช่น กรอย หัวบุก พืชพื้นบ้านส่วนมากคนมาลาญในแต่ละท้องถิ่นจะรู้จักใช้ประโยชน์ เช่น เอามาใช้ซักผ้า เอามาแทนเกลือ เครื่องแกง และยาสมุนไพร

คนมาลาญมักประกอบอาชีพหลัก คือ การกรีดยางพารา ที่มีทั้งการนำไปทำเป็นแผ่นและทำขี้ยาง ส่วนอาชีพเสริมคือ การเลี้ยงวัว ควาย แพะ แกะ และไก่ การเลี้ยงแบบสันตนาการ จะเป็นการเลี้ยงนก พอถึงฤดูฝนก็จะทำไร่นา ปลูกพืชไร่ต่างๆ เวล่าน้ำขึ้นก็หาปลา และล่าสัตว์

วงจรชีวิตตลอดเวลา 1 ปีของชุมชนตะโหนด ไม่ได้คาดหวังเรื่องเงินทองมากนัก แต่จะทำงานแบบพออยู่พอกิน ยึดหลักศาสนาเป็นบรรทัดฐาน ดั้นเข้าตอนหัวรุ่งจะเริ่มละหมาดซุบฮิเสร็จเรียบร้อยก็อ่านอัลกุรอาน จากนั้นจึงเปลี่ยนชุดไปกรีดยางที่สวน ผู้หญิงก็อยู่บ้านคอยผู้ชายที่ยังไม่กลับจากร้านน้ำชาและกินข้าวยามา พบปะพูดคุยเรื่องราวเหตุการณ์ต่างๆกับเพื่อนหลังจากกรีดยาง เมื่อผู้ชายกลับถึงบ้านก็จะอาบน้ำ กินข้าว เตรียมตัวไปละหมาดซุฮรี ที่มีสยิด ผักผ่อน ดั้นขึ้นมาไปร้านน้ำชา รอละหมาดอัคซี หลังจากนั้น แต่งชุดทำงานเอามัดพร้าวเข้าสวน เลี้ยงวัวควาย แพะ แกะ พอหัวค่ำก็กลับบ้านอาบน้ำ เตรียมตัวละหมาดมัฆริบ ละหมาดเสร็จก็กินข้าว เตรียมตัวละหมาดอิชา ที่มีสยิด ลับมิดกรีดยาง เตรียมตัวเข้านอน

สำหรับงานประเพณีพิธีกรรมและความเชื่อนั้น มีพิธีต้อนรับสมาชิกใหม่ เมื่อสมาชิกในชุมชนคลอดลูกออกมา ถ้าเป็นผู้ชายต้องอาซานให้ฟังกที่หูซ้าย และอีกอมัดที่หูขวา แต่ถ้าเป็นผู้หญิงต้องกอมัดอย่างเดียว ตอนที่คลอดออกมาต้องให้ฟังกชื่อของ อัลลอฮ หากเป็นลูกผู้หญิงต้องอ่านอายัตอิหม่าฮหนึ่งซูเราะห์ เพื่อให้พ้นและหลีกเลี่ยงจากการก่อให้เกิดการประเวณีในอนาคต

ลูกผู้ชายเมื่ออายุครบ 7 วัน ต้องโกนหัว และฆ่าแพะ 2 ตัวตอนอายุครบ 2 ปี เรียกว่า อากิเกาะหุ ผมที่โกนไปซึ่งน้ำหนักไปซื้อทองมอบให้กับคนอนาถา สำหรับการขลิบส่วนเกินหรือหนังหุ้มปลายอวัยวะเพศของผู้ชาย เรียกว่า เข้าสู่นัต นั้นหากเป็นกลุ่มคนอาหรับและตะวันตกกลางนิยมทำกันเมื่อเด็กอายุครบ 40 วัน แต่ชาวมาลาญมักทำเมื่ออายุ 5 – 15 ปี

เดือนมุสลิม ปีใหม่ คือ เดือน มูฮารอมเป็นเดือนไม่เริ่มต้นภารกิจใด ๆ ทั้งสิ้น วันที่ 9 – 11 ของเดือนจะถือศีลอด 2 วัน พอถึงวันที่ 10 ของเดือน ในเวลากลางวันจะทำขนมอาซุรอ เดือนที่สาม คือ เดือนรอบีอุลอาวัล เป็นเดือนประสูติของท่านศาสดา คือวันจันทร์ที่ 12 เดือน รอบีอุลอาวัล มีกิจกรรมถือศีลอด 1 วัน เลือกวันจันทร์ในรอบเดือน เดือนที่ 8 คือเดือน ชะบาน ซึ่งจะมีการถือศีลอดให้มากที่สุดเท่าที่สามารถจะทำได้ เพื่อเป็นการรองรับเดือนที่บังคับให้ถือศีลอด เดือนที่บังคับให้ถือศีลอด 1 เดือนเต็ม คือเดือนรอมฎอน เป็นเดือน เราะมะฎ และบารอกะฮ์ จะได้ผลบุญ 10 เท่าตัวที่บริจาคในเดือนนี้ และเป็นเดือนที่คนรวยได้ เสด็จตากอฮ์

เด็ก ๆ ของชุมชนบ้านตะโหนด หากเป็นเด็กผู้ชายหลังจบเรียนประถมในหมู่บ้าน มีจำนวนสูงมากที่ไม่เรียนหนังสือ ไม่ว่าจะสามัญหรือศาสนา ที่ไปเรียนจนจบ ม.3 ก็มี แต่ส่วนมากมักจะมาสารภาพกับพ่อแม่ว่าไม่เรียนหนังสือแล้ว อยากจะทำงานหาเงินเอง ซึ่งลักษณะการทำงานก็มีหลายรูปแบบ ทั้งทำงานนอกหมู่บ้าน และต่างจังหวัด เช่น ก่อสร้าง โรงงาน หรือไม่ก็ไปทำงานต่างประเทศมาเลเซีย เช่น เสรีอาหาร กริดยาง ตัดผลปาล์ม การทำงานในรูปแบบที่เสี่ยงอันตรายต่อสังคมก็มีมากเช่นกัน ซึ่งเป็นงานผิดกฎหมาย คือตัดไม้เลื้อนแผ่น ลากไม้ ค้ายาเสพติด ขายได้เงินแล้วก็ไปเล่นการพนัน

งานที่กล่าวมาทั้งหมดล้วนมีความเสี่ยงอย่างมาก เด็กผู้ชายมักจะแสดงนิสัยจกคล้ายพระเอกเป็น “เพลบอย” เหมือนในละคร ส่วนเด็กผู้หญิงนั้นมีเปอร์เซ็นต์ที่เรียนหนังสือ สูงกว่าผู้ชาย ซึ่งสะท้อนว่าเด็กวัยรุ่นนี้พัฒนาไปเร็วมาก ท้นต่อเหตุการณ์ สามารถปรับตัวเข้ากับโลกบันเทิง สื่อมีอิทธิพลมากต่อสังคมวัยรุ่นปัจจุบัน

ภาษาท้องถิ่นและศิลปะ

ชุมชนตะโหนดเมื่อก่อนมีภาษาเป็นเอกลักษณ์ของตัวเอง เป็นภาษาผสมผสานกัน จากภาษาไทยกลางกับภาษามลายูมาร่วมกัน แต่น่าเสียดายปัจจุบันได้หายไป อย่างเช่นภาษาพูดที่ว่า “เอาปุนพลูปีนังมา” หรือทำอะไรมามา ทำมื่อดัง

ภาษาที่ 2 ที่หายไป คือภาษามลายูคักดินา พูดในวังกับเจ้าเมือง อย่างเช่น “อัมโปน ตูวันกู ปาเตะมือโมโฮมเบือ ๆ รีบูอัมโปน”

ภาษาที่ 3 ที่หายไปภาษามลายูบาและ “คำผวน” อย่างเช่น “มาแกนาศี” “กาแมซานิ” เด็กสมัยก่อนชอบพูดคุยกับเพื่อน

ภาษาที่ 4 คือภาษามลายูมีตำราแม่บท ในแต่ละคำ เป็นคำยอ อย่างเช่น สกุลเงิน มีชื่อเรียกว่า “ โภบ ”

ภาษามลายูเป็นภาษาเก่าแก่มาก ข้อสังเกตจากคำพูดของพวกเขาไททางมาเลเซีย เรียก “ โอริงฮัสตี ” แปลว่า คนดั้งเดิม คนพื้นเมือง หรือคนแรกที่มาอยู่มาบุกเบิก ซึ่งบางคำเป็นภาษามลายู แต่หากดูภาษาที่มอแกนยิบซี หรือชาไททะเล ที่อยู่บนเกาะสีเฮอร์ จังหวัดภูเก็ต พูดคุยภาษามลายู 100 %

สมัยก่อนยังไม่มีเทคโนโลยี แต่มีภูมิปัญญาชาวบ้าน สื่อสารกันได้ในชุมชน สามารถสื่อสารได้ทุกเวลา สามารถบอกได้ว่าเกิดอะไรขึ้นในชุมชน อย่างเช่น “ มื่อแนรยอ ” ที่มีเฉพาะมัสยิดหรือสุเหร่า คือกลองที่ทำด้วยไม้ยาวประมาณ 2 เมตร ซึ่งมีขนาดใหญ่ ถ้าตีออกเสียงธรรมดาบ่งบอกว่า ถึงเวลาละหมาดแล้ว หากตี 2 ครั้งแสดงว่ามีคนเสียชีวิตในชุมชนและเป็นผู้ชาย ตี 3 ครั้งแสดงว่ามีคนเสียชีวิตในชุมชนและเป็นผู้หญิง

“ กลอง ” ยังมีอีกอย่างหนึ่ง เรียกว่า “ กาเตาะ ” ซึ่งทำด้วยไม้ขนุน ยาวประมาณ 1 เมตร จะตั้งที่บ้านหัวหน้าชุมชน คือ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน โต๊ะขุน เพื่อให้หัวหน้าชุมชนสามารถบอกและสื่อสารหรือ เรียกมาหาอย่างรวดเร็วเพื่อทำการประชุม บางครั้งจะบอกหรือชี้แจงถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน เช่น มีการปล้นขโมย หรือฆาตกรรม ถ้าตีธรรมดา แสดงว่าหัวหน้ามีเรื่องที่จะบอกและรับสั่ง ถ้าตีบ่อยครั้งให้ออกมาด่วนหรือประชุมด่วน ถ้าตี 2 ครั้ง แสดงว่าในชุมชนมีเหตุการณ์ด่วน คือ ปล้น หรือขโมย ถ้าตี 3 ครั้ง แสดงว่ามีการฆาตกรรมในหมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านมีตัวเสียง สื่อสารกันได้ตลอดเวลา

เด็กสมัยก่อนชอบฟังนวนิยายปรัมปราและนิยายกันอย่างมาก ซึ่งได้เป็นแหล่งบันเทิงสำหรับเด็ก ที่บรรดาปู่ย่า ตายายใช้ดึงดูดความสนใจในเวลาเลี้ยงลูกหลาน และจะสั่งสอน โดยการแทรกเข้าไปในนวนิยายที่เล่าต่อลูกหลาน เป็นคำเตือนหรือพฤติกรรมที่ไม่ดี

การเล่นของเด็กสมัยก่อน กับเด็กในสมัยปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปมาก จนบางทีเด็กปัจจุบันไม่รู้จัก หรือไม่เคยได้ยินด้วยซ้ำไป อย่างเช่น เล่น “ กียะ ” “ สือละจือเราะหุ ” “ ซาลิง ” “ กอแตกอ ” ฤดูผลไม้จะเล่น “ พลา ” “ ญือมารง ” เอาไม้ไผ่ทำป็น และฤดูน้ำเยาะ ๆ มักจะเล่นในคลองหรือลำน้ำ และเล่นเกมจับได้น้ำ เรียกว่า “ แญะ ”

เพลงของชุมชน คือ “ อานาเซต ” “ ดีเกฮูลู ” เพลงอานาเซต เป็นเพลงแนวสั่งสอน บอกเล่าเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับหลักการอิสลามและศีลธรรม

การศึกษาเกี่ยวกับสวนดุขงในชุมชนบ้านตะโหนด (กรณีศึกษา)

สวนดุขง

สวนดุขง เป็นคำเพี้ยนมาจากภาษาอาหรับ มาจากคำว่า เมฆชน แปลว่า ฤดูกาล เนื่องจากว่าสมัยก่อนพ่อค้าอาหรับเปอร์เซียล่องเรือนำสินค้าและเผยแพร่ศาสนาตามประเทศต่าง ๆ ในคาบสมุทรมาลายู กลุ่มพ่อค้าได้มีปฏิสัมพันธ์กับชนพื้นเมือง จนภาษาอาหรับแพร่กระจายมาในการดำเนินชีวิตประจำวันของคนพื้นเมือง ประกอบกับในคาบสมุทรมาลายูมีความหลากหลายทางพืชพันธุ์สูงมีไม้ผลมากมายหลายชนิดในแต่ละรอบของปีจะมีฤดูกาลไม่ตลอดปี

สวนดุขงโบราณเก่าแก่มีมากในเขตสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ถึงมาเลเซีย อินโดนีเซีย ตลอดริมแม่น้ำใหญ่ทั้งสองฝั่งแตกแขนงไปสู่ลำธารเพื่อเก็บน้ำที่ลึกเข้าไปจามริมแม่น้ำใหญ่ สวนดุขงเกิดในพื้นที่ไม่กว้างนัก เกิดเป็นย่อม ๆ และเกิดจากบุคคลที่บุกเบิกใช้พื้นที่ทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น เลี้ยงไม้ ปลูกข้าวไร่ ซึ่งต้องใช้เวลานาน ตลอดการทำงาน เมื่อกินไม้ผลต่าง ๆ ก็จะมีเมล็ดทิ้งรอบ ๆ กระจุกอยู่ เมื่อทำการเก็บเกี่ยวเสร็จก็ย้ายไปบุกเบิกพื้นที่อื่นต่อไป เมล็ดพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ที่เคยทิ้งก็เจริญเติบโตเป็นไม้ใหญ่ จึงพากันเรียกบริเวณดังกล่าวว่า สวนดุขง

ชนิดพันธุ์ไม้ที่มีอยู่ในสวนดุขงมีมากมาย เช่น มะนาว หนาม สะตอ ทุเรียน ลองกอง ละมุด มะม่วง เงาะ ลำไย ฯลฯ พื้นที่เด่นที่สุดในสวนดุขง คือ ทุเรียน

สวนดุขงที่เกิดขึ้นมา " พลา " ในเขตอุทยานแห่งชาติบูโด – สุไหงปาดี เป็นสวนดุขงที่เกิดขึ้นในสมัยสงครามะเจบู สมัยราชการที่ 1 แห่งสยามตีประเทศพม่าจนแตก ชาวบ้านได้อพยพหนีภัยสงครามอยู่บนเทือกเขาบูโด ได้อยู่อาศัยเป็นปี ๆ ปลูกข้าวไร่ ทำไร่ หาของป่า ลำสัตว์ จนเกิดเป็นสวนดุขงขึ้นมา

นางชิตีมีนาะ สะมะตะ อายุ 75 ปี ชาวบ้านบ้านตาญา เล่าว่า " สวนดุขงเป็นที่อยู่อาศัยของผู้มาบุกเบิกคนแรกเพื่อปลูกข้าวไร่ และปลูกพืชไร่ เมื่อจะเริ่มตั้งบ้านจะมีการดูฤกษ์ในการเริ่มต้นการทำงาน แล้วลงมือทำงาน เมื่อเวลาผ่านไปมีญาติข้างนอกมาขอทำงาน ขออาศัยอยู่ในบริเวณนั้นด้วย มีการขยายพื้นที่ทำงานไปเรื่อย ๆ และหากไกลจากเดิมมากขึ้นก็จะการสร้างกระท่อมหลังใหม่ สมัยนั้นไม่นิยมทำเป็นสวน สวนผลไม้เกิดจากความไม่ตั้งใจ สวนดุขงจึงเป็นวิถีชีวิตของคนมาลายูกลายเป็นมรดกสืบทอดถึงลูกหลาน เป็นแหล่งทรัพยากร วิถีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่มีคุณค่าต่อชนรุ่นหลัง

สวนดุขงเป็นแหล่งทรัพยากร เช่น เป็นสวนป่าย่อยของชุมชน เป็นแหล่งสมุนไพร เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์

วิถีวัฒนธรรมมีการดูแลการจัดการสวนดุขงมีการสืบทอดการดูแลรักษา ผู้สืบทอดเป็นผู้ที่มีความอาวุโสที่สุดในครอบครัวเป็นผู้จัดการ เมื่อมีการฟื้นฟูสวนก็จะมีกรอบบรรดาพี่น้องทุกคน

ให้ออกมาช่วยโดยพร้อมเพรียงกัน เมื่อถึงเวลาฤดูผลไม้ หัวหน้าและพี่น้องจะแบ่งเวนเผ่าเก็บผลไม้ โดยแบ่งเวลา แบ่งสายตระกูล เช่น มีพี่น้อง 6 คน ก็แบ่งเป็น 6 ช่วงเวลา เวียนกันไป

สำหรับการตั้งชื่อสรวงนุชนั้นจะไม่มีเกณฑ์ที่ตายตัวแต่พอจะแจกแจงได้ดังนี้

1. ตั้งชื่อตามพืชพันธุ์ต้นไม้ เช่น ดุซงดือแย (ทุเรียน) ดุซงมาแจ (ละมุด)
2. ตั้งตามชื่อสายตระกูล เช่น ดุซงจือแม ดุซงราญา

การล่มสลายของสรวงนุชเกิดประการดังนี้

1. ระบบกรรมสิทธิ์แบบเอกชนเมื่อรัฐต้องการจัดการทรัพยากรจึงกำหนดให้ประชาชนต้องเสียภาษีที่ดิน จึงมีการแยกโฉนดที่ดินแสดงความเป็นเจ้าของ
2. ระบบพืชเศรษฐกิจรุกเข้ามา เช่น ยางพารา เป็นต้น

สภาพทั่วไปของชุมชนบ้านซากอ อำเภอศรีสาคร จังหวัดนราธิวาส

ประวัติความเป็นมา

“ซากอ” เป็นชื่อท้องถิ่นซึ่งมาจากชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่ง มีเมล็ดสีแดง – ดำ แข็ง เป็นไม้ยืนต้น (ต้นมะกล่ำ) ส่วนความเป็นมาของ “ซากอ” อีกความหมายหนึ่ง เป็นเรื่องเล่าของชาวบ้านในท้องถิ่น เกี่ยวกับ “ตำนานราญาซากอ” ที่บางคนเล่าว่า เป็นเจ้าที่มีการปกครองตนเอง ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 1 บ้างบอกเป็นเจ้าที่ไม่มีกองทัพ แต่เป็นการยกย่องสรรเสริญ เพราะมีบุญญาธิการ แต่เค้าโครงเรื่องหลักๆสามารถบอกเล่าได้ดังนี้...

วันหนึ่งมีชาวบ้านพบเด็กทารกเพศชาย อยู่กับวัวสีดำในป่า ชาวบ้านจึงพาทารกกับวัวสีดำ กลับหมู่บ้าน ตลอดเวลา 7 วันที่วัวสีดำตัวนั้นอยู่ในหมู่บ้าน เป็นที่สังเกตของชาวบ้านว่าวัวตัวนั้น ไม่ได้ขี้เลยและได้หายตัวไปเมื่ออยู่ครบ 7 วันพอดี ชาวบ้านจึงพากัน เข้าใจว่าเทวดาเป็นคนนำทารกนั้นมาให้ เด็กชายคนนี้เป็นที่รักของคนทุกคนในหมู่บ้าน จนเติบโตใหญ่ชาวบ้านเรียก ราญาซากอ บ้างเรียกจือดี ราญาซากอเติบโตขึ้นแต่ไม่มีลูกสืบทอดสายตระกูลเลย

ส่วนกลุ่มคนที่เชื่อว่าราญาซากอเป็นกษัตริย์ที่ปกครองอยู่เดิมในพื้นที่ มีเนื้อหาเพิ่มเติมไปว่า ราญาซากอมีระบบการปกครองของตนเอง โดยมีกองทัพ นายกอง เคยรบทัพกับราญาเย็งอ ยุคสุดท้ายถูกจับเป็นเชลย พร้อมราญาต่าง ๆ อาทิ ราญาสายบุรี เป็นต้น

ลักษณะทางกายภาพและสิ่งแวดล้อม

ตำบลชากอ ตั้งอยู่ในอำเภอศรีสาคร จังหวัดนราธิวาส มีประชากร 3640 คน ชาย 1891 คน หญิง 1740 คน มีครัวเรือน 920 ครัวเรือน มีพื้นที่ประมาณ 10 ตารางกิโลเมตร เดิมชากอเป็นชื่อเรียกอำเภอศรีสาคร ทั้งอำเภอ ซึ่งมีประวัติการก่อตั้งอำเภอดังนี้

ปี พ.ศ.2506 กรป.กลาง ได้มาจัดตั้งหน่วยพัฒนาเคลื่อนที่

ปี พ.ศ.2510 มีการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำสายบุรี เป็นครั้งแรก ต่อมาสะพานได้เกิดการพัง เนื่องจาก เมื่อฤดูฝน มีน้ำจากภูเขาได้พัดพาเศษไม้ขนาดใหญ่ และต้นไผ่ลำใหญ่มาปะทะคอสะพาน

ปี พ.ศ.2514 ได้มีการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำสายบุรีอีกครั้ง

ปี พ.ศ.2517 ได้ยกฐานะตำบลชากอ อำเภอ รือเสาะ เป็นกิ่งอำเภอศรีสาคร และได้มีการสร้างถนนเชื่อมต่อกิ่งอำเภอศรีสาคร กับอำเภอ รือเสาะ ทำให้การสัญจรโดยเรือ ทางแม่น้ำสายบุรีจากศรีสาครไปอำเภอ รือเสาะสะดวก

ตำบลชากอมีเทือกเขาล้อมรอบ ทางทิศตะวันตกมีเทือกเขาสันกลาสิรีกันเขตระหว่างจังหวัดนราธิวาสกับจังหวัดยะลา ด้านอำเภอธารโต บังนังस्ता ทางทิศตะวันออก มีเทือกเขาตาฮังกันเขตโดยต่อกับอำเภอรือเสาะและอำเภอระแงะ มีเทือกเขาบีโละกันเขตกับอำเภอระแงะ ทางทิศใต้ มีเทือกเขาขุนจงนองกันเขตกับอำเภอจะแนะ ที่ตั้งของตำบลชากอ เป็นที่ราบลุ่มมีแม่น้ำสายบุรี ไหลผ่าน ซึ่งมีต้นน้ำจากเทือกเขาสูงในอำเภอสุคิริน ไหลสู่ปากอ่าวที่อำเภอสุคิริน ไหลสู่ปากอ่าวที่อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี รวมระยะทางประมาณ 200 กิโลเมตร ระหว่างผ่านเทือกเขาต่าง ๆ จะมีสายลำธารจากภูเขาไหลสู่แม่น้ำสายบุรี ดังมีชื่อสายลำธารต่าง ๆ ที่ผ่านมาเป็นชื่อชุมชน ซึ่งมีคำว่า ไอร์ แปลว่า น้ำ นำหน้า เช่น ไอร์แตแต ไอร์ตืออ ไอร์จูโจ๊ะ ฯลฯ ช่วงที่ผ่านเทือกเขาถึงอำเภอศรีสาคร สายน้ำจะเป็นเกาะแก่ง มากกว่าเป็นหาดทราย เหมือนช่วงที่ผ่านอำเภอรือเสาะ อำเภอรามัน ถึงอำเภอสายบุรี

ภูมิอากาศ มี 2 ฤดู คือ ฤดูฝนกับฤดูร้อน ฤดูฝน เริ่มตกตั้งแต่ เดือน มิถุนายน ถึง เดือนมกราคม ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนมกราคมถึงเดือนพฤษภาคม

สภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติจากเขตป่า อาทิตี ชันไม้ กระวาน ไม้ผลพื้นบ้าน เช่น กล้วย ทุเรียน พืชเศรษฐกิจ ได้แก่ ยางพารา ลองกอง ทุเรียน เขตพื้นราบ ทุ่งนา สวนผลไม้

การคมนาคม มีทางหลวงแผ่นดินสายที่ 4016 เป็นสายหลักและมีทางหลวงสายรองเชื่อมต่อกับเขตอำเภอต่าง ๆ มีองค์การโทรศัพท์ และเสารับสัญญาณมือถือ มีระบบการปกครองเทศบาล 1 เทศบาลและอบต. ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ในตำบลชากอมีมัสยิด 5 แห่ง

ด้านเศรษฐกิจ มีตลาดนัด 2 วัยคือ วันจันทร์กับวันเสาร์ และตลาดนัดกลางคืน คือวันพฤหัสบดี ในฤดูผลไม้มีพ่อค้าคนกลางจากต่างอำเภอ ต่างจังหวัดมาตั้งจุดรับซื้อหรือติดต่อซื้อขายถึงท้องถิ่น มีสถานีบริการน้ำมัน 1 แห่ง มีธนาคารกส. สาขาย่อย 1 แห่ง

สำนักงานของหน่วยงานรัฐ มีโรงพัก 1 แห่ง โรงพยาบาลขนาด 30 เตียง 1 แห่ง ที่ว่าการอำเภอและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ในด้านความหลากหลายทางพืชและสัตว์ มีพืชพันธุ์ที่หายาก เช่น บัวผุด ปารมบังสุรย์ กล้วยไม้เฉพะถิ่น เป็นต้น มีสัตว์ป่าหายาก เช่น เสือ ช้าง กระต๊อง สมเสร็จ และนกป่านานาชนิด

การตั้งถิ่นฐาน ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและสังคม

ลักษณะการตั้งถิ่นฐาน เกี่ยวโยงกับการใช้ทรัพยากรและลักษณะทางสังคมของมุสลิม มุสลิมมักจะตั้งบ้านเรือนในท้องที่ ที่สะดวกในการดำเนินชีวิตในแนวทางอิสลามไม่อยู่ท่ามกลางชุมชนพุทธ เลือกอยู่ภายในสังคมมุสลิม มีมัสยิด วิถีชีวิตที่สอดคล้องกับวิถีอิสลาม

ชุมชนเชิงเขา ได้แก่ ไอร์จูจี๊ะ ไอร์เตเต ไอร์โซ

ชุมชนริมแม่น้ำ ได้แก่ ไอร์กือเด ไอร์กาเว ดูงมาแจ

ชุมชนพื้นราบ ได้แก่ กาเยาะมาตี ตะลิ๊ะ กะลุบี

ชุมชนที่เป็นชุมทาง ได้แก่ ซากอ คอลอดาสง

1.ชุมชนเชิงเขา มีลักษณะการเข้าไปบุกเบิกพื้นที่ป่าเขา ใช้ทรัพยากรจากธรรมชาติ จะมีการรวมกลุ่มหลายคนเข้าไปทำกระท่อมขนาดใหญ่ (ดางา) หลังคามุงจาก ซึ่งทำจากใบกระพ้อ พืชที่มีการติดต่อเชื่อมโยงกับชาวปาซาไก แลกเปลี่ยนสินค้าเมืองกับซาไก เช่น สมุนไพร เกือบสัตว์ป่านิตต่าง ๆ บุกเบิกพื้นที่ปลูกยาง ปลูกไม้ผล เมื่อจัดการสิ่งต่าง ๆ สะดวกขึ้นจึงหาครอบครัวมาอยู่ด้วย

จิแซ จูจี๊ะ (อายุ 78 ปี) กล่าวว่า ก่อนปี 2510 (เทียบกับยังไม่สร้างสะพานครั้งที่ 1) จิแซได้ซื้อที่ดินของมะลาเซ็นซาปูแหว (คนสายบุรี) ในบริเวณบ้านจูจี๊ะในปัจจุบันบ้านยาแลเบาะและบ้านกำปางบารู ก่อนถึงบ้านจูจี๊ะมีกลุ่มคนจีนมาซื้อก่อนแล้ว เป็นกลุ่มคนจีนจากอำเภอหรือเสาะแรกเข้ามาบุกเบิกกับเพื่อนฝูง โดยสร้างกระท่อม (ดางา) ขนาดใหม่คลุมหลังคาด้วยใบกะพ้อ (ปาลัด) ใบจูจี๊ะ มาหักกรางวางพงป่าในขณะนั้นเป็นป่าโปร่ง (บลูกา) แล้ว ทำงานอยู่ประมาณ 5 – 6 วัน กลับบ้านแล้วค่อยมาอีก ไม้ที่ปลูกคือ ยางพารา ลองกอง ยางพารา ซื้อพันธุ์มาจากมาออลย์ บาเกง (อาเนาะตือล) การสัญจรโดยการเดินเท้า พันธุ์ลองกองซื้อที่ซีโป อำเภอจะนะ ต้นละ 30 – 40 บาท (ราคาขาย ตอนนั้นกิโลละ 2 บาท) ลองกองปลูกไปมากขณะนี้ก็ยังให้ผลกัน

ได้ (2548) เมื่อย่างกริดได้จึงพาครอบครัวมาอยู่ สร้างบ้าน ซึ่งก่อนหน้านี้ มีเชษฐหลงเลี้ยงซาไก อยู่ก่อนแล้ว

แซแอ ตะลิ๊ะ (อายุ 76 ปี) กล่าวว่า สมัยก่อนเลี้ยงช้าง เคยนำช้างไปชนของป่า เช่น ชันไม้ และสมุนไพร ของป่าจากนายสุหลง ซึ่งเป็นคนเลี้ยงซาไก ขณะนั้นมีช้างอยู่ 7 ไร่ ซาไกใส่ใส่ร่งบ้างใส่ดาฮงลือมอ (ใบพร้าววนกลุ่ม) นอนบาซาฮาตะ (กระท่อมมุงจาก) รอบ ๆ บ้านนายสุหลงมีหมาของซาไกอยู่ด้วย

เปาะวอยะลา กล่าวว่า สมัยไปบุกเบิกจูโຈิ๋ สายถนนลูโบ๊ะตือบิง – จูโຈิ๋ ยังไม่มีคนเลย สมัยก่อนกินกลางสาด ลองกองเพ็งนิยมสมัยหลัง พันธุ์ลองกองไปซื้อที่กะนัวะ อำเภอระแงะ ปลุกข้าวโพดขายแต่ไม่มีคนซื้อ ขายที่ตลาด (อนามัยเดิมตั้งอยู่ หลังตลาดมานือเกะปัจจุบัน) จะข้ามแม่น้ำสายบุรีค่าโดยสารไปกลับ 6 บาท น้ำในแม่น้ำสายบุรีลึกกว่าปัจจุบันมาก แก้วแก่ของเปาะวอ ชื่อ ไ้อ์ฮอง เป็นคอมมิวนิสต์จีนมลายา ไปทำงานจูโຈิ๋ ต้องสร้างบาซา ขนาดใหญ่อยู่กัน 10 – 20 คน ไม่ละหมาด จะละหมาดวันศุกร์ครั้งเดียวในสัปดาห์ จะเดินมาละหมาดที่ตลาดมะรือเกะ (ตลาดศรีสาครปัจจุบัน) โดยเดินทางมาค้างตั้งแต่คืนวันพฤหัสบดีที่ไอร์มีแย

ลักษณะการตั้งหมู่บ้านเกิดจากการเกิดบุกเบิกพื้นที่ทำมาหากินของคนจากพื้นราบ คนจากชุมชนริมน้ำ ระหว่างการเกิดเป็นชุมชนหมู่บ้านได้มาจากการติดต่อค้าขายสินค้ากันก่อนแล้ว ชนพื้นเมืองดั้งเดิมในเขตเชิงเขา คือ ซาไก

ลักษณะการตั้งหมู่บ้านเกิดจากการบุกเบิกพื้นที่เพื่อทำมาหากินของคนจากพื้นราบ และจากคนริมน้ำ ช่วงเวลาของการเติบโต การเป็นหมู่บ้านนั้น มีการเชื่อมโยงกันระหว่างชุมชนกันอยู่เป็นเสมอ ส่วนในชุมชนเชิงเขาเองก็มีการเชื่อมโยงกับชนพื้นเมืองดั้งเดิมในเขตเชิงเขาด้วย คือ ซาไก มีการแลกเปลี่ยนสินค้าจากป่ากับสินค้าจากเมือง อาทิ ชันไม้ สมุนไพร สัตว์ป่ากับข้าวสารเกลือ

ในเทือกเขาระหว่างหมู่บ้านเชิงเขาด้วยกันมีการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรจากป่า เช่น ชันไม้ เกิดอยู่เสมอ

ลักษณะการบุกเบิกเพื่อทำมาหากิน โดยมากจะปลูกยางพารา แรกเริ่มจะมาเป็นกลุ่มเฉพาะผู้ชาย เมื่อต้นยางพาราโตสามารถกริดยางได้แล้วจึงอพยพครอบครัวมาอยู่เป็นถาวร

2.ชุมชนริมแม่น้ำ มีลักษณะการเดินทางโดยทางเรือ ตั้งที่พักตามริมแม่น้ำสะดวกในการดำเนินชีวิต หาปลาในแม่น้ำ ปลูกสวนแบบดุงชงก่อนแล้วปรับเปลี่ยนเป็นปลูกผลไม้ เชิงเดี่ยวเหมือนปัจจุบัน การตั้งถิ่นฐานจะพาครอบครัวมาด้วย

แบเลาะ ไอร์กือเคอร์ อายุ 51 ปี กล่าวว่า ในปี 2490 พ่อของตน ชื่ออีซอ หะยือเซ็ง เป็นคนกรือเซะ ได้ซื้อเรือหางยาวพร้อมสมัครพรรคพวกทวนน้ำจากสุโขทัย อ.สายบุรี เข้าแม่น้ำสายบุรีทวนน้ำมาเรื่อยๆเพื่อเลือกที่ทำมาหากิน ตกลงเลือกที่บริเวณบ้านปาแน (ปัจจุบัน) อีกฝั่ง

เป็นหมู่บ้านไอร์กือเดร์ ปาแนเป็นปากทางเข้าสู่เทือกเขาภูงจอนอง ซึ่งสมัยนั้นถือว่าไกลมาก นำกั้วมากแล้วเมื่อทุกคนสามารถเลือกที่ทางของตนเองได้แล้ว จึงเริ่มลงมือสร้างกระท่อม (ดางา) ของตนเองอยู่ทำงานจนข้าวสาร เสีียงที่เตรียมมาหมดจึงล่องเรือกลับพงยือรา (ต.ต้นไทร อ. บาเจาะ) ประมาณ 10 -15 วัน ขณะนั้นสภาพแวดล้อมยังเป็นป่าดงดิบ ลำน้ำสายบุรีมีความลึกมาก พ่อแม่ของตนเอาพันธ์ยางมาปลูก ซึ่งมาจาก อ. เบตง เป็นตานาะจือลี เมื่อยางพาราโตสามารถกรีตได้จึงพาครอบครัวมาอยู่ที่หมู่บ้านไอร์กือเดร์เป็นถาวร เมื่ออายุ 8 ปี เคยขึ้นรถจี๊ปมาศรีสาครกับพ่อ มีความรู้สึกว่ามันเป็นเรื่องที่ทรมานมากสำหรับเด็กที่ต้องเดินทางไกลและทุรกันดาร การเดินทางแต่ละครั้งช้า ต้องนอนตามรายทาง ป่าสองข้างทางยังเป็นป่าดิบอยู่ เมื่อผ่านที่หมู่บ้านพะปูเจาะ อ.รามัน มีสวนยางบางแล้ว ขณะนั้นถนนสายศรีสาคร - ตีงอ ยังไม่มี ต้องข้ามสะพานไม้ข้ามแม่น้ำสายบุรีไปตามเส้นทาง ศรีสาคร-ปาแน ถ้าจะไปต้องต้องข้ามแม่น้ำสายบุรีที่หมู่บ้านปาแนแล้วมาขึ้นฝั่งที่หมู่บ้านไอร์กือเดร์ ชุมชนดั้งเดิมที่มีอยู่แล้ว คือ หมู่บ้านไอร์แยง หมู่บ้านกำปงแแง หมู่บ้านปาแน

3.ชุมชนพื้นราบ เป็นชุมชนที่อยู่ใกล้ทุ่งนา มีการทำนา ปลูกอ้อยและทำสวน มีการคมนาคมสะดวก เป็นชุมชนใหญ่เนื่องจากสะดวกในการดำเนินชีวิต มีการติดต่อเชื่อมโยงกับสังคมภายนอกสูง

4.ชุมชนชุมทาง เป็นจุดชุมทางที่รวมคนในชุมชนต่าง ๆ มารวมกัน ซากอเดิมเป็นจุดจอดเรือที่ล่องมาจากสายบุรี เพื่อการค้าขายสินค้ากับชุมชนภายใน เทือกเขา บรรทุกเกลือ บูด ปลาเค็ม แลกกับของป่า ส้มแขก ไม้พื้นเมือง เป็นาชุมชนที่มีการปรับเปลี่ยนสูง มักมีอาชีพค้าขาย

ประชากร

ประชากรในอำเภอศรีสาครมี ประมาณ 30915 คน

ตำบลซากอ มีประชากร 3640 คน

ชาย 1891 คน

หญิง 1740 คน

ตำบลซากอมีผู้มีสิทธิเลือกตั้ง จำนวน 2363 คน คิดเป็น 64 เปอร์เซนต์ นับถือศาสนาอิสลามเป็นส่วนใหญ่ มีมัสยิด 5 แห่ง วัด 1 แห่ง ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร ครัวชาย ชำราชากรมักจะเป็นคนนอกพื้นที่

ชีวิตแต่ละวันของชุมชนมุสลิม

วิถีชีวิตของชาวมลายูมุสลิมมักจะเกี่ยวข้องกับผสมผสานระหว่างศาสนาอิสลามกับความเชื่อและวัฒนธรรม การประกอบอาชีพจึงเป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีวิตประจำวัน นับตั้งแต่ ตื่นละหมาด

ซุบฮิ(ตอนเช้า) ก่อนพระอาทิตย์จะขึ้น จากนั้นคนที่ประกอบอาชีพทำสวนยางต้องรีบไปกรีดยาง เพราะน้ำยางจะออกมากในช่วงเช้ามืด เพราะอากาศมีความชื้นสูง

ระหว่างรอให้น้ำยางหยุดไหล จะพักกินข้าวเช้า แล้วเริ่มกระบวนการผลิตยางต่อไป คือ เก็บน้ำยางจากต้น ไปใส่ถาด จากนั้นจึงรีดยางเป็นแผ่น ซึ่งจะเสร็จกระบวนการผลิตยางทั้งหมด ประมาณเที่ยง จากนั้นจึงอาบน้ำ และละหมาดซุฮรี (ตอนเที่ยง) และหลังจากที่ทานข้าวเที่ยงเสร็จแล้ว บางคนจะอยู่บ้านบ้างพักผ่อน ทำงานบ้านเล็กๆน้อย แต่ผู้ชายชาวมุสลิมจะนิยมออกไปพบปะกันที่ร้านน้ำชา ซึ่งจะเป็นสถานที่พูดคุย ปรีกษาหารือ แลกเปลี่ยนความรู้ข้อมูลกันในชุมชนอย่างไม่เป็นทางการ

เมื่อได้เวลาใกล้ละหมาดอีกครั้ง ทุกคนจะทำการอาบน้ำละหมาด และละหมาดอัฮรี (ตอนเย็น) ชีวิตในช่วงเย็นจะแตกต่างกันออกไป บางคนก็จะเข้าสวน ถางป่า บางคนก็เก็บยางไปขาย หรืออยู่กับครอบครัว แต่หลังพระอาทิตย์ตกดินทุกคนจะละหมาดมัฆริบ (ตอนหัวค่ำ) ถึงค่ำก็จะหมาดอีซา (กลางคืน) ผู้ชายมุสลิมหลายคนเมื่อละหมาดเสร็จจะกลับบ้านพร้อมครอบครัว แต่ก็มีหลายคนที่จะออกมากินน้ำชากันที่ร้าน จนกล่าวได้ว่าร้านน้ำชาเป็นเสมือนส่วนหนึ่งของชีวิตและชุมชน โดยเฉพาะสังคมของผู้ชายตั้งแต่วัยรุ่นจนถึงผู้ใหญ่ ร้านน้ำชาจึงเป็นสถานที่เรียนรู้ความเป็นผู้ชายในสังคมมุสลิมแห่งหนึ่งของชุมชน นอกไปจากนี้ หากใครไม่เข้าร้านน้ำชาเลย สังคมจะมองว่าไม่เข้าสังคม เป็นบุคคลที่อยู่คนเดียว หากอยู่ร้านน้ำชามากเกินไป สังคมก็จะมองว่าขี้เกียจทำงาน ทำให้การสังสรรค์พบปะผู้คนเป็นส่วนหนึ่งของการฝึกฝนรูปแบบการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับคนอื่นได้เป็นอย่างดี

สถานที่ที่เป็นที่พบปะของชาวมุสลิม นอกจากร้านน้ำชา คือ มัสยิด มัสยิดกับชุมชนมุสลิมเป็นสิ่งที่อยู่คู่กันจนไม่สามารถแยกขาดจากกันได้ เพราะนอกจากชาวมุสลิมต้องละหมาดวันหนึ่ง 5 เวลาแล้ว มัสยิดยังเป็นเป็นศูนย์รวมของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียน สถานที่แลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่าง ๆ สถานที่สร้างความสงบที่พึ่งทางจิตใจ มัสยิดกับชุมชนมุสลิมจึงคู่กัน ขาดกันไม่ได้ เป็นโครงสร้างที่ค้ำชูซึ่งกันและกัน

สำหรับมุสลิมที่ประกอบอาชีพเป็นข้าราชการ ระบบการดำเนินชีวิต อยู่ในเวลาการทำงานของหน่วยงานและการจัดการภายในครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ ทำให้การมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนมีแนวโน้มลดลง ดังการใช้เวลาดังนี้ ตอนเช้าต้องจัดการภายในครอบครัว 8 โมงเช้าต้องทำงาน เลิกงาน 4 โมงเย็น ก่อนค่ำต้องจัดการงานภายในครอบครัว เวลากลางคืนเป็นเวลาพักผ่อน และสะสางงาน ทำให้เกิดข้อสังเกตว่าลักษณะงานที่ห่างเหินกับชุมชนสายสัมพันธ์ที่มีก็จะยิ่งลดน้อยลง หากการทำงานยังมีความสัมพันธ์ในการพบปะกับชาวบ้านมากเท่าไร สายสัมพันธ์ก็จะยิ่งมากขึ้นเท่านั้น

ในวันศุกร์เป็นวันพิเศษของสัปดาห์ มุสลิมทุกคนที่ถึงเกณฑ์ภาวะจำเป็นต้องละหมาดวันศุกร์ที่มีสัปดาห์ ในเวลาเที่ยง ส่วนใหญ่จะหยุดงานในวันศุกร์ เพื่อทำกิจกรรมอย่างอื่น ซึ่งไม่ใช่งานเหมือนแต่ละวัน อาทิ ฟังการบรรยายตามมัสยิดต่าง ๆ เยี่ยมเยียนพี่น้อง ฯลฯ

มาแกปูโละและลักษณะการให้เงินช่วยเหลือ

มาแกปูโละ หมายถึง การจัดงานเลี้ยง มีการเชิญแขกมาร่วมงาน และให้เงินในการจัดงาน เช่น งานแต่งงาน งานเข้าสู่นิต เป็นต้น ซึ่งโดยทั่วไปในสังคมมุสลิมไม่เน้นให้จัดงานใหญ่โต การจัดเลี้ยงเพื่อเชิญคนมากินข้าวเป็นการประกาศสถานภาพของเจ้าสาวและเจ้าบ่าว ให้คนทั่วไปหรือในชุมชนได้ทราบว่าทั้งคู่เป็นสามีภรรยาแล้ว

การพบปะกันในงานเลี้ยง จะมีการกล่าวสลามและลูบมือ เป็นมารยาทของอิสลามอย่างหนึ่ง ผู้ที่มาก่อนจะกล่าวว่า "สลาม อัลลามูอาลัยกุม ขอความสุขสันต์จงมีแด่ท่านอีกฝ่าย" อีกฝ่ายหนึ่งจะตอบรับว่า "สลาม วาอาลัยกุมมุสลาาม ขอความสุขสันต์มีแด่ท่านเช่นกัน"

ในกิจกรรมมาแกปูโละ จะมีการกระทำหนึ่งซึ่ง เป็นการปรับตัว ผสมผสานกันระหว่างพฤติกรรมทางศาสนากับเงื่อนไขทางสังคม คือ มีการลูบมือกันเพื่อสลามแต่ ไม่มีการกล่าวสลามมูอาลัยกุม และจะไม่สอดเงินช่วยเหลือเงินเลี้ยงในมือขณะสลาม เพื่อไม่ให้ผู้ให้(แขก)ก็พะวงกับการสอดเงินในมือ ผู้รับเงิน(เจ้าภาพ)ก็พะวงกับการเก็บเงิน ทำให้วัตถุประสงค์ของการสลามขาดหายไป การกระทำดังกล่าวถือเป็นมารยาทแบบหนึ่ง เป็นทั้งการให้เกียรติ ไม่ให้เรื่องเงินมาบดบังน้ำใจในการช่วยเหลือ เพราะถือว่างานของครอบครัวหนึ่งเป็นงานของชุมชน เป็นลักษณะงานที่ช่วยเหลือแบ่งปันกัน ทั้งยังเป็นการเคารพสถานภาพทางสังคมของแต่ละคนที่ไม่เหมือนกัน การเปิดเผยว่าใครช่วยเหลือทางการเงินจำนวนเท่าไรจึงเป็นการไม่สมควร ดังนั้นในสังคมมุสลิมจึงเน้นที่ความเท่าเทียมเสมอภาค และเน้นแสดงออกถึงความมีน้ำใจเป็นหลัก

ประเพณี - วัฒนธรรม - ในชุมชน

ชื่อ	ลักษณะ	ความหมาย
1. เยี่ยมคนป่วย (แต่จะอออแรขา เกะ)	ไปเยี่ยมบุคคลที่ป่วยไข้ ถามทุกข์สุข ไปเยี่ยม - ให้ของเยี่ยม	1. เป็นการปฏิบัติอืบาตะ (ความดี) 2. หากไปเยี่ยมในโรงพยาบาลมักจะถูกเจ้าหน้าที่ในโรงพยาบาลปรามว่าสร้างความวุ่นวายแก่คนป่วยแต่ในมุมมองของคนเยี่ยมมองว่าเป็นการให้กำลังใจ
2. ให้สลาม	เมื่อพบกันกล่าวอัลลามูอาลัยกุม ขอ	1. เป็นการอวยพร

ยาบะสาแล	ความสุขสันติจะมีแต่ท่าน พร้อมเอา มือประสานกันแล้วลูบหน้า	2. เป็นการแสดงความเคารพ นอบน้อม 3. สร้างความสนับสุนน
3. เลี้ยงน้ำชา เลี้ยงขนมจีน (มาแถแต มาแถละขอ)	ต้องการความช่วยเหลือโดยจัดงาน เลี้ยงน้ำชา ข่ายข้าวย่า พร้อมเลี้ยง ขนมจีน อาทิ งานสมทบทุนหาเงิน สร้างมัสยิด , ยามประสบอุบัติเหตุ จะไปฮัจย์ เป็นต้น ไปกิน - ให้เงิน	1. ระดมทุน 2. ระดมพรรคพวกเพื่อนฝูงเพื่อขอความ ช่วยเหลือ
4. กินเหนียว (มาแถญูโละ)	ไปร่วมงานแต่งงาน ไปกิน - ให้เงิน	1. ไปเป็นเกียรติ 2. ไปช่วยงานในแง่แรงงานและทุน 3. เป็นการพบปะกัน เชื่อมโยงกัน ระหว่างญาติ ฝ่ายเจ้าสาว และ เจ้าบ่าว
5. บริจาคเงิน หลังละหมาดวัน ศุกร์ (แคเราะ)	หลังละหมาดวันศุกร์ระหว่างขออูอา จะมีการส่งขันเวียนรอบแถวเพื่อขอ บริจาคเงินตามแต่ศรัทธาเพื่อกิจกรรม ของมัสยิด ให้เงิน	1. เป็นการทำบุญ 2. เป็นการสร้างความมีส่วนร่วม
6. กินน้ำชา (มาแถแต)	ในทุกชุมชนมุสลิมจะมีร้านน้ำชา กินชา , กาแฟ	1. เป็นสถานที่พบปะกันของคนภายใน ชุมชน 2. เป็นสถานที่ที่มีเวลาส่วนตัว
7. ละมาด ญะนาเซฮ์	ละมาดร่วมที่มัสยิด และเดินไปส่ง มายัตที่กูโบร์ ละมาด	1. เพื่อระลึกกับความตายอยู่เสมอ 2. แสดงความเสียใจ
8. เยี่ยมบ้านที่มี ผู้เสียชีวิต	- ปลอบโยน ปลอบขวัญทายาทตลอด เครือญาติผู้ตาย - ซื้อของไปฝาก , ให้เงิน	1. แสดงความเสียใจ 2. ระลึกถึงความตายว่าเป็นสัจธรรม

กลุ่มทางสังคม

กลุ่มทางสังคม	บทบาท	สมาชิก	วิธีการ
ฌาปนกิจ	ช่วยเงินงานศพ 3000 / ศพ	ภายในชุมชน	คนตายหนึ่งคนจะเก็บเงิน สมาชิกคนละ 30 บาท
คณะกรรมการ มัสยิด	ดูแลจัดการกิจการ ของมัสยิด	โต๊ะอิหม่าม เป็น ประธานและเป็นผู้ เลือกสมาชิกเอง	ไม่มีค่าตอบแทน
ออมทรัพย์	ซื้อสินค้ามาขาย และมีการปันผล	ความไว้วางใจเป็น หลัก โดยไม่จำกัด จำนวนสมาชิก	ซื้อของมาให้สมาชิกใน กลุ่มโดยปลอดดอกเบี้ย

ระบบการปกครอง

ระบบการปกครองในอดีต กรณี กำนันเจ๊ะมูดอ อาบูสาแล อายุ 75 ปี

นายมะดีเยาะ ทวด เป็นชาวบ้านโต๊ะโมะ อ. สุคีริน ได้เดินเท้า ขึ้นช้าง ล่องแพเดินทางมายังศรีสาคร เพื่อตั้งหลักแหล่งที่อยู่อาศัย ด้วยความเป็นคนมีความรู้ทางด้านสัตว์ป่าและความรู้ด้านไสยศาสตร์ อาทิ คาถาด่านป้องกันไม่ให้โจรขึ้นบ้าน มะดีเยาะเป็นลูกคนเดียว แต่งงานกับผู้หญิงที่ศรีสาคร มีลูกชาย 1 คน ชื่อ ดอรรแม (ดอรรแม + พี่สาวของโต๊ะอิหม่ามแวฮามะตะลิ๊ะพ่อของแวสะมะแอ เจ๊ะคอ กำนันซากอ) ดอรรแมแต่งงานกับ แวซีละห์ คนดูขงมาแจ มีลูกชาย 2 คน คือ เจ๊ะนีอรร กับ เจ๊ะมูดอ เจ๊ะนีอรรเป็นผู้ใหญ่บ้านมาหลายสิบปีแล้วได้รับการแต่งตั้งเป็นกำนันโดยมีเจ๊ะมูดอเป็นโต๊ะสภารัต เจ๊ะนีอรรได้เป็นกำนันเนื่องจากเจ๊ะมูดอเป็นคนที่มีเพื่อนฝูงมาก รู้จักกับนายอำเภอหรือเสาะเมื่อตำแหน่งโต๊ะมือแนว่างลง นายอำเภอจึงจัดเลือกบุคคลที่เหมาะสมที่สามารถเข้ากับชาวบ้านและราชการได้ ซึ่งก่อนหน้านี้ ทางรัฐจะเชื่อมโยงกับชาวจีนมากกว่า ที่แต่งตั้งเจ๊ะมูดอเป็นโต๊ะสภารัต เนื่องจากเจ๊ะนีอรรเป็นคนชื่อ ๆ ตรงไปตรงมา เกรงจะปกครองคน ดูแลคนไม่ทันการณ์ ให้เจ๊ะมูดอเป็นผู้ช่วย

ปี 2517 ได้มีการแต่งตั้งให้เป็นโต๊ะมือแน และเมื่อในปีเดียวกัน ได้ยกสถานะตำบลซากอเป็นกิ่งอำเภอศรีสาคร

ในปี 2517 โต๊ะมือแนเจ๊ะมูดอได้มีโอกาสนำเสด็จพระเจ้าอยู่หัวที่เสด็จเยือนศรีสาครทอดพระเนตรแม่น้ำสายบุรี และรอบโดยทรงถามเจ๊ะมูดอถึงต้นไม้ขนาดใหญ่โตรอบๆริมน้ำว่าต้นอะไร เจ๊ะมูดอทรงทูลตอบว่า ต้นทุเรียน ยังคงความปลาบปลื้มแก่พสกนิกรชาวศรีสาครเป็นจำนวนมาก

ผู้ที่จะเป็นผู้นำในสมัยก่อนต้องเป็นคนที่มีเพื่อนฝูงมาก

การปกครอง

ซากอมีการปกครอง 2 แบบ คือ เทศบาลและอบต. เดิมใช้ระบอบกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ลำดับกำนันซากอ มีดังนี้

- 1.กำนัน (โต๊ะมือแน) วาดิง (ปี 2475)
- 2.กำนัน (โต๊ะมือแน) นิปีโล๊ะ
- 3.กำนัน (โต๊ะมือแน) เจ๊ะแน
- 4.กำนัน (โต๊ะมือแน) นานิง
- 5.กำนัน (โต๊ะมือแน) มะอีลา
- 6.กำนัน (โต๊ะมือแน) อูมา โต๊ะนากายอเป็นพ่อของหะยีเจ๊ะมุ โต๊ะนากายอ
- 7.กำนัน (โต๊ะมือแน) เจ๊ะนีอรอ อาบูสาแล กับกิ่งอำเภอ 2517
- 8.กำนัน (โต๊ะมือแน) เจ๊ะมุดอ อาบูสาแล 2517- เกษียณ
- 9.กำนัน (โต๊ะมือแน) แวสะมะแอ เจ๊ะคอ 2536-เกษียณ
- 10.กำนัน (โต๊ะมือแน) มะยาซิง 2548

ในระบอบการปกครองในสังคมอิสลามใช้อิหม่ามเป็นผู้นำของชุมชนเนื่องจากโต๊ะอิหม่ามเป็นผู้มีความรู้ทางศาสนาสามารถแก้ปัญหาข้อขัดแย้งปรองดองคนในสังคมได้ ต่อมาเมื่อประชาชนมากขึ้นและสภาพปัญหาทางสังคมมากขึ้น รัฐได้มีการจัดระบอบการปกครองแบบกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อำนาจการปกครองจึงแบ่งออกเป็น 2 ทาง ทางโลก กฎบ้านเมือง กำนัน ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำ ในทางศาสนาโต๊ะอิหม่ามเป็นผู้นำ

ในปัจจุบันอำนาจการดูแลประชาชนก็แยกกระจายซับซ้อนกันมากขึ้น ในอำเภอศรีสาคร มี สจ. อบต. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน โต๊ะอิหม่าม ในทางหน่วยงานของรัฐ มีนายอำเภอ ปลัดอำเภอ ปลัดตำบล เมื่อมีการประกาศใช้พรก.อำนาจต่าง ๆ อยู่ภายใต้ ตำรวจ ทหาร เปาะเตะ พระปุเงาะ กล่าวว่ ผู้นำในสมัยก่อน ผู้ที่จะเป็นผู้นำได้ต้องมี 4 อย่างดังนี้

- 1.ยาเงาะ ดุดี บุคลิกดี แต่งกายถูกกาลเทศะ
- 2.กายอ เป็นผู้ที่มีจิตใจกว้าง
- 3.อิลมุล มีความรู้ มีสติปัญญา มีศาสนา
- 4.อัคลาก มีมารยาท

ผู้นำชุมชนในสมัยก่อนเกิดจากล่างสู่บน ผู้นำในปัจจุบันในสังคมเกิดจากบนสู่ล่าง เป็นการปกครองที่มาจากศูนย์กลาง ผู้นำสมัยก่อนต้องเป็นคนขยันจิตสาธารณะ มีคำเรียกว่า โต๊ะแนแบบซาแก หมายถึง มีลักษณะขยันทำงานจะนำชาวบ้านเสมอ ทำงานนำหน้าชาวบ้าน ทำงานตากแดดหน้าดำ ขยันทำงานเหมือนชาไก

การเปรียบเทียบผู้นำสามรูปแบบ

ลักษณะ	A	B	C
1.ชื่อเรียก	กำนัน , อบต. , ผู้ใหญ่บ้าน	โต๊ะอิหม่าม , โต๊ะบียะ ลาล , โต๊ะคอเด็บ	ชื่อทั่วไป
2.วิธีการได้มา	สมัครเลือกตั้ง	สมัครเลือกตั้ง	ผลงานและ ความสามารถ
3.ชุดแต่งกายประจำ ตำแหน่ง	ชุดกาเกี	ผ้าโลรง , กูบียะ , ผ้าสาร์บัน	ผ้าโลรง , กูบียะ , ผ้าขาวม้า
4.อาชีพหลัก	เจ้าของธุรกิจรับเหมา ก่อสร้าง	เกษตรกร	เกษตรกร
5.เครื่องมือในการ ปกครอง	อำนาจตามกฎหมาย	อัลกุรอานและหะดีษ	ภูมิปัญญา
6.ลักษณะงานที่ต้อง ทำ	ทำตามนโยบายของ รัฐ	ตามหลักศาสนา	ตามหลักวัฒนธรรม
7.คุณสมบัติ	รวย , ญาติเยอะ , รอมชอมสูง	มีความรู้ทางศาสนา	ใจกว้าง , เสียสละมี เพื่อนมาก, เด็ดขาด
8.ความหมายอื่นเชิง บริหาร	อำนาจ	ความรู้	ภูมิปัญญา
9.ระดับการศึกษา	สามัญ , อุดมศึกษา	ชั้น 10 ทางศาสนา , ปอเนาะ	ประถม ฯ , ปอเนาะ
10.เรื่องราวที่คุยกัน ตามร้านน้ำชา	ธุรกิจรับเหมาก่อสร้าง ,	ชุมชนศาสนา	คนนาชุมชน

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมที่มาจากปัจจัยทั้งภายในและภายนอก

ในอดีตบ้านซากอจะมีท่าเรือที่คอลลอกาเว เป็นจุดพักเรือที่เริ่มต้นเดินทางจากอำเภอสายบุรี ผ่านเกาะรอ อำเภอรามัน บ้านท่าเรือ อำเภอเรือเสาะ และมาสุดทางคอลลอกาเว อำเภอศรีสาคร มีการแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าระหว่างผลผลิตจากทะเลกับเขตภูเขา ส่วนทางต้นน้ำสายบุรีขึ้นไปทางอ.สุคีริน อ.จะแนะ มีการล่องแพลงถึงคอลลอกาเว การติดต่อด้านค้าขายระหว่างกันเกิดการปฏิสัมพันธ์กันทางสังคม มีการอพยพผู้คนในการทำงาน แต่งงาน ภรรยาของบาบอฮัจยีเจ๊ะมุโต๊ะนากายอ กล่าวว่า เธอเป็นคนสายบุรีแต่งงานกับบาบอ ปี 2502 หลังจากบาบอกลับจาก

เรียนที่ประเทศอียิปต์ เธอเดินทางโดยทางเรือยนต์จากสายบุรีเวะเกะรอ บาโงคือเกง ไกล่คำถึง คอลอกาเว ปี 2504 เธอจะคลอดลูกคนแรกต้อง อาศัยเรือยนต์ (มูตู) ที่มาขายสินค้ากลับไป คลอดลูกที่สายบุรี

ปี 2510-2514 มีการสร้างถนนทาวหลวงแผ่นดินจากสายบุรีเรือเสาะ ศรีสาครทำให้การคมนาคมขนส่งทางบกสะดวกยิ่งขึ้น การโดยสารทางเรือจึงซบเซาลง

ปี 2517 มีการยกสถานะเป็นกิ่งอำเภอศรีสาคร หน่วยงานของราชการจึงมากขึ้น มีโรงพยาบาล โรงพัก และสร้างสะพาน หมายเลข 2

ช่วงปี 2511-2521 มี ขบวนการแบ่งแยกดินแดนกลุ่มต่างๆเคลื่อนไหวในเทือกเขาอำเภอ ศรีสาคร เกิดการปะทะกันกับเจ้าหน้าที่เป็นประจำ ศรีสาครถือเป็นพื้นที่สีแดงด้านความมั่นคง ซึ่ง ก่อนหน้านั้นเป็นพื้นที่การเคลื่อนไหวของพวกคอมมิวนิสต์มาลายา การล่องลำทรัพยากรป่า การรुक ลำจากภายนอกน้อยมากเนื่องจากไม่มีความปลอดภัย

ช่วงปี 2521-2536 มีการขยายศักยภาพในหน่วยงานของรัฐมากขึ้น ข้าราชการส่วนใหญ่ เป็นคนนอกพื้นที่ คนในพื้นที่ที่จบการศึกษาจากสถาบันของรัฐมีน้อย แต่คนในพื้นที่ที่ไม่ศึกษาต่อ ต่างประเทศและต่างจังหวัดมีมากขึ้นเรื่อยๆ

ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมากขึ้นเนื่องจากการติดต่อสื่อสารสะดวกกว่าเดิม คมนาคม รถยนต์ โทรศัพท์ โทรทัศน์ การเปลี่ยนแปลงจะเห็นชัดในกลุ่มวัยรุ่นซึ่งมีศักยภาพในการ เรียนรู้ เรียนแบบสุข วัยรุ่นชาย หญิงบางส่วนมีการแต่งกายตามสมัยตามแฟชั่น แต่ยังคงความ เป็นอิสลามอยู่ โดยผู้หญิงคลุมฮิญาบภาษาที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นภาษายาวี ในหมู่สาธารณะมุสลิม จากต่างถิ่นจะพูดยาวีปนไทยบ้าง

ในพื้นที่สังคมของชุมชนแล้วยังคงลงอยู่ เนื่องจากการเข้าถึงของหน่วยงานราชการทำให้เกิดช่องว่างระหว่างราชการกับชาวบ้าน ในทางสังคมเกิดสถานการณ์ต่างๆขึ้นในสังคมมาลายู มุสลิมชนบท ชันคนรวย ชันราชการมุสลิม ชันนักการเมืองท้องถิ่น ชันชาวบ้าน การเหลื่อมล้ำ ไม่ได้รูกล้ำ ร้ายแรงถึงขั้นเป็นชนชั้น เนื่องจากในบทบัญญัติอิสลามไม่มีการแบ่งชนชั้นสถานะทุกคนเสมอภาคเท่ากันผู้ที่สูงส่งกว่าคือผู้ที่ยำเกรงต่อพระเจ้ามากกว่า แต่ในภาพความเป็นจริงมีการกีดกันทางสถานภาพ ส่วนน้อยที่คนรวยจะแต่งงานกับคนจน/ชาวบ้านธรรมดาข้าราชการจะ แต่งงานกับชาวบ้านธรรมดา

ในรูปแบบการศึกษาในชุมชน ดูชุมชนกาเยาะมาตี เดิมมีการเรียนการสอนตาดีกาในวัน เสาร์-อาทิตย์ ปรากฏว่าเด็กไม่ให้ความร่วมมือ ภาคบัยเด็กไม่เข้าห้องเรียนหนีไปเล่นเที่ยวในสวน ยาง พ่อแม่ก็ไม่หันดูแลเนื่องจากต้องทำงาน การเรียนการสอนภาคตาดีกา กฎระเบียบไม่ค่อย เข้มงวด ครูส่วนใหญ่เป็นเด็กที่เพิ่งจบการศึกษาภาคศาสนาในชุมชนระดับตาดีกาตกต่ำมาก ต่อมาโต๊ะอิหม่ามจึงปรับเปลี่ยนเรียนตาดีกาหลังเลิกเรียนหลังมัธยมถึง 4 ทุ่ม เด็กโตต้องนอนที่

โรงเรียนภายในมัสยิดเพื่อเรียนอัลกุรอานในช่วงหัวรุ่ง 6 โมงเช้าจึงกลับบ้าน เพื่อเตรียมตัวไปเรียนโรงเรียนสามัญต่อไป

จากเงื่อนไขด้านเวลาและสถานภาพการทำงาน ทำให้ชุมชนมุสลิมมีความแตกต่างหลากหลายมากขึ้น บางกลุ่มก็สามารถปรับตัวได้ แต่บางกลุ่มก็ไม่สามารถปรับตัวได้ อาทิ กลุ่มข้าราชการมุสลิมด้วยเงื่อนไขเวลาการทำงานทำให้ไม่สามารถมาร่วมกิจกรรมต่างๆในชุมชนได้แต่มีจิตสำนึกในการรวมกันจัดตั้งองค์กรเพื่อสังคม แต่บางส่วนของข้าราชการมุสลิมก็ตัดตัวเองออกจากสังคมชุมชนไปเลย จันทร์-ศุกร์ ทำงาน เสาร์- อาทิตย์พักผ่อนกับครอบครัวเที่ยวต่างจังหวัด

จากการเก็บข้อมูลตัวอย่าง เงินบริจาคหลังละหมาดวันศุกร์เพื่อกิจการของมัสยิดผลปรากฏว่า ค่าเฉลี่ยดังนี้

มัสยิดกาเยาะมาตี อำเภอศรีสาคร 1.34 บาท/คน/สัปดาห์

มัสยิดดุขงมาแจ อำเภอศรีสาคร 1.41 บาท/คน/สัปดาห์

ในอิสลามเงินบริจาคไม่สามารถจะบังคับบริจาคได้แต่ก็เป็นพฤติกรรมทางสังคมอย่างหนึ่ง ที่แสดงความหมายว่าในสังคมมุสลิมมัสยิดกับชุมชนมุสลิม เป็นสิ่งที่คู่กันค้ำชูซึ่งกันและกัน แต่เมื่อมีนโยบายของรัฐมาบริหารจัดการมัสยิด ทำให้ทัศนะชุมชนต่อมัสยิดเปลี่ยนแปลง การบริหารจัดการมัสยิดเป็นหน้าที่ของรัฐไปแล้ว ชุมชนจะไม่กระตือรือร้นในการบริจาค

โดยทั่วไปการบริหารจัดการของรัฐที่ไม่สามารถสร้างความเสมอภาคได้ถ้วนหน้า มัสยิดบางแห่งได้รับเงินสนับสนุนมาก บ้างแห่งน้อย ในกลุ่มมัสยิดที่มีเงินน้อยก็จะมีการจัดงานการกุศลหาเงินช่วยเหลือมัสยิด (มาแกบุโละสือยิด) ซึ่งจะเห็นภาพความร่วมมือระหว่างชุมชนกับมัสยิดอีกรูปแบบหนึ่ง

การเดินทาง จากทะเล สู่มะนิลา

	ทะเล	แม่น้ำ	ภูเขา
● ชื่อภูมิศาสตร์	อ่าวไทย	แม่น้ำสายบุรี	เทือกเขาสันกาลาคีรี
● ชื่อสถานที่	ปัตตานี สายบุรี	สายบุรี รามัน ริอเสาะ ศรีสาคร	ศรีสาคร
● บุคคล	ชาวประมง ชาวนาเกลือ	ชาวลวน ชาวนา	ชาวลวน ชาวกู
● สินค้า	เกลือ ปลาเค็ม บุดู	ข้าว ผลไม้ พืชผักสมุนไพร	ผลไม้ ของป่า สมุนไพร

สมัยก่อนการเดินทางทางบกไม่สะดวก ผู้คนในเขตเทือกเขาตามลุ่มน้ำสายบุรีติดต่อกับภายนอกโดยการสัญจรทางน้ำ จากอ่าวสายบุรีลงเรือตามลำน้ำเข้าสู่เขตเทือกเขาปลายทางที่ศรีสาคร จะลงขึ้นเหนือกว่านี้ไม่ได้อีกเพราะมีเกาะแก่งหินกลางน้ำทำให้เรือทวนน้ำลำบากจากศรีสาครลงไปยังสายบุรี เป็นชายหาดทรายขาวตลอดทาง

ชุมชนพื้นราบ บ้านกาเยาะมาตี อำเภอศรีสาคร จังหวัดนราธิวาส

ย้อนหลังไปกว่า 50 ปีที่แล้ว บ้านกาเยาะมาตีอยู่ในบริเวณที่ราบกว้างไกลจนถึงเชิงเขาปิไล๊ะ ซึ่งเป็นต้นเขาที่จะผ่านไปยังเขต ตำบลกันน๊ะ อำเภอระแงในปัจจุบัน “กาเยาะมาตี” แปลตรงตัว หมายถึง “ข้างตาย” ซึ่งโดยปกติในคำมาลาญ คำว่า สัตว์ จะใช้คำว่า “มาปิ๊ะ” แต่อาจเป็นเพราะข้างเป็นสัตว์ใหญ่ และเชื่อว่าเป็นสัตว์ของกษัตริย์สำหรับการใช้งานต่าง ๆ จึงมีสถานะภาพสูงกว่าสัตว์อื่น ๆ นายคอรอแม ตีมะตี อายุ 58 ปี เล่าให้ฟังว่า หมู่บ้านกาเยาะมาตี เคยมีช้างบรรทุกของจากภูเขามาติดหลุมในทุ่งนาที่หมู่บ้าน ชาวบ้านช่วยกันดึง ช่วยกันลาก ก็ยิ่งติด สุดท้ายก็ไม่สามารถช่วยได้ จึงตายลง ณ. ที่นั้น

คนในบ้านกาเยาะมาตีส่วนมากมีอาชีพทำนา ปลูกอ้อย ที่น่าสนใจคือการเลี้ยงสัตว์ เพราะชาวบ้านที่นี่และในหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น บ้านซากอ บ้านกำปงบูเกะ จะนำสัตว์เลี้ยงไปรวมกันที่ทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ สำหรับออยนั้นจะปลูกหลังจากฤดูกาลทำนา เพื่อนำอ้อยมาทำน้ำตาล แปรรูปที่มีอยู่ 2 แบบ คือ นิแฆจายัย (น้ำตาลเหลว) และนิแฆซากา (น้ำตาลเม็ด) การแปรรูปโดยพื้นฐานนั้นจะเริ่มจากการใช้เครื่องมือหนีบอ้อย ที่เรียกว่า กาแรง กาเปะตีอู มีลักษณะเป็นไม้กลม 3 ท่อนขนาด 0.5 – 1 เมตร สูง 1 – 2 เมตร ใช้แรงวัว ควาย หมุน เพื่อให้ได้หนีบก้น ส่วนน้ำตาลที่ได้จะเก็บไว้ใช้ ที่เหลือก็จะขายแลกสินค้ากับพ่อค้าจากสายบุรีที่นำผลิตภัณฑ์จากทะเลมาแลก

ในสมัยใต้ะมือแวนวาดิง ได้เห็นความสำคัญของสัตว์เลี้ยงที่มีมากมาย จำเป็นต้อง มีพื้นที่จึงดำเนินเรื่อง ขอที่ดินจากทางการจำนวน 1,300 ไร่ ไร่เป็นพื้นที่ทุ่งเลี้ยงสัตว์ ปัจจุบันเหลือเพียง 900 ไร่ เนื่องจากการบุกรุก

เรื่องเล่า / ตำนาน

1.กระจง (ปาลาโน๊ะ) เป็นสัตว์ ที่มีความเฉลียวฉลาด เมื่อมีการเล่าเรื่องจะเปรียบเทียบคนที่มีความเฉลียวฉลาด ไหวพริบดี ว่าฉลาดเหมือนกระจง เช่น แบยาปาลาโน๊ะ หมายถึง แบยาฉลาดเหมือนปาลาโน๊ะ

2. ช้าง (กาเยาะ) เป็นสัตว์ ตัวแทนของพิธีกรรม เช่นพิธีการเข้าสู่น้ำ แต่งงาน สมัยก่อน พ.ศ 2500 มักจะใช้ช้างประกอบในพิธีกรรมต่าง ๆ

3. ปลามังกร, ปลาตะหัด(อีแกกรือขอ) ขนาดตัวยาว ประมาณ 26 – 50 เซนติเมตร เป็นปลาน้ำจืดที่มีลำตัวยาวคล้ายใบมีด สีข้างแบน เกล็ดมีขนาดใหญ่เรียงเป็นระเบียบสวยงาม ปากใหญ่ ฟันแหลม ครีบหลังและครีบกันยาวไปจนสุดท้ายใกล้ครีบหาง มีหนวด 1 คู่ อยู่ใต้คางมีรูปร่างคล้ายขนนก ปลาเทศเมียจะทำหน้าที่ฟักไข่ และเลี้ยงลูกในวัยอ่อนด้วยปาก ไข่แต่ละฟองจะมีขนาด 1.7 เซนติเมตร นับได้ว่าเป็นปลาที่มีไข่ขนาดใหญ่ ชอบอาศัยอยู่ในน้ำไหล เช่น ในลำธารทางแถบภาคตะวันออก ได้แก่ จังหวัดเพชรบุรี ตรวด ระนอง พบครั้งแรกในประเทศไทยที่จังหวัดตรวด ปี พ.ศ. 2474 กินปลาตัวเล็ก กบ เขียด แมลง และสัตว์น้ำขนาดเล็กเป็นอาหาร

ปลาประเภทนี้เป็นปลาสวยงาม ราคาแพง เป็นสัตว์คุ้มครองตามกฎหมาย สัตว์ต้องห้าม นายปะจุมิง ตะโล๊ะเล่าว่า เคยจับปลากรือขอได้เมื่อ 5 ปีที่แล้ว ที่กำปงแง ตำบลศรีบริรพต อำเภอศรีสาคร แต่ก่อนมีคนจับได้เป็นประจำ เนื้อปลารอ่ย มีกระดูกมาก ปลากรือขอ ชอบอยู่ตามลูบ๊ะ (น้ำนิ่งลึก) เป็นปลากินสัตว์เป็นอาหาร ตามลำน้ำสายบุรี บางครั้งหากมีฝูงลิงมาเกาะตามกิ่งไม้ริมน้ำ ปลากรือขอ จะกระโดดกินลิงเหล่านั้นด้วย ขนาดของปลา ประมาณ 2 – 3 กิโลกรัม ในแม่น้ำสายบุรี เขตอำเภอศรีสาคร มีปลากรือขออยู่ 2 ชนิด คือ 1.ชนิดลำตัวสีทอง 2.ชนิดลำตัวสีน้ำเงิน

ภาษา

ภาษาที่ใช้ติดต่อกันในชุมชนเป็นภาษามลายู (แกแจะนาญ) ถึงแม้ว่าปัจจุบันเด็กในหมู่บ้านจะเรียนหนังสือในโรงเรียนประถม ประจำตำบล (โรงเรียนบ้านซากอ) และพูดภาษาไทยกลางกันได้ แต่ในหมู่คนสูงอายุ 50 ปีขึ้นไป จะฟังภาษาไทยไม่รู้เรื่อง ลักษณะภาษาที่ใช้ในหมู่บ้านจะคล้ายกับภาษามลายู แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าในยุคการสื่อสารมวลชนมีประสิทธิภาพจึงเกิดศัพท์ใหม่ขึ้นมากมายในท้องถิ่น ในกรณีที่ไม่มีศัพท์เดิมส่วนใหญ่จะใช้วิธีการทับศัพท์หรือแปลงคำให้ตรงกับคำเดิม ส่วนใหญ่รับจากรายการทางวิทยุ ที่ผู้ดำเนินรายการ เป็นผู้ใช้ เช่น

โทรศัพท์มือถือ จะใช้ โท – ระ – สะ – ตาแง

โทรศัพท์บ้าน จะใช้ โท – ระ – สะ – รุมอฮู

พรบ. จะใช้ พอ – รอ – บอ

ป้ายรถ จะใช้ ปาย – กือ แร ตอ

ในหมวดชื่อของต้นไม้ ก็จะมีชื่อพื้นบ้านเช่นเดียวกัน แต่หากเป็นไม้ดอกไม้ประดับที่นำมาขาย หรือ การนำมาปลูกจะไม่มีชื่อ ซึ่งชาวบ้านจะเรียกเหมือนกันหมดว่า " ปาอง - บุงอ " (ไม้ดอก) หรือชนิดกล้วยไม้ จะเรียกเหมือนกันหมดว่า ปี่แซ - กายู (ปี่แซ = กล้วย , กายู = ไม้)

ในหมวดชื่อนก จะเรียกตามลักษณะเด่นบนความจริงของนกชนิดนั้น เช่น นกเขียวก้านทอง (Leaf Bird) จะเรียกว่า บุหง ดาอง (ใบไม้) ส่วนนกปรอดซี่ไถ่ (Ashy Bullul) จะเรียกว่า บุหงอาชะอาปี (ควั่นไฟ) นกหัวขวาน (Wood Pecker) จะเรียกว่า บุหงปลาใต้ะ (กระทบ) และนกกระจอก (Sparrow) จะเรียกว่า บุหงตีเยาะ (ร้อง)

ส่วนป่านั้น แบ่งได้ 2 ประเภท คือ สุแต่จือแร คือ ป่าที่ยังไม่โค่นไม้ใหญ่ และสุแต่บลูกา คือ ป่าที่โค่นไม้ใหญ่แล้ว

ต้นไม้แบ่งได้ 3 ประเภท คือ 1. กายูบูเกะ (ไม้บนภูเขา) 2. กายูตาหยง (ไม้ตามริมน้ำ) 3. กายูปือเจาะ (ไม้ตามที่ลุ่ม)

ปลา แบ่งได้ 2 ประเภท คือ อี้แก อัยมาเซง (ปลาน้ำจืด) และ อี้แก อัยตาว่า (ปลา น้ำเค็ม) ปลาน้ำจืดยังแบ่งได้ 2 ประเภท คือ อี้แก อัยดือระ (ปลาน้ำไหลเชี่ยว) และ อี้แก อัยฮานิง (ปลาน้ำนิ่ง)

ประเพณีทางศาสนาและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชน กรณี เทศกาล รอมฎอนและการจ่ายชะกาตที่ชุมชนบ้านซากอ อำเภอศรีสาคร จังหวัด นราธิวาส ปีฮิจเราะห์ศักราช 1426

รอมฎอน คือชื่อเดือนที่ 9 ของอิสลามตามจันทรคติ เป็นเดือนที่บัญญัติ หรือบังคับให้มุสลิมทั่วทุกมุมโลกถือศีลอด โดยการงดเว้นจากการกิน การดื่ม และอดทนจากอารมณ์ ใฝ่ต่ำ ตั้งแต่ดวงอาทิตย์ขึ้นจนกระทั่งดวงอาทิตย์ลับท้องฟ้า¹ เป็นเดือนที่เทวทูตญิบริล เริ่มสอนอัลกุรอานแก่ท่านศาสดา มุฮัมมัด คือลาลลอฮ์อยู่อาศัยฮิวัซลัม ภายในเดือนส่งเสริมให้อ่านอัลกุรอานมาก ๆ และช่วงเวลากลางคืนมีการละหมาดตอรวีฮ ในช่วง 10 คืนสุดท้ายของเดือนส่งเสริมให้มีการปลื้กวิเวก (เขียดิกาฟ) ที่มีสยิด

ในอิสลามมี 2 หลักใหญ่ ๆ คือ หลักศรัทธา (รูกันอิหม่าน) และหลักปฏิบัติ (รูกันอิสลาม) การถือศีลอดอยู่ในหลักปฏิบัติ (รูกันอิสลาม) ซึ่งมีดังต่อไปนี้ 1. การกล่าวปฏิญาณตนว่า ไม่มีพระเจ้าอื่นใด นอกจากอัลลอฮ์ และท่านศาสดามุฮัมมัด อันเป็นศาสนทูตของอัลลอฮ์ 2. ละหมาด 5 เวลา 3. ถือศีลอด ในเดือนรอมฎอน 4. จ่ายชะกาต (บริจาคทาน) และ 5. ทำฮัจญ์ที่ประเทศซาอุดี อาราเบีย อย่างน้อย 1 ครั้งในชีวิต

¹ จากหนังสือ สารานุกรมอิสลาม

หลังจากสิ้นสุดเดือนรอมฎอน เป็นวันที่ 1 ของเดือนเซาวาล เดือนที่ 10 ของอิสลาม ซึ่งเป็นวันรายออีดิลฟิตรี(ฟิตรี มาจาก คำว่า ฟิตเราะ แปลว่า บริสุทธิ์ สะอาด) ก่อนการละหมาด รายออีดิลฟิตรี บังคับให้มุสลิมทุกคนต้องจ่ายซะกาต(บริจาค) ฟิตเราะ จำนวน 1 กังดัง(ประมาณ 3 กิโลกรัม) โดยซะกาตทั้งหมดจะแจกจ่ายให้กับบุคคล 8 ประเภท ดังนี้

- 1.ฟาเกิร คือ คนอนาถา ไม่มีญาติ ไม่มีเงิน
- 2.มีลกิน คือ คนยากจน
- 3.ซาบิลลิลลาฮ คือ คนที่ทำงานเพื่อศาสนา
4. มุซาเฟ คือ คนเดินทาง
5. ผู้ที่มีหนี้สินมาก
6. มุอัลลัฟ คือผู้ที่เข้ารับนับถือศาสนาอิสลาม
- 7.ผู้รับผิดชอบในการเก็บรวบรวมซะกาต
8. ทาส

สำหรับผู้ถือศีลอด การจ่ายซะกาตฟิตเราะ เป็นสิ่งสำคัญมาก เพราะเป็นการช่วยขัดเกลาผู้ที่ถือศีลอด ให้สะอาดจากความผิดเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่เกิดขึ้นจากการกระทำ บางอย่างในระหว่างถือศีลอด

การจ่ายซะกาตฟิตเราะในจังหวัดนราธิวาส บางครั้งก็จะจ่ายซะกาตให้กับโต๊ะอิหม่ามประจำมัสยิดที่ตนอาศัยอยู่ แล้วโต๊ะอิหม่ามไปแจกจ่ายต่อไปให้กับบุคคลทั้ง 8 ประเภทดังกล่าว บางครั้งก็จ่ายให้กับผู้ที่อยู่ในเกณฑ์ที่สามารถรับซะกาตโดยตรง วิถีชีวิตของมุสลิมในเดือนรอมฎอนจะดำเนินตามปกติ หากแต่การทำงานจะไม่รีบเร่งเหมือนกับเดือนที่ไม่ถือศีลอด ในกรณีที่เป็นการงานอิสระ ที่สามารถกำหนดเวลาเองได้ ซึ่งมักจะทำงานเพียงครึ่งวัน ในตอนบ่ายจะพักผ่อนพอดกเย็นจึงเตรียมอาหารไว้ละศีลอด การปฏิบัติตนของมุสลิมในช่วงเวลานี้จะเคร่งครัดมากกว่าปกติ เพราะในเดือนรอมฎอนผลบุญที่ได้รับจากการทำความดี อัลลอฮ์จะให้ผลบุญตอบแทนทวีคูณ และการทำความชั่วก็เช่นเดียวกัน

มัสยิดแต่ละชุมชนจะมีมุสลิมมาละหมาดรวมมากกว่าเดิม เสร็จจากละหมาดผู้ที่ไม่มีกิจธุระก็จะนั่งอ่านอัล กุรอานที่มัสยิด บางมัสยิดมีการละศีลอดรวมกันที่มัสยิด บางมัสยิดจะแบ่งเวรกัน เป็นเจ้าภาพเลี้ยงอาหารละศีลอดที่มัสยิด

ในเดือนรอมฎอน หลังจากละหมาดอีซา(กลางคืน) มีการละหมาดตะรอวีฮ ที่มัสยิดในชุมชนกลางคืนจะคึกคักกว่าปกติ เพราะมุสลิมจะออกมาละหมาดตารอวีฮกัน ซึ่งหลังจากละหมาดตารอวีฮ เสร็จ บางคนก็จะกลับบ้านไปพักผ่อน บางก็ออกไปกินน้ำชา กาแฟ กันต่อที่ร้านค้าในชุมชน ซึ่งหากเทียบกับกลุ่มประเทศทางตะวันออกกลางแล้ว กลุ่มประเทศดังกล่าวจะมีการปรับ

การทำงานใหม่ในเดือนรอมฎอน โดยทำงานในเวลากลางวันหลังจากละหมาดตารอวีซ เสร็จ กลางวันก็พักผ่อนและปฏิบัติศาสนกิจ

บรรยากาศในเดือนรอมฎอนตอนเช้ามีความรู้สึก เย็น ๆ สงบ บนท้องถนน คน รดรา ไม่ พรั่งพรูเหมือนปกติ สัมผัสถึงบรรยากาศความเงียบ ไม่มีความจำเป็นต้องเตรียมอาหาร เข้า สำหรับบ้านที่มีเด็ก ๆ ต้องตระเตรียมอาหาร ทำกับข้าวกันเอง จากเดิมซื้อกับข้าวสำเร็จรูป ตามร้านค้า ตลอดวันผ่านไปอย่างเชื่องช้า วิถีชีวิตจะคึกคักอีกครั้งหลังละหมาดอัลลี (เย็น) ใน ตลาดมีผู้คนมากมายจับจ่ายซื้อของ ทั้งคนในชุมชนและคนต่างชุมชน บนท้องถนนจะพลุกพล่านไป ด้วยรถราและผู้คน ทำให้พื้นที่ 3 ตารางกิโลเมตรในเทศบาลศรีสาครแคบลงฉับตา บางคนอยาก ซื้อของ บางคนก็จับกลุ่มช้อปปิ้งเวลา ดูผู้คนออกมาซื้อของ จนถึงเวลาใกล้ดวงอาทิตย์ลับ ท้องฟ้า ซึ่งเป็นเวลามัฆริบ โดยเป็นเวลาละศีลอด ท้องถนนจึงว่างโล่งอีกครั้ง

ในตลาดเทศบาลศรีสาคร ในเดือนรอมฎอนมีร้านเกิดขึ้นมากมาย เกิดมากขึ้นทั้งใน ท้องถิ่นเอง และคนต่างท้องถิ่นมาขายของที่ตลาดเทศบาล

ก่อนเวลาละหมาดซุบฮี (หวังรุ่ง) จำเป็นที่มุสลิมที่จะถือศีลอดในวันรุ่งขึ้น ต้องกินข้าวซูไฮร และตั้งเจตนา (เนียต) ในใจว่าจะถือศีลอดในวันพรุ่งนี้ การกินอาหารซูไฮรจะช่วยให้ไม่รู้สึกเหนื่อย จนเกินไป ช่วยบรรเทาอาการหิวอย่างรุนแรงด้วย และท่านศาสนดามูฮัมหมัด ศ็อลลาลลอฮุฮุออลัยฮิ วาฮัลลัม ได้ส่งเสริมให้มุสลิมที่จะถือศีลอดกินอาหารซูไฮร

ในคืนที่ 29 ของเดือนรอมฎอน หากมุสลิมคนใดเห็นเสี้ยวจันทร์ของเดือน ก็จะประกาศว่า วันรุ่งขึ้น เป็นวันรายออีดิลฟิตรี มีการเฉลิมฉลองกันในวันนั้น มีการทำขนมหวาน ข้าวเหนียว ฯลฯ พี่น้องมุสลิมจะไปละหมาดรายอที่มัสยิดในตอนเช้า จากนั้นก็จะไปเยี่ยมเยียนญาติพี่น้อง สลามให้ อภัยซึ่งกันและกัน ทุกคนจะแต่งชุดใหม่และสวย ทำให้วันรายอเป็นวันรื่นเริงในอิสลาม ทุกคนจะมีความสุขโดยทั่วหน้า

ด้านหนึ่งในหมู่บ้าน ในเดือนรอมฎอนในขณะที่มุสลิมบางกลุ่มจะมักเขม้นในการแข่งขัน กันเพื่อปฏิบัติศาสนกิจในเดือนที่ประเสริฐ แต่ก็ยังมีมุสลิมบางกลุ่มที่ทำบาปเป็นปกติวิสัยเฉกเช่น เดือนอื่น ๆ โดยไม่ให้ความสำคัญกับเดือนนี้ ภาพวัยรุ่นในหมู่บ้านจับกลุ่มกัน แต่ละคนถือโปยบอล และจดจ่ออยู่กับการเลือกทีมที่ตนคิดว่าจะชนะ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ภายในกลุ่ม คนที่เก่งถูก บ่อย ๆ มักจะเป็นผู้นำในการเลือกแท่งคู่ที่ตนคิดว่าจะชนะ ในกลุ่มผู้เล่นพ่นบอล มีตั้งแต่อายุ 15 ปี จนถึงผู้ใหญ่ที่มีลูก 4 – 5 คน มีตั้งแต่คนที่ไม่ทำงาน คนที่ทำงาน ทุกระดับจนถึงข้าราชการที่มี วุฒิปริญญาตรี

กลุ่มพ่นบอลเป็นกลุ่มที่สามารถรวมกันบนพื้นที่การพ่นบอล โดยแท้จริงแล้ว การพ่น บอลเป็นบาปในศาสนาอิสลาม ไม่เป็นที่อนุมัติ (ฮาราม) ซึ่งอยู่ตรงข้ามกับสิ่งอนุมัติ (ฮาลาล) และมุสลิมทุกคนรู้ว่าเป็นบาป แต่หากได้ทำไปบ่อย ๆ จึงรู้สึกเป็นปกติ ทำให้สังคมเกิดการยอมรับ

ในระดับหนึ่ง การแข่งขันฟุตบอล มีโปรแกรมแข่งขันตลอดสัปดาห์ ความถี่ในการพนันบอลเพิ่มมากขึ้นตามตัว ภาพเด็กวันรุ่นมาลาญที่ไม่ยอมไปโรงเรียน ไม่ยอมไปละหมาด ไม่ยอมอ่านหนังสือ แต่ตอนนี้อาจจะเห็นเขาอ่านหนังสือกีฬา วิเคราะห์การแข่งขัน อัตราการต่อรอง อย่างตั้งใจ ร้านรับแทงบอลจากเดิมมีอยู่ร้านเดียว เพิ่มขึ้นเป็นสองร้าน ต่อมาจะมีการเพิ่มขึ้นไปเรื่อย ๆ หากไม่มีการปราบปรามอย่างเอาจริงเอาจัง บางครั้งก็จะไปแทงถึงต่างอำเภอ (รือเสาะ) หรือต่างจังหวัด (ยะลา) หากอัตราต่อรองดีกว่าและวงเงินมากขึ้น

เจ้าหน้าที่บางคนกล่าวว่า เป็นเรื่องยากที่จะปราบปราม หากคนในชุมชนไม่ให้ความร่วมมือ และคนในชุมชนไม่เป็นแกนในการห้ามปราม เพราะหากเจ้าหน้าที่เข้าจับกุมก็จะกลายเป็นประเด็นความขัดแย้งกับชาวบ้าน ชาวบ้านที่ไม่เห็นด้วยกับการพนันบอล จะบอกว่า เจ้าหน้าที่มีส่วนได้ส่วนเสียในธุรกิจนี้ การพนันจึงเติบโต ได้อย่างรวดเร็ว แม้ว่าผู้นำศาสนาจะกล่าวถึงเรื่องนี้หลายครั้งบนมัสยิดหลังละหมาดวันศุกร์ และตามสถานที่ต่าง ๆ แต่ก็ทำให้กิจกรรมนี้เงียบไปชั่วคราวเท่านั้น แล้วกลับมาเหมือนเดิม ภาพเหล่านี้กลายเป็นเรื่องปกติวิสัย ความเคยชิน แก่เด็ก ๆ ที่กำลังเติบโตเป็นวัยรุ่น

“ พวกเขาไม่ได้ห้ามปรามกันและกัน จากความชั่วช้าที่พวกเขาปฏิบัติ เน้นอนชางชั่วช้าดีแท้ ๆ ที่เขาปฏิบัติ ” (อัลกุรอาน 5 : 79)

ตามหลักธรรมชาติของความชั่ว ในตอนแรก มีคนบางคนในสังคมประพฤติ เสียหาย แต่ถ้าสำนักโดยรวมของสังคมยังคงมีอยู่ สังคมก็จะช่วยกันทำลายความเสียหายนั้น แต่ในทางตรงข้าม ถ้าหากว่าสังคมยินยอมให้ความเสียหายนั้นดำรงอยู่ และดำเนินไปอย่างอิสระ ไม่ช้าความเสียหายซึ่งจำกัดอยู่แค่เพียงคนไม่กี่คน ก็จะแพร่ขยายไปทั่วสังคม นั่นคือ หากโครงสร้างของสังคมยังโอบอุ้มสิ่งไม่ดีอยู่ ก็เป็นการยากที่ความดีที่เป็นปัจเจกจะสามารถปราบปรามหรือต้านทานได้

ผลผลิตลองกองที่อำเภอศรีสาคร

ลองกองเป็นไม้ผลพื้นเมืองที่คนทั่วไปรู้จักกันดี เป็นจุดแข็งของผลผลิตเกษตรกรในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เมื่อประมาณ 5 – 6 ปีที่แล้วผลผลิตลองกองราคาดีมาก ใครที่มีสวนลองกองมากถือว่า เป็นคนที่มีฐานะคนหนึ่ง ปัจจุบันราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ ลองกอง 1 ตันราคาอย่างต่ำ 1,000 บาท มีลองกอง 100 ตัน ได้เงินประมาณ 100,000 บาท ชาวสวนบางคนได้ทำการโค่นต้นลองกองทิ้ง เพื่อปลูกไม้ผลชนิดอื่น ราคาลองกองก็เช่นกัน ยังไม่เป็นที่พอใจของชาวสวนมากนัก แต่เพราะปีนี้ผลผลิตลองกองออกมามาก และสามารถขายได้ง่าย จึงเป็นที่ยอมรับกันได้ ซึ่งปกติแล้วชาวสวนที่นี่ไม่เคยประท้วงอะไรมากนักเหมือนคนทางภาคอื่น สถิติการชุมนุมประท้วงจึงมีน้อย

การค้าขายลองกองเริ่มตั้งแต่ต้นเดือนสิงหาคม ของทุกปี เห็นได้จากที่ตลาดอำเภอศรีสาครมีรถปิกอัพมารับซื้อลองกองจอดเป็นแถวยาวเหยียด เพื่อนำไปขายต่อที่ยะลาหรือไม่กี่ที่ ตลาดรับซื้อภาคใต้ตอนบน ซึ่งประเภทของพ่อค้าที่รับซื้อลองกอง สามารถแบ่ง ลำดับ ประเภท ป้ายรถ / บุคคล ได้ดังนี้

1. จอตรรถรับซื้อที่ตลาดอำเภอ ส่วนมากใช้ป้ายรถจากกรุงเทพฯ ภูเก็ต นครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา ยะลา ปัตตานี และนราธิวาส
2. จอตรรถรับซื้อตามจุดทางแยกเข้าตำบล จะเป็นรถจากนราธิวาส ยะลา ปัตตานี
3. ขับรถไปซื้อถึงในหมู่บ้าน ซึ่งส่วนมากจะเป็นกลุ่มพ่อค้าในนราธิวาสด้วยกัน
4. เหมารถจากเจ้าของสวน คนในพื้นที่ศรีสาคร

วิธีการรับซื้อต่าง ๆ เหล่านี้ ช่วยอำนวยความสะดวกแก่ชาวสวน ที่เคยถูกผูกขาดจากพ่อค้า แต่เมื่อพ่อค้าที่ไปตระเวนรับซื้อในหมู่บ้าน ซึ่งมักมีการต่อรองต่ำ เนื่องจากมีข้อจำกัด เรื่องการขนส่ง เรื่องผลผลิตลองกอง ภายในต้นออกมาไม่พร้อมกัน เดียวนี้มีลองกองตะกร้าสองตะกร้ากว่า ก็สามารถบรรทุกมอเตอร์ไซด์ไปขายเองได้ มีการต่อรองสูงเนื่องจากมีพ่อค้ามารับซื้อมากขึ้น คนในพื้นที่บางคนว่า หากมีคนนอกพื้นที่มารับซื้อลองกองมาก ๆ คนท้องถิ่นก็จะขาดรายได้จากเดิม ชาวสวนเคยขายพ่อค้าในท้องถิ่น ก็จะนำไปขายพ่อค้านอกพื้นที่แทน

ในวันหนึ่งที่อำเภอศรีสาครมีเงินหมุนเวียนประมาณ 700,000 บาท จาการรับซื้อลองกองที่เข้ามาประมาณ 50 คันต่อวัน และคิดราคารองกองกิโลกรัมละ 15 บาท หรือผลผลิตที่เก็บได้ประมาณ 47,000 กิโลกรัมต่อวัน ผลผลิตรวมตลอดฤดูกาล (90 วัน, สิงหาคม – พฤศจิกายน) ประมาณ 4,200,000 กิโลกรัม จากข้อมูลปี 43 จากสนง. เกษตรอำเภอ ผลผลิตลองกองอำเภอศรีสาครประมาณ 3,900,000 กิโลกรัม ในส่วนแตกต่าง 5 ปี ผลผลิตได้เพิ่มขึ้น 300,000 กิโลกรัม

จากการบอกเล่าจากเจ้าของร้านข้าวแกงในตลาดบอกว่า บางครั้งได้แก่จากกรุงเทพฯ ซื้อลองกองหมดเงินคืนละ 150,000 บาทก็มี ชาวบ้านที่รับจ้างตัดลองกองก็เล่าว่า ปีนี้มีคนมาติดต่อให้ไปตัดลองกองทุกวัน ปีนี้ต้องไปสวนซึ่งอยู่ไกลกว่าเดิม จากปีที่แล้วหลายที่ บางแห่งต้องเดินเท้าเกือบ 2 ชั่วโมง เนื่องจากรถมอเตอร์ไซด์ไม่สามารถเข้าถึงได้ กระนั้นก็ตามด้วยเหตุที่ลองกองเป็นผลไม้ที่มีตลาดกว้างไกล จึงยังคงเป็นผลไม้ที่ชาวสวนนิยมกันปลูกอยู่ตลอดมา นอกจากทุเรียน มังคุด และพืชที่เกษตรกรปลูกเป็นส่วนใหญ่ คือ ยางพารา

ช้างในชุมชนบ้านซากอ

คนสมัยก่อนในพื้นที่ราบติดต่อกับเทือกเขา มีการเลี้ยงช้างเป็นธรรมดาสามัญ เลี้ยงไว้ใช้งาน และเลี้ยงไว้เพื่อใช้ประกอบในพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การเข้าสู่ันต์ มีการแห่ช้าง เป็นการบอก

สถานภาพของเจ้าของงาน คนมีช้างแสดงว่าเป็นคนที่มีฐานะ บรือราเฮง ตาเยะ อายุ 58 ปี ชาวบ้านตะโละ กล่าวว่า ปู่ของเขาเคยจำนองที่ดินซึ่งเป็นโรงพยาบาลศรีสาคร ในปัจจุบัน แก่หะยีอาหะมะ อาแวบือซา จำนวนเงิน 15 บาท เพื่อซื้อช้าง (โรงพยาบาลสร้างเมื่อ พ.ศ. 2530) ช้างเป็นสัตว์ที่มีความผูกพันกับเจ้าของมาก ยามเรียกช้างจะเรียกเหมือนลูกหลานคนหนึ่ง ช้างจะถูกเรียกด้วยความอ่อนโยน จะนำหน้าด้วย คำว่า อาแว จิ ช้างของโต๊ะมือแนอูมา ชื่อ อาแวยาเงาะ (คนรูปงาม) ซึ่งเป็นช้างที่มีลักษณะสวยงาม มีหางขนาดเท่าแขน

ชาวบ้านบอกว่า กาเยาะ (ช้าง) มาจากคำว่า “กาเยาะ” (รាយ) ซึ่งแปลว่า “เจ้า ” ในเทือกเขา มีช้างเจ้า ชื่อ ช้างโต๊ะนิ ตำนานช้างโต๊ะนิ เรื่องเล่าแตกต่างกันตามแต่ละถิ่น แต่สิ่งที่คล้ายคลึงกันคือ ช้างโต๊ะนิ เป็นจำฝูงโคลงช้างขนาดใหญ่ สมาชิกในโขลงมากกว่า 50 ตัว เป็นช้างที่อยู่ในเขตเทือกเขาตันลาคีร์ ครั้งหนึ่งเมื่ออายุ 25 ปี เคยไปตามกวาง ที่บ้าน ปาแน ตำบลศรีสาคร พบรอยเท้าช้างขนาดใหญ่ คนเข้าไปนั่งขัดสมาธิ ยังเล็กกว่ารอยเท้าช้าง ชาวบ้านบอกเป็นรอยเท้าช้างโต๊ะนิ ช้างโต๊ะนิสูง 15 สือตอ (ประมาณ 30 เมตร) โดย บรือราเฮง ตาเยะ อายุ 58 ปี ชาวบ้านตะโละ มีความคิดเห็นที่ว่า ช้างโต๊ะนิ เป็นช้างของกษัตริย์รายาโกตาบารู ราชากโกตาบารูได้ปล่อยให้หากินในเขตเทือกเขา เลี้ยงไว้เพื่อคล้องช้างป่าตัวอื่น ช้างตัวใดถูกคล้องเชือก โดยความ ช้างโต๊ะนิ ช้างตัวนั้นจะหยุดยอมให้จับแต่โดยดี (ชาวบ้าน บ้านไธร์ตองอ) ในชุมชนมลายูมุสลิม ผู้ที่มีหน้าที่เลี้ยงช้าง เราเรียกว่า “มาลอกาเยาะ” และหมอช้าง ซึ่งเป็นผู้หญิง (ที่ศรีสาคร มีอยู่ 2 คน) เรียกว่า “ โต๊ะกูแซ ” หรือ กูแซกาเยาะ คำว่า “ กูแซ ” อาจมาจากคำว่า “ กูญแซ ” ซึ่งแปลว่า “ ช้าง ” ในภาษาบาลี – สันสกฤต

ขบวนการสิ่งแวดล้อมองค์กรพิทักษ์ลุ่มน้ำสายบุรี

เมื่อปี พ.ศ. 2527 - 2530 ทางราชการได้มาสำรวจแม่น้ำสายบุรี ในบริเวณที่สมควรสร้างเขื่อนเพื่อการชลประทาน บ้านกะตุนง หมู่ 1 ต. เกะรอ อ.รามัน จ.ยะลา ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2533 ทางกรมชลประทานได้รับอนุมัติงบประมาณ เพื่อเวนคืนที่ดิน และดำเนินการกิจการ เป็นสถานที่ทำงานและพื้นที่เพื่อก่อสร้างเขื่อน ระหว่างบ้านพะปูงะ กะตุนง แต่เนื่องจากการทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐที่ชาวบ้านเห็นว่าไม่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ และไม่สอดคล้องกับการใช้ประโยชน์ของเขื่อน ชาวบ้านจึงมองว่าการสร้างเขื่อนตรงนี้ไม่ตรงกับสภาพความต้องการใช้น้ำ เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่ทำการเกษตรที่อาศัยน้ำฝนเป็นหลัก และทำสวนยางพารา จึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องให้น้ำจากชลประทาน ประกอบกับทางราชการไม่สามารถจะบอก ผลดี ผลเสีย ให้กับชาวบ้านอย่างชัดเจน และไม่มีการศึกษาถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในภายหลัง

ชาวบ้านจึงมีการรวมตัวคัดค้านโครงการเขื่อนสายบุรี ที่ทางรัฐบาลพยายามจะสร้างขึ้น โดยมองว่าเมื่อสร้างเขื่อนแล้วจะก่อให้เกิดผลเสียมากกว่าผลดี ส่งผลให้ชุมชนที่รุ่นปู่ - ทวด สร้างมาเป็นร้อยปี ล่มสลาย สร้างความเสียหายทางวัฒนธรรม เปลี่ยนสภาพพื้นที่ทำมาหากินให้ลำบากขึ้น และคิดว่าจะทำให้สภาพแวดล้อมโดยรวมเสียหายไปด้วย

การรวมตัวคัดค้านเขื่อนครั้งนี้เริ่มต้นด้วยกลุ่มพี่น้อง หมู่บ้านกะตุนง มีประชากร 27 ครอบครัว ในหมู่ที่ 1 ต. เกะรอก อ.รามัน จ.ยะลา ทั้งหมดเริ่มจากการรวมตัวไปบอกกับทางราชการว่าไม่เอาเขื่อนด้วยความบริสุทธิ์ใจปราศจากการเมืองและกลุ่มผลประโยชน์ใดๆทั้งสิ้น ทั้งที่ในขณะนั้นเป็นเรื่องอันตรายอย่างยิ่ง ถ้ามีใครไม่เห็นด้วยกับโครงการของรัฐ และกลุ่มผู้มีอิทธิพลทางราชการก็มักถูกกล่าวหาว่าเป็นแนวร่วมผู้ก่อการร้ายต่างๆ และถูกใส่ร้ายจนแกนนำชาวบ้านหลายคนถอนตัวจากการคัดค้าน แต่ยังมีแกนนำและชาวบ้านไม่สนใจกับการกล่าวหาต่างๆ ชาวบ้านจะคิดอยู่เสมอว่าอะไรจะเกิดก็ต้องเกิดพระเจ้าอัลเลาะห์ผู้ยิ่งใหญ่ อะไรทำไม่อยู่ในความประสงค์ของอัลเลาะห์อี อันนั้นก็จะไม่เกิด

ชาวบ้านกะตุนงรวมตัวประกาศคัดค้านเขื่อนอย่างชัดเจนโดยใช้หลักสันติวิธี ไม่ก้าวร้าว ไม่ทำลาย พยายามบอกความจริงกับทุกๆ คนขอความเห็นใจกับทุกหน่วยงานราชการ และให้ความร่วมมือกับทางราชการทุกอย่างทำกิจกรรมของหน่วยงาน เกษตร ตลอดจนกิจกรรมของหน่วยงานตำรวจ และทหารที่เข้ามาปฏิบัติการณ์ในพื้นที่

ในเวลาเดียวกัน ชาวบ้านก็ทำการศึกษาสภาพปัญหาและอุปสรรคในการทำมาหากินเพื่อนำสู่การแก้ไขโดยชาวบ้านเอาและขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐเมื่อจำเป็น และชาวบ้านได้ศึกษาทางสภาพแวดล้อมโดยใช้หลักทางภูมิปัญญาที่มีอยู่จากผู้เฒ่าผู้สูงอายุนในชุมชน เช่น การศึกษาน้ำฝนของแต่ละปีที่ตกลงมาขังในพรุ ในซังและแม่น้ำ เพื่อเป็นแนวทางในการปรับตัวของชุมชนที่มีความขยายตัวอยู่ตลอดเวลา

ชาวบ้านกะตุนง ทั้งผู้หญิง และผู้ชายพยายามบอกกับ พี่น้องชาวบ้าน ที่อยู่บริเวณเหนือห้วงงานที่จะสร้างเขื่อนและรอบๆ ตลอดจนพี่น้องที่อยู่บริเวณด้านใต้ บริเวณที่จะเป็นคลองส่งน้ำต่อไป ว่าอะไรจะเกิดขึ้น ถ้ามีการสร้างเขื่อนขึ้นมา ซึ่งเป็นคำถามที่ตั้งขึ้นมาเพื่อให้ทุกคนกลับมาศึกษาและทบทวน ความจริงและวิถีชีวิตที่ถูกต้องเพื่อมาเป็นพันธมิตรในการที่จะปกป้องสิ่งดีที่มีอยู่ในชุมชนและร่วมกันคัดค้านไม่เอาเขื่อน ความพยายามเหล่านี้ได้รับความเห็นใจจากพี่น้องทุกๆ คน ที่มีความบริสุทธิ์ใจ ตลอดจนได้รับความช่วยเหลือจากสถาบันวิชาการต่างๆ มหาวิทยาลัย เช่น การช่วยเหลือเรื่องอาหารจากมหาวิทยาลัย มอ.ปัตตานี มอ. หาดใหญ่ และอาหารในมหาวิทยาลัยในส่วนกลางกรุงเทพมหานคร รวมไปถึงองค์กรเอกชน มูลนิธิต่าง ๆ และสถาบันทางศาสนา เช่น โรงเรียนปอนะที่มีบรรดาโต๊ะครู โต๊ะอิหม่ามมาช่วยให้ความรู้และร่วม

ละหมาดสวายาด ? เพื่อให้อัลเลาะห์ให้ประทานความดีให้เกิดขึ้นในชุมชน ไม่เว้นนักการเมืองระดับท้องถิ่น ที่อยู่ในจังหวัดใกล้เคียงก็เข้ามาดูแลหรือไม่ให้ชาวบ้านถูกรังแกและเอาเปรียบ

ในทางกลับกันเจ้าหน้าที่ชลประทานไม่ได้ละความพยายามที่จะสร้างเขื่อนต่อไป ด้วยการใช้วิธีชวนเชื่อโฆษณาที่ไม่เป็นจริง บางครั้งใช้กำลังเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองมาบีบบังคับให้ชาวบ้านยอมปฏิบัติตามความต้องการของหน่วยงานรัฐ แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วย จึงจำเป็นต้องทำหลังสู้ร้องเรียนไปยังผู้ว่าราชการจังหวัดยะลา แต่ก็ไม่ได้รับคำตอบที่ชัดเจน ชาวบ้านจึงรวมตัวกันหลายหมู่บ้านเพื่อคัดค้านเขื่อน ร่วมเดินขบวนในตัวเมืองสงขลาด้วยการเดินเท้าระยะทาง 7 กิโลเมตร และในเมืองยะลาเดือนมกราคม พ.ศ. 2533 ได้มีการปักหลักหน้าศาลากลางจังหวัดยะลา สามวันสามคืน เรียกร้องให้รัฐมนตรีกระทรวงเกษตรลงมาเจรจากับตัวแทนชาวบ้าน จึงได้ข้อตกลงให้ระงับการดำเนินทั้งสิ้น และแต่งตั้งสหราชอาณาจักรการศึกษาการจัดการน้ำในลุ่มน้ำสายบุรี

สุดท้ายทางรัฐได้ใช้ความพยายามที่จะสร้างต่อในภายหลังโดยเข้ามาในรูปแบบบริจจาคความพยายามทำความเข้าใจกับชาวบ้าน แต่ชาวบ้านได้ตระหนักถึงผลร้ายที่จะเกิดขึ้น จึงประกาศไม่ให้ความร่วมมือกับหน่วยงานราชการที่เข้ามาในชุมชนเพื่อสร้างเขื่อน กลุ่มชาวบ้านมีพัฒนาการที่เข้มแข็งมากขึ้น ด้วยการกลับตัวมาเป็นองค์กรพิทักษ์ลุ่มน้ำสายบุรีในเวลาต่อมา ประมาณปีของ 2535 โดยมีเจตนารมณ์ร่วมกันที่จะปกป้องแม่น้ำสายบุรี ซึ่งเป็นดังสายเลือดที่บริสุทธิ์และสะอาดของชุมชนประมาณ 100 ชุมชน ตลอดเส้นทางยาวประมาณ 122 กิโลเมตรเพื่อให้ดำรงอยู่เป็นธรรมชาติตลอดกาล

ลักษณะองค์กรที่เกิดขึ้นมาใหม่นั้น เป็นระบบธรรมชาติมีบทบาทเพื่อประสานข้อมูลระหว่างชุมชนและองค์กรภายนอก เพื่อทำกิจกรรม ซึ่งต่อมาในปี พ.ศ. 2539 ทางองค์กรเห็นว่าการตัดสินใจหรือดำเนินโครงการสร้างเขื่อนไม่สามารถปฏิบัติได้กับข้าราชการระดับจังหวัด ทางองค์กร จึงมีการประชุมปรึกษาหารือเพื่อหาทิศทางระงับโครงการ จนมีความเห็นจำเป็นต้องต่อรองระดับรัฐมนตรีหรือนายกรัฐมนตรี จึงร่วมกับกลุ่มสมาชิกคนจน ทำกิจกรรมร่วมกันเดินขบวนต่อหน้าทำเนียบรัฐบาลเพื่อมีโอกาสเจรจาระดับผู้มีอำนาจในการตัดสินใจพัฒนาชาติ

สุดท้ายการเดินขบวน 99 วันหน้าทำเนียบรัฐบาล ทำให้มีมติคณะรัฐมนตรีในสมัยของ พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ เป็นนายกรัฐมนตรี ยกเลิกเขื่อนสายบุรี นับว่าเป็นความภูมิใจของชาวบ้านที่ไม่มีวันลืม เป็นโครงการสร้างเขื่อนแห่งแรกและโครงการเดียวที่มีมติคณะรัฐมนตรี ยกเลิกการสร้างเขื่อนสายบุรี ทั้งๆที่ทางกรมชลประทานได้เวนคืนที่ดินให้ชาวบ้านแล้วประมาณ 30 เปอร์เซ็นต์

หลังจากสำเร็จการต่อรองกับรัฐบาลแล้ว ชาวบ้านที่อยู่ในชุมชนร่วมกันต้อนรับใบประกาศยกเลิกเขื่อนสายบุรีที่สถานีรถไฟยะลา อย่างเต็มความภาคภูมิใจ หลังจากนั้นประมาณ

3 เดือนทางองค์กรเข้ามามีส่วนร่วมในการปกป้องสังคม วัฒนธรรม ดูแลสิ่งแวดล้อมที่ดั่งาม ด้วยการฉลอง 1 วัน ชาว 9 ตัว ที่ได้รับจากการบริจาคของชาวบ้าน และร่วมละหมาดขอพรจากพระเจ้าอัลเลาะห์ ที่ได้ให้ความสำเร็จทุกสิ่งทุกอย่างด้วยความปราศจาก จากภัยอันตรายต่างๆ จากผู้ไม่หวังดี ในเวทีได้เชิญทุก ๆ คนที่เคยให้ความช่วยเหลือ ไม่ว่าชาวบ้านหน่วยงานของรัฐ ภาคเอกชน นักศึกษา และอาจารย์ ตลอดจนตัวแทนกลุ่มสมัชชาคนจนแห่งประเทศไทย มาร่วมเป็นพยานในงานเฉลิมฉลองความสำเร็จของชาวบ้านระดับรากหญ้า คัดค้านการสร้างเขื่อนที่ไม่สร้างผลดีให้กับพี่น้องประชาชน